

ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СУС ІРИНА РОМАНІВНА

УДК 811.161.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА І ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА
ЛЕКСИКОГРАФІЯ ХІХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІСТИЧНОМУ ВИМІРІ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. Р. Сус**

Науковий керівник:

Галас Борис Кирилович , кандидат філологічних наук, доцент
--

Галас Алла Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент

Ужгород – 2019

АНОТАЦІЯ

Сус І. Р. Українсько-польська і польсько-українська лексикографія XIX століття в україністичному вимірі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Львівський національний університет імені Івана Франка – Ужгород; Львів, 2019.

Зміст анотації. Дисертація присвячена дослідженню української лексики та її лексикографічної репрезентації в українсько-польських та польсько-українському словниках XIX ст. Матеріалом для дослідження слугувала 21 друкована й рукописна пам'ятка, що сумарно містить близько 90 900 лексичних одиниць. Це зокрема п'ять самостійних лексикографічних праць, дванадцять пам'яток притекстової лексикографії, чотири словнички, надруковані в періодичних виданнях.

Першу групу джерел становлять друкований і чотири рукописні самостійні лексикографічні праці, з-поміж них – єдина пам'ятка польсько-української лексикографії XIX ст. «Прирѣчный словарь Полско-словенській і Народно-Рѣській, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская» Т. Витвицького. Підтверджено, що лексикографічні праці слугували джерелами для укладання друкованого «Прирѣчного словаря славено-польского ...» (Львів, 1830) (4 500 слів) Й. Левицького, зокрема «Лексиконъ сирѣчь словесникъ славенский ...» (Почаїв, 1804), для найдавнішої рукописної пам'ятки «Матеріяли до словаря русскаго» (1822–1826) (близько 22 500 слів) І. Лаврівського – «Słownik języka polskiego» (1807–1814) Б.-С. Лінде. Джерела для «Словаря языка южно-русского 1834–1844» (понад 10 000 слів) І. Вагилевича, «Матеріялів до руского словаря» (понад 27 000 слів) Й. Скоморовського, «Прирѣчного словаря Полско-

словенського і Народно-Руского ...» (близько 20 000 слів) Т. Витвицького становить лексика українського живого народного мовлення.

У макроструктурі словників, крім апелятивної лексики, виявлено оніми таких класів: антропоніми (серед них – андроніми, біблієоніми, міфоантропоніми), геортоніми, космоніми, міфоніми, полісоніми, потамоніми, хороніми, хрематоніми та ін.

У пам'ятках виявлено різні мікроструктурні параметри заголовних слів. Найповнішу характеристику заголовних слів (наголос, граматичну, етимологічну, стилістичну) подано в «Прир^учному словарі славено-польському ...» Й. Левицького, «Матеріялах ...» І. Лаврівського та Й. Скоморовського. У всіх пам'ятках значення заголовних слів передано польськими однослівними або кількома синонімними еквівалентами. Описові конструкції українською чи польською мовами як спосіб пояснення заголовних слів (*спорышь – зерно в жит^ѣ чорне, велике; марапа – дерева картал^ѣ з уроди четинни^ѣ; сто^ѣжити – w stożek składać*) використано здебільшого в «Матеріялах ...» І. Лаврівського та Й. Скоморовського. У мікроструктурі пам'яток Й. Скоморовського (54), Т. Витвицького (25), в І. Лаврівського – (спорадично) подано фразеологізми (*ком^ѣть головою, п^ѣшов ми св^ѣт омором*) після перекладу значень слів, на базі яких вони утворені. З'ясовано, що ілюстративний матеріал (часто з паспортизацією) у «Матеріялах ...» І. Лаврівського взято головно зі «Słownika języka polskiego» (1807–1814) Б.-С. Лінде, у «Матеріялах ...» Й. Скоморовського – з українського фольклору й народного мовлення (*jest przypow^ѣдка: jak przyjde w^ѣrbница, вся б^ѣда w^ѣrнет ся; дочекалисмо ся, б^ѣле, л^ѣпших чясів*).

Другу групу джерел становлять друковані й рукописні українсько-польські пам'ятки притекстової лексикографії XIX ст. Проаналізовано шість словничків у наукових працях І. Вагилевича. Етнографічні дослідження І. Вагилевича «Нусіловіє. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat», «Bojki, szczer rusko-słowiański w Galicyi», «Lemki. Mieszkańcy zachodniego wzgorza

Карпат» містять п'ять словничків: гуцульський – у друкованому (93 слова) й рукописному (196 слів) варіантах, бойківський – у двох рукописних варіантах (один – 146 слів, другий – 172 слова), лемківський рукописний (48 слів). Фразеографічна пам'ятка «Idyotyzyму» є частиною монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim». Макроструктуру словничка становлять 240 фразем, переданих польськими відповідниками (*и гадки не маеть* 'ani mi do głowy nie przyjdzie') або описовими конструкціями (*съ свѣтною бѣдою* 'z wielką trudnością'). У пам'ятці зафіксовано одиниці фразеотематичних груп «Людина», «Сприйняття навколишнього світу», «Явища природи». Компоненти фразем репрезентують особливості більшості говорів південно-західного наріччя та локальні ознаки наддністрянських, бойківських, гуцульських, закарпатських говірок.

Українсько-польські лексикографічні пам'ятки вміщено в додатках до збірок літературних творів: «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» (650 слів) у збірці «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» (1839–1840) П. Жеготи, «Словарь» (близько 1300 слів) Д. Каменецького та О. Марковича в «Повістках» («Народні оповідання») (Санкт-Петербург, 1861) Марка Вовчка, «Słowniczek» (252 слова) в збірці «Poezyi» (Львів, 1862) П. Костецького; у періодичних виданнях: «Słowniczek» в альманасі «Siolo. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» (Львів, 1866–1867); «Słowniczek huculski» (486 слів) Я. Грегоровича – в «Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880); його ж «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» (521 слово) в «Przewodniku dla zwiedzających Czarnogorę położoną w powiecie Kossowskim» (Львів, 1881).

З'ясовано, що макроструктуру всіх словничків становлять апелятиви, спорадично – оніми. Українську лексику в більшості пам'яток зафіксовано польською графікою. Заголовні слова передані однослівними та кількома синонімічними відповідниками, описовими конструкціями – безеквівалентну лексику. Виявлено найбільші тематичні групи лексики в пам'ятках: «назви

предметів побуту», «ботанічні назви», «зоологічні назви», «назви орографічних об'єктів». З'ясовано, що українська лексика джерел переважно містить ознаки говорів південно-західного наріччя. У лексиці «Словаря» Д. Каменецького та О. Марковича представлено риси правобережнополіських говірок північного та середньонаддніпрянських говірок південно-східного наріччя.

Виокремлено надруковані в польських наукових часописах словнички, що засвідчують вплив української мови на польську: «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» (952 слова) А. Кремера в «Roczniku Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego» (Kraków, 1870) та «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek» (681 слово) П. Париляка в часописі «Zbior wiadomości do Antropologii Krajowej» (Kraków, 1877). З'ясовано, що в обох пам'ятках заголовні слова – це українізми з фонетичними й морфологічними ознаками польської мови (палаталізація приголосних у польській мові на протигагу їхньої депалаталізації через злиття [i] в [и] в українській, м'якість приголосних перед [e]; закінчення -у в Н. в. одн. прикметників, суфікс -с у формі інфінітива, суфікс -ек, що відповідає українському -ок), лексичні запозичення з української мови та за її посередництвом та ін.

Третю групу пам'яток становлять словники української мови ХІХ ст., у яких вибірково подано українсько-польські лексичні паралелі. Проаналізовано українську лексику з польськими відповідниками в українсько-російському «Словарі», що є додатком до збірки «Малоросійськія пѣсни» (500 слів) (Москва, 1827) М. Максимовича та в рукописному українсько-німецько-латинському «Idyotykon»-і (4 500 слів) – частині монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» І. Вагилевича. Українсько-польські лексичні паралелі в «Словарі» (30 слів; та

145 українських слів з ремарками, що вказують на їхню спорідненість з польськими) та в «Idyotykon»-і (1 200 слів) становить праслов'янська лексика з фонетичними відмінностями в українській і польській мовах.

З'ясовано, що українська лексика пам'яток «Прир⁸чного словаря славено-п^oльського ...» Й. Левицького, «Словаря» І. Вагилевича, «Матеріялів ...» Й. Скоморовського, «Прир⁸чного словаря ...» Т. Витвицького репрезентує особливості більшості говорів карпатської та галицько-буковинської груп південно-західного наріччя (протетичні [и] та [й], збереження давньої м'якості шиплячих, [p'] у кінці слова та складу, сполучення прийменників *д, к, ко* з іменниками в Д. в. одн., яким в літературній мові відповідають конструкції Р. в. з прийменником *до*).

У лексиці «Матеріялів ...» І. Лаврівського представлено локальні ознаки говірок лемківсько-бойківсько-надсянського суміжжя (перехід [е] в [а] після [р], префікс *про-* у формі *при-*, зміна [ш] на [ч], парокситонний наголос, перехід голосного [і] в [е] після [й]; [л], африката [дж] замість давнього **dj*, редукція особового закінчення *-и* в дієсловах наказового способу; протиставний сполучник *а* у функції єднального та ін.).

Польськомовний вплив на українську лексику підтверджують фонетичні, морфологічні, словотвірні ознаки. Найбільше їх виявлено в українській лексиці «Матеріялів...» І. Лаврівського та «Прир⁸чному словарі ...» Т. Витвицького. У пам'ятках переважають фонетичні впливи (вияви носових голосних, рефлексии *tart* на місці псл. **trt, tret, trot* на місці псл. **tert, *tort*, звук [ц] відповідно до українського [ч]).

Проаналізовані пам'ятки засвідчують історію формування правописної системи української мови ХІХ ст. З'ясовано, що історико-етимологічний правопис із елементами правопису М. Смотрицького застосовано в церковнослов'янсько-польському «Прир⁸чному словарі ...» Й. Левицького та «Матеріялах ...» І. Лаврівського, історико-етимологічний – в «Idyotykon»-і та «Idyotyzm»-ах І. Вагилевича, у «Прир⁸чному словарі ...» Т. Витвицького;

фонетичний правопис із використанням графем сербського алфавіту В. Караджича љ, џ, ћ – у «Словарі ...» І. Вагилевича; фонетичний та історико-етимологічний правопис в опрацюванні М. Максимовича – у «Матеріялах ...» Й. Скоморовського; фонетичний правопис П. Куліша – у «Словарі» Д. Каменецького та О. Марковича.

Ключові слова: українсько-польська й польсько-українська лексикографія ХІХ ст., притекстова лексикографія ХІХ ст., друкований словник, рукописний словник, лексикографічна пам'ятка, макроструктура й мікроструктура словника, заголовне слово, українська лексика, діалектна ознака, тематична група лексики, українсько-польська мовна інтерференція.

SUMMARY

Sus I. R. The Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian Lexicography of the 19th Century in the Ukrainian Dimension. – Qualifying academic work. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology: specialty 10.02.01 – Ukrainian Language. – State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University»; Ivan Franko National University of Lviv. – Uzhhorod; Lviv, 2019.

Contents of the Abstract. The dissertation is devoted to the study of Ukrainian vocabulary and its lexicographic representation in the monuments of Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian lexicography of the 19th century. For the first time a comprehensive analysis of Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian monuments of the 19th century has been performed. The study was based on twenty one printed and handwritten 19th century lexicographic monuments (with a total of about 90,900 lexical units), including five independent lexicographic works, fourteen monuments of glossary lexicography, two 19th century Ukrainian dictionaries which selectively contain Polish equivalents.

The macro- and microstructure, and features of the Ukrainian vocabulary in one printed and four manuscript separate lexicographic works have been characterized. This group of sources is presented by the only monument of the 19th century Polish-Ukrainian lexicography «Прирѣчный словарь Полско-словенскій і Народно-Рѣскій, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская» (The Handy Polish-Slavonic and People-Ruthenian Dictionary; 1849; about 20,000 words) by Teodor Vytvytsky. It has been confirmed that the lexicographic works served as sources for the compilation of the printed «Прирѣчный словарь славено-польскій ...» (The Handy Slavonic-Polish Dictionary ...; Lviv, 1830; 4,500 words) by Yosyp Levytsky in particular «Лексиконъ сирѣчь словесникъ славенскій ...» (Lexicon ...; Pochaiv, 1804), for the most ancient manuscript monument «Матеріялы до словаря русскаго» (Materials to the Ruthenian Dictionary; 1822–1826; about 22,500 words) by Ivan Lavrivsky – «Słownik języka polskiego» (1807–1814) by Bogumil Linde. Vocabulary of Ukrainian live folk language served as sources for «Словарь языка южно-русского» (South Ruthenian Dictionary; 1834–1844; over 10,000 words) by Ivan Vahylevych, «Матеріялы до руского словаря» (Materials to the Ruthenian Dictionary) (over 27,000 words) by Yosyp Skomorovsky, «Прирѣчный словарь Полско-словенскій і Народно-Рѣскій ...» by T. Vytvytsky.

In the macrostructure of dictionaries, besides the appellative vocabulary, the following classes of anthroponyms were identified: anthroponyms (including andronyms, bibleonyms, mithoanthroponyms), geortonyms, cosmonyms, mithonyms, polysonyms, potamonyms, choronyms, khrematonyms.

The microstructure of the monuments illustrates the various interpretation of the title words and the ways in which their meanings were revealed. The most complete description of the title words (accent, grammatical, etymological, stylistic) has been discovered in the «Прирѣчный словарь славено-польскій ...» (The Handy Slavonic-Polish Dictionary ...) by Y. Levytsky, in «Матеріялы ...» by I. Lavrivsky and Y. Skomorovsky. In all the monuments, the meaning of the title

words was conveyed by the Polish one-word equivalents or several synonymous equivalents, descriptive constructions in Polish or Ukrainian (*спорышъ – зерно в житѣ чърне, велике; царапа – дерева карталѣ з уроди четинниѣ; стóжити – w stożek składać*). Phrases were given as illustrations in the microstructure of the monuments by Y. Skomorovsky (54), T. Vytvytsky (25), and sporadically – by I. Lavrivsky (*комѣть головою, пѣшов ми свѣт омороком*). An exemplification (often with a passportization) in I. Lavrivsky's «Матеріяли ...» was taken from «Słownik języka polskiego» (1807–1814) by B. Linde, sporadically – from Ukrainian live folk language, in «Матеріяли ...» by Y. Skomorovsky – from Ukrainian folklore and people language (*jest приповѣдка: як пријде вѣрбниця, вся бѣда вѣрнет ся; дочекалисмо ся, буле, лѣпших чясів*).

The second group consists of printed and handwritten Ukrainian-Polish monuments of the 19th century glossary lexicography. Six sources in I. Vahylevych's scientific works have been analyzed. The ethnographic works «Hucułowie. Mieszkańcy wschodniego wzgórza Karpat», «Boyki, szczerp rusko-słowiański w Galicyi», «Łemki. Mieszkańcy zachodniego wzgórza Karpat» by Ivan Vahylevych contained five printed and handwritten variants of glossaries: printed (93 words) and handwritten (196 words) Hutsul variants, two handwritten Boyko variants (146 and 172 words), handwritten Lemko variant (48 words).

Specifically, the phraseographic monument «Idyotyzy» (240 phrasemes) was part of his monograph «Rozprawy o języku południowo-ruskim». The microstructure was formed by phraseologisms and their Polish equivalents (*и гадки не маеть ‘ani mu do głowy nie przyjdzie’*) or descriptive constructions (*съ свѣтною бѣдою ‘z wielką trudnością’*). The monument has the units of the phraseothematic groups «Human being», «Perception of the outside world», «Phenomena of nature». Phraseme components represent the peculiarities of the majority of subdialects of South-Western supradialect and local features of Dnister-river area, Boyko, Hutsul, and Transcarpathian subdialects.

Ukrainian-Polish lexicographic monuments were incorporated in annexes to collections of literary works: «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» – in the collection «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» (1839–1840) by Pauli Żegota, «Словарь» (about 1300 words) by Danyło Kamenetsky and Opanas Markovych was included into the collection «Short Stories» (People's Stories) (St. Petersburg, 1861) by Marko Vovchok. The collection of «Poezyi» (Poems; Lviv, 1862) by Platon Kostetsky contained the Ukrainian-Polish monument.

Ukrainian-Polish lexicographic monuments in periodicals have been characterized: the Polish-Ukrainian almanac «Sioło. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» (Lviv, 1866–1867), two printed Hucul glossaries (486 and 521 words) by Jan Gregorowicz in «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Kraków, 1880), and in «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogorę położoną w powiecie Kossowskim» (Lviv, 1881).

It has been found that the macrostructure of all glossaries consists of appellatives, sporadically – onimes. The Ukrainian vocabulary was represented by Polish graphics in most of the monuments. The title words translated by one-word and synonymous equivalents, and also by descriptive constructions. The largest thematic vocabulary groups in the monuments were identified: «names of household items» «botanical names», «zoological names», «names of orographic objects». It has been found that the Ukrainian vocabulary of sources contained mainly signs of the South-Western supradialect. The vocabulary of the «Словарь» by D. Kamenetsky and O. Markovych had the dialectal features of the Right-bank Dnieper area and Polissya subdialects of the North supradialect, and also Middle Dnieper area subdialects of the South-Eastern supradialect.

The glossaries published in Polish scientific journals, which testify to the influence of the Ukrainian language on the Polish language, have been highlighted: «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» (952 words) by Alexander Kremer in «Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego» (Kraków,

1870) and «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porywniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek» (681 words) by Piotr Parylak in «Zbior wiadomości do Antropologii Krajowej» (Kraków, 1877). It has been revealed that in both sources the title words were taken from Ukrainian vocabulary with phonetic, morphological features of the Polish language (palatalization of the consonants in Polish as opposed to depalatalization of the consonants through mergers [i] in [и] in Ukrainian; ending -y in Nominative case Singular of adjectives), lexical borrowing from the Ukrainian language and through its intermediation, etc.

The third group of monuments consists of 19th century Ukrainian dictionaries, which selectively provide Polish equivalents. Ukrainian-Polish parallels have been analyzed in the Ukrainian-Russian «Словарь», which was an annex to the collection «Малороссійскія пѣсни» (Little Russian songs; 500 words; Moscow, 1827) by M. Maksymovych and in the handwritten Ukrainian-German-Latin «Idyotykon» (4,500 words) – as part of the monograph «Rozprawy o języku południowo-ruskim» by I. Vahylevych.

The Ukrainian-Polish vocabulary parallels in both monuments in the «Словарь» (30 words) and in «Idyotykon» (1,200 words) were Old Slavonic vocabulary with phonetic differences in Ukrainian and Polish languages.

It has been found that the Ukrainian vocabulary of the monuments «Прирѣчний словарь ...» by Y. Levytsky, «Словарь» by I. Vahylevych, «Матеріялы ...» by Y. Skomorovsky, «Прирѣчний словарь ...» by T. Vytvytsky represents the features of most subdialects of the Carpathian and Galicia-Bukovyna groups of the South-Western supradialect (prothetic [и] and [й], preservation of ancient softness of hushing consonants, [p] at the end of a word and a syllable, conjugation of prepositions *ѡ*, *к*, *ко* with nouns in Dative case Singular, which in literary language corresponds to the constructions of Genitive case with the preposition *ѡ*).

Local signs of the Lemko-Boiky-San-river borderland have been revealed (transition [e] to [a] after [p], prefix *pro-* in the form of *пу-*, change [ш] to [ч], paroxiton stress, transition of the vowel [i] to [e] after [й]; [л], the africative [дж] instead of the old *dj, the reduction of the personal ending *-u* in the verbs of the imperative mood; the opposing conjunction *a* in the coordinating function, etc.) in «Матеріялы ...» by I. Lavrivsky.

The Polish-language influence on the Ukrainian vocabulary is confirmed by phonetic, morphological, word-forming features. Most of them have been found in the Ukrainian vocabulary of «Матеріялы ...» by I. Lavrivsky and «Прирѣчний словарь ...» by T. Vytvytsky. The phonetic effects (nasal vowels, reflexes *tart* at the place of Preslavonic * *trt*, *tret*, *trot* at the place of Preslavonic **tert*, **tort*, sound [ц] according to Ukrainian [ч]) predominate in the monuments.

The analyzed monuments testify to the history of the orthography system of the 19th century Ukrainian language. On the basis of the characteristics of the spelling peculiarities of the Ukrainian equivalents in the monuments it has been found out that the historical and etymological orthography with the spelling elements of M. Smotrytsky was used in Church Slavonic – Polish «Прирѣчний словарь ...» by Y. Levytsky and in «Матеріялы ...» by I. Lavrivsky, historical and etymological – in «Idyotykon» and «Idyotyzmy» by I. Vahylevych, and in «Прирѣчний словарь ...» by T. Vytvytsky; phonetic spelling using the graphs of the Serbian alphabet of V. Karadžić ѣ, ц, ѣ – in I. Vahylevych's «Словарь ...»; phonetic and historical-etymological spelling worked out by M. Maksymovych – in «Матеріялы ...» by Y. Skomorovsky; P. Kulish's phonetic spelling – in «Словарь ...» by D. Kamenetsky and O. Markovych.

Keywords: Ukrainian-Polish lexicography, Polish-Ukrainian lexicography of the 19th century, 19th century glossary, printed dictionary, handwritten dictionary, lexicographic monument, macrostructure and microstructure of dictionary, title word, Ukrainian vocabulary, dialect feature, thematic vocabulary groups, Ukrainian-Polish interference.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сус І. Р. «Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського – важлива пам’ятка української, польської і німецької лексикографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. на честь 80-річчя з дня народження К. Галаса*. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2002. С. 207–214.

2. Сус І. Р. До характеристики рукописного українсько-польського словника Й. Скоморовського. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2003. Вип. 30. С. 72–77.

3. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського як джерело до вивчення українських говорів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип. 25. С. 81–84.

4. Сус І. Р. Українська лексика у чотиримовному «Словарі языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 18. С. 72–77.

5. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Idyotyzmu» І. Вагилевича як пам’ятка української діалектної фразеографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 21: Аралогія й ономастика. С. 141–145.

6. Сус І. Р. Західнослов’янізми в українській діалектній лексиці рукописного українсько-польсько-німецького словника «Матеріялы до словаря русскаго (1822–1826)» Івана Лаврівського. *Slavia Orientalis*. Warszawa, 2015. Т. LXIV. № 1. S. 117–123.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Сус І. Р., Галас Б. З історії українсько-польської лексикографії. *Україна-Польща: історія, сучасність, перспективи: матеріали наук.-практ. конф.* (Ужгород, 24–25 черв. 2004 р.). Ужгород: Ліра, 2004. С. 117–133.

(0,8 д.а.; *Особистий внесок здобувача: опрацьовано архівні джерела та літературу до біографії І. Лаврівського, схарактеризовано його лексикографічну пам'ятку «Матеріяли до словаря руссаго» (1822–1826). (0,3 д.а.)*).

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Сус І. Р. «Idyotykon» І. Вагилевича як джерело до вивчення історії українсько-польської лексикографії. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 4. С. 48–53.

9. Сус І. Р. Українська народнорозмовна мова в українсько-польсько-німецькому словнику «Матеріяли до словаря руссаго» І. Лаврівського. *Українська мова в Галичині: історичний вимір*. Серія «Історія мови» / відп. ред.: Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. С. 124–136.

10. Сус І. Р. Рукописні пам'ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 18. С. 380–393.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК	27
1.1. Зв'язок лексикографії з іншими мовознавчими дисциплінами	27
1.2. Аспекти дослідження українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. у лінгвістиці	36
1.2.1. Вивчення друкованих словників	37
1.2.2. Дослідження рукописних словникових джерел	43
1.2.3. Вивчення українсько-польських лексичних паралелей у словниках української мови ХІХ ст.	52
1.3. Методи аналізу лексикографічних пам'яток	54
Висновки до 1 розділу	55
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ТА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИКИ ХІХ СТ. ЯК САМОСТІЙНІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ПАМ'ЯТКИ	58
2.1. Друкований «Прирѣчный словаръ славено-польскій, или собраніе Реченій славѣнскіхъ неѣдѣбъ разѣмѣтелныхъ ѡбрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на ꙗзыкъ польскій толкованыхъ» Й. Левицького (Львів, 1830)	58
2.2. Рукописні словники	65
2.2.1. «Матеріяли до словаря русскаго» (1822–1826) І. Лаврівського	65
2.2.2. «Словарь языка южно-русского» (1834–1844) І. Вагилевича	84
2.2.3. «Матеріялы до руского словаря» (1849) Й. Скоморовського	94
2.2.4. «Прирѣчный словарь Полско-словенскій і Народно-Рѣскій, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская» (1849) Т. Витвицького	108

Висновки до 2 розділу	120
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СЛОВНИКИ ХІХ СТ. ЯК ПАМ'ЯТКИ ПРИТЕКСТОВОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ТА ЯК МАТЕРІАЛИ В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ.....	123
3.1. Українсько-польські пам'ятки в наукових працях І. Вагилевича	123
3.1.1. «Idyotyzmu» у рукописній монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim»	123
3.1.2. «Słowniczek» у розвідці «Hucułowie. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat» (друкований та рукописний варіанти).....	129
3.1.3. «Słowniczek» у розвідці «Wojki, szczer rusko-słowiański w Galicyi» (два рукописні варіанти)	131
3.1.4. «Narzecz» в розвідці «Łemki. Mieszkańcy zachodniego wzgorza Karpat» (рукописний варіант)	133
3.2. Українсько-польські словнички в додатках до збірок	135
3.2.1. «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» П. Жеготи	135
3.2.2. «Словарь» Słownik Д. Каменецького та О. Марковича	140
3.2.3. «Słowniczek twardszych wyrazów ruskich, albo przez ruski lud przyjętych» П. Костецького	145
3.3. Українсько-польські словнички в періодичних виданнях	148
3.3.1. «Słowniczek. Wy tłumaczenie słów mniej zrozumiałych»	148
3.3.2. «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» А. Кремера	151
3.3.3. «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim» П. Париляка.....	155
3.4. «Słowniczek huculski» у «Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880) та «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» у	

«Przewodniku dla zwiedzających Czarnogorę położoną w powiecie Kossowskim» (Львів, 1881) Я. Грегоровича	158
3.5. Українсько-польські лексичні паралелі в словниках української мови ХІХ ст.	162
3.5.1. «Словарь» у збірці «Малороссійскія пѣсни» (Москва, 1827) М. Максимовича	162
3.5.2. «Ідуотукоп» у монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» І. Вагилевича	164
Висновки до 3 розділу	169
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
ДОДАТКИ	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Перелік скорочень назв граматичних термінів, діалектів, наріч, мов

бойк. – бойківське	наддніпр. – наддніпрянське
буков. – буковинське	надпрут. – надпрутське
відм. – відміна	нім. – німецьке
волин. – волинське	О. в. – орудний відмінок
гал.-буков. – галицько-буковинське	одн. – одинна
гуцул. – гуцульське	ос. – особа
Д. в. – давальний відмінок	пд.наддністр.–
З. в. – знахідний відмінок	південнонаддністрянське
закарпат. – закарпатське	пд-зах. – південно-західне
зх.поділ. – західноподільське	пд-сх. – південно-східне
зх.поліс. – західнополіське	пн. – північне
зх.степ. – західностепове	поділ. – подільське
іт. – італійське	покут. – покутське
карпат. – карпатське	пол. – польське
Кл. в. – кличний відмінок	поліс. – поліське
лат. – латинське	р. – рід
лемк. – лемківське	Р. в. – родовий відмінок
майб. ч. – майбутній час	рум. – румунське
мин. ч. – минулий час	слобож. – слобожанське
М. в. – місцевий відмінок	слц. – словацьке
мн. – множина	ср.наддніпр.–
молд. – молдавське	середньонаддніпрянське
Н. в. – називний відмінок	ср.поліс. – середньополіське
надсян. – надсянське	ст.укр. – староукраїнське
наддністр. – наддністрянське	степ. – степове

сх.волин. – східноволинське

сх.поділ. – східноподільське

теп. ч. – теперішній час

тур. – турецьке

тюрк. – тюркське

уг. – угорське

укр. – українське

фр. – французьке

холм. – холмське

цсл. – церковнослов'янське

Перелік умовних скорочень назв лексикографічних джерел

ВитД – Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku / oprac. i przygotował do druku J. Dziedzeliwski. Warszawa: Semper, 1997. 611 s. = Словник польсько-церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини XIX сторіччя / опрац. і подав до друку Й. Дзедзелівський. Варшава: Семпер, 1997. 611 с.

ВитР – Витвицькій Т. Прирѣчный словарь Полско-словенській і Народно-Рѣській, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 276. 667 с.

Лвц – Левицький Й. «Прирѣчный словаръ славено-польскій, или собраніе Реченій славѣнскіхъ недѣобъ разѣмѣтелныхъ обрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на языкъ польскій толкованныхъ» Лвигородъ, 1830.

Лекс. – Лезіконъ сирѣчь словѣсникъ славѣнскій иѣмлющъ в себѣ слова перѣе славенскаа азбѣчнаа, посемъ же Пѣлскаа Блгопотребный къ виразѣннїю словесъ славѣнскихъ обрѣтающихся в Книгахъ Церковныхъ. Почаїв, 1804. 8° [89] арк. Сигн. А–І⁸.

ПДз – Indeks wyrazów ukraińskich i cerkiewnosłowiańskich oraz ich wariantów = індекс засвідчених українських та церковнослов'янських слів, їх фонетичних, акцентних, графічних варіантів та словоформ. Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku / oprac. i przygotował do druku J. Dziedzeliwski. Warszawa: Semper, 1997. S. 395–611. = Словник польсько-церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини XIX сторіччя / опрац. і подав до друку Й. Дзедзелівський. Варшава: Семпер, 1997. С. 395–611.

УПФС «І-зму» – Українсько-польський фразеологічний словник «Idyotyzyму» І. Вагилевича. Дзедзелівський Й. О. *Українське і слов'янське*

мовознавство: зб. пр. Львів: Атлас, 1996. С. 464–470. (Українознавча бібліотека НТШ; ч. 6).

Лекс. – Лексиконъ сирѣчь словесникъ славенский, имѣющъ в себѣ слова первыя славенскія азбучныя, посемъ же полскія. Почаїв, 1804.

Чуб. – Особенности литературы и языка. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и изслѣдованія: [в 7 т.] / собрал П. П. Чубинский. Санкт-Петербургъ: [б. и.], 1872–1878. Т. 7. Ч. 2: Поляки Юго-Западнаго края. Санкт-Петербург, 1872. С. 251–270.*

BLw – Wagilewicz J. Słowniczek. *Wojki. Szczep rusko-słowiański w Galicyi. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 4342. S. 19–21.*

BSPb – Wagilewicz J. Słowniczek. *Wojki, szczep rusko-słowiański w Galicyi. Lwów, 1839. Наукова б-ка Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. М–1173. Копія. S. 18–19.*

HSPb – Wagilewicz J. Słowniczek. *Huculowie. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat. Lwów, 1837. Наукова б-ка Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. М–1173. Копія. S. 22–23.*

HW – Wagilewicz J. Słowniczek. *O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich (dalszy ciąg). Przegląd naukowy. Warszawa, 1844. N. 28. S. 24–25.*

GrP – Gregorowicz J. Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem. *Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogóre położoną w powiecie Kossowskim. Lwów: Drukarnia narodowa W. Manieckiego, 1881. S. 16–30.*

GrPTT – Gregorowicz J. Słownik wyrazów huculskich. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. Kraków, 1880. T. 5. S. 26–35.*

Kr. – Kremer A. Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863. Kraków, 1870.

ВСТУП

Лексикографічні пам'ятки є важливими джерелами для дослідження різних рівнів системи української мови на конкретному часовому зрізі. Виявлення таких джерел розширює емпіричну базу для лінгвістичних студій. В історії української перекладної лексикографії ХІХ ст. малодослідженою ділянкою залишаються українсько-польські пам'ятки. Мовознавці досі зосереджували увагу на характеристиці окремих словників або деяких мовних явищ у них.

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою теоретичного узагальнення історії українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. на підставі комплексного дослідження її друкованих і рукописних джерел, частина яких не була об'єктом вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у межах наукової теми «Українські карпатські говори у взаємозв'язках із літературною мовою та іншими мовами й діалектами» (номер державної реєстрації 0115U004632). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 9 від 29 серпня 2017 р.).

Мета дисертаційної роботи – проаналізувати українську лексику та її лексикографічну репрезентацію в пам'ятках українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) систематизувати українсько-польські та польсько-українські друковані й рукописні лексикографічні пам'ятки ХІХ ст., проаналізувати відомості про них у лінгвістичній літературі та обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження цих джерел;

2) описати макро- й мікроструктурні характеристики зібраних пам'яток;

3) розкрити авторські правописні особливості фіксації української лексики;

4) виокремити й схарактеризувати онімну лексику та фразеологічні одиниці;

5) проаналізувати діалектні (фонетичні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні) риси української лексики;

6) виокремити найбільші тематичні групи української лексики в пам'ятках притекстової лексикографії;

7) виявити ознаки українсько-польської міжмовної інтерференції.

Об'єкт дослідження – друковані та рукописні словники ХІХ ст., що містять українсько-польські й польсько-українські відповідники.

Предмет дослідження – макро- й мікроструктура українсько-польських та польсько-української лексикографічних праць ХІХ ст. й українська лексика в них.

Джерельною базою для вивчення слугувала 21 пам'ятка ХІХ ст., що сумарно містить близько 90 900 лексичних одиниць. До складу джерел увійшли: а) самостійні праці, зокрема друкований «Прирѣчний словарь славено-польскій ...» (Львів, 1830) Й. Левицького та рукописні «Матеріяли до словаря русскаго» (1822–1826) у шести томах І. Лаврівського, «Матеріялы до руского словаря» в п'яти томах Й. Скоморовського, «Словарь языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича, «Прирѣчний словарь Полско-словенській і Народно-Рѣській ...» (1849) Т. Витвицького;

б) пам'ятки українсько-польської притекстової лексикографії, а саме: словнички І. Вагилевича: «Idyotyzmu» – частина рукописної монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» та пам'ятки в складі етнографічних розвідок про бойків, гуцулів, лемків (чотири рукописні й одна надрукована в часописі «Przegląd naukowy» (Варшава, 1844)); словники в збірках літературних творів: «Pieśni ludu ruskiego w Galicyi» (Львів, 1839–1841) – «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» П. Жеґоти; «Повістки»

(«Народні оповідання») (Санкт-Петербург, 1861) Марка Вовчка – «Словарь» Д. Каменецького та О. Марковича, «Роезуї» П. Костецького (Львів, 1862) – [Słowniczek]; у періодичних виданнях: «Sioło. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» (Львів, 1866–1867) – «Słowniczek. Wytlumaczenie słów mniej zrozumiałych», «Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego» (Краків, 1870) – «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» А. Кремера, «Zbior wiadomości do Antropologii Krajowej» (Краків, 1877) – «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek» (Краків, 1877) П. Париляка, «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880) – «Słowniczek wyrazów huculskich» Я. Грегоровича; у путівнику Гуцульщиною «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim» (Краків, 1881) – «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» Я. Грегоровича;

в) лексикографічні пам'ятки української мови ХІХ ст., у яких вибірково до української лексики подано польські відповідники, зокрема «Словарь» у збірці «Малороссійскія пѣсни» (Москва, 1827) М. Максимовича, «Idyotykon» у монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» І. Вагилевича.

Методи дослідження. Для аналізу лексикографічних пам'яток застосовано загальнонаукові й лінгвістичні методи. *Структурний* метод використано для систематизації зібраного лексикографічного матеріалу та аналізу макро- й мікроструктури досліджуваних словників. У пам'ятках за допомогою *описового методу* схарактеризовано правописні, діалектні (фонетичні, акцентуаційні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні) риси української лексики. За допомогою *методу компонентного аналізу* виконано класифікацію фразеологічних одиниць. *Зіставний метод* використано у виявленні українських і польських мовних інтерферентних явищ. Елементи *етимологічного методу* були важливими для з'ясування етимології окремих

мовних одиниць. За допомогою *прийому кількісних підрахунків* встановлено кількість онімів та фразем у словникових джерелах.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

уперше виконано комплексний аналіз друкованих і рукописних пам'яток українсько-польської та польсько-української лексикографії XIX ст.;

поглиблено теоретичні положення з історії української перекладної лексикографії про макро- й мікроструктуру проаналізованих лексикографічних пам'яток XIX ст.;

набуло подальшого розвитку вивчення правописних, діалектних (фонетичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних) ознак та явищ польської інтерференції в українській лексиці XIX ст.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її узагальнення поглиблюють теоретичні положення української перекладної лексикографії XIX ст. (на підставі розкриття ролі міждисциплінарної взаємодії діалектології, лексикології, історії української мови, українсько-польських мовних контактів).

Практичне значення дисертації. Результати дослідження слугують матеріалом для нормативних і вибіркового університетських курсів з історії українського мовознавства (теми: «Лексикографія XIX ст.», «Питання правопису в лексикографічних пам'ятках XIX ст.»), з історії української перекладної лексикографії (теми: «Українсько-польська й польсько-українська лексикографія XIX ст.», «Діалектна лексикографія XIX ст.»), з історії мовних контактів (тема: «Українсько-польські мовні контакти в діяхронії»); для вивчення дисциплін «Українська діалектологія» (тема: «Діалектні ознаки української мови в лексикографії XIX ст.»), «Лексикологія» (тема: «Джерела вивчення лексики та фразеології української мови»).

Результати дослідження вже використовують у курсі «Українська рукописна лексикографія у зв'язку з процесами формування і розвитку нової української літературної мови (кін. XIX – поч. XX ст.)» на філологічному факультеті ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Особистий внесок здобувача. Усі результати та висновки дисертаційного дослідження отримано самостійно. Теоретичні положення та наукові результати, викладені у дисертації, відображені в опублікованих працях. Із статті, що вийшла в співавторстві, у дисертації використано результати досліджень здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорено на Всеукраїнській науковій конференції «Лукія Гумецька. Незабутні імена української науки» (Львів, 2001), Міжнародній науковій конференції «Галичина: простір, люди, мови» (Львів, 2008), Тимченківських наукових читаннях (Засідання 1): «Пам'ятка як джерело вивчення історії мови» (Львів, 2010), Всеукраїнській науковій конференції «Гуцульська діалектна лексика та лексикографія» (Івано-Франківськ – Коломия, 2012), Тимченківських наукових читаннях (Засідання 4): «Пам'ятки української мови: стилі та жанри» (Львів, 2015), Міжнародній науковій конференції «Ареалогія і ономастика» (Ужгород, 2016), наукових семінарах Міжнародної школи гуманітарних наук Центральної та Східної Європи (Варшава, 2005, 2006, 2011) та сесії «Українсько-польські мовні контакти» (Варшава, 2006).

Публікації. Основні практичні результати дисертації викладено в десяти публікаціях, одна з яких вийшла у співавторстві з канд. філол. наук, доц. Галасом Б. К. П'ять статей опубліковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, чотири – у збірниках наукових праць, одна – у закордонному виданні.

Структура роботи. Дисертація складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (спеціальна література – 262 позиції і джерела фактичного матеріалу – 21 найменування) та п'яти додатків. Загальний обсяг роботи становить 220 сторінок, з яких основного тексту – 156 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК

Перекладні словники репрезентують лексику кількох мов. Українсько-польські та польсько-український словники ХІХ ст. становлять джерельну базу для досліджень з українського та польського мовознавства. Наше дослідження базується на розгляді українського сегмента пам'яток.

1.1. Зв'язок української лексикографії з іншими мовознавчими дисциплінами

Українська лексикографія, окрема лінгвістична дисципліна, має теоретичне підґрунтя та практичну реалізацію. У сучасному українському мовознавстві термін *лексикографія* поєднує в собі теорію і методологію лексикографії, власне процес лексикографування та сукупність лексикографічних праць [55, с. 72; 118, с. 4; 224, с. 12], термін *словникарство* називає процес укладання словників та їх сукупність [40, с. 117; 54, с. 118; 69, с. 43].

Практичну лексикографію репрезентує *словник*, ознаки якого, комбінуючись, визначають типи словників за способом організації лексичних одиниць, обсягом, ставленням до типу мовного спілкування, відношенням до мовної норми, синхронії та діячності, способом представлення лексичного значення слова, призначення [225, с. 78].

Теорію і методологію укладання словників обґрунтовує наука про лексикографію – *металексикографія*, використовуючи *метамову словника* – системи понять та термінів, за допомогою яких описується його структура і зміст [54, с. 118; 69, с. 12; 86, с. 34; 231, с. 21]. Метамова сучасної української лексикографії послуговується такими термінами, зокрема *макроструктура словника* – принципи відбору та розташування лексичних одиниць у словнику [54, с. 130; 69, с. 25; 87, с. 37]. Основний елемент макроструктури –

реєстр словника, який формують заголовні одиниці. Мікроструктура словника пояснює, трансформує заголовну одиницю словника. Мікроструктуру складають розділи (*граматична* інформація, *стилістичні* відомості, *етимолого-семантична* довідка, *інтерпретація* реєстрової одиниці, *ілюстрації*, *ремарки*), у яких міститься інформація про заголовну одиницю. Їх набір у мікроструктурі може різнитися залежно від типу і призначення словника [54, с. 63; 69, с. 27; 94, с. 167–172; 197, с. 220].

Мову певного періоду репрезентують ретроспективні словники. Низку термінів на позначення назв джерел ретроспективної лексикографії увів у науковий обіг Б. Галас. Термінами *рукописна лексикографія*, *рукописний словник* дослідник позначає відповідно збережені рукописи й надруковані словники як пам'ятки, *ненадрукований словник* – ненадруковані словники, якщо відомо про місце їхнього зберігання [40, с. 115]. Термін *словник*, за визначенням Б. Галаса, це переважно завершені або близькі до завершення друковані й рукописні лексикографічні праці. Словник із невеликою кількістю реєстрових одиниць (до кількох сотень слів) і простими прийомами наукової обробки учений кваліфікує як *словничок*, рукописні праці лексикографічного змісту, створені до початку ХХ ст. – *словникові* або *лексикографічні пам'ятки* [40, с. 117].

Теоретичні аспекти української перекладної лексикографії є предметом зацікавлення лінгвістів. Завдання перекладної лексикографії – передати значень і відтінків значень слів, сфери їх вживання, вимови, акцентуації, граматичної характеристики, сполучуваності *вихідної мови* засобами *перекладної мови* [53, с. 228; 186, с. 25–26].

Питання теоретичних засад добору *реєстрових одиниць* (макроструктури) в перекладному словнику обґрунтували С. Головащук, П. Горецький, В. Ковальов. Учені наголошують, що до загальномовного перекладного словника повинна увійти вся основна лексика й фразеологія літературної мови на певному етапі її розвитку, а наведення термінологічної лексики має бути

обмеженим [53, с. 41–50; 57, с. 5–21; 113, с. 41–51]. Доцільність граматичної характеристики заголовних слів розкрито в дослідженні Г. Гнатюк [50, с. 30–38].

Одним із важливих завдань перекладного словника лінгвісти вважають обґрунтування принципів добору еквівалентів. Загальноприйнятим вважається спосіб передачі значень *реєстрових слів* одним повним відповідником в зіставлюваних мовах або двома частковими відповідниками-синонімами [53, с. 107; 149, с. 97–99; 196, с. 319]. Питання співвідношення між однослівними еквівалентами та перекладами у формі описових пояснень, як зауважує І. Самойлова, автори розв'язують у кожній конкретній лексикографічній праці відповідно до завдань, призначення та обсягу охопленого матеріалу [186, с. 36].

У перекладному словнику С. Головащук пропонує такі способи перекладу фразем: адекватними фразеологічними відповідниками, способом калькування, дослівним перекладом, описовими поясненнями [53, с. 191]. У мікроструктурі словника фразеологізми вміщені відповідно до головного компонента фраземи й заголовного слова [69, с. 121].

За визначенням С. Головащука, у перекладному словнику ілюстративний матеріал забезпечує найточніший переклад слів з усіма відтінками його значень, використовується для поглиблення стилістичної й граматичної характеристики слів, найчастіше при перекладі часток, вигуків, прислівників, сполучників, прийменників [53, с. 206]. О. Демська вирізняє ілюстрації кількох видів: оригінальною цитатою з оригінального тексту обо корпусу національної мови, зокрема прикладом, утвореним шляхом скорочення або редагування; колокацією, виокремленою з текстових корпусів; фразою, утвореною лексикографом на підставі його мовної компетенції [69, с. 118]. Паспортизацію дослідниця розглядає як субелемент мікроструктури словника, детермінований ілюстрацією. Брак паспортизації ілюстративного матеріалу, на думку О. Демської, знижує довіру до словника, оскільки не гарантує емпіричності [69, с. 116–117].

Лексикографія пов'язана з усіма рівнями мовної системи, які вона описує, є перевіреним систематизованим матеріалом досліджень для теоретичних лінгвістичних дисциплін. Водночас ці дисципліни забезпечують лексикографію узагальненими знаннями, без яких неможливий лексикографічний опис мови [69, с. 35; 70, с. 18–19].

Лексикографія пов'язана з діалектологією – розділом мовознавства, що охоплює всі рівні мовної системи. У своїй граматичній структурі українські говірки зберігають елементи різної часової віднесеності, що уможлиблює моделювання динаміки діалектної мови [112, с. 326]. Тому щодо хронологічного аспекту досліджень виокремлено синхронну й діахронну, або історичну, діалектологію. Предметом історичної діалектології є дослідження генези, процесів розвитку, взаємозв'язків та групування діалектів у різні історичні періоди [77, с. 18].

Важливими матеріалами для студій з діалектології є лексикографічні пам'ятки. Актуальним завданням для вивчення діалектної мови Ф. Жилко убачав пошук нових діалектних матеріалів [214, с. 3]. Величезний матеріал з української діалектології, як зауважують С. Бевзенко та О. Бондар, постачають словники місцевих слів, що зберігають вже втрачені елементи в сучасному народному мовленні. Дослідження таких джерел поповнює відомості про місцеві діалекти [7, с. 20; 12, с. 5–6; 198]. Базою діалектної лексикології та матеріалом виняткової цінності для етимологічних студій, досліджень з ономастики Й. Дзендзелівський вважає діалектну лексику словників української мови, які зберігаються в архівах [75, с. 256]. К. Герман наголошує на цінності діалектного словника, лексика якого відображає майже всю поняттєво-логічну систему навколишнього реального світу і є енциклопедичною довідкою про функціонування лексем певної епохи, що дозволяє вивчити динамічні процеси в межах говору [49, с. 243–251].

Обґрунтувати систему теоретичних положень історичної діалектології на думку З. Бичка, можна на підставі писемних пам'яток, діалектні вияви

яких потрібно проектувати на сучасні говірки, що відповідають їх територіальному походженню [8, с. 353–355].

З історичною діалектологією пов'язана історія мови. Діалектологія постачає матеріал для історії мови і водночас користується її висновками для визначення певних діалектних ознак. С. Бевзенко вважає, що діалектні риси, які фіксує мова певного періоду, допомагають відтворити картину її розвитку в часі і в просторі [5, с. 7].

Й. Дзензелівський відзначає, що мовні явища в різних ареалах розвиваються і видозмінюються нерівномірно, тому говорам властиві риси, що належать до різних етапів еволюційних мовних явищ. Для історичної граматики цінними є архаїчні говори, серед яких карпатські, гуцульські, буковинсько-покутські, поліські, підляські та ін. [81, с. 22].

Лексикографічні пам'ятки є джерелом до вивчення міжмовних контактів. Міжмовні контакти як невід'ємне явищем кожної мови, зумовлене позамовними чинниками – міграцією населення, сумісним проживанням різних етносів на одній території, економічними, політичними, культурними контактами двох народів.

Польсько-українські міжмовні контакти мають давню історію. Зокрема Й. Дзензелівський та Н. Совтис у польсько-українських взаємозв'язках розрізняють два періоди: українська й польська мови виступають як рівноправні та українська мова в становищі пригніченої з другої половини XIV ст., часу окупації Галичини поляками [83, с. 6; 194, с. 5]. Після прийняття Люблінської унії в 1569 р. на українських землях осіла польська шляхта, а в XVII ст. польська мова в Україні стала державною й функціювала у всіх сферах суспільного життя українців. У першій половині XIX ст. польська мова стала вже загальноживаною серед української галицької інтелігенції [155, с. 466].

А. Вінценз вирізняє в історії українсько-польських мовних контактів три періоди: перший – від кінця XI ст. й до середини XIV ст., коли домінують українські впливи завдяки високому статусу культури Київської Русі. У

другому періоді, що тривав з XV – першої половини XVIII ст. переважає польський вплив, зумовлений прийняттям Люблінської унії. Тоді до складу Польського королівства були включені Підляшшя, Волинь та Київщина, які опинилися під прямою польською владою. Третій період – з другої половини XVIII ст. відзначається послабленням польсько-української мовної взаємодії, коли на зміну польсько-литовській Речі Посполитій прийшла Російська імперія [32, с. 37–41].

Перше дослідження про запозичення в українській мові, зокрема з польської мови, виконав І. Вагилевич у розділі «Żywioły obce» рукописної монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim». Цей розділ опублікував Й. Дзензелівський. Дослідник відзначив, що І. Вагилевич уперше в українському мовознавстві вирізняв фонетичні та морфологічні ознаки польської інтерференції в українській лексиці: субституції звуків *dz – d*, *cz – t*, *cz – c*, *dl – l*, вияви носових голосних, суфікс із значенням здрібнілості *-utk-*, у дієсловах закінчення *-ю* в 1 ос. одн. теп. ч. та ін. [73, с. 157–177].

Явища українсько-польських та польсько-українських мовних контактів досліджував Т. Лер-Сплавінський. На думку вченого, у польській та українській мовах функціують пограничні діалекти, які мають спільні українсько-польські риси, зокрема парокситонний наголос, рефлексі носових голосних, звукосполучення *gi*, *ki*, *xi*, дорсальну вимову приголосних [с], [з], [ц] та ін. [243, с. 15–16].

Б. Зілинський у статті «Взаємовідносини між українською та польською мовою» аргументовано заперечує гіпотезу Т. Лер-Сплавінського про те, що звукосполучення *gi*, *ki*, *xi* є наслідком польсько-української мовної взаємодії, зазначивши, що це явище розвинулося незалежно від впливу польської мови, про що свідчить його поширення в говорах Волині, Київщини та Чернігівщини [97, с. 213].

Для виявлення полонізмів у близькоспоріднених мовах дослідники (А. Заремба, Я. Сятковський, М. Басай) застосовують формальний, лексичний, семантичний порівняльний, історичний, географічний критерії.

В. Піддубна виокремлює фонетичні ознаки формального критерію у визначенні полонізмів: *tret* на місці псл. **tert*: *предкладати, предложити*; *trot* на місці псл. **tort*: *троно, кропля*; *tart* замість псл. **trt*: *бардзо, карк*; *tlut* на місці псл. **tlt*: *слуп, тлустий, тлумок*; збереження групи *dl*: *бидло, вагадло*; поява внаслідок палаталізації *ǰ* у корені **vъx*: *завше, овшем*; вияви носових голосних: *вомтити, ксьондз*; *t* на місці *g* переважно в запозиченнях за посередництвом польської мови: *бергамота, гацук*; початкове *je-*: *его, егомосць*, зокрема в префіксальних словах: *виєднання, виєднати*; *s* на місці **śvs*: *цнота, цнотливий*; *f* на місці **rъv*: *уфати* [170, с. 143].

У системі наголошування основним критерієм В. Піддубна вбачає збереження наголосу на другому складі від кінця: *вибачєння, сивізна*. Словотвірні ознаки польської мови: відіменникові прикметники із суфіксом *-ов(ий)*, тоді як більшість з них в українській мові має відповідники з *-н(ий)*: *адресовий, багнетовий*; іменниковий суфікс *-іст(а) / -ист(а)*: *баліста, евангелиста*; суфікс *-ця* на позначення особи переважно чоловічої статі: *дорадця, радця*; суфікс *-іськ(о) / -иск(о)* замість *-іще, -ище*: *становисько*; суфікс *-ств(о)*, оскільки в польській мові він має ширше застосування: *гамарство, млинарство*; префікс *за-*, який надає дієсловам значення dokonanoї результативної дії, коли dokonaniсть пов'язується з досягненням результату: *заадресувати, забавитися*. Морфологічний критерій, на думку дослідниці, застосовується переважно у випадку посередництва польської мови, зокрема закінчення *-a* в іменниках ж. р. та ч. р.: *автогенеза, аквареля; басиста, ідіота*; нульове закінчення в іменниках ч. р.: *діяграм, діядем* [170, с. 144–146].

Походження парокситонного наголосу в українській мові було предметом досліджень в українському мовознавстві. Зокрема як первісне власнеукраїнське явище на прикладі наголошування дієслів 1 ос. одн. теп. ч. парокситонний наголос пояснює В. Винницький. Г. Шило розглядає кореневий наголос у цій формі дієслів в говорах південно-західного наріччя як вирівнювання до форм дієслів 2 і 3 ос. одн. [31, с. 51–52; 223, с. 157]. На

думку Г. Кобиринки, у лемківських говірках парокситонний наголос не є польського походження, оскільки такий наголос усталився в XV ст., коли вже сформувалися лемківські говірки [110, с. 17].

Унаслідок багатовікових тісних українсько-польських взаємозв'язків лексичний склад української мови поповнювався запозиченнями з польської мови, а польська мова засвоїла чимало українізмів. Для виявлення лексики українського походження у польській мові Н. Совтис використовує фонетичний та граматичний критерії: повноголосся, наявність звуків *y*, *a* замість носових *a*, *e*, звука *h*, закінчення *-a* в іменниках жіночого роду, суфікса *-iszcz-e* (*-yszcz-e*) та ін. Важливим у вивченні дослідниця убачає виявлення в українізмах, перейнятих польською мовою, фонетичних та граматичних субституцій. Зокрема голосний *i* (з давнього *ě*) переданий *a*: *безмін* > *bezmian*, *e*: *біс* > *bies*; приголосні *д* – *dz*: *молодець* > *mołodziej*; *ц'* – *с*: *криниця* > *krynica*, *р* – *rz*: *куринь* > *kurzeń*; відпадання початкового звука: *оселедець* > *seledec*, пом'якшення твердих приголосних: *мерин* > *mierzyn*; закінчення *-у* в прикметниках ч. р. у Н відм. одн.: *бурий* > *bury*, суфікс неозначеної форми дієслів *-ти* переданий польським *-ć*: *баламутити* > *bałamutycić*; українські іменникові суфікси *-ик*, *-ин*, *-ок*, замінюються польськими *-ek*: *опришок* > *oprzysek*, *-ин*: *гордовина* > *hordowina*, *-ик*: *побережник* > *robereźnik* та ін. [194, с. 7–9].

Й. Дзєндзелівський убачає міжмовну інтерференцію важливим рушієм загального процесу розвитку структури мови, зокрема її латеральних говорів, такими на українсько-польському мовному пограниччі є лемківський, надсянський, бойківський, наддністрянський говори південно-західного наріччя, холмський і підляський говори північного наріччя [81, с. 4–6].

У вивченні українсько-польських мовних контактів Л. Ткач уважає найбільш продуктивним соціолінгвістичний аспект, за допомогою якого визначають факти взаємних впливів у зв'язку з мовною компетенцією, культурною орієнтацією та суспільною роллю тої чи тої соціальної верстви в

певний історичний період у певному територіально-культурному середовищі [213, с. 97].

Н. Романова в історії українсько-польських мовних контактів вирізняє кілька аспектів досліджень: вплив польської мови на говори південно-західного наріччя, українсько-польські взаємовпливи у ділянці історичної лексикології та фонетики, спільні українсько-польські мовні явища найдавнішого періоду, питання польського посередництва при запозиченні лексики до української мови з інших мов та ін. [179, с. 41–50].

Питання польської мовної інтерференції в говорах південно-західного наріччя досліджували українські й польські мовознавці. Так, у говорах південно-західного наріччя К. Дейна розрізняє три категорії полонізмів: кальки з польської мови; слова з фонетичними рисами польської мови, які поширені в діалектному мовленні паралельно з їх українськими фонетичними відповідниками; слова з фонетичними і морфологічними ознаками польської мови, що функціують як діалектизми [235, s. 72–78].

Одним із способів виявлення міжмовних взаємозв'язків Й. Дзєндзелівський вважає вивчення ізоглос [83, с. 13]. На думку дослідника, значна кількість рис, на підставі яких виокремлюється південно-західне наріччя в системі українських діалектів, сформувалися в результаті міжмовної інтерференції, серед них – запозичення з сусідніх мов; давні слов'янські й праслов'янські риси, які збереглися або втратилися під впливом сусідніх говорів західнослов'янських мов; явища, що видозмінили свою реалізацію чи семантику за зразком відповідних структур сусідніх мов; спільні інновації, які розвинулися в якійсь частині південно-західних українських говорів та в сусідніх польських й словацьких говірках [81, с. 4–6].

Дослідники зазначають, що польськомовного впливу найбільше зазнав лемківський говір, на другому місці – надсянські, наддністрянські, холмські, підляські говірки [8, с. 89–92; 216, с. 206; 244, s. 11–23; 250, s. 217–230].

У бойківському діалекті М. Онишкевич вирізняє фонетичні, морфологічні, словотвірні та лексичні полонізми, які проникали через

контакти з поляками, через мову галицької інтелігенції, словацьке або лемківське посередництво [155, с. 229–253].

Полонізми з діалектного ареалу, наближеного до мови-джерела, як зауважує Я. Рігер, мають фонетичні відмінності від тих, що функціують на більш віддалених теренах [247, s. 181].

З. Штібер вважає, що лемківський говір зазнав одночасного впливу з польської і словацької мов та окремих – з польської та словацької мов [258, s. 474–479]. У лексиці на позначення назв родинної обрядовості надсянських говірок Л. Хомчак вирізняє слова, які мають спільнослов'янські корені, але функціують у польському фонетичному та словотвірному варіантах [217, с. 159–176]. О. Гулик на основі аналізу полонізмів, мікротопонімів півночі Львівської області, відзначає, що окремі з них відбивають фонетичні риси польської мови [65, с. 328–334].

Дослідження діалектних особливостей української лексики та ознак українсько-польських мовних контактів здебільшого побудовані на матеріалі сучасної української мови. Лексикографічні пам'ятки, що зафіксували функціонування української мови на конкретному етапі її розвитку, розширюють джерельну базу для таких студій.

1.2. Аспекти дослідження українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. в лінгвістиці

В історії українського й польського народів є події і явища, які відображають важливі обставини політичного, культурно-освітнього, мовного співжиття і на спільному географічному просторі, і на суміжних теренах. Українські етнічні землі кілька століть були в складі Речі Посполитої, яка вела політику полонізації українців, тому в українському середовищі формувалися сили, що ставали на захист церковнослов'янської й української (старої й нової) літературної мов.

У першій половині ХІХ ст. українська інтелігенція, що добре володіла польською мовою, орієнтуючись на досягнення в розвитку польської мови й

культури, намагалася довести цінність і багатство рідної мови через залучення її до лінгвістичних студій.

Одним із найважливіших виявів таких мовно-культурних змагань є лексикографічні праці XIX ст., у яких представлені українсько-польські відповідники. Відомості про ці пам'ятки розкривають монографічні дослідження «Нариси історії української лексикографії» (Київ, 1961) А. Москаленка, «Історія української лексикографії» (Київ, 1963) П. Горещького, «Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.)» (Ужгород, 1995) Б. Галаса, а також статті А. Будзяк, Й. Дзендзелівського та ін.

1.2.1. Вивчення друківаних словників. Першою друкованою пам'яткою українсько-польської лексикографії є церковнослов'янсько-польський «Лексиконъ сирѣчь словесникъ славенский, имѣющъ въ себѣ словеса первыє славенскія азбучныя, посемъ же полскія» (Супрасль, 1722) та його три перевидання: разом із твором «Богословія нравоучителная» (Почаїв, 1751; Почаїв, 1756) й окремою книжкою (Почаїв, 1804) [120, с. 78].

У першій половині XIX ст. традицію створення церковнослов'янсько-польських словників продовжив Йосиф Левицький (1801–1860) – греко-католицький священник, український мовознавець, поет, перекладач, публіцист, автор шкільних підручників [143, с. 131–132; 240]. У 1830 р. у Львові був надрукований його «Прирѣчный словаръ славено-пѣльскій, или собраніє Реченій славенскіхъ неѣдѣобъ разѣмѣтелныхъ ѡбрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на ѣзыкъ пѣльскій толкованыхъ» Й. Левицького [258].

На західноукраїнських землях функціювала церковна мова, мова релігійної літератури, яку мовознавці визначають як слов'яноруську літературну мову з деякими місцевими особливостями [182, с. 227], церковнослов'янську мову українського ізводу [145, с. 478].

«Прирѣчный словарь славено-польскій ...» не був об'єктом окремого дослідження. І. Огієнко в «Історії української літературної мови» зазначив, що словник 1830 р. у Львові надрукований для потреб духовенства Галичини в час його найбільшої полонізації [153, с. 125]. Про пам'ятку подано короткі відомості в бібліографічному покажчику «Українська лексикографія» (Львів, 1999) Т. Кульчицької [120, с. 78] та в монографії «Причинки до історії української мови» (Вінниця, 2011) М. Мозера [145, с.462].

У кінці XVIII – на початку XIX ст. в українському словникарстві сформувалася притекстова лексикографія, тобто невеликого обсягу словники, написані новою українською літературною мовою, виходили як додатки до збірок народних пісень, художніх творів чи граматик [56, с. 36–37]. Перші такі пам'ятки українсько-польської лексикографії з'явилися в Галицькій Україні в 30-х роках XIX ст. На думку І. Матвіяса, поява словників як додатків до творів була важливим чинником у нормуванні української лексики в першій половині XIX ст., оскільки діалектна лексика тоді сприймалася як складова частина лексичного фонду літературної мови [142, с. 146–147]. В історії українсько-польської лексикографії першим таким словником є українсько-польський перекладний «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich», додаток до другого тому збірки «Pieśni ludu ruskiego w Galicyi» (Lwów, 1839–40 pp.) Паулі Ігнація Жеготи (1814–1895) – фольклориста, етнографа та історіографа, дослідника і видавця польської та української народнопоетичної творчості, представника т. зв. української школи, що сформувалася в 20–30-х рр. XIX ст. в польській літературі. Діячі цієї школи (С. Гоцинський, В. Залеський, П.-І. Жегота та ін.) збирали українські народнопоетичні зразки й видавали їх паралельно з польськими фольклорними матеріалами [95, с. 255].

Про «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» як додаток до другого тому збірки фольклорних матеріалів П.-І. Жеготи згадують Б. Грінченко в

«Огляді українського язикознавства» та С. Бевзенко в «Історії українського мовознавства» [6, с. 49; 64, с. 6]. В «Історії української лексикографії» П. Горещкий вважає «Słowniczek ...» П.-І. Жеґоти першим українсько-польським словником, укладений з добрим знанням обох мов, що є цінною лексикографічною працею для з'ясування значень деяких західноукраїнських слів» [56, с. 54–55]. Так, характеризуючи відповідники пам'ятки, П. Горещкий подав приклади: загальноукраїнські слова – *bajrak* 'dolina', *zawoloka* 'włoczęga', *zazula* 'kukułka'; діалектні загальноукраїнські слова – *cziczka* 'kwiatek', *kabat* 'suknia krótka'; непрямі граматичні форми: *bolitymesz* 'będziesz boleć'; druga osoba liczby pojedynczej czasu przeszłego 'krótkiego' [56, с. 54].

У 1844 р. у варшавському часописі «Przegląd Naukowy» опублікована пам'ятка гуцульського говору з еквівалентами польською мовою (94 слова) І. Вагилевича в його етнографічній розвідці «Huculi, mieszkańcy wschodniego wzgórza Karpat» [283, s. 24–25]. У 1838–1839 рр. це дослідження зі словничком надруковане чеською мовою у виданні «Časopis Českého Muzeum». У 1937 р. уперше ці матеріали стали предметом зацікавлення Я. Янова в статті «Słownik huculski sprzed stulecia». Дослідник відзначив, що розвідка І. Вагилевича про гуцулів, уміщена в польському часописі, є перекладом невідомої особи з оригіналу. На основі порівняння чеського й польського варіантів розвідки Я. Янув виявив неточності польського перекладу: *musad* 'křesiwo' – *mysad* 'ognisko'; *saup* 'lawina' – *saup* 'ława' та ін. [242, s. 3–12].

У середині XIX ст. на Наддніпрянській Україні була надрукована збірка оповідань «Повістки» («Народні оповідання») Марка Вовчка (Санкт-Петербург, 1861) з додатком українсько-російсько-польського словника [268]. В «Історії української лексикографії» П. Горещкий характеризує українсько-російсько-польський словник, однак не називає його авторів. Цінність цієї лексикографічної пам'ятки П. Горещкий убачав у тому, що це була перша спроба тримовного українсько-російсько-польського

перекладного словника як притекстового довідника [56, с. 127]. У 1983 р. М. Грицай установив, що словник у додатку до «Повісток» уклали українські етнографи й фольклористи Д. Каменецький, завідувач друкарні П. Куліша в Санкт-Петербурзі, та Опанас Маркович [61, с. 36].

Українсько-польський словничок «dla wygody nierozumiejących dokładnie po rusku, dodają twardszych wyrazów ruskich, albo przez ruski lud przyjętych» уміщено в додатку до збірки «Роезуї» (Львів, 1862) Платона Костецького (1832–1908) – українського й польського письменника, публіциста, редактора львівських часописів «Зоря Галицка» (1854–1856), «Dziennik Literacki» (1861–1865), «Ruch Literacki» (1877–1878), «Gazeta Narodowa» (1885–1890) [147, с. 74; 105, с. 18; 275].

У 1866–1867 рр. українсько-польський «Słowniczek. Wy tłumaczenie słów mniej zrozumiałych», що містить 700 заголовних слів, був надрукований у львівському журналі демократично-просвітянського напрямку «Sioło. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» (Львів, 1866–1867), що виходив польською й українською мовами (латинським шрифтом) за редакцією Павлина Свенціцького [209, с. 3119; 278].

Б. Грінченко в «Огляді українського язикознавства» згадує про опубліковані українсько-польські пам'ятки в додатках до збірок «Повістки (Народні оповідання)» Марка Вовчка, «Роезје» П. Костецького та окремий українсько-польський словничок, надрукований у львівському журналі «Sioło» [64, с. 6].

Одним із джерел вивчення впливу української мови на польської мову є лексикографічні праці останньої чверті XIX ст. Так, уперше зафіксував лексику польської шляхти на Поділлі «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863.» А. Кремер – краків'янин, який упродовж 1842–1864 рр. проживав у Кам'янці-Подільському, де був гімназійним лікарем, засновником і головою Товариства подільських лікарів [166, с. 134; 175, с. 456; 251, s. 265–267]. «Słowniczek prowincjonalizmów ...» опублікований у 1870 р. в «Roczniku

Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego» [276, s. 259]. Уперше відомості про «Słowniczek prowincjalizmów podolskich» А. Кремера подав П. Чубинський у дослідженні «Поляки Юго-Западного края». Дослідник опублікував 547 слів подільського говору, що увійшли до словника А. Кремера. Серед них П. Чубинський відзначає лексику, неточно зафіксовану лексикографом: *kołomyjka* z. ‘taniec’ (Kr.) – *коломийка* ‘род танца и пѣсень’ (Чуб.), *kostomacha* ‘kość stara, walająca się po ziemi’ (Kr.) – *костомаха* ‘большая кость’ (Чуб.), *murga* ‘wół’ (Kr.) – *мурга* ‘морг, нѣсколько болѣе десятины’ (Чуб.), *posipaka* ‘pogardliwa nazwa użędnika gosyjskiego’ (Kr.) – *посіпака* ‘взяточникъ’ (Чуб.) та ін. [219, с. 259–265].

Про словник А. Кремера Б. Грінченко в передмові до «Словаря української мови» (Київ, 1907–1909) зазначив, що «намъ не пришлось видѣть, что представляет изъ себя «Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich», изданный въ Краковѣ въ 1870 г.» [191, с. VIII]. Відомості про пам’ятку включено до бібліографічних видань «Українська мова, бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови» (Київ, 1918) І. Огієнка [154, с. 60] і «Покажчик з української мови. Матеріали по 1929 р.» (Харків, 1929–1930) Л. Черняхівської та А. Дикого [218, с. 69].

Про «Словничок подільських провінціалізмів» А. Кремера в 1963 р. з’явилися дослідження П. Горецького й М. Пилинського. Зокрема у короткому огляді пам’ятки в «Історії української лексикографії» П. Горецький відзначив, «Словничок ...» цікавий з погляду впливу української і російської мов на польську, а також тим, що в його реєстрі є чимало західноукраїнських слів, значення яких розкривають польські переклади або пояснення [55, с. 127–128].

«Słowniczek ...» А. Кремера М. Пилинський вважає певною мірою обласним словником української мови південно-західного Поділля середини минулого [XIX ст. – I. С.] століття, що засвідчує проникнення української лексики до польської мови через розмовну мову на Поділлі. Дослідник

схарактеризував особливості макро- й мікроструктури словника, також простежив, що частина українських слів у мові польської шляхти «взята живцем з української мови, інша виступає в більш або менш спольщеній формі, що дає можливість простежити механізм засвоєння запозичених слів» [166, с. 137; 168]. Зіставивши «Słowniczek ...» А. Кремера зі «Словарем української мови» Б. Грінченка, М. Пилинський зауважив, що пам'ятка А. Кремера є підтвердженням існування низки обласних слів, наявних у словнику Б. Грінченка, та важливим джерелом для укладання тлумачного і фразеологічного словників української мови [166, с. 134–141; 167, с. 2].

У 1999 р. «Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich» опублікований у науковому збірнику «Język polski dawnych kresów wschodnich» (Варшава, 1999) [276, s. 259–340]. Про «Słowniczek ...» А. Кремера подають бібліографічні відомості Т. Кульчицька [120, с. 35], К. Джержавін [71, с. 21], К. Воян [261, s. 177] та ін.

Явища українсько-польської інтерференції в пам'ятці А. Кремера, розглянув О. Горбач, зауваживши, що вплив української мови на мову польської шляхти на Поділлі найперше стосується лексики. Крім цього, учений виявив українські фонетичні риси в лексиці словничка А. Кремера, зокрема повноголосні форми *-оро-*, *-оло*, *-ере-*, *-еле-*, українські звуки *г*, *р*, *д*, *т* замість польських *g*, *rz* *dź*, *ć*, український [i] замість давнього *ě* та ін.; український фразеологізм *teraz mi nie do soli* 'nie do tego mi' та прислів'я *howory Kłymie* 'gadaj zdrów' та ін. [238, s. 145–150].

У передмові до бібліографічного покажчика подільського говору (Вінниця, 2013), який уклали І. Гороф'янюк, Н. Коваленко, Т. Тищенко, зазначено, що автора «Słowniczka prowincjonalizmów podolskich» зацікавили насамперед подільські лексичні діалектизми в мовленні польської інтелігенції, що не ввійшли до польської літературної мови [173, с. 4–5]. Риси подільського говору та значну кількість лексики на позначення назв духовної та матеріальної культури подолян другої половини XIX ст, зокрема ткацтва,

транспорту й комунікації, звичаїв, ігор, розваг, вірувань та ін. в «Słowniczku prowincjonalizmów Podolskich» виявила І. Гороф'янюк [58, с. 25–31].

У другій половині XIX ст. П. Париляк (1846–1916) – лексикограф, літературознавець, перекладач, педагог уклав «Prowincjonalizmu mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek», надруковані в польському часописі «Zbiór wiadomości do Antropologii Krajowej» (Kraków, 1877) [252; 277].

Лексикографічна пам'ятка «Prowincjonalizmu mowy polskiej...» як репринтне видання опублікована в науковому збірнику «Język polski dawnych kresów wschodnich» (Warszawa, 1999) [277, s. 259–340]. Бібліографічні відомості про словничок подають К. Джержавін [71, с. 21], К. Воян [261, s. 177]. М. Зелінська виявила у словничку прийменник *за* як наслідок впливу української мови на польську [96, с. 139].

У кінці XIX ст. польський письменник, публіцист, редактор, видавець Ян Грегорович (1818–1890) опублікував словнички гуцульського говору з польськими відповідниками у науково-популярному щорічнику «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Kraków, 1880) під назвою «Słowniczek huculski» [261] та як «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» у додатку до путівника Гуцульщиною «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogorę położoną w powiecie Kossowskim» (Lwów, 1881) [273; 274].

Про пам'ятки є відомості в бібліографічному покажчику Т. Кульчицької [120, с. 35]. Про опублікований у 1880 р. «Słownik wyrazów huculskich» Я. Грегоровича, а в 1881 р. із уточненнями семантики деяких слів і доповненням реєстру доданий його до путівника Гуцульщиною є повідомлення В. Грещука [60, с. 91]. Однак про словнички Я. Грегоровича немає окремих досліджень.

1.2.2. Дослідження рукописних словникових джерел. В історії української українсько-польської лексикографії хронологічно першою

рукописною пам'яткою є церковнослов'янсько-польський «*Dictionarium Sclauo-Polonicum: hoc est Vocabula quaedam Illyrica seu Dalmatica Polonice explicata ordine alphabetico*», який уклав Маріан з Ясліськ (автор родом із села в Ясельському повіті Республіки Польща) в 1641 р. [6, с. 44]. Наступні пам'ятки з'явилися в 1745 р. – польсько-церковнослов'янський «Лексиконъ сирѣчь синонима» та в 1747 р. церковнослов'янсько-польський словник власних назв «От еврейского, греческаго и латиньскаго [...] тлькования», укладачем яких є Б. Зарудницький, ієромонах монастиря оо. Бернардинів у с. Варковичі на Волині [120, с. 226].

Новий етап в історії української лексикографії мовознавці окреслюють з кінця XVIII – початку XIX ст., часу створення словників новою українською мовою. У 20–30-х рр. XIX ст. в країнах Західної Європи й на Наддніпрянській Україні розпочався рух за відродження національних культур – народної мови та творчості, який мав значний вплив на пробудження національної свідомості в Галичині. Тут набули популярності українські історичні й етнографічні збірники, завезені з Наддніпрянської України, установився зв'язок між українськими вченими Галичини та Наддніпрянщини. Усе це поштовпувало інтерес греко-католицького духівництва, провідників національного відродження в Галичині, до дослідження народної мови й творчості [85, с. 21].

На початку XIX ст. поступово припинився вжиток старої української книжної мови, а формування нової літературної мови відбувалося на ґрунті живої народної мови [104, с. 5–6]. Щоб утвердити українську народну мову як літературну в Галичині, греко-католицькі священники Іван Лаврівський, Іван Могильницький та учасники «Руської трійці» Іван Вагилевич, Йосиф Скоморовський, Маркіян Шашкевич писали граматики й уклали словники [104, с. 30].

У той час створювалися словники перекладного типу, зокрема на Наддністріянській Україні – українсько-польські. Першою пам'яткою

українсько-польської лексикографії XIX ст. вважається перекладно-тлумачний українсько-польсько-німецький словник «Матеріялы до словаря русскаго» 1822–1826 рр. Івана Лаврівського (1773–1846), греко-католицького священника, доктора богослов'я і філософії. Словник не був надрукований, а рукопис його передано до бібліотеки «Народного Дому», що зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника [2, с. 119; 126, арк. 6 зв. – 7; 136, с. 432; 269].

Повідомлення про «Матеріялы до словаря русскаго» з'явилися на початку XX ст: у 1905 р. І. Свенціцький у каталозі «Описание иноязычных и новейших карпаторусских рукописей библиотеки «Народного Дома» засвідчує, що шеститомний словник І. Лаврівського зберігається в бібліотеці «Народного Дому» [34, с. 40], у 1908 р. М. Тершаковець у дослідженні про культурне відродження в Галичині зазначив, що «в роках 1820–1826 займався І. Лаврівський уложенем руского словаря. Сего словарного матеріалу є 6 грубих томів. Вони переховуються в бібліотеці «Народного Дому» у Львові» [210, с. 157–158].

Наступні відомості про «Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського з'явилися в кінці XX ст., зокрема бібліографічні згадки у монографіях «Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» (Київ, 1990) Р. Кирчіва [104, с. 29], «Історії українського мовознавства» (Київ, 1991) С. Бевзенка [6, с. 49], «Історії української літературної мови» (Київ, 2000) В. Русанівського [182, с. 228], бібліографічному покажчику «Українська лексикографія» (Львів, 1999) Т. Кульчицької [120, с. 219]. Б. Галас подав коротку характеристику пам'ятки в монографії «Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.)» (Ужгород, 1995) [47, с. 50].

Укладання лексикографічних праць услід за І. Лаврівським продовжили в Галичині в 1830-х рр. студенти Львівської греко-католицької духовної семінарії. Створений ними народознавчий гурток «Руська трійця»

став осередком національного відродження на західноукраїнських землях. Одним із напрямів діяльності гуртка було вивчення народної мови – збір лексичного матеріалу та укладання словників, щоб утвердити українську мову на народній основі як літературну [84, с. 23; 104, с. 30; 145, с. 570]. Для цього учасники «Руської трійці» (Я. Головацький, І. Вагилевич, Г. Ількевич, М. Бульвінський, М. Устиянович, Й. Скоморовський та ін.) започаткували етнографічні експедиції, під час яких записували зразки народнорозмовної мови Галичини, Буковини та Закарпаття [47, с. 53; 48, с. 132; 104, с. 89; 210, с. 43].

У творчому доробку І. Вагилевича є кілька рукописних українсько-польських словників: «Словарь языка южно-русского 1834–1844» [265], фразеографічна пам'ятка «Idyotyzmu» – частина його монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» [47, с. 53]. Бойківський, гуцульський, лемківський словнички з польськими відповідниками вміщені в додатках до етнографічних досліджень «Wojki. Szczep rusko-słowiański w Galicyi», «Huculowie. Mieszkańcy wschodniego wzgórza Karpat» (Lwów, 1837), «Łemki – mieszkańcy zachodniego wzgórza Karpat» (Lwów, 1841), що зберігаються в Бібліотеці Російської академії наук у Санкт-Петербурзі [165, с. 501]. Усі ці пам'ятки разом із іншими матеріалами І. Вагилевича передав до «Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ» у 1910 р. А. Петрушевич (1821–1913) – греко-католицький священник, церковний і політичний діяч, історик, археолог, бібліофіл, філолог, етнограф [34, с. 43–44; 165, с. 503; 167, с. 83].

Ще один рукописний варіант етнографічного дослідження про бойків зі словничком І. Вагилевича зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника [47, с. 53; 106, с. 252; 280]. Опубліковано етнографічні дослідження зі словничками польською мовою про гуцулів «O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich» у виданні «Przegląd naukowy» (Warszawa, 1844), чеською – «Huculowe obyvatelé východnjho pohoří

karpatskeho», «Bojkowé, lid ruskoslowansky w Haličjch» у виданні «Časopis Českého Muzeum» 1838–1839, 1841 pp.

М. Возняк у праці «Розвідки І. Вагилевича про українську мову» зазначив, що лексикографічними пам'ятками, зокрема «Idyotyizmu» і «Словарь языка южно-русского», І. Вагилевич започаткував свої лінгвістичні заняття [33, с. 290]. Відомості про «Словарь языка южно-русского» подав М. Пилинський у статті «Українські рукописні словникові матеріали в бібліотеках і архівах Ленінграда» [166, с. 84], С. Бевзенко – у монографії «Історія українського мовознавства» [6, с. 49], М. Лесюк – у дослідженні «Становлення й розвиток української літературної мови в Галичині» [134, с. 95].

Зміст лексикографічних матеріалів І. Вагилевича вперше схарактеризував Б. Галас у дисертаційному дослідженні «Лексико-семантична система української мови першої половини ХІХ ст. (на матеріалі рукописних словників)» [40]. Діалектну лексику зі «Словаря языка южно-русского» вчений використовує для зіставлень із його ж «Idyotykon»-ом та «Матеріалами до словаря Малорусскаго нарѣчія ...» Я. Головацького. Дослідник відзначив цінність усіх лексикографічних джерел «як з огляду на час їх фіксації, так і у зв'язку з рідкісністю чи унікальністю збереженої ними мовної інформації» [37, с. 87–97].

У 2013 р. «Словарь языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича підготувала до друку А. Будзяк у виданні «Rękopiśmienna spuścizna słownikarska Iwana Wahylewycza» (Краків, 2014). Дослідниця схарактеризувала макро- й мікроструктуру «Словаря ...», правопис, діалектні фонетичні та морфологічні риси української лексики за лексикограматичними розрядами слів та запозичену лексику [233, s. 108–410]. А. Будзяк, розглянувши українську народну лексику на позначення фауни в «Словарі языка южно-русского 1834–1844» й у двох варіантах «Idyotykon»-а, виявила в цій тематичній групі лексики назви, що ввійшли до сучасного літературного та діалектного лексичних фондів [16, с. 26–33; 15, s. 51–60].

Крім того, дослідниця вивчала топографічні назви – апелятиви, зафіксовані І. Вагилевичем у двох варіантах «Idyotykon»-а та в діалектних словничках, додатках до етнографічних розвідок про бойків, гуцулів та лемків. Серед проаналізованого мовного матеріалу А. Будзяк проаналізувала одиниці, що функціують як топоніми в сучасній українській літературній мові та слов'янській топоніміці неукраїнських територій [19, с. 35–45]. А. Будзяк порівнювала зафіксовану в «Idyotykon»-і діалектну лексику, визначену І. Вагилевичем як волинську та лемківську, з різними діалектними та етимологічними лексикографічними джерелами [17, с. 44–46; 20, с. 205–219].

Рукописний українсько-польський фразеологічний словничок «Idyotyzyzm» – пам'ятку фразеографії українських говорів південно-західного наріччя першої половини ХІХ ст., у 1979 р. підготував до друку Й. Дзендзелівський [264]. Дослідник убачав велику наукову цінність словничка в доповненні відомостей про фразеологію південно-західних говорів першої половини ХІХ ст. [84, с. 466]. Уже надрукована пам'ятка стала об'єктом зацікавлення мовознавців. Зокрема, Л. Ткач визначила лексико-граматичні розряди фразеологізмів в «Idyotyzyzm»-ах та відзначила, що запозичення фразеологічних одиниць у довіднику не можна стверджувати без вивчення діалектної фразеології [212, с. 277–292].

А. Будзяк з'ясувала, що в пам'ятці українські фразеологізми містять компоненти польського походження [234, с. 282]. Зіставивши фразеологічні одиниці зі словничка І. Вагилевича, «Галицько-руських народних приповідок» І. Франка та двотомного «Фразеологічного словника української мови» (Київ, 1999), дослідниця констатує, що у двох останніх джерелах зафіксовано 34% матеріалу з «Idyotyzyzm»-ів [18, с. 69–76].

Одним із найактивніших збирачів матеріалу до словника української народної мови серед діячів «Руської трійці» був Йосиф Скоморовський (1819–1891), уродженець села Долиняни, тепер Рогатинського району Івано-Франківської області, греко-католицький священник на Тернопільщині: у 1839–1843 рр. – у селах Богатківці (тепер Теребовлянського району) та

Підгайці (тепер Бережанського району), у 1843–1891 рр. – у селі Велика Березовиця (тепер Тернопільського району) [232, s. 395]. На основі своїх записів та збірок лексичного матеріалу інших учасників «Руської трійці» Й. Скоморовський уклав п'ятитомний українсько-польський словник «Матеріялы до руского словаря» [104, с. 29, 79–80; 272].

Перше повідомлення про «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського подав І. Срезневський у донесенні міністрові освіти Росії: «... укладенню повного словника присвятив себе пан Скоморовський, і в нього, як мені казали, зібрано й пояснено до 20 000 слів» [34, с. 37]. Словник Й. Скоморовського був відомий у середовищі лексикографів другої половини ХІХ століття. «Матеріялы до руского словаря» слугували лексикографічним джерелом «Словаря нѣмецко-русского» О. Партицький, про що зазначив у передмові автор [246, с. IV].

Лексикографічну пам'ятку Й. Скоморовського залучено до наукового обігу лише в кінці ХХ ст. Уперше «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського використовує для лексичних зіставлень Б. Галас у статтях «Українська народна географічна термінологія в рукописних словниках першої половини ХІХ ст.» [45, с. 57–59], «Лексика південнокарпатських українських говорів і деякі проблеми загальнонаціонального словника української мови» [47, с. 128–137]. Коротку характеристику «Матеріялів до руского словаря» дослідник подав у повідомленні «Рукописний словник Йосипа Скоморовського» [43, с. 20], а також у монографії «Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)» (Ужгород, 1995) [47, с. 62]. На основі листування Й. Скоморовського з Я. Головацьким Б. Галас з'ясовує, що Я. Головацький при укладанні українсько-російського словника використовував лексикографічні матеріали, позичені в Й. Скоморовського для ознайомлення [36, с. 591–602]. У словникових матеріалах Й. Скоморовського та Т. Витвицького дослідник

виокремив фонетичні, морфологічні та лексичні явища, властиві карпатському регіону [35, с. 48–58; 44, с. 185–191].

У 1848 р. на Покутті греко-католицький священник (парох у с. Далешеві (1832–1861 рр.) та с. Дубках (1849–1851 рр.) Городенківського деканату, просвітницький та громадський діяч Теодор Витвицький (1783–1861) завершив укладання перекладного польсько-церковнослов'янсько-українського словника під назвою «Прирѣчный словарь Полско-словенскій і Народно-Русскій, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-руская, изданъ Ѳеодорем Вѣтвицкимъ, Парохоми Далешеви къ общему употребленію. [1849] Года ѿ воплощения Хрѣтова» [76, с. 223–224; 80, с. 11; 125, арк. 2; 232, с. 483; 266].

Про надісланий до друку «Прирѣчный словарь ...» уперше повідомив Леон Сосновський 19 жовтня 1848 р. на засіданні комісії старослов'янської літератури З'їзду руських учених [99, с. CVI]. Дослідники припускають, що словник не був надрукований через негативну рецензію Я. Головацького. Рецензент виявив, що лексикограф не вказав частиномовної приналежності слів та неточно передав їх значення [76, с. 224–225; 80, с. 24].

У 1905 р. бібліографічні відомості про «Прирѣчный словарь ...» Т. Витвицького подав І. Свенціцький в «Описаніі иноязычныхъ и новѣйшихъ карпаторусскихъ рукописей бібліотеки Народного Дома во Львовѣ» [188, с. 8], у 1995 р. – Б. Галас у монографії «Ф.С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство кінець XVIII – початок XX ст.» [47, с. 60]. Уперше «Прирѣчный словарь ...» проаналізував Й. Дзензелівський. Учений уважає, що автор пам'ятки для української частини міг скористатися допоміжними українсько-російськими словничками І. Котляревського, О. Павловського, М. Максимовича, бо на той час в українській лексикографії не було навіть середнього за обсягом словника [76, с. 224].

У 1997 р. Й. Дзензелівський підготував до друку «Słownik polsko-cerkiewno-słowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku»

(Warszawa, 1997). У передмові до видання дослідник коротко схарактеризував макро- й мікроструктуру словника, правопис, діалектні фонетичні, морфологічні особливості лексики. На думку дослідника, при укладанні польської частини словника лексикограф міг використовувати «Nowy kieszonkowy polsko-rosyjski i rosyjsko-polski słownik» (Lipsk, 1845) Йоганна Адольфа Ерדманна Шмідта та тритомний «Słownik polsko-rosyjski wedle układu Słownika Lindego i Akademii St. Petersburgskiej» (Wilno, 1828–1830) Станіслава Мюллера. Недоліком «Прирѣчного словаря ...» Й. Дзендзелівський убачав нерозмежування в ньому церковнослов'янської й української частин та часте пояснення полісемантичних слів діалектними відповідниками або одним із другорядних значень багатозначного слова [80, с. 21, с. 25]. Учений виявив в словнику Т. Витвицького фонетичні та морфологічні риси покутсько-буковинських говорів. На думку Й. Дзендзелівського, це їхня найстаріша пам'ятка [72, с. 72–78]. Я. Рігер зазначив, що «Прирѣчный словарь ...» важливий для вивчення українського словникарства першої половини ХІХ ст. та студій над українською регіональною лексикою, зокрема покутськими говірками та для історії полоністики [248, s. 6].

На опублікований «Прирѣчный словарь ...» Т. Витвицького є рецензії. Зокрема, Б. Галас високо оцінив пам'ятку як джерело для найрізноманітніших філологічних розвідок. Дослідник зазначив, що словник задуманий автором як перекладний двочастинний, його друга частина – це той арсенал «язичія», з якого мали постати писемні норми галицько-української літературної мови [71, с. 69]. А. Скуржевська з'ясувала, що «Прирѣчный словарь славенско-польскій ...» Й. Левицького слугував джерелом для добору церковнослов'янських відповідників до словника Т. Витвицького. Рецензентка зауважила в пам'ятці лексику польської мови, поширену на Покутті, з властивими для неї діалектизмами й українізмами [253, s. 142–143].

1.2.3. Дослідження українсько-польських лексичних паралелей у словниках української мови XIX ст. В історії української лексикографії XIX ст. деякі друковані й рукописні пам'ятки містять вибірково подані українсько-польські лексичні паралелі. Такі українсько-польські зіставлення Б. Галас вважає важливими джерелами в контексті вивчення українсько-польських мовних узаємин [46, с. 41].

Польські відповідники до окремих слів подав М. Максимович (1804–1873) – український письменник, фольклорист, журналіст, перекладач, педагог, у своєму українсько-російському «Словарі», уміщеному в збірці «Малороссійскія пѣсни» (Москва, 1827), яку він упорядкував. П. Горецький у монографії «Історія української лексикографії» (Київ, 1963) зазначив, що при багатьох словах М. Максимович уміщує посилання на інші мови, причому не тільки на слов'янські. Зокрема дослідник наводить кілька прикладів зі словничка, у яких лексикограф указує на тотожність українського слова та його еквівалента в польській мові: *барильце* (польск, сербск, франц.), *будинки* (польск.), *гадина* (польск.), *гармата* (польск.) [56, с. 50].

Рукописні словники української мови П. Білецького-Носенка, Ф. Шимкевича та словникові матеріали Ф. Шимкевича, О. Бодянського, П. Лукашевича, В. Лазаревського, М. Павлика, М. Руберовського, у яких наведено українсько-польські мовні зіставлення, розглянув Б. Галас у статті «Українсько-польські мовні паралелі в рукописній лексикографії XIX – початку XX ст.» [46, с. 41–47]. Дослідник зауважив, що в українсько-російському «Словарі Малороссійскаго нарѣчія, сравненнаго съ другими славянскими нарѣчіями» (1834–1842) Ф. Шимкевич подав польсько-українські мовні збіги та відмінності, щоб проілюструвати, що польська мова була прямим джерелом або посередником лексичних запозичень в українській мові: *л'агодить* 'починять; соглашать', 'уговаривать; жить согласно съ кѣмь' *lagodzic*, п[ольськое] 'дѣлать кроткимь'; *лахв'а* 'нажива,

прибыль' – п[ольское] *lafa*, изъ тур[ецкаго] *ulufe* 'мѣсячное или годовое жалованье' та ін.

За спостереженнями Б. Галаса, в уривку українсько-російського словника (близько 3000 слів), що його упорядкував О. Бодянский у 30-х рр. XIX ст., зіставлено українські слова з лексичними даними інших мов, найчастіше польської: *барвинокъ* – тожъ и въ русскомъ (польск[ое] *barwinek*, отъ лат[инскаго] *Pervinca*); *Велик-день* (*Wielka-noc*) – Свѣтлое Христово воскресеніе; *здобыча* (*zdobucz*) – доб'ыча; *жовнѣрь* (польск.) – солдат та ін.

У незавершеному словнику (на літери А–П) «Малороссійскій словарь, собранный Платономъ Лукашевичемъ съ 1824–1849 г.» Б. Галас зауважив, що лексикограф не наводить польських відповідників, однак спеціальними ремарками вказує на польське походження українських слів: *б'учно* 'пышно' (пол.); *вперше* – то же, что *вп'ерве* 'въ первый разъ' (пол.); *гайдамака* 'разбойникъ' (пол., нѣм. *Heide*. тур.); *маетность* 'помѣстье' (пол.); *пани* 'госпожа' (пол.).

П. Білецький-Носенко, за спостереженням Б. Галаса, як правило, не наводить польськомовних прикладів у своєму словнику, однак часто ремаркою вказує на спорідненість українських слів із польськими: «по-польски тоже (тожъ)»: *без'ечно*, *без'ечность*, *без'ечный*, *безпеч'енство*, *бесті'альство*, *биск'унъ*, *бл'азень*, *блак'итный*. Дослідник зауважив також, що інколи польські відповідники подаються гражданським письмом: *бид'а* 'напастъ; бѣда, горе, несчастье', по-польски: *бѣда*; *б'идный* 'бѣдный, нищій', по-польски: *бѣдный* [46, с. 41–47].

І. Вагилевич теж наводить польські відповідники до заголовних слів рукописного українсько-польсько-німецького словника «*Idyotykon*». Про фіксацію польських еквівалентів в «*Idyotykon*»-і повідомляє А. Будзяк [233, с. 64]. Детально про такі явища йтиметься в нашому дослідженні далі (див. Розділ III, підрозділ 3.5.).

1.3. Методи аналізу лексикографічних пам'яток.

Лінгвістика впродовж історії свого розвитку створила власні методи досліджень. Метод – це система правил і прийомів дослідження, зумовлених конкретною специфікою досліджуваного об'єкта або його окремих сторін і складових частин [116, с. 207].

Кожен метод об'єктом вивчення має свій аспект мови. У більшості лінгвістичних досліджень використовується комплексна методика, а нове поєднання вже відомих елементів дає якісно новий результат [189, с. 47].

У нашому дисертаційному дослідженні застосовано такі методи аналізу. В аналізі лексикографічних пам'яток застосовано *принцип цілісності*, «за яким досліджуваний об'єкт є чимось розчленованим на окремі частини, що органічно інтегровані в єдине ціле» [189, с. 8].

Найбільш поширеним методом наукових досліджень є *описовий метод*, що передбачає планомірну інвентаризацію одиниць мови й пояснення особливостей її будови та функціонування на певному етапі розвитку мови. Опис фактів мови є їх якісним аналізом, систематизацією, що створює теорію елементів і частин мовної структури. *Описовий метод* і його прийоми (спостереження, узагальнення, інтерпретація, класифікація, опозиційний прийом) застосовуються для збору фактичного матеріалу з лексикографічних джерел, їх систематизації та класифікації [144, с. 160]. Найбільш поширеним методом дослідження діалектної фразеології Н. Коваленко вважає *описовий метод*, за допомогою якого встановлюють територію побутування мовних одиниць [111, с. 178]. У нашій роботі *описовий метод* залучено для збору фактичного матеріалу у лексикографічних джерелах і характеристики виявленого в них україномовного матеріалу – онімів, фразем, лексики з діалектними фонетичними, морфологічними, словотвірними ознаками, синтаксичних одиниць та їх класифікації й інтерпретації.

Для встановлення структури мови та систематизації її одиниць використовують *структурний метод* [117, с. 372]. У нашому дослідженні

цей метод застосовуємо для систематизації зібраного лексикографічного матеріалу та аналізу макро- й мікроструктури пам'яток. *Структурний метод* реалізується також у *методі компонентного* аналізу для дослідження змістового аспекту значеннєвих одиниць мови [117, с. 385].

Компонентний аналіз – це методика дослідження плану змісту значеннєвих одиниць мови з метою розщеплення значення на мінімальні семантичні складники [180, с. 76]. За допомогою цього методу здійснюємо класифікацію фразеологічних одиниць.

Зіставний метод вважається ефективним у вивченні близькоспоріднених мов, оскільки їх контрастні ознаки чітко виявляються на тлі подібних ознак [117, с. 368]. Дослідження зіставного характеру використовують для опису ступенів взаємодії фраземіки говірок із фраземним корпусом української літературної мови [111, с. 76]. *Зіставний метод* реалізується «у виявленні подібності чи розбіжності у використанні мовних засобів різними мовами» [89, с. 26]. У нашому дослідженні за допомогою *зіставного методу* порівнюємо значення фразем з метою виявлення їх структурних і семантичних видозмін у фразеологічній пам'ятці й фразеографічному словнику сучасної української літературної мови, також виявляємо українські й польські інтерферентні фонетичні, морфологічні, словотвірні, семантичні явища.

Елементи *етимологічного методу* були важливими для з'ясування етимології окремих мовних одиниць. За допомогою прийому *кількісних підрахунків* встановлено кількість онімів та фразем у лексикографічних пам'ятках.

Висновки до розділу 1

Українська лексикографія пов'язана з усіма мовознавчими дисциплінами, оскільки словникові пам'ятки становлять джерела для студій з діалектології, історії мови, міжмовних контактів та ін. Теоретичні питання української лексикографії представлені в працях Б. Галаса, О. Демської,

В. Дубічинського, В. Широкова, завдання перекладної лексикографії обґрунтували С. Головащук, Г. Гнатюк, В. Ковальов, О. Нечитайло, І. Самойлова та ін.

Польська інтерференція в говорах південно-західного наріччя української мови була предметом зацікавлення К. Дейни, Й. Дзензелівського, І. Зілинського, Т. Лер-Сплавінського, М. Онишкевича, Я. Рігера З. Штібера.

Українсько-польське та польсько-українське словникарство ХІХ ст. охоплює друковані та рукописні праці різного обсягу. В епоху створення були опубліковані «Прирѣчный словарь славено-польскій ...» Й. Левицького, пам'ятки притекстової лексикографії у складі збірок літературних творів П.-І. Жеготи, Д. Каменецького та О. Марковича, П. Костецького, Я. Грегоровича та в українсько-польському та польських періодичних виданнях.

Рукописними залишилися словники як самостійні праці, зокрема «Матеріяли до словаря рускаго» І. Лаврівського, «Матеріялы до словаря рускаго» Й. Скоморовського, «Прирѣчный словарь Полско-словенскій і Народно-Рѣскій ...» Т. Витвицького, «Словарь языка южно-рускаго (1834–1844)», «Idyotyzyму» та лексикони в складі етнографічних розвідок про гуцулів, бойків, лемків І. Вагилевича. Комплексного дослідження пам'яток українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. досі немає. Про надруковані українсько-польські пам'ятки є бібліографічні згадки або короткі відомості в працях з історії української лексикографії Б. Галаса, П. Горецького, Б. Грінченка, З. Кузелі, А. Москаленка.

Про рукописні українсько-польські словники ХІХ ст. у різний період подавали бібліографічні згадки О. Петров, І. Свенціцький, М. Тершаковець, С. Бевзенко, Т. Кульчицька; коротку характеристику окремих пам'яток І. Лаврівського, І. Вагилевича, Й. Скоморовського, Т. Витвицького виконали А. Будзьяк, Б. Галас, Й. Дзензелівський. Лексикографічні праці цього періоду

підготували до друку Й. Дзендзелівський («Idyotyzyzm» І. Вагилевича та «Прирѣчний словарь Полско-словенській і Народно-Рѣській ...» Т. Витвицького), А. Будзяк («Словарь языка южно-русского (1834–1844)» І. Вагилевича).

Пам'ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. зафіксували українську народнорозмовну мову з особливостями говорів південно-західного наріччя. Окремі діалектні ознаки лексики та тематичні групи слів з рукописних лексикографічних пам'яток І. Вагилевича проаналізовано в статтях Б. Галаса, Й. Дзендзелівського, А. Будзяк. Поза увагою дослідників залишилися друковані пам'ятки та рукописні «Матеріали до словаря русскаго» І. Лаврівського.

В останній чверті ХІХ ст. з'явилися лексикографічні праці, що вперше зафіксували українську лексику в мовленні польської шляхти на Поділлі – «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863.» А. Кремера та поляків в Галичині – «Prowincjonalizmu mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek» 1877 р. П. Париляка. Про «Słowniczek ...» А. Кремера є дослідження П. Чубинського, П. Горецького, М. Пилинського, О. Горбача, І. Гороф'янюк; про «Prowincjonalizmu ...» П. Париляка – лише бібліографічні згадки.

Результати дисертації отримано за допомогою структурного, описового, зіставного, етимологічного методів, методу компонентного аналізу, елементів етимологічного аналізу, прийомів цілісності та кількісних підрахунків.

РОЗДІЛ 2
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ТА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ
СЛОВНИКИ ХІХ СТ. ЯК САМОСТІЙНІ
ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ПАМ'ЯТКИ

У першій половині ХІХ ст. створені українсько-польські та польсько-український перекладні словники середнього обсягу, макроструктура яких становить від кількох тисяч до кількох десятків тисяч слів. Одна пам'ятка надрукована окремим виданням, інші залишилися в рукописних варіантах.

2.1. Друкований «Прирѣчный словарь славено-польскій, или собраніе Реченій славенскіхъ неѣдобъ разѣмѣтелныхъ ѡбрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на ѡзыкъ польскій толкованыхъ» Й. Левицького (Львів, 1830)

У 1830 р. у Львові вийшов друком «Прирѣчный словарь славено-польскій, или собраніе Реченій славенскіхъ неѣдобъ разѣмѣтелныхъ ѡбрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на ѡзыкъ польскій толкованыхъ» Й. Левицького (Львів, 1830) [270].

Пам'ятка містить передмову, у якій автор визначає завдання словника: «собрати самыя труднѣйшія слова обрѣтающіясѧ въ книгахъ церковныхъ, безъ которыхъ разѣмѣніа наипаче Свѣщенницы немогѣть никакимъ образомъ словесно ѡдавати честь и приносить моленіа Богѣ. Оуверень бѣдѣчи, что многѡ изъ рѣсскихъ Галичанъ разѣмѣютъ ѡзыкъ полскій, сочиниль, дѣмаа, что и Полаки желающіе изѣчитисѧ семѣ древномѣ ѡзыкѣ, могѣтсѧ онымъ пользовати. Изясненіа никоторыхъ реченій изъ греческаго сочиниль по рѣски, длѧ того, что на сіа слова нѣтъ ѡвѣтствѣющаго польскаго, а по томѣ, чтобы можно имити оупражненіе также въ рѣскомѣ» [270, с. IV–V]. Лексикограф зазначив, що словники

XVII–XVIII ст., які пояснюють церковнослов'янську лексику, не відповідають потребам галичан щодо розуміння церковної лексики в 20-х рр. XIX ст. Й. Левицький наводить перелік використаних у словнику скорочень: греч[єское], євр[ейское], лат[инское], перс[коє], халд[ейское] реч[еніє], множ[ественное] числ[о], пред[лог] та ін.

Макроструктура «Прир'ячного словаря славено-п'ольского...» становить 4500 заголовних слів [120, с. 78]. Лексика церковнослов'янської мови української редакції передана історико-етимологічним правописом, зокрема звук [і] – літерами і, ї, **ѣ**: *вѣно* (с. 14), *сочетаніє* (с. 121), *стіхъ* (с. 123); звук [и] – літерами и, ы: *колиба* (с. 40), *нынѣ* (с. 65); звук [о] – літерами о, ѡ: *облакъ* (с. 67), *всіаніє* (с. 74), *достойнѡ* (с. 18); звук [у] – літерою оу на початку слова: *оудобъ* (с. 133), *оуспѣхъ* (с. 137); Ѹ – у середині слова: *дрѸжба* (с. 19), *лѸзь* (с. 45); йотований [а] – літерою ѡ: *ѡблоки* (с. 145); м'якість приголосного перед [а] – літерою ѡ: *милостинѡ* (с. 48); м'якість приголосного в кінці слова – літерою ѣ: *сѣнь* (с. 126), *твердь* (с. 127); твердість приголосного в кінці слова – літерою ѣ: *легѣнь* (с. 43), *спѣтникъ* (с. 122); звук [з] – літерами з, ѣ: *свѣръ* (с. 23), *село* (с. 23), *зѣница* (с. 26); літерою ѡ передано звукосполюку [шч]: *ѡадити* (с. 144), літерою ѡ – [от]: *ѡрада* (с. 77); у словах грецького походження літери лексикограф використовує літеру ѡ – на позначення звуків [в], [и]: *лавра* (с. 43), *свнєдріонъ* (с. 127); літеру ѡ на позначення звукосполюки – [пс]: *ѡалмы* (с. 87), *ѡифіда* (с. 146); літеру ѣ – [кс]: *аѣіѡсъ* (с. 3), *ѣантъ* (с. 146); [101, с. 34–38].

Мікроструктура словника містить такі елементи: граматичну характеристику іменників, що вживаються лише у формі мн.: *надраги* (множ. числ.) (с. 49), *надры* (множ. числ.) (с. 49); у прикметниках й дієприкметниках – закінчення ж. і с. р.: *пособивый -ѡ*, *оє* (с. 89), *слакій, -ѡ*, *-оє* (с. 116), *постижен, -жна, -жно* (арк. 89), *собирательный, совокѣтительный -ѡ, -оє* (с. 117), при дієсловах поруч із формою

інфінітива подано особові форми: *коритисѧ* (*рюсѧ, шисѧ*) (с. 41), *томити* (*томлю*) (с. 129); займенники: *има* ‘*podwój[nej] liczby w 3 spadku przymiotnik im*’ (с. 30), *кацы* (множ. числ.) от какій ‘*który*’ (с. 37); указано частиномовну приналежність заголовних слів займенників, прислівників і прийменників – *азь* (местоим.[ение]) *ја* (с.1), *ѡ нынѣ* (нарѣч.[ие]) ‘*od tej chwili, od tad*’ (с. 76), *послѣ* (предл.[ог]) ‘*po*’ (с. 89); етимологічну характеристику при іншомовних словах – *авва* (халд. реч.) *отець* (с. 1), *пардѣсь* (лат. реч.) (с. 79), *преторь* (греч. реч.) (с. 96), *сатрапъ* (перс. реч.) (с. 110).

Значення заголовних слів передано польськими однослівними відповідниками: *ничто'же* ‘*nic*’ (с. 64), *па'терица* ‘*pastoral*’ (с. 80), *село* ‘*pole*’ (с. 113); описовими конструкціями: *Сѣли* ‘*nazwisko aniołów drugiego stopnia*’ (с. 113), *сотъ* ‘*plaster miodu*’ (с. 120). Переважно до мовознавчих термінів, окрім польських еквівалентів, наведено ще латинські: *дїєпричастїє* ‘*imiesłow, (gerundium)*’ (с. 19) *звателный надежь* ‘*5-ty spadek (vocativus)*’ (с. 26), *надежь* ‘*w gramatyce spadek (casus)*’ (с. 78), *союзъ* ‘*spojnik (conjaunctio)*’ (с. 121); *гоненїє* ‘*prześladowanie, (persecutio)*’ (с. 15), *злачный -аѧ, -оє* ‘*zieloność, (herbosus)*’ (с. 26), *ѡчередъ* ‘*kolej, (turnus)*’ (с. 78).

Лексикографічними джерелами словника Й. Левицького слугували церковнослов'янсько-польські словники (Супрасль, 1722), (Почаїв, 1751, 1756, 1804 pp.) Для порівняння наводимо заголовні слова з їх інтерпретацією в почаївському виданні «*Леґіконъ сирѣчь словѣсникъ славѣнскій ...*» 1804 р. [124] та в «*Прирѣчному словарі славено-пѡлскому...*» (Лвигородъ, 1830) Й. Левицького.

Зіставлення макро- й мікроструктури в «Лєґіконі сирѣчь словѣснику славѣнскому ...» (Почаїв, 1804) та в «Прирѣчному словарі славено-пóльскому...» (Лвигородъ, 1830) Й. Левицького.

«Лєґіконъ сирѣчь словѣсникъ славѣнскій ...» (Почаїв, 1804)	«Прирѣчный словáрь славено-пóльскій ...» (Лвигородъ, 1830) Й. Левицького
<i>абіє</i> скоро, <i>zaras, wnet</i> (1 зв.)	<i>абіє</i> (нарѣч.) скоро, <i>natychmiast, zaras</i>
<i>агавіє</i> <i>szyderstwo</i> (1 зв.)	(с.1)
<i>агнецъ</i> <i>baranek</i> (1 зв.)	<i>авва</i> (халдей реч.) <i>отець ojciec</i> (с.1)
<i>агница</i> <i>owieczka</i> (1 зв.)	<i>агавіє</i> <i>szyderstwo</i> (с.1)
<i>агна</i> <i>owczątko</i> (1 зв.)	<i>агіось</i> (греч. реч.) <i>święty</i> (с.1)
<i>адамантъ</i> <i>diament</i> (1 зв.)	<i>адъ</i> (греч. реч.) <i>otchłań, piekło</i> (с.1)
<i>адъ</i> <i>piekło</i> (1 зв.)	<i>адскій, а, оє</i> <i>do otchłańi należący, piekielny</i> (с.1)
<i>азъ</i> <i>ja</i> (1 зв.)	<i>азъ</i> (местоим.) <i>ja</i> (с.1)
<i>апръ</i> <i>powietrze</i> (1 зв.)	<i>акафість</i> (греч. реч.) <i>слѣжба</i>
<i>аки</i> <i>jakoby</i> (1 зв.)	<i>церковна, первѣе</i> <i>въ честь Пресв.</i>
<i>акоронъ</i> <i>tatarskie ziele</i> (1 зв.)	<i>Богородицы сочиненна, по слѣчаю</i>
<i>акриды</i> <i>ziele, ktore z zioł rożnych smaki do siebie przyciąga</i> (1 зв.)	<i>троскратного</i> <i>избавленія</i>
	<i>Константина града</i> <i>отъ Персовъ,</i>
	<i>Татаръ и Агаранъ, предстателствомъ</i>
	<i>є, которю слѣжбу Христіане во</i>
	<i>всю ноць стоа въ Церкви совершали,</i>
	<i>почемъ и называетсѣ Акафість, то</i>
	<i>єсть несѣдалень, или несѣдалное, то</i>
	<i>єсть пѣніє церковное, в которє</i>
	<i>сидѣти</i> <i>возбранѣтсѣ, и</i>
	<i>предписиваетсѣ стоаніє... (с.1)</i>

аки (нарѣч.) *якобы, jakby* (с.1)

акоронь (греч. реч.) *tatarskie ziele* (с.1)

акриды (греч. реч.) *саранча szarańcza*;

инные же писатели подь именемъ

Акридъ разѹмѹють: ziele, które z zioł

rożnych smaki do siebie przyciąga (с.1)

Виявлено, що почаївське видання не фіксує термінолексики, яку Й. Левицький увів до «Прирѹчного словаря ...». Це, зокрема, мовознавчі й літературознавчі терміни: *аллигоріа* (греч. реч.) *иновѣщаніє, иносказаніє*, образецъ такий въ которомъ иноє разѹмомъ, иноє словами оказываець (с. 1–2), *дательный надежъ* ‘*trzeci spadek (dativus)*’ (с. 16), *дїєпричастіє* ‘*imiesłow, (gerundium)*’ (с. 19), *нарѣчіє* ‘*przysłowiek (adverbium)*’, *надежъ* ‘*w gramatyce spadek (casus)*’ (с. 78), *прилагателное имѣ* ‘*przymiotnik*’ (с. 97), *союзъ* ‘*spojnik (conjaunctio)*’ (с. 121) та ін.;

церковно-релігійні терміни: *инокъ* (греч. реч.) ‘*mnich, zakonnik*’ (с. 30), *ніка* (гр. реч.) значить побѣждай ‘*zwyciężaj*’ Сіє реченіє пишеться подь крестомъ Христовымъ со времянь Константіна великаго, которомѹ на небѣ знакъ креста, в звѣздахъ показанный, прознаменоваль побѣдѹ на враги видимые, со такимъ голосомъ приложенным: симъ побѣждай враги. ѿть сего часѹ Церковъ свѣта подь крестомъ, и на просфорахъ ніка имѣеть; иные подь реченіємъ ніка разѹмѹють: *накритѣ, искѹпи, кровію, адама* (с. 64), *ѡсанна* (євр. реч.) значить спаси благопоспѣши, что барзь приличнѹ Христѹ Господѹ: сіє реченіє взято изъ Ѳалма 117, стіха 25, гдѣ написано: Господи спаси же, Господи поспѣши же: тѹтъ в єврейской Библии стоить: Гошіагна, т. є. Господи спаси сего царѣ (с. 74), *насхалиѣ* ‘*tablica z której wielkanoc i inne święta od wielkanocy zawisłe dojść można* (с. 80), *стихирѣ* ‘*wirsze na nieszpiorach i jutrznie śpiewać się zwykle*’ (с. 123) *свнанти* (греч. реч.) *ектеніѣ* ‘*proszenie*’ (с. 126), *хиротоніа* (греч. реч.) ‘*położenie rąk*’ (с. 140) та біблійну

лексику: *динарь*, *дінарії* (греч. реч.) ‘cztery lub tylko dwie drachmy, moneta żydowska’ (с. 17), *идоль* (греч. реч.) ‘bałwan, bożyszcze’ (с. 33), *пугартъ* (греч. реч.) ‘imie źwieżęta czworonogiego, które należało u żydów do czystych’ (с. 103).

На підставі зіставлення макроструктури обох пам’яток також з’ясовано, що в словнику Й. Левицького не наведено багатьох лексем переважно на позначення побутових назв: *гривна* (Лекс., арк. 15), *дверникъ* (Лекс., арк. 15 зв.), *дверъ* (Лекс., арк. 15 зв.), *дворъ* (Лекс., арк. 15 зв.), *дѣло* (Лекс., арк. 17 зв.), *дѣйство* (Лекс., арк. 17 зв.), *дождь* (Лекс., арк. 16 зв.), *дѣхъ* (Лекс., арк. 16), *ковачъ* (Лекс., арк. 28 зв.), *рало* (Лекс., арк. 58), *сажа* (Лекс., арк. 60), *сестрѣница* (Лекс., арк. 61 зв.), *писаръ* (Лекс., арк. 78 зв.) та ін.; у почаївському виданні натомість не зафіксовано слів – *горница* (Лвц, с. 16), *грамота* (Лвц, с. 16), *ізіумъ* (Лвц, с. 30), *инокъ* (Лвц, с. 30), *идоль* (Лвц, с. 33) та ін.

Виявлено, що ті самі заголовні слова в обох пам’ятках мають різну інтерпретацію. Зокрема, у церковнослов’янсько-польському словнику Й. Левицького вказано етимологію іншомовних слів: *дора* ‘dar’ (Лекс., арк. 17) – *дора* (греч. реч.) ‘dar’ (Лвц., с. 18), *єламъ* ‘młodzieniec’ (Лекс., арк. 18) – *єламъ* (греч. реч.) ‘młodzieniec’ (Лвц., с. 20); лексико-граматичні розряди окремих слів: *азъ* ‘ja’ (Лекс., арк. 1 зв.) – *азъ* (местоим.) ‘ja’ (Лвц., с. 1), *до косна* ‘do różna’ (Лекс., арк. 16 зв.) – *до косна* (нарѣч.) ‘do różna’ (Лвц., с. 18), *єдиначе* ‘tylko’ (Лекс., арк. 18) – *єдиначе* (нарѣч.) ‘tylko’ (Лвц., с. 19), *чрезъ* ‘przez’ (Лекс., арк. 81 зв.) – *чрезъ* (предл.) ‘przez’ (Лвц., с. 143); зафіксовані в почаївському виданні особові форми дієслів Й. Левицький передає інфінітивами: *дерзаю* (Лекс., арк. 16) – *дерзати* (Лвц., с. 17); *достизаю* (Лекс., арк. 17) – *достизати* (Лвц., с. 18); *жаждѣ* (Лекс., арк. 18 зв.) – *жаждати* (Лвц., с. 21), *мѣдрствѣю* (Лекс., арк. 35 зв.) – *мѣдрствовати* (Лвц., с. 50).

У словнику Й. Левицького оніми зафіксовано спорадично, зокрема хрематоніми (3 назви): *Акаѣість* (с. 1), *Антологіонъ* (с. 3), *Єухологій* (с. 21);

теонім *Господь* (с. 16); міфоніми (2 назви): *Колєда* ‘nazwisko bożka, którego pamiętka obchodziła się w zimie’ (с. 35), *Кѣшло* (с. 42).

«Прирѣчний словарь...» Й. Левицького репрезентує лексику церковнослов'янської мови української редакції – мови богослужбових книг, створених для потреб Української церкви [123, с. 9].

У церковнослов'янській лексиці словника виявлено риси української мови. Зафіксовано фонетичні ознаки:

занепад слабкого *ь* у формі *Д*. в. займенника *мнѣ* (с. 48), що досі засвідчено в наддністр., бойк., гуцул., поділ., зх.поліс. і ср.поліс. говірках [7, с. 119; 10, с. 49; 123, с. 10; 161, с. 148];

вокалізація редукованих голосних: *вертепъ* (с. 9), *цвѣтець* (с. 141), *чернець* (с. 143), *волна* (с. 12), *голотъ* (с. 15) [14, с. 81; 123, с. 11; 159, с. 380];

змішування *ѣ*, *и*: *мизінець* (с. 48), *презрителный* (с. 94), *пририказати* (с. 98), [14, с. 83; 123, с. 10];

звук [у] замість колишньої носової фонемі, що позначалася в церковнослов'янській мові літерою *ж*: *грѣбитель* (с. 16), *гѣсли* (с. 16), *зѣбрь* (с. 26), *лѣзь* (с. 45) [100, с. 114];

депалаталізація звука [т'] у слові *тма* (с. 128), що збереглася досі в бойк. говірках: *тма*, *тмити* [160, с. 26];

депалаталізація шиплячих: *зачало* (с. 25), *шолковный*, *шолкъ* (с. 144), *чѣждъ* (с. 143), *чѣвство* (с. 143), *цѣдо* (с. 144); також зафіксовано *лѣць* (с. 46), *ноць* (с. 65), *шєлкъ* (с. 144), *члды* (с. 143) [123, с. 10–11];

депалаталізація [ц']: *ємець* (с. 20), *жрець* (с. 22), *творець* (с. 128), *телецъ* (с. 128), яка збереглася в говорах пд.-зх. наріччя [100, с. 174];

депалаталізація [р'] у кінці слова: *ниваръ* (с. 63), *пономаръ* (с. 87), *шаръ* (с. 143), хоча трапляється [р']: *сѣдаръ* (с. 125), *тваръ* (с. 127), *оутваръ* (с. 137), *царъ* (с. 141) [100, с. 172];

[ж] замість церковнослов'янського [жд]: *невѣжа* (с. 56) [Лев, с. 10], зафіксовано також *невѣжда* (с. 56) [159, с. 381];

[шч] замість церковнослов'янського [шт]: *тешити* – *теци* (с. 128), *хыштєниє* – *хицєніє* (с. 140), *штєдрота* – *цєдрота* (с. 144) [123, с. 10];

морфологічні ознаки:

закінчення м'якої групи в О. в. одн. -*єю* іменників з колишньою основою на -*ја*: *вторицєю* (с.14), *множицєю* (с. 49), *третицєю* (с. 130) [100, с. 205; 159, с. 382];

предметно-особові займенники: *він* у формі Р. в. *нань* (*мѣсто*, *на него*) 'на пієго' (с. 49) функціює в лемк. говірках [145, с. 62]. М. Лесів уважає займенник *нань* полонізмом [132, с. 324]; *вона* у формах Р. в. *єє* (с. 66) відбиває вплив церковнослов'янської мови (*кѣж*), білоруської графіки (*єє* – *неє*), що вказує, можливо, на фонетичні риси північної частини волин. говірок пд.-зх. наріччя та говорів пн. наріччя, З. в. – *ню* (с. 66) функціює в буков. говірках [5, с. 154; 185, с. 110];

форма вказівного займенника в О. в. *сею* (с. 133) [5, с. 172];

прислівники на -*ѣ*, що походять від форм М. в. одн. прикметників: *лютѣ* (с.46), *ѡздѣ* (с. 76), *словєснѣ* (с. 116) майже вийшли з книжного вжитку в XII–XIV ст. [5, с. 382; 100, с. 376–377], хоча досі збереглися в лемк., надсян., закарпат., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя [27, с. 71; 30, с. 63–64; 23, с. 48; 122, к. 297; 177, с. 147].

2.2. Рукописні словники

2.2.1. «Матеріяли до словаря русскаго» (1822–1826) І. Лаврівського.

«Матеріяли до словаря русскаго» І. Лаврівського складають 6 томів у картонній оправі розміром 38,5 × 23,5 см. [269]. Макроструктуру пам'ятки становлять близько 22 500 слів, однак вона є не повною: у першому томі – матеріал на літери Б, В; у другому – на Д, Є, Ж; у третьому – на З, у четвертому – на Л, М; у п'ятому – на С; у шостому – на Ф, Ч. Заголовні слова в «Матеріялах ...» укладені за алфавітом української мови, внутрішній

алфавіт – за алфавітом польської мови. Заголовні слова записані півуставом, перекладна частина мікроструктури – скорописом.

Для фіксації української лексики І. Лаврівський використовує історико-етимологічний правопис, зокрема звук [i] та йотований [i] передаються літерами *і*, *ѣ*: *госѣѣѣ* (6, арк. 154 зв.), *дѣло* (2, арк. 179), *дитинскій* (2, арк. 174 зв.), *простоѣ* (5, арк. 11 зв.); звук [и] – літерами *и*, *ы*: *горечый* (6, арк. 62), *дренчати* (2, арк. 123), *рыбы* (5, арк. 163), *чинити* (6, арк. 189 зв.); твердість приголосних у кінці слів позначає літера *ъ*: *днесъ* (3, арк. 116), *ктожъ* (6, арк. 58), *марецъ* (5, арк. 204) [6, с. 30]; та правопис М. Смотрицького, зокрема на позначення звука [у] лексикограф уживає графеми: *оу* – на початку слів: *сѣ оуродивъ* (6, арк. 94), *ѣ* – в середині та в кінці слів: *крѣкъ* (VI, арк. 142), *ѣа молодѣ* (VI, арк. 164 зв.), *ѣа* – на початку слів: *ѣакъ* (VI, арк. 96, 196 зв.), *ѣ* – у середині й у кінці слів: *радѣкъ* (VI, арк. 148 зв.), *черешнѣ* (6, арк. 96 зв.); літеру *ѣ* на позначення звука [е]: *житѣ* (6, арк. 198 зв.), *трѣсѣѣ* (6, арк. 157); літеру *ѣ* після голосного й на початку слова на позначення [йе]: *сѣѣѣѣ* (6, арк. 195 зв.), *ѣѣѣ* (6, 198 зв.), хоча непослідовно – *кѣѣѣѣѣ* (6, арк. 197); літеру *ѣ*: *трѣчнымъ* (6, арк. 200 зв.), *трѣнтѣ* (6, арк. 193 зв.); у словах грецького походження лексикограф використовує літери *ѣ*: *ѣѣѣѣѣ* (6, арк. 64 зв.), *ѣ*: *чарноѣѣѣѣѣ* (6, арк. 58), *ѣѣѣѣѣ* (6, арк. 60), хоча непослідовно: *кѣѣѣѣѣѣ* (6, арк. 78 зв.); склад *ѣѣ* (за М. Смотрицьким) на початку слів: *ѣѣѣѣѣѣѣ* (6, арк. 86 зв.), *ѣѣѣѣѣѣѣ* (6, арк. 90); [102, с. 34–38].

І. Лаврівський належить до лексикографів першої половини ХІХ ст., які, «намагаючись відповісти на запит часу і покладаючись на власний досвід та інтуїцію, розширювали арсенал української мови польськими, німецькими, латинськими та ін. запозиченнями, адаптуючи їх фонетично і правописно або вдаючись до калькування і власного словотворення» [44, с. 189]. При укладанні «Матеріялів до словаря русскаго» І. Лаврівський використав макро- й мікроструктуру зі «Słownika języka polskiego» (1805–1811) [245] польського

філолога, історика, славіста Б. С. Лінде (1771–1847), «Słownik ...» якого на той час був авторитетним джерелом до укладання словників слов'янських мов [239, с. 43].

Для порівняння наводимо зразки мікроструктури обох словників:

<p>«Słownik języka polskiego» B. S. Linde B. <i>bakalarya</i>, yi, f. 1. stopień akademicki, das Baccalaureat, eine academische Würde ... 2. nauczycielstwo dzieci, professoryja po miasteczkach, parafiach ... (1, 46)</p>	<p>«Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського <i>бакаларѣа</i>, yi, f. stopień akademicki; das Baccalaureat, eine academische Würde. Наѣчане дѣтей, професорїа по мѣстечкахъ, парафіахъ (1, арк. 11 зв.)</p>
<p><i>leśnictwo</i> -a, n. zawiadywanie lasami, gospodarstwo leśne (3, 623)</p>	<p><i>лѣсництво</i> 'leśnictwo -a, n. zawiadywanie lasami, gospodarstwo leśne (6, арк. 31)</p>
<p><i>stawić</i> 'siecі, siudła, kluczki ... Woły na zimowanie stawić około wszystkich śś. ... na stajnie postawić' (5, 448)</p>	<p><i>ставити</i>, 'stawić сидла, ситки на рыбы албо на птахи. Stawić woły na stajni, postawić' (5, арк. 163)</p>
<p><i>czarnoziem</i>, u, m. grunt ziemi czarny schwarzer Grund, schwarzes Erdreich ... Grunt płaski, z wierchu niby czarnoziem. Przekopawszy ten czarnoziem, piasek pokazuje się (1, 349)</p>	<p><i>чорноземъ</i>, а, m. grunt ziemi czarnej, czarnoziem; Grund, schwarzes Erdreich. Грѣнтъ пласкій зверхѣ нѣбы чорноземъ. Перекопавши тотъ чорноземъ показав сѣ пѣсокъ (6, арк. 143)</p>
<p><i>czternaście, czworonaście stu cztery na dziesięć</i>, vierzehn ... Summując pokolenia od Abraama do Dawida jest pokoleń czworonaście. Czternaście kroć. Za</p>	<p><i>чотырнайцаць чтырнайцаць штырнайцаць штырнайцаць</i> cztery na dziesięć, vierzehn. Было поколѣнь вѣдь Абраама до</p>

czternaście dni, za dwa tygodnie, za dwie niedziele (1, 383) Давыда чтырнайцаць,
чтырнайцацькrotь, чтырнайцаць
разы, За чтырнайцаць дний, за
два тыжнѣ, за двѣ недѣлѣ (6,
арк. 146 зв.)

Макроструктуру словника становлять апелятиви, оніми. Зафіксовано 77 онімів, зокрема антропоніми (46 назв): *Лѣкашъ* (4, арк. 75), *Магдалина* (4, арк. 92 зв.), *Маріа* (4, арк. 104), *Савина* (5, арк. 21), *Станислávъ* ‘имм мѣжейское’ (5, арк. 154 зв.), *Барановскій* (1, арк. 26 зв.), *Садачный* ‘Sadaczny, hetman kozacki’, серед яких і народнорозмовні варіанти: *Зоська* (3, арк. 230), *Люса* (4, арк. 73 зв.), *Марѣса* (4, арк. 104), *Мариса* (4, 104 зв.), біблієонім *Софоніамшъ* ‘пророк жидовскій’ (5, арк. 100 зв.), міфонім *Мѣнерва* ‘bogini miłości’ (4, арк. 126 зв.); полісоніми (11 назв): *Бононѣа* ‘miasto włoskie’ (1, 129), *Добромиль* (2, арк. 49 зв.), *Мостиска* ‘miasto w wojew[ódstwie] Ruskim od Przemyśla cztery mile’ (4, арк. 144 зв.), *Стамбѣль* (5, арк. 152); хороніми (8 назв): *Бѣковина* (1, арк. 159 зв.), *Волгинь* (1, арк. 239 зв.), *Самбіа* ‘провѣнция Прѣска’ (5, арк. 9 зв.), *Сербиа* (5, арк. 34 зв.), *Франція* (6, арк. 31); потамоніми (5 назв): *Бѣзь* (1, арк. 158 зв.), *Волга* (1, арк. 273 зв.), *Днѣстръ* (2, арк. 42 зв.), *Донецъ* ‘Doniec’ (2, арк. 84); космоніми (3 назви): *Марсь* (4, 102 зв.), *Меркѣръ* (4, арк. 112), *Сатѣрнь* ‘najwyszy między płanetami’ (5, 20); лімнонім *Садживка, озеро* (5, 3 зв.); оронім *Собота* ‘гора na Szlasku’ (5, арк. 99); геортонім *Зелены свѣто* (3, арк. 188 зв.).

До більшості заголовних слів подано відповідники німецькою мовою. *богослѣженіє* ‘bogosłuzenie, das gottes dienen’ (1, арк. 125), *демократъ* ‘demokrat, -a., m., (2, арк. 26), *схитрѣти* ‘schytrzyć’ (5, арк. 25). І. Лаврівський використовує різні способи інтерпретації заголовних слів. Крім передачі значень заголовних слів однослівним польським відповідником: *боровикъ* ‘borowik’ (1, арк. 130), *божко* ‘bozko’ (1, арк. 132), *брѣскъ* ‘brzask’ (1, арк.

149 зв.), *высылка* ‘wysyłanie’ (1, 309а зв.), *дари* ‘dary’ (2, арк. 15 зв.), *довжина* ‘dłużyna’ (2, арк. 41 зв.), *сатиричний* ‘satyryczny’ (5, 20), *сѣровый* ‘serowy’ (5, арк. 35 зв.) та ін.; лексикограф наводить такі параметри заголовного слова: граматичну характеристику українською або польською мовами – в іменників рід та закінчення Р. в. одн.: *бáль* ‘bal, -u, m.’ (1, арк. 12 зв.), *береза* ‘brzoza -y, ż’ (1, арк. 153), *вовкь* ‘wilk, -a, m. Wolf’ (1, арк. 218), *вола љ* ‘wola, -i, ż, der Wille.’ (1, арк. 237), *смола* ‘smoła, -y, ż.’ (5, арк. 90 зв.); у прикметників закінчення ж. та с. р.: *выгодный* ‘wygodny -a, -e’ (1, арк. 272 зв.), *дитинскій*, -ѧ, -є ‘dziecinski, -a’ (2, арк. 174 зв.), *дѣховый* -ѧ -є ‘dechowy, -a, -e’ (2, арк. 21), *старый* ‘stary, -a, -e’ (5, арк. 160 зв.), *чесный*, -а, -є (6, арк. 122 зв.) та ін. етимологічну характеристику: *виліѧ* ‘Wiliia, Wigiliia, -ii, ż. z łac. dzień święto poprzedzający, przedświęcie, der Vorabend’ (1, арк. 218), *мониторь*, ‘Monitor, -a, m. z łacin.: napominacz, postrzegacz’ (4, арк. 141 зв.) та ін.

Спорадично зафіксовано українські фраземи та їхні польські еквіваленти. У мікроструктурі їх переважно подано як одне із значень заголовних слів, на базі яких вони утворені: *бакі* – бакі комѧ свѣтити, ‘baki komu świecić’ (1, арк. 11), *заверечи* – заверечи комѧ чимъ очы ‘zarzucić komu czym oczy’, заверечи мѧ цю въ очы ‘zarzucić komu co w oczy’ (3, арк. 90), *сѣсти* – нѣ сѣло нѣ пало (5, арк. 46), *стрѣлати* – по оулицы бонки стрѣлати ‘po ulicy bonki strzelać’, стрѣлети очима з кѡмъ ‘strzylać oczyma za kim’ (5, арк. 192). Зафіксовано фраземи без польських відповідників з українського живого народного мовлення: *частовати сѧ* – частѧють сѧ, *ѧкъ* Савка до козы, частѧють сѧ, *ѧкъ* Гриць зъ козы (6, арк. 77).

І. Лаврівський до заголовних слів переважно на літери «С», «Ф», «Ч» подає переклад заголовних слів описовими конструкціями: *спорышь* ‘sporysz, зерно в житѣ чѡрне, велике’ (5, арк. 128 зв.), *чеканець*, -нцѧ m. ‘ten, co czeka na promocyą, kandydat’ (6, арк. 83), *чаманага* -и, f. ‘gatunek sztuki mięsa

ormiańskiej, wprzody kilku dniami marynowany w saetrze i w różnych ziołach, czamanaga' (6, арк. 53 зв.) та ін.

Передано багатозначність заголовних слів: *четвертина* 'czwarta część iakiey rzeczy n.p. pola'; 'nabożeństwo za dusze zmarłe. 4^{go} dnia po śmierci przypadające' (6, арк. 147); *часъ, а, њ, т. (чїєсь, чєсь, а, ет њ, т.)* 'czas, ciąg chwil po sobie następujących'; 'czas, pewna część czasu [...]'; *grammat.* 'czasy, tempora, odmiany słow czasowych czyli czasownikow verborum podług czasu' 4) 'czas, dospzały czas, niecierpiący iuz dalszey zwłoki' (6, арк. 61–69 зв.), *чоловѣкъ, -а, м.* 'człowiek, człek, człowieczek, człeczek, iestestwo duszą rozumną obdarzone [...]'; *theol.* 'człowiek, człowieczeństwo, krewkość, der Mensch, die menschliche [...]'; 'rycerski człowiek, rycerz, [...]' (6, арк. 125–127 зв.) та ін.; відсильні ремарки (спорадично): *выспати* 'wysypiać ob[acz] wyspać' (1, арк. 309a зв.), *челадниця*, -ѣ f. 'izba czeladna, izba dla czeladzi' ob[acz] *пекарня* (6, арк. 85), *черниця*, -ѣ, f. 'czernica, zakonnica obrzędu grzeckiego ob[acz] *чернець*' (6, арк. 101), *червончикъ, червонокъ, червоникъ* ob[acz] *червенець* (6, арк. 119) *черемха, ы f. смердить* *іакъ черемха* ob[acz] *смродына* (6, арк. 96) та ін.

Подано ілюстрації українською або польською мовами, головно взяті зі «Słownika języka polskiego» С.-Б. Лінде: *слонце* 'słońce. Солнце. Сонце ѣде з пѣлѣдне до вечера каждый дзѣсь старший іакъ вчера' (5, арк. 75 зв.), *справа* 'sprawa сѣдова, handel. Злыѣ sprawy псѣють добрыѣ оуставы. Земля, гди безъ sprawy лежить сама з себе терне родить' (5, арк. 131 зв.), *статечнѣ, мощно, сталѣ* 'statecznie. Trzymaj się stało i nieday się zycię zwyciężyć iey wdziękom. Нема добра на свѣтѣ, котре бы сталѣ человека до себе прывѣзало' (5, арк. 150 зв.) *чамбѣль* 'татаръ в Чамбѣлѣ, не в зробивбы такоѣ шкоды, як тѣ лисъ (лишка) в кѣрникѣ' (6, арк. 54);

використано паспортизацію зі «Słownika języka polskiego» С.-Б. Лінде: *чадѣ* 'ортолюбѣ окоптѣлый дымомѣ кацерскихѣ скварѣвъ рѣсь тимѣ же чадомѣ заразив. Ар. 96' (6, арк. 52 зв.); *червонакъ, червоногѣ, римляне*

збытки поповнлючиѣ зъ самихъ ѿзиковѣ червоногѣ робили потравѣ. Sen. List. 4. 47. Plin. H. N. 10. 48. Обыйде сѧ безъ ѿзиковѣ червонокоѣ Sen. List. 4. 47. [X. Pawida Pilchowskiego Sallustysz Seneki Listy. 8. 4 Voll]. [Linde, s. 368].

Лексикограф спорадично подає ілюстративний матеріал із українського народного мовлення: *сало* – не мечи сала на пса (5, арк. 2), *стичи* – всѣ рѣки стѣкаютсѧ до моря (5, арк. 26), *часъ* – по часѣ рѣсинъ мѣдрый (6, арк. 69), *чело* – кѣме не макушь ти чела, коли три дни сѣдишь на кстинахъ. Кобысь мавъ чело, то бысь тиждень не сѣдѣвъ на весѣлю (вѣсѣлю) (6, арк. 87), *червенець* – оу ніого тисѧча червоньчиковъ, ѿкъ ничъ, пѣститъ ѣхъ на юдень день (6, арк. 111), *чернавость* – чересъ тотѣ бѣлость недобрѣ перебивать сѧ ѿкась чернавость (6, арк. 99–100), *чесати* – коли сѧ довго волосѧ не чеше, зростать сѧ до кѣпы и робытъ сѧ ковтѣнь (6, арк. 117), *чортъ* – чортъ би тѧ споганивъ, чортъ бы тѧ взѧвъ порвавъ (6, арк. 144) [див. Додаток А].

Народнорозмовна мова в «Матеріях до словаря русскаго» містить діалектні особливості, репрезентовані на різних мовних рівнях.

а) фонетичні ознаки:

перехід [о] в [у] в ненаголошених складах (сильне «укування»): *абѣнний* (5, арк. 206 зв.), *оупамѧтатъ* (6, арк. 61 зв.), *пѣлковникъ* (5, арк. 68), *з пѣлѣдне* (5, арк. 75 зв.), *смѣла, чобѣты* (6, арк. 90 зв.), *слобѣда* (5, арк. 72 зв.), *стѣсѣнки* (5, арк. 152 зв.), *сѧ оуженити* (6, арк. 62) – зафіксовано в говорах пд.-зх. наріччя, у зх.-поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, кк. 55, 55а; 7, с. 210; 30, с. 22; 23, с. 13; 223, с. 54; 230, к. 483; 256, с. 38];

наближення [е] до [и] в ненаголошеній позиції: *вилака* (5, арк. 169), *литѧтъ* (6, арк. 111), *систричка* (5, арк. 49), *смитѧна* (5, арк. 89 зв.), *дла шивуѣвъ* (5, арк. 90 зв.), *чикай* (6, арк. 81), *чирствый* (6, арк. 106 зв.) – засвідчено в говорах пд.-зх. наріччя; у зх.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 37; 7, с. 209; 223, с. 48];

наявність [e], [i] на місці [a] після м'яких приголосних: *выпѣцети* (5, арк. 100), *вчєсный* (1, арк. 71), *гнѣздитсе* (5, арк. 102 зв.), *горечый* (6, арк. 62), *дороженє* (6, арк. 68 зв.), *в очєхъ* (5, арк. 87 зв.), *сыцети* (5, арк. 234 зв.); *присѣгати* (5, арк. 139), *стѣгати* (5, арк. 25), *сѣгать* (6, арк. 76), *тѣшкѣй* (5, арк. 187 зв.) – поширене в говорах пд.-зх. наріччя, у зх.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 41, 44, 47; 7, с. 210; 24, с. 162; 26, с. 19, с. 20; 30, с. 24–25; 29, с. 40; 23, с. 14–15; 108, с. 28; 223, с. 36–41; 230, к. 428];

наявність [i] після приголосних, крім [ж], [ч], [ш], [р]: *дѣвчинѣско* (2, арк. 189 зв.), *дѣтинѣ* (6, арк. 93), *сѣдишь* (6, арк. 87), *сѣдѣли* (6, арк. 67 зв.) властиве надсян. говіркам [30, с. 12–13];

фіксація нелабіалізованого [e] після шиплячих: *чєло* (6, арк. 89 зв.), *чєловѣкъ* (5, арк. 202), *чєломъ* (6, арк. 90–90 зв.), *шєстѣ часть* (6, арк. 172 зв.) – зафіксовано в говорах пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 38; 30, с. 75; 162, с. 31; 255, з. 5, к. 246; з. 6, к. 266];

субституція [e] – [o] у слові *вітер*: *за горєвъ вѣторъ нє дѣє* (3, арк. 1) – властива зх.закарпат. і сх.лемк. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [4, т. 2, к. 40; 24, с. 160; 255, з. 6, к. 280; 256, с. 45];

наявність звука [ы] замість [у] у формі інфінітива дієслова *бути* та в особових формах мин. ч.: *быти на такиѣ посмѣвиска* (5, арк. 113 зв.), *то мѣсѣть быти кроки* (6, арк. 156), *нє повинно быти барзѣ нискє* (6, 55), *мѣсѣть сама быти чорнѣйша* (6, арк. 137), *колись то ѿ бывѣ чоловѣкомъ* (6, 68 зв.), *нє бывѣ годєнь* (5, арк. 131 зв.), *была танїєсть* (6, арк. 68 зв.), *мєджє ними повно было* (6, арк. 112) – поширена в бойк., надсян., лемк., закарпат. говірках [4, т. 2, к. 17; 30, с. 27; 29, с. 42; 177, с. 242; 230, т. 6, к. 443];

перехід голосного [i] в [e] після [й]: *догноєти* (2, арк. 62 зв.), *догоєти* (2, арк. 62 зв.), *догоєвати* (2, арк. 63), *доєтил'ка* (2, арк. 65 зв.), *доєтель* (2, арк. 65 зв.), *достроєти* (2, арк. 101 зв.) – характерне для бойк. говірок [62, с. 105; 107, с. 28–29; 157, т. 1, с. 226];

перехід [є] в [а] після [р]: *параробити* (5, арк. 109 зв.), *парастерѣгати* (5, арк. 191 зв.), *до парастрашованѣ* (5, арк. 179), *паратертоѣ скоры* (5, арк. 2), *смородѣ з параналѣне* (5, арк. 213) – риса відома в надсян. говірках [177, с. 114];

оглушення дзвінких приголосних у кінці слова та перед глухими: *блиско* (6, 165 зв.), *вылѣсти* (5, арк. 153 зв.), *лехко* (6, арк. 162 зв.), *рѣткій* (6, арк. 74 зв.), *вѣрний слѣха* (6, арк. 64 зв.), *перевѣсь сѣ* (6, арк. 134), *в тѣшки хоробѣ* (6, арк. 60), *вѣсь дѣрево* (6, арк. 177 зв.), *зарась* (6, арк. 174), *сѣтый обѣть* (6, арк. 118) – фіксуємо в говорах пд.-зх. наріччя; у зх.поліс. говірках пн. наріччя [7, с. 209; 177, с. 129; 230, т. 7, к. 466; 255, з. 2, к. 67];

префікс *про-* має форму *при-*: *придає* (5, арк. 227), *придати* (5, арк. 139 зв.), *спрыдавати* (5, арк. 138 зв.) – характерний для надсян. говірок [177, с. 148];

наявність протетичного [в]: *по вотци* (6, арк. 82), *зѣ воцтомѣ* (6, арк. 211), *восѣнь* (1, арк. 213 зв.) – властиве лемк., надсян., наддністр., зх.поділ. говіркам [4, т. 2, к. 253; 7, с. 220; 24, с. 164; 30, с. 19–20; 23, с. 12; 223, с. 61–62; 255, з. 5, к. 244; 256, с. 9];

спорадично зафіксовано зміну [в] на [г] у префіксах: *гмерти* (5, арк. 87 зв.) – засвідчено в лемк., надсян. говірках [24, с. 169; 30, с. 28; 177, с. 122; 256, с. 41];

втрата звука [й] у позиції після кінцевого голосного префікса: *вышовѣ противѣ панѣ* (6, арк. 126), *не спорось пришовѣ, тизнось пришовѣ* (5, арк. 128 зв.), *в той часѣ пришовѣ до мене* (6, арк. 67) – властива лемк., надсян., закарпат., наддністр. говіркам [91, с. 155; 26, с. 25; 30, с. 12; 29, с. 51; 23, с. 10; 177, с. 119];

збереження епентетичного [л]: *хто подѣ кѣмѣ долкѣ копле* (6, арк. 74 зв.), *копле сѣ долокѣ* (6, арк. 115 зв.) – відоме в лемк. надс., бойк. говірках [27, с. 78; 29, с. 134; 256, с. 66];

втрата епентетичного [л] після губних [б], [п], [в], [м], [ф] у дієслівних формах інфінітива та теп. ч. 1 ос. одн. і 3 ос. мн.: *любю* (6, арк. 69), *розмавлати* (6, арк. 59 зв.), *терню* (VI, арк. 65), *роблть* (6, арк. 109, арк. 115) – характерне для лемк., бойк., надсян. говірок [24, с. 167; 30, с. 46; 29, с. 74; 176, с. 377; 230, т. 6, к. 344, т. 7, к. 437; 255, з. 6, к. 366];

фіксація [ў] замість [л] після голосного та у кінці слова: *на довъ* (5, арк. 168 зв.), *кобывки* (6, арк. 116 зв.), *оревъ* (6, арк. 163), *на попъвъ* (5, арк. 104 зв.), *мати сповкъзъ кимъ* (5, арк. 122), *стовъ накрываютъ* (5, арк. 170 зв.) – рису зафіксовано в говорах гал.-буков. та карпат. груп [4, т. 2, к. 127; 7, с. 226; 23, с. 21; 108, с. 38; 223, с. 72; 230, т. 7, к. 511];

перехід [т] у [к]: *кѣжка* (5, арк. 17), *кѣсно* (5, арк. 28 зв.) – характерний для говорів гал.-буков. та карпат. груп [4, т. 2, 88; 7, с. 218; 23, с. 24; 108, 40; 177, с. 175; 223, 64; 255, з. 2, к. 60; 230, т. 7, к. 548; 256, с. 68];

палатальність [с'], [з'] у сполученні із м'якими й напівм'якими приголосними: *госьцѣ* (6, арк. 154 зв.), *на сьвѣтѣ* (6, арк. 117 зв.), *сьмѣхи* (6, арк. 189 зв.), *сьвѣтитъ* (6, арк. 175), *сьлѣды* (6, арк. 165 зв.), *сьмѣкишъ* (6, арк. 189 зв.) – явище поширене в бойк., лемк., наддністр., надсян. говірках пд-зх. наріччя; в зх.поліс. говірках пн. наріччя [24, с. 166; 30, с. 37; 23, с. 22; 107, с. 29; 177, с. 132; 230, т. 7, к. 596–600];

збереження давньої м'якості шиплячих після [а]: *вовчѣ* (1, арк. 217), *лошѣкъ* (4, арк. 62) – засвідчено в бойк., гуцул. говірках [7, с. 226; 108, с. 43; 98, с. 8; 107, с. 29];

прогресивна асиміляція приголосних за дзвінкістю (зміна [к] на [г]): *слизгавка*, *слизгачъ*, *слизгавице* (5, арк. 72) – характерна для лемк., надсян. говірок [29, с. 88; 177, с. 130];

зміна [ш] на [ч]: *наччо* (6, 62), *чарлтанъ* (6, 56 зв.) – зафіксовано в лемк., бойк. говірках [29, с. 68; 129, с. 19];

депалаталізація кінцевих приголосних: *восѣнь* (1, арк. 213 зв.), *вресень* (1, арк. 247) – засвідчено в лемк. говірках [24, с. 164; 255, з. 6, к. 294];

м'якість у групі приголосних [н'ц']: *соньце свѣтитъ* (5, арк. 67 зв.), *земля и соньце* (6, арк. 129 зв) – явище поширене в лемк., бойк., надсян. говірках [30, с. 44; 230, т. 7, к. 602; 255, з. 6, к. 295; 256, с. 49];

африката [дж] замість давнього *dj: *меджи людей* (2, арк. 53 зв.), *чѣджѣ, чѣджимъ* (6, арк. 89 зв.), *чѣджолоство* (5, арк. 197) – рису зафіксовано в лемк., бойк., надсян. говірках [24, с. 167; 30, с. 41; 29, с. 67–68; 23, с. 23; 230, т. 7, кк. 452, 577–579; 255, з. 5, к. 217–242; 256, с. 79–80];

наявність звукосполучень *гі, кі, хі* на місці давніх *гы, кы, хы*: *гѣне* (6, арк. 65), *грѣхѣ* (6, арк. 74 зв.), *келѣхѣ* (6, арк. 197), *кѣдати* (5, арк. 95 зв.), *пирогѣ* (6, арк. 66), *покѣ* (6, арк. 77), *покѣнѣла* (6, арк. 94), *скѣнѣти* (6, арк. 54), *сокѣра* (6, арк. 74 зв.), *сѣхій* (5, арк. 204), *до шкленкѣ* (6, арк. 77) – властива надсян., наддністр., волин. говіркам пд-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [91, с. 171; 30, с. 12–14; 130, с. 269; 177, с. 109; 223, с. 171];

подовження приголосних у прикметниках вищого та найвищого ступенів порівняння, зумовлене повною регресивною асиміляцією: *вишше ѿ верховка чѣрени* (1, арк. 12), *рѣчь найдорошии* (6, арк. 63), *тѣшише* (6, арк. 89 зв.) – характерне для бойк., лемк., надсян., наддністр. говірок [177, с. 169, с. 171; 221, с. 623; 223, с. 135; 230, т. 7, к. 446; 256, с. 84];

сполучення *-ир-, -ил-* на місці давніх сполук *рь, ль*: *гырмѣло* (5, арк. 67 зв.), *дырва* (6, арк. 177 зв.), *дырвалный* (2, арк. 170), *загырмѣти* (5, арк. 23 зв.) – поширене в карпат. групі говорів, наддністр., покут., зх.поділ. говірках [4, т. 2: к. 71; 29, с. 48; 157, т. 1, с. 169; 221, с. 592; 230, т. 7, к. 504; 255, з. 4, к. 167; з. 6, к. 292; 256, с. 50–52];

залишки другого повноголосся: *оперетисѣ* (6, арк. 58), *оперети, переперети* (6, арк. 59) – рису засвідчено в бойк., лемк., надсян., наддністр. говірках [29, с. 55; 23, с. 18; 130, с. 123; 177, с. 227; 230, т. 7, к. 429];

зміна [ч] на [ц^(ч)] у частках *чи, хоч*: *ци не бывавъ тамъ часомъ оу вас пѣлковникъ* (6, арк. 68), *ци много днесъ челѣди грабатъ* (6, арк. 84), *ци не*

червива (6, арк. 112 зв.), *ци ти ктєсь* (6, арк. 59 зв.); *хоцьбы чоловкь бивь найсвѣтшый* (6, арк. 128) – поширена в гал.-буков., карпат. групах говорів [128, с. 125; 29, с. 162; 23, с. 85; 108, с. 58; 177, с. 147; 230, т. 6, к. 325]; частка *хоц'* – у наддністр. говірках та говірках лемк.-бойк. суміжжя [23, с. 300; 157, т. 2, с. 346; 222, с. 268; 255, з. 5, к. 349].

б) акцентуаційні ознаки:

зміни в наголошуванні слів: *не́дѣла* (5, 79), *на пѣредѣ* (5, арк. 171 зв.), *присѣгѣ* (6, арк. 88), *гнѣздитсе* (5, арк. 102 зв.), *вѣске* (5, арк. 4), *голоднѣ* (5, арк. 223 зв) – властиві надсян. говіркам [30, с. 34–35];

слова з наголосом на передостанньому складі: *ластѣвка* (V, арк. 223 зв.), *викопѣне* (V, арк. 196), *наслѣдовѣти* (5, арк. 94), *посвѣщивѣти* (5, арк. 221), *свѣрчокѣ* (5, арк. 67), *свѣркѣти* (5, арк. 223 зв.), *становѣско*, *становѣшче* (5, арк. 155), *видѣли* (5, арк. 9) – характерне для лемк., надсян. говірок [24, с. 165].

в) морфологічні ознаки:

закінчення *-ов* у формі О. в. одн. іменників 1 відм., прикметників та деяких груп займенників: *едновѣ стороновѣ* (1, арк. 12), *за ноговѣ* (V, арк. 165 зв.), *працовѣ*, *роботовѣ* (3, арк. 115 зв.), *зловѣ жоновѣ* (6, арк. 196), *котровѣ ноговѣ* (6, арк. 131 зв.), *зѣ мѣновѣ черкєсковѣ* (6, арк. 98), *причиновѣ* (6, арк. 58 зв.), *шлѣхтовѣ оубоговѣ* (6, арк. 193); *з тобовѣ* (6, арк. 95–95 зв.), *за собовѣ* (6, арк. 96), *зо мновѣ* (6, арк. 127 зв. – 128), *котровѣ* (2, арк. 125–125 зв.) – поширене в говорах гал.-буков., карпат. груп пд.-зх. наріччя, в зх.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2: к. 170; 7, с. 211; 26, с. 66; 30, с. 66, 71; 108, с. 49; 177, с. 118; 223, с. 100; 230, т. 7, к. 408; 255, з. 8, к. 355–356];

закінчення *-і* в іменниках 1 відм. Н. в. одн. після м'яких приголосних: *чаровницѣ* (6, арк. 59), *пророкинѣ* (5, арк. 234), *смаровнѣ* (5, арк. 85 зв.) – зафіксовано в надсян., наддністр. говірках [4, т. 2: к. 48; 30, с. 3; 177, с. 136; 223, с. 81];

закінчення **-ови** у Д. та М. в. одн. іменників 2 відм. – назв неістот: *зоставмо то часови* (6, арк. 61 зв.), *що свомѣ часови слѣжить* (6, арк. 63 зв.) – властиве говорам пд.-зх. наріччя, зх.поліс. говіркам пн. наріччя [4, т. 2, к. 177; 7, с. 210; 223, с. 95];

закінчення **-ех** у М. в. мн. іменників з основами на м'які, шиплячі приголосні та [р]: *на грѣдехъ* (5, арк. 154 зв.), *при дверехъ* (6, арк. 81), *на грошехъ* (6, арк. 182 зв.), *въ очехъ* (6, арк. 87 зв.) – поширене в говорах гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2 к. 206; 30, с. 68; 23, с. 46; 51, с.148; 230, т. 7, к. 416];

нестягнені форми прикметників Н. в. одн. і мн.: *кѣхонное* (5, арк. 98 зв.), *спѣчестое* (6, арк. 108 зв.), *молодое* (5, арк. 149 зв.); *давныѣ* (5, арк. 77), *молодыѣ* (6, арк. 55 зв.), *свѣтыѣ* (5, арк. 227), *тѣлесныѣ* (5, арк. 197), *чаровнычыѣ* (6, арк. 59) – поширене в бойк., надсян., закарпат., наддністр. говірках [4, т. 2, к. 217; 7, с. 225; 27, с. 73; 30, с. 73–74; 23, с. 53; 177, с. 245; 90, с. 206; 152, т. 3, кк. 27–28; 230, т. 7, кк. 420, 423];

творення прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння за допомогою суфіксів **-ійш-**, **-иш-**: *вольнѣйшого* (6, 166 зв.), *чистѣйший* (6, арк. 198), *чорнѣйша* (6, арк. 137); *з найдорогихъ* (5, арк. 99), *найсвѣтший* (6, арк. 125), *чимъ глѣшый*, *тымъ сѣмільшый* (6, арк. 184 зв.); прикметникові форми із суфіксом **-ійш-** зафіксовано в наддністр., волин. говірках [4, т. 2, к. 223; 5, с. 114–115; 23, с. 38; 223, с. 134–135]; із суфіксом **-иш-** – у лемк. говірках [29, с. 106–107];

архаїчні форми особових займенників *я*, *ти* та зворотного *себе* в Д. в. одн. – **мѣ** (*ми*), **ти**, **си**: *якъ же мѣ (ми) часъ борзо (прѣтко) збѣгъ* (6, арк. 61 зв.), *покѣ ми часъ стане* (6, арк. 62), *часъ ми забракло* (6, арк. 62 зв.), *слѣживѣмъ ти вѣрнѣ* (6, арк. 63), *не дамъ ти ничъ* (6, арк. 59), *пожичъ ти грошѣ* (*грошей*), *але мѣ треба на часъ вѣдати* (6, арк. 66) – зафіксовано в говорах гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2: к. 207; 27, с. 71; 30, с. 71; 29, с. 126;

23, с. 49; 90, с. 57; 157, т. 1, с. 439, т. 2, с. 222, 286; 67, с. 9; 177, с. 142; 223, с. 136; 230, т. 7, к. 74];

давні форми особових займенників у Р. та З. в. одн. **тѧ, мѧ, сѧ**: *бѣда мѧ отискала* (5, арк. 113 зв.), *мѧ не бѣло в домѣ* (6, арк. 66 зв.), *марно мѧ славышь* (6, арк. 59, арк. 156), *не могѣтѧ тепер заспокоѣти* (6, арк. 63), *чортъ би тѧ споганивъ, чортъ бы тѧ взавъ порвавъ* (6, арк. 144), *приавши на сѧ натѣрѣ* (6, 66 зв.) – поширені в закарпат., лемк. говірках [24, 179; 27, с. 71; 29, 126; 255, з. 1, к. 357–358];

усічення форми предметно-особового займенника *він* у Р. в. одн. – **го**: *треба го добрѣ заплатити* (6, арк. 51), *жебы го забивъ* (6, арк. 52 зв.), *то го возьме дѣтко старый* (6, арк. 60), *то го пориватъ ччица* (5, арк. 158), *котрыхъ го была Мєдєа навчила* (6, арк. 59) – зафіксовано в говорах гал.-буков., карпат. груп [7, с. 121; 30, с. 72; 29, с. 127; 157, т. 1, с. 126; 223, с. 137];

форма **нѣ (ні)** предметно-особового займенника *вона* в М. та З. в. одн.: *кладѣ на нѣ прикритк* (6, арк. 98 зв.), *самъ в нѣ впадатъ (впадак)* (6, арк. 74 зв.) – властива лемк., надсян., наддністр., гуцул. говіркам [30, с. 72; 29, с. 127; 108, с. 43; 130, с. 236];

редупліковані форми вказівних займенників **той, та, те, ті** – *тотъ, тота, тото, тоті*: *тотъ чоловѣкъ* (6, арк. 200), *тота чернь* (5, арк. 98 зв.), *не дамъ ти ничъ за тото* (6, арк. 59), *тоти ролю* (5, арк. 167 зв.), *тоты двѣ особы* (5, арк. 198 зв.) – зафіксовано в карпат. групі говорів, наддністр., надсян. говірках [28, с. 102; 30, с. 72; 29, с. 127; 23, с. 49; 177, с. 142; 157, т. 2, с. 297; 223, с. 142];

заперечний займенник **нич**: *нема ничъ* (6, арк. 62), *ничъ не робить* (6, арк. 75 зв.), *ничъ злого* (6, арк. 164), *ничъ не чѣю* (6, арк. 63) – поширений в бойк., закарпат., лемк. говірках [28, с. 126; 30, с. 12; 29, с. 439; 230, т. 6, к. 323];

інфінітивний суфікс **-чи** у дієсловах із основою на **-з**, **-к**: *бѣчи* (6, арк. 51 зв.), *вытовчи* (1, арк. 316 зв.), *доволочи* (2, арк. 111 зв.), *стригчи* (5, арк. 194 зв.) *столочи* (5, арк. 167) – характерний для говорів пд.-зх. наріччя, окрім сх.волин. та сх.поділ. [4, т. 2 к. 234; 7, с. 211; 27, с. 77; 30, с. 76; 177, с. 146; 29, с. 132; 23, с. 55; 223, с. 149];

стягнені форми дієслів у 2 і 3 ос. одн. теп. часу, зокрема у формі 2 ос. закінчення **-аиш**: *змѣшаишъ* (5, арк. 17), *не маишъ* (6, арк. 197 зв.), *поконаишъ* (6, арк. 59), *сѧ чипаишъ* (6, арк. 95); у формі 3 ос. одн. закінчення **-тъ**: *оповѣдатъ* (6, арк. 56) – засвідчені в бойк., лемк., надсян., закарпат. говорах [29, с. 133; 74, с. 20–21 177, с. 145];

фіксація давніх форм **кътъ** і **сѣтъ** дієслова *бути*: *кътъ гатѣнокъ чаплѣ* (6, арк. 55), *пѣста кътъ* (5, арк. 169), *кътъ приѣтель* (6, арк. 63 зв.), *цѣльий маєтокъ кътъ* (6, арк. 51 зв.), *же то сѣтъ чары* (6, арк. 60), *сѣтъ частковъ товариства* (6, арк. 71 зв.), *подѣли часовыѣ сѣтъ* (6, арк. 71) – відоме в бойк., лемк., надсян. говірках [30, с. 83; 29, с. 139; 230, т. 7, к. 436];

фонетично змінені (скорочені) форми допоміжного дієслова *бути* у дієсловах минулого часу, що виступають у пре- і постпозиції до дієслова або відокремлені від нього іншими словами – у формі 1 ос. одн. **-ем** (**-юмь**): *не мавюмъ припадкѣ* (6, арк. 63 зв. 64), *видѣвюмъ вѣжа* (6, арк. 160), *не могъ юмъ переперети* (6, арк. 59), *слѣживюмъ ти вѣрнѣ* (6, арк. 63), *доставюмъ цѣлого* (6, арк. 71 зв.), *не сподѣвавюмъ сѧ прийти* (6, арк. 98); 2 ос. одн. **-ес** (**-късь**): *трафивъ късь на часъ* (VI, арк. 66 зв.), *приходивъ късь до мене* (6, арк. 66 зв.), *не въ часъ късь намъ оумеръ* (6, арк. 67); 1 ос. мн. **-сьми**, **-сьмо**: *колисьми при столѣ сѣдѣли* (6, арк. 67 зв.), *босьми еце (ище) малѣ* (6, арк. 67), *бавилисьмо в тымъ домѣ* (6, арк. 196); 2 ос. мн. **-сьти**: *скаржили сѧ (скаржили сѧ) жесьти ѣхъ зле на обѣдѣ трактовали* (6, арк. 76) – характерні для говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 245; 7, с. 211; 27, с. 86; 30, с. 83–84, 29, с. 140; 23, с. 71; 90, с. 59–60; 108, с. 61–63; 177, с. 146; 223, с. 162; 230, т. 7, к. 444, к. 538];

в умовному способі дієслів зафіксовано частку *бымь: радбымь часъ кѣнѣти* (6, арк. 62 зв.) – властиве говорам пд.-зх. наріччя [4, т. 2 к. 247; 7, с. 211–212; 30, с. 82; 29, с. 139; 23, с. 66; 90, с. 60; 177, с. 244; 223, с. 165];

редукція особового закінчення *-и* в наказовому способі дієслів: *не беръ* (6, арк. 157), *бѣжъ* (6, арк. 153), *зачешъ* (6, арк. 115), *повѣчъ* (6, арк. 81), *не платъ* (6, арк. 68 зв.), *припаль* (6, арк. 159 зв.), *оучъ сѧ* (6, арк. 62 зв.), *чинъ* (6, арк. 188) – зафіксована в лемк., надсян., бойк., закарпат. говірках [5, с. 333; 27, с. 79; 30, с. 80; 29, с. 136; 90, с. 91; 230, т. 7, к. 439–440; 244, т. 8, к. 377–378];

закінчення *-ме* в дієслів у формі 1 ос. мн. теп. ч.: *зоставме* (6, арк. 61 зв.), *называеме* (6, арк. 60 зв.), *оуживаеме* (6, арк. 56) – засвідчено в бойк., закарпат., лемк., надсян. говірках [4, т. 2, к. 41; 27, с. 78; 90, с. 131; 177, с. 146; 223, с. 202; 230, т. 7, к. 434; 244, т. 8, к. 369; 257, с. 7];

прислівники на *-і*, що походять від форм М. в. одн. прикметників: *добрѣ заплатити* (6, арк. 51 зв.), *добрѣ би било* (6, арк. 98 зв.), *ладнѣ* (6, арк. 126 зв.), *слѣживѣмъ ти вѣрнѣ* (6, арк. 63), *слѣжѣщирѣ* (6, арк. 63), *заклѧтѣ вѣритѣ* (6, арк. 59), *запєвнѣ* (6, арк. 156), *неѣстаннѣ* (6, арк. 56 зв.), *чистѣ ошѣкавѣ* (6, арк. 67 зв.), *гѣчнѣ стрѣлно* (6, арк. 66 зв.), *статєчнѣ*, *сталѣ* (5, арк. 150 зв.) – зафіксовано в лемк., надсян., наддністр., закарпат. говірках [27, с. 71; 30, с. 63–64; 23, с. 48; 122, к. 297; 177, с. 147];

г) синтаксичні ознаки:

зворотні форми дієслів із часткою *ся* (у пре- й постпозиції): *хто сѧ вчитъ, сѧ бавивъ* (6, арк. 60), *ти сѧ подобатъ* (5, арк. 63), *сѧ волосѧ не чеше, зростатъ сѧ ... кѣни и робитъ сѧ* (6, арк. 117), *сѧ сприкритъ* (6, арк. 74 зв.), *ажъ сѧ вѣтръ оучаѣтъ* (6, арк. 53) – властиві говорам пд.-зх. наріччя [7, с. 212; 29, с. 143; 23, с. 73; 223, с. 159; 230, т. 7, к. 501];

прийменник *без* у значенні ‘через’: *безъ чѣдѣжій грѣнтъ* (2, арк. 125) – зафіксовано в бойк., лемк., надсян., наддністр. говірках [30, с. 91–92; 23, с. 81; 177, с. 147; 230, т. 6, к. 328; 244, т. 5, к. 255];

протиставний сполучник **а** у функції єднального: *рѣшай далѣи а далѣи* (6, арк. 153), *оучинь же ми ласкѣ а прииди днесь до мене* (6, арк. 153) – поширений у лемк., закарпат. говірках [28, с. 124; 29, с. 162];

розділові сполучники: **альбо (албо)**: *не споро, не пил'но робить албо пише* (5, 128 зв.), *придає албо кѣнѣ* (5, арк. 227), *здохъ вовъ албо корова* (6, арк. 58 зв.), *капѣрокъ албо шапка* (6, арк. 93 зв.), *свѣченникъ ал'бо свѣшченникъ* (5, арк. 222) – властиве бойк., лемк., надсян., наддністр. говіркам [30, с. 94; 29, с. 162; 23, с. 85; 157, т. 1, с. 34]; **чили**: *соловѣи чили звалнетъ, чили спѣшитъ* (5, арк. 77 зв.), *а здавковѣ [монетѣ] чилѣ змѣшанѣ з мѣдіовъ зовѣтъ чорновъ* (6, арк. 14), *атомъ чили дробна часточка матерѣѣ* (6, арк. 61 зв.) – поширений у лемк. говірках [24, с. 183]; **любъ**: *начине кухенное любъ столовое* (5, арк. 98 зв.), *сукно любъ полотно* (5, арк. 11 зв.) – зафіксовано в лемк., надсян. говірках [24, с. 183; 30, с. 94];

підрядні сполучники: **же, жебы**: *чаровницѣ дѣтками зводѣтъ, чарѣютъ съ мастѣми и сѣдѣтъ, же оповночи коминомъ на ожозѣ литатъ на границѣ, на розстайныѣ дороги, и же тамъ сѣ бѣютъ зъ дѣтками* (6, арк. 58 зв.), *жебы пастѣхи впередъ стовклы быдломъ* (6, арк. 167 зв.) – властиві карпат. групі говорів, надсян., наддністр. говіркам [4, т. 2, к. 255–256; 7, с. 212; 30, с. 89; 29, с. 162; 23, с. 85; 230, т. 6, к. 326–327]; **коби (кобысь)**: *кобысь мавъ чело, то бысь тиждень не сѣдѣвъ на весѣлю (вѣсѣлю)* (6, арк. 87) – засвідчено в говорах пд.-зх. наріччя [7, с. 174–175; 128, с. 125; 30, с. 89; 29, с. 162; 23, с. 85; 157, т. 1, с. 361–362];

конструкції з іменником, назвою особи у формі 3. в. мн., що дублює форму Н. в.: *часъ всѣхъ рѣчи лѣкаръ* (6, арк. 61 зв.), *запросивши гостѣ самъ сѣ частѣ* (6, арк. 76 зв.) – поширені в говорах пд.-зх. наріччя [7, с. 212];

прийменник **о** вжито в значенні ‘про’: *о свѣтѣ не памѣтає* (5, арк. 215), *мовить о великихъ рѣчахъ* (5, арк. 56 зв.), *написавъ о ѣхъ нещестю* (6, арк. 167), *нехай Богъ радить о своѣй челѣди* (6, арк. 84) – фіксуємо в бойк.,

лемк., надсян., наддністр., закарпат. говірках [4, т. 2, к. 264; 23, с. 82; 28, с. 121–122; 29, с. 158; 30, с. 88; 90, с. 137; 157, т. 2, с. 3];

збірні числівники, що узгоджуються з іменниками в Р. в. одн.: *знайшло сѧ тамъ колькоро чоловѣка* (6, арк. 126), *земля забила пѧтеро чоловѣка, шестеро чоловѣка пошло геть* (6, арк. 126) – характерне для лемк. говірок [29, с. 131];

підмет виражений формою Р. в. збірних числівників: *двохъ мѣцно тримать сѧ за чѧрыны* (6, арк. 168) – ознака притаманна говорам пд.-зх. наріччя [30, с. 86; 91, с. 189].

Представлена в словнику українська лексика має ознаки польської інтерференції, зокрема фонетичні:

рефлекси *tret, trot, tlot* на місці псл. **tert, *tort, *tolt*: *бродистый* ‘bróździsty’ (2, арк. 217 зв), *влодарство* ‘włodarstwo’ (2, арк. 217 зв), *острожнѣ* ‘ostrożnie’ (6, арк. 61 зв.), *постронкѣ* ‘postronki’ (6, арк. 82 зв.), *предмовѣ* (6, арк. 157), *пречѣваю* (6, 82 зв.), *подрожь* ‘podróż’ (2, арк. 125), *с'ловѣкъ* ‘słowik’ (5, арк. 77 зв.), *чрезъ чѣджій грѣнтъ* (2, арк. 125) [29, с. 467; 170, с. 143; 177, с. 191];

рефлекс *tart* на місці псл. **trt*: *замарцѣти* ‘zamaszczyć’ (3, арк. 49 зв.), *жадный* ‘żadny’ (2, арк. 227 зв.), *жарна* ‘żarna’ (2, арк. 280), *жартва* ‘żartwa’ (3, арк. 231) [29, с. 494; 130, с. 301, 156, с. 233–234; 170, с. 143; 177, с. 75];

вияви носових голосних, що передаються звукосполюками [он] та [ен]: *вондка* ‘wądka’ (1, арк. 190), *вензило* ‘wężidło’ (1, арк. 190 зв.), *окрентъ* ‘okręt’ (3, арк. 156 зв.), *сендзя* ‘sędzia’ (5, арк. 148 зв.) [23, с. 295; 29, с. 45; 30, с. 121; 157, т. 1, с. 48; 170, с. 143; 177, с. 214; 249, s. 91];

короткий складотворчий [р] між приголосними в результаті занепаду редукованого в колишній групі **trьt*: *брѣи* (1, арк. 319), *випрѣати* (1, арк. 319) [129, с.17; 227, с. 76];

рефлекс *tlot* на місці псл. **tlt*: *слоньца* ‘słońca’ (5, арк. 142 зв.) [29, с. 251; 177, с. 204; 239, s. 118];

звук [ц'] на місці [т']: *боцѣнь* 'bosian' (1, арк. 118 зв.) [83, с. 24–25; 177, с. 75; 230, т. 2, с. 55; 249, с. 31];

звук [ц] відповідно до українського [ч]: *нѣць* 'nie' (5, арк. 169), *овоць* (6, арк. 109 зв.) пол. *owoc*, *в пієць* (6, арк. 92 зв.) пол. *piec*, *хоць* 'choć' (6, арк. 128), *хце* (5, арк. 182 зв.) пол. *chce*, *цѣдь* 'sud' (6, арк. 27 зв.), *ци* 'cy' (5, арк. 83) [30, с. 41; 23, с. 23; 130, с. 139, с. 301; 157, т. 2, с. 346, 351; 184, с. 407; 249, с. 93];

постання внаслідок палаталізації *š* у корені **вѣх*: *завше* 'zawsze' (3, арк. 132; 5, арк. 186; 6, арк. 67 зв.), *шарыѣ* 'szary' (6, арк. 121) [29, с. 62–63; 30, с. 125; 156, с. 241; 170, с. 143];

звукосполучення *dl*: *бавидло* 'bawidło' (1, арк. 40), *быстрокридли* 'bystroskrydly' (1, арк. 171), *богомодлца* 'bogomodlca' (1, арк. 123), *западлина* 'zapadlina' (2, арк. 64), *зьрѣдло* 'źródło' (6, арк. 108), *мидло* 'mydło' (5, арк. 137), *страшидло* 'straszydło' (5, 179 зв.) [30, с. 101; 83, с. 91–92; 156, с. 233; 170, с. 143; 177, с. 75; 222, с. 75];

звукосполучення -*кс*- у корені **-krst-*: *на кстинахъ* (6, арк. 87) пол. діал. 'kścić' [156, с. 233; 169, с. 178; 170, с. 143; 177, с. 75];

морфологічні ознаки:

іменники ч. р. Н. в. одн. із суфіксом *-ц(а)* на позначення осіб переважно чоловічої статі: *додавца* 'dodawca' (II, арк.), *дознавца* 'doznawca' (5, арк. 17), *лѣтописца* (3, 15 зв.) [170, с. 146];

закінчення *-а* іменників з суфіксом *-ист-* / *-іст-* на позначення осіб чоловічої статі: *бандѣриста* 'bandurzysta' (1, арк. 21 зв.), *басиста* 'basista' (1, 36 зв.), *ботаниста* 'botanista' (1, арк. 131), *єгоїста* 'egoista' (2, арк. 197) [156, с. 234; 169, с. 96; 170, с. 146; 222, с. 49, с. 90, с. 241];

прикметники ч. р. Н. в. одн. із усіченим закінченням *-и*: *багнисты* 'bagnisty' (I, арк. 9), *бадатливи* 'badatliwy' (1, арк. 17), *безхитри* 'biezchitry' (1, арк. 59), *безхлибны* 'biezchlebny' (1, арк. 59), *безхмѣрны* 'biezchmurny' (1, арк. 59) [29, с. 128];

уживання прислівника *южь* (ю): *треба ю плавити* (6, арк. 58 зв.), *южь тежь чась* (6, арк. 62), *не вь чась юшь, коли горить* (6, арк. 67), *южь ми головы не стає* (5, арк. 148) [23, с. 304; 29, с. 165; 30, с. 127; 230, т. 6, к. 313];

словотвірною ознакою виступає префікс *за-* зі значенням доконаної результативної дії, коли доконаність пов'язується з досягненням результату: *завабити* 'zawabić' (3, арк. 119 зв.), *запомочи* 'zaromoc' (3, арк. 76 зв.), *засмѣшити* 'zaśmieszyć' (3, арк. 100), *затрѣсти* 'zatrząść' (3, арк. 116), *заѣфати* 'zaufać' (3, арк. 371) [156, с. 234; 170, с. 146].

2.2.2. «Словарь языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича.

Етнографічно-фольклористичний гурток «Руська трійця» в 30-х роках ХІХ ст. став ініціатором національного відродження на західноукраїнських землях. Одним із напрямів народознавчої діяльності гуртка було вивчення народної мови – збір лексичного матеріалу, укладання словників та опрацювання граматик, з тим щоб утвердити для літературного вжитку українську мову на народній основі [104, с. 30].

Народнорозмовну мову записували учасники гуртка «Руська трійця» (Я. Головацький, І. Вагилевич, Г. Ількевич, І. Бірецький, М. Бульвінський, М. Устиянович, Й. Скоморовський) під час започаткованих ними етнографічних експедицій Галичиною, Буковиною та Закарпаттям [48, с. 132, 104, с. 89]. Ці лексичні матеріали слугували джерелами для словників української мови, над створенням яких тоді працювали І. Вагилевич, Я. Головацький та Й. Скоморовський [47, с. 53].

Мандрівки І. Вагилевича, як зазначає Р. Кирчів, відбувалися найбільше у галицьких Карпатах та Карпатському передгір'ї, зокрема в місцевостях «колишніх Стрийської, Станіславської, Чортківської, Золочівської округ», а також на Буковині, на території північно-західної Львівщини та українсько-польського етнічного пограниччя [104, с. 114].

Лексикограф планував укласти «Словарь ...» за зразком словника сербської мови Вука Караджича (сербського культурно-просвітницького діяча): з граматиною та описом обрядів і переказів українського народу, як ілюстрації використати народні прислів'я, притчі й пісні, а також цитати з творів І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка [164, с. 7; 172, с. 629–630]. І. Вагилевич звертався до М. Максимовича з проханням переслати йому потрібні для роботи над граматиною та словником української мови нові твори А. Могили, Й. Бодянського, Є. Гребінки, надруковані українською мовою на Наддніпрянській Україні [220, с. 205]. Однак цілком здійснити свої плани щодо укладання «Словаря языка южно-русского» І. Вагилевичеві не вдалося: словник залишився незавершеним.

«Словарь языка южно-русского» – українсько-польсько-німецько-латинський словник, макроструктура його складає понад 10 000 заголовних слів, укладених за алфавітом. На с. 1 – заголовок українською, польською, німецькою і латинською мовами: «Словарь языка южно-русского. Słownik języka południowo-ruskiego. Wörterbuch der Russinischen Sprache. Lexicon linguae ruthenicae. 1834–1844». Словниковий матеріал наводиться на кожному літеру алфавіту окремо, із вказівкою заголовних букв: А, Б, В, Г, Г, Д, Е, Ж, Ц, З, И, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ў, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, І. Слова на літери Ю та Я були записані під заголовною буквою І. Тут Я = Іа, Ю = Іу. Слова з початковою літерою Ў закреслені.

Близько 6 100 слів мають іншомовні відповідники, зокрема в мікроструктурі на літери А–Е містяться матеріали кожною зі вказаних чотирьох мов. Заголовні слова на Ж–О мають переважно польські й рідше німецькі відповідники, а латинські трапляються лише спорадично. Матеріали від літери П і до кінця рукопису – це переважно список лише українських слів, іншомовні відповідники наводяться рідко. Між рядками дописані численні додатки, як правило, без перекладу. В окремих випадках помічено відповідники грецькою мовою.

Українська лексика в «Словарі ...» зафіксована фонетичним правописом. Діячі «Руської трійці», за прикладом В. Караджича, застосовували фонетичний правопис, зокрема звук [i], який походив з етимологічних [o], [e], передано літерою і: *відхід* (арк. 25), *давність* (арк. 35), *дім* (арк. 36); [i] на місці етимологічного [ѣ] літерою ѣ: *мѣсець* (арк. 5), *орѣх* (арк. 269); звук [и] позначено літерою и: *жичити* (арк. 44), *умити* (арк. 190); для передачі йотованого [e] або ъе вживали літеру є: *воевода* (арк. 26); *вінчити се* (арк. 27), *всєчина* (арк. 21), на позначення нескладового [y] – літеру ў [6, с. 32]: *жоўкнути* (арк. 45), *коўтати* (арк. 85). І. Вагилевич намагався пристосувати український правопис до «аналогії з сербським правописом» [Гуць, с. 12]. Зокрема лексикограф використовував запозичені з алфавіту В. Караджича літеру џ замість африкати [дж]: *џерело* (арк. 47), *џяворонок* (арк. 47); ѣ – на позначення [т’]: *уѣкати*, *уѣха* (арк. 199); спорадично літери љ – на позначення [л’]: *віѣха* (арк.15), њ – на позначення [н’]: *гаѣкати* (арк. 29); літеру г – на позначення звука [г]: *ганок* [6, с. 32; 11, с. 23; 102, с. 7–8; 233, с. 42].

Макроструктуру словника становить народнорозмовна лексика – апеллятиви та оніми. Оніми в «Словарі...» репрезентують антропонім (1 назва) *Савка*; хороніми (11 назв) – назви українських етнічних регіонів України: *Волине* (арк. 20), *Запороже* (арк. 68), *Поділе* (арк. 133), *Покуте* (арк. 134) та назви країн: *Польще* (арк. 134), *Туреччина* (арк. 184), *Україѣна* (арк. 195), *Франція* (арк.188), *Швєчина* (арк. 213); геортоніми (3 назви): *Живний четверг* (арк. 45), *Колєда* (арк. 82), *Щєдриий вечерь* (арк. 214), міфоніми (12 назв): *Дазьбіг* (арк. 35), *Джума* (арк. 47), *Купало* (арк. 86), *Магора* (арк. 93), *Перун* (арк. 125) та ін.

У заголовних словах на літери «А–Ж» позначено наголос: *ажé* (арк. 3), *балáкати* (арк. 4), *вєшлє'* (арк. 13), *гáрнец* (арк. 34), *далєчи'на* (арк. 35). Відмінювані повнозначні частини мови подано в початковій формі: *бєрег* (арк. 5), *вѣщий* (арк. 27), *довільний* (арк. 39), *дєвєть* (арк. 37), *котрий*

(арк. 85), *ловити* (арк. 89). До мікроструктури словника ввійшли дієслова з тотожним значенням обох граматичних категорій виду: *навертати, навернути* (арк. 106), *прикладати, прикласти* (арк. 147), *черпати, черпнути* (арк. 207), *хлистати, хлиснути* (арк. 203); службові частини мови – прийменники: *в* (арк. 11), *від* (арк. 13), *во* (арк. 19); *до* (арк. 39), *ид* (арк.); сполучники: *але* (арк. 3), *ажелѣ* (арк. 3), *хотя* (арк. 203); частки: *ані* (арк. 3), *ачей* (арк. 4), *ба* (арк. 4), *не* (арк. 105); вигуки: *ах* (арк. 3), *ано, ай, ануже* (арк. 3), *гей* (арк. 28), *гі* (арк. 29).

Заголовні слова перекладено польськими, німецькими й латинськими однослівними відповідниками: *байка* ‘*bajka, eine Fabel, fabula*’ (арк. 4), *боронити* ‘*bronic, verteidigen, propugnare*’ (арк. 7), *домівка* ‘*pomieszkание, die Wohnung, habitatis*’ (арк. 38) та описовими конструкціями українською або польською мовами: *царана* ‘*дерева карталѣ з уроди четинниѣ*’ (арк. 47), *рехтати* ‘*glosno sie śmiejać*’ (арк. 156), *чемчиковати* ‘*iść z halasem*’ (арк. 204), спорадично – синонімними еквівалентами: *битність* ‘*bytność, przytomność*’ (арк. 6). У форматі переліку чужомовних еквівалентів передано кілька значень полісемантичних заголовних слів: *година* ‘*godzina, pogoda, die Stunde, Schönes Wetter*’ (арк. 32), *писати* ‘*pisać, malować, schreiben, malen, scriber, pingere*’ (арк. 129);

Спорадично до заголовних слів лексикограф подав ремарки, які вказують на територіальне функціонування слів: *ажли* (на Верховинѣ) (арк. 1), *кон* (у бойкѣв); *ганькнути* г.[уцульське] п.[орѣче] (арк. 29), *дибя* (у гуцулів), *лелекати* г.[уцульське] п.[орѣче] (арк. 29), *кресане* (у гуцулѣв) (арк. 83), *шайний* г.[уцульське] п.[орѣче] (арк. 210); *гуторити* (у лемкѣв) (арк. 29); *кроткій* (на Опілю) (арк. 83); *кмель* (на Подѣлю), *доготь* (на Подѣлю) (арк. 38), *шершун* (на Поділ[ю]) (арк. 211); *клѣть* (над Сяном) (арк. 83), *камъ* (в Угорской Руси), *кладовище* (укр.[аїнське]) (арк. 83); етимологію слів: *клеконель* (з румунської мови) (арк. 84), *котурь* (з румунської мови) (арк. 83),

кусть (старо-руск[е]) (арк. 84); ілюстрації до заголовних слів: *радно* ‘заганка, д’яв’яве радно все поле закрило (борона)’ (арк. 156).

У «Словарі...» зафіксовано українську безеквівалентну лексику, передану описовими конструкціями, це зокрема назви на позначення орографічних об’єктів: *арище* ‘гора висока та стройна’ (арк. 1), *байрак* ‘дебер’я заросла корчами’ (арк. 4), *безкиди* ‘звичайне пр’язвище руских Карпатів’ (арк. 5), *вертеп* ‘зарослий яр’ (арк. 12), *вивертъ* ‘керинъ спадового дерева’ (арк. 16), *гачуга* ‘звір що раз узший а кінчаючий се’ (арк. 28), *голище* ‘м’яцц’я гол’я по горах або л’ясах’ (арк. 32), *трунь* ‘л’яс дикий и зарослий’ (арк. 35), *дебер’я* ‘mały pagórek’ (арк. 36), *лопата* ‘гір урвищ’я’ (арк. 89), *склен’яте* ‘урвищ’я скал изв’яшених’ (арк. 165), *яворина* ‘las jaworowy’ (арк. 216), *ясенина* ‘las jasienowy’ (арк. 216);

етноніми: *бойки* ‘горени руск’я мешкають в Карпатах від кирниць Сана до Л’ятниць’ (арк. 7), *гуцули* ‘горени з Покутя’ (арк. 34), *Опіле* ‘земля на обр’ячу Сана и Буга’ (арк. 119), *чеваги* ‘горени руск’я з верх Тиси’ (арк. 204);

назви народного одягу та прикрас: *киптаръ* ‘горенський куртий кожух вишиваний без рукав’ (арк. 78), *китище* ‘завезка з кв’яток або уплет з всеких барв’ (арк. 78) *ланка* ‘zawiązka na szyi’ (арк. 88);

назви танців, ігор: *аркан* ‘танецъ м’ясцевий’ (арк. 3), *гайдук* ‘танецъ м’ясцевий’ (арк. 27), *коломийка* ‘танецъ м’ясцевий молодъ обой проти твере круги обручают се и розсипают се по рати, а плясаючий и его товаришка присп’явуют тай відсп’явуют докладн’я п’ясенъки’ (арк. 81), *чаварашка* ‘танецъ м’ясцевий з прип’явом’ (арк. 205), *кулачки* ‘игра на кулачну бород’ябу на Укра’яин’я’ (арк. 87);

назви обрядових пісень: *гаг’ялки* ‘октавки старосв’яцких п’ясень великодних’ (арк. 28), *заводи* ‘прип’яв старосв’яцких п’ясн’я при мерци’ (арк. 48), *ладкане* ‘прип’яв п’ясний свадебних’ (арк. 88), *щедр’явка* ‘обхід светочний на Руси – забуток старосв’яцкий – д’явищ’я обходят з хати до хати та сп’явают п’ясн’я жичаючи щесте’ (арк. 214);

назви музичних інструментів: *бандура* (арк. 5), *кобза* ‘начинє музичне’ (арк. 81).

В українській етнографії І. Вагилевич започаткував науковий розгляд демонології гуцулів і бойків [104, с. 139]. Зокрема в «Словарі ...» представлено назви міфологічних істот, зокрема *воўколак* ‘меже мирянами є старосвѣцке провѣрство що декотрѣ мущини хвилями перевертают се в воўки’ (арк. 20), *джума* ‘мирани виображают собѣ джуму яко дѣвицю тонко-високого взросту з огненним вѣнком на головѣ. Приходить она з села до села з дружиною померших, а тогди пси не брешут – лише заривши пски в землю вют’ (арк. 47), *купало* ‘свето славенське на памятку пересилення лѣтного припадає на Йвана. Миране зходят се над воду, накладают огонь, таньцют коло него, спѣвають тай через огонь скачут – тот старосвѣцкій звичай ище в Сѣноцких горах тай на Украѣйнѣ задержеў се’ (арк. 87), *мадора* ‘єстество живуче гори’ (арк. 93), *рахмани* ‘сут люде під землею, а в тайнах природа пізнанѣ и благочестивѣ – пости обходять барзо остро та й на Велекдень одним яйцем цѣлим домом обдѣляют се: том у нас є прислѣвле: постимо як рахмани’ (арк. 157) *диво* ‘божество мстиве та гонительне много о ним чути казок’ (арк. 36), *несамовит* ‘ten co tu duchy usługuja’ (арк. 107) та ін.;

І. Вагилевич й інші діячі «Руської трійці» виявляли інтерес до народного календаря [52, с. 222–225; 104, с. 175]. Про це свідчать зафіксовані в «Словарі ...» народні назви місяців з поясненнями: *казидорога* ‘прѣзва мѣсеце від каженє дороги’, ‘luty’ (арк. 77), *марот* ‘прѣзва мѣсеце від упору студени’, ‘marzec’ (арк. 93), *березень* ‘прѣзвище мѣсеце від теку’, ‘kwiecień’ (арк. 5), *май* ‘прѣзва мѣсеце від розвите листа’, ‘maj’ (арк. 93), *гезень* ‘прѣзва мѣсеце від гезенє товару’, ‘czerwiec’ (арк. 34), *лѣнец* ‘прѣзва мѣсеце від лѣненья товару’, ‘lipiec’ (арк. 90), *кивень* ‘прѣзва мѣсеце від киванє головами коний’, ‘wrzesień’ (арк. 78), *жоўтень* ‘прѣзва мѣсеце від жоўтого листу’, ‘październik’ (арк. 47).

Українську народнорозмовну мову в «Словарі...» репрезентує лексика з ознаками, властивими більшості говорів південно-західного наріччя та окремим говорам північного та південно-східного наріч.

Фонетичні ознаки:

звук [є] замість [и] в наголошеній позиції після губних, сонорних та задньоязикових приголосних: *блеск* (арк. 6), *Велекдень* (арк. 157), *велéчний* (арк. 12), *крехта* (арк. 85) – властивий гуцул., наддністр., надсян., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [77, с. 35; 91, с.177];

звук [о] перед наголошеним [а]: *богатий*, *богатство*, *богатѣти* (арк. 7) – зафіксовано в говорах гал.-буков. і карпат. груп, у зх.поділ. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 59; 77, с. 22];

наявність [є] замість [а] після м'якого приголосного: *бѣлевий* (арк. 11), *близнета* (арк. 6), *божити се* (арк. 7), *бринзе* (арк. 8), *груше* (арк. 33), *вишне* (арк. 19), *десеть* (арк. 36), *китице* (арк. 78), *коледа* (арк. 82), *студне* (арк. 177) – характерна для пн.-зх. частини гуцул., бойк., наддністр. говірок пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говірок пн. наріччя [4, т. 2, к. 41, 44, 47; 7, с. 210; 29, с. 40; 30, с. 24–25; 108, с. 28; 223, с. 36–41; 230, т. 4, к. 428];

звук [і] на місці [є] після шиплячих: *свѣдчѣне* (арк. 164) – поширений у наддністр., бойк., надсян. говірках пд.-зх. наріччя [7, с. 74];

збереження [є] після шиплячих (у словах, які в літературній мові мають інші рефлекси): *вечер* (арк. 13), *вчера* (арк. 24) *чернило*, *чернити* (арк. 208) – характерне для говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 227; 77, с. 27–28];

префікс *відо-*: *відоймити*, *відойти*, *відорвати*, *відобрати* (арк. 14) – властивий наддністр. говіркам [5, с. 367; 223, с. 74];

протетичний [и]: *испека* (арк. 76), *испѣр* (арк. 69), *испрага* (арк. 76) – поширений у сх.бойк., буков., гуцул., закарпат. говірках пд.-зх. наріччя; пд.-сх. частині поліс. говірок пн. наріччя [25, с. 23; 67, с. 84–86; 77, с. 33; 157, т. 1, с. 325–326; 184, с. 132];

відсутність протетичного та епентетичного [в] перед [у]: *огень* (арк. 87), *остро* (арк. 157), *наук*, *паутина* (арк. 121) – засвідчено в карпат. групі говорів, наддністр., буков., покут., гуцул. говірках пд.-зх. наріччя; у говорах пд.-сх. наріччя [77, с. 94–95; 223, с. 147];

збереження давньої м'якості [р'] у кінці слова та складу: *жнивварь* (арк. 44), *киптарь* (арк. 78), *пригарь* (арк. 269), *скотарь* (арк. 168), *тхирь* (арк. 184) – фіксуємо в бойк., гуцул., закарпат., буков., покут., пд.надсян. говірках пд.-зх. наріччя; у ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 17; 7, с. 235; 67, с. 102; 77, с. 63; 177, с. 85–86];

депалаталізація звука [р']: *д'ѣраве радно* (арк. 156), *зора* (арк. 67), *миранин* (арк. 94) – властива наддністр., поділ., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [4, т. 2, к. 115–116; 91, с. 198; 223, с. 187];

збереження давньої м'якості шиплячих: *щедити* (арк. 215), *щестє* (арк. 214), *щястє* (арк. 214), *щястити* (арк. 214) – властиве бойк., гуцул., закарпат., пд.наддністр., надпрут. говіркам [77, с. 69; 108, с. 42–43; 171, с. 223; 178, с. 86];

відсутність подовжених м'яких приголосних в іменниках с. р. на **ъ*: *житє* (арк. 44), *милосердиє* (арк. 94), *моўчениє* (арк. 98) – властива говорам пд.-зх. наріччя [77, с. 82];

м'якість африкати [дж']: *мяворонок* (арк. 47) – поширена в закарпат., гуцул. говірках [7, с. 73];

ствердіння *ц* у кінці слів із суфіксом *-ець*: *копец* (арк. 82), *кравец* (арк. 85), *молодец* (арк. 97), *перец* (арк. 125) – властиве говорам пд.-зх. наріччя, окрім закарпат. говірок [4, т. 2, к. 98];

одзвінчення глухих звуків у позиції перед голосними: *гайдани* (арк. 34) – поширене в карпат. групі говорів [77, с. 108];

оглушення дзвінких приголосних у позиції перед глухими: *блиский* (арк. 6) – характерне для говірок пд.-зх. наріччя; поліс. говірок пн. наріччя [4, т. 2, к. 123; 7, с. 209; 177, с. 129; 230, т. 7, к. 466];

одзвінчення африкати ч: *джумак* (арк. 47) – зафіксовано в закарпат. говірках [77, с. 76];

оглушення дзвінких звуків: *чмѣль* (арк. 207) – поширене в усіх говорах пд.-зх. наріччя, окрім буков.; у зх.поліс., ср.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к.110];

епентетичний [л] у лексемах *червлений, червлѣнь* (арк. 204) – властивий закарпат. говіркам [221, с. 374];

перехід [л] в [ў] в позиції після голосного та у кінці слова: *вѣў* (арк. 15), *доўг* (арк. 41), *ореў* (арк. 116), *піўка* (арк. 129) – зафіксовано в говорах гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2, к. 127; 7, с. 226; 108, с. 38; 223, с. 72; 230, т. 7, к. 511];

звук [д] замість [г]: *ледѣн* (арк. 88) – поширений у гуцул. говірках [77, с. 52; 221, с. 449];

перехід звукосполучень [вй] у [вл], [мй] у [мн]: *безголовле* (арк. 5), *вимне* (арк. 17), *деревлений* (арк. 38), *здоровле* (арк. 62), *прислѣвле* (арк. 157) – властивий карпат. групі говорів, наддністр., поділ., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [4, т. 2, к: 75–76; 7, с. 66; 223, с. 60–61];

звук [ф] замість [х] та [хв] як гіперистичне явище: *фалити* (арк. 187), *фіст* (арк. 187) – зафіксовано в бойк., гуцул., покут., поділ., наддністр., надсян., волин. говірках пд.-зх. наріччя; у зх. частині говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 86; 30, с. 47; 77, с. 49; 108, с. 259; 223, с. 61];

сполучення *-ри-, -ли-* в коренях слів на місці слабких зредукованих перед сонантами [р], [л]: *дрива* (арк. 37) – характерне для карпат. групи говорів; наддністр., надсян. говірок [7, с. 80; 67, с. 63; 177, с. 113; 184, с. 79];

звукосполучення [цв] замість [кв]: *Цвѣтна недѣля* (арк. 209), *цвѣтка* (арк. 209) – поширене в бойк., буков., гуцул., покут., наддністр., надсян., пн.лемк. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 120; 221, с. 78];

регресивна дисиміляція у групі р...р > л...р: *левізор* (арк. 88) – характерна для гуцул., надсян. говірок [30, с. 36; 77, с. 115; 108, с. 37];

явище метатези в слові *намастир* (арк. 100) – властиве наддністр. говіркам [7, с. 85].

Морфологічні ознаки:

закінчення *-i* у формі Н. в. одн. іменників 1 відм. після м'яких приголосних: *зовицѣ* (арк. 65), *кушенѣ* (арк. 87) – зафіксовано в наддністр., надсян. говірках [4, т. 2, к. 48; 30, с. 3; 177, 136; 223, с. 81];

закінчення *-e* у формі Н. в. мн. іменників: *люде* (арк. 157) – характерне для карпат. групи говорів пд.-зх. наріччя; ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 190; 7, с. 103, 236];

закінчення *-ий* у формі Р. в. мн. іменників *коний* (арк. 78) – поширене в говорах пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 199; 7, с. 104];

закінчення *-ов* у формі О. в. одн. іменників ж. р. колишніх *-а* основ та займенників: *з дружиноў* (арк. 47), *неў* (арк. 37), *під пахоў* (арк. 115) – властиве гал.-буков., карпат. групам говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 170; 7, с. 94];

континуанти форм давньої відміни на **-ѣ*: *хоругов* (арк. 203), *це'рков* (арк. 209) – властиве бойк., закарпат., лемк. говіркам [157, т. 1, с. 452; 178, с. 90; 230, т. 7, к. 404–405; 256, с. 43];

вказівні займенники *сей, сесь* (арк. 164) – поширені в сх.бойк., пд.наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс., ср.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 210; 157, т. 2, с. 209];

редупліковані форми вказівного займенника *той, та, те, ті* – *тот* (арк. 8) – засвідчено в карпат. групі говорів, наддністр., надсян. говірках [28, с. 102; 29, с. 127; 30, с. 72; 157, т. 2, 297; 177, с. 142; 223, с. 142];

заперечний займенник *нич* (арк. 107) – зафіксовано в бойк., лемк., закарпат. говірках [29, с. 439; 157, т. 1, с. 491];

інфінітиви на *-чи*, що відбивають історичну зміну **gt, kt* > *č*: *лечи* (арк. 91), *нарєчи* (арк. 109), *потечи* (арк. 142), *спечи* (арк. 172) – характерні

для говорів пд.-зх. наріччя, окрім сх.волин., сх.поділ. говірок [4, т. 2, к. 234; 29, с. 132; 30, с. 76; 223, с. 149];

особова форма дієслова *бути* у формі III особи мн. теп. ч.: *сут* (арк. 157) – властива бойк., лемк., надс. говіркам [29, с. 139; 30, с. 83; 230, т. 7, к. 436];

прийменник *ид* (арк. 69) у значенні *до* – поширений у гуцул., закарпат. говірках [67, с. 85; 171, с. 71; 184, с. 132].

Словотвірні ознаки:

творення дієслів доконаного виду за допомогою префіксів *из-*, *изі-* та *у*: *извернути* (арк. 71), *изтратити* (арк. 75), *изірвати* (арк. 72), *изіткати* (арк. 69), *убояти се* (арк. 188), *убродити* (арк. 188), *угинути* (арк. 189), *уорати* (арк. 193) – поширене в закарпат. говірках [151, с. 91].

У словнику спорадично представлена українська лексика з фонетичними ознаками польської мови: рефлексами *tlot* на місці псл. **tolt*: *злото* ‘złoto’ (арк. 63), *млот* ‘młot’ (арк. 97), *слома* ‘słoma’ (арк. 169).

2.2.3. «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського.
 Рукописний українсько-польський перекладно-тлумачний словник Й. Скоморовського складає п'ять томів, 918 аркушів, містить понад 27000 заголовних слів [47, с. 62; 272]. У першому томі пам'ятки є запис автора: «Тии матеріялы до руского Словаря жертвую до книгохранилища руского народного дому въ Л'вовѣ. Березовиця велика въ Грудню 1862. Јосифъ Скоморовскій» [272, арк. 1]. Про те, що «Йосиф Скоморовський собрав словарь малоруського языка, до 30000 слів, із фразеологією і толкуванням польським, і гадає пренумерату оголосити на те діло, бо ні сам, ні Матиця не мають такого фонду, щоб так обширне діло випечатати», Я. Головацький повідомляв О. Бодяньському 9 квітня 1849 р. [181, с. 274]. Про намір Й. Скоморовського видати «Матеріялы до руского словаря» засвідчує листування Я. Головацького та Й. Скоморовського. У 1857 р. словник

«Матеріялы до словаря русскаго» автор передав Я. Головацькому [190, арк. 1], і 14 грудня 1857 р. нагадує йому: «Не знаю где ся обертає мой словарь, который – будучи у мене взялисте були, абы го переглянути... Для того ся тепер до Вас довѣдую, бо радъ бымъ го якъ найскорѣйше у себе мати, абы могчи коло него часом попрацьовати – Ото уже маємо друкарню в Тернополи – може бы то Господь допомогль го видрукувати» [190, арк. 2].

Пам'ятка є завершеною лексикографічною працею, проте після словникових статей на літери Б, В, Г, Д, Ж, З, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, У, Х, Ц, Ш, Щ залишено чисті аркуші для вписування нових слів. Заголовні слова на літеру П (*порозлуплювати – пионо*) на мають відповідників польською мовою. На полях і в тексті словника зроблено доповнення до мікроструктури іншим почерком. На нашу думку, ці записи робив Я. Головацький. Заголовні слова розташовані за алфавітом, над словами, що починаються з нової літери, розміщена відповідна велика літера.

Українську лексику в словнику зафіксовано фонетичним правописом, зокрема звук [і], який походив з етимологічних [о], [е] передано літерою **ѣ**: *віс ѣм* (1, арк. 100 зв.), *хл ѣб* (1, арк. 1); звук [и] позначено літерою **и**: *глибокиѣ* (1, арк. 126 зв.), *вишиѣти* (1, арк. 80 зв.) [6, с. 32]; історико-етимологічним правописом в опрацюванні М. Максимовича: позначення голосного [і] етимологічними літерами **ö**: *öтчим* (3, 177 зв.), **ö**: *вöз* (1, 105), *особнöсть* (3, 174). Часто подано слова обома правописними варіантами – фонетичним та історико-етимологічним: *биль (бöль)* (1, арк. 21), *вигöн* (1, арк. 51), *öн (він)* (3, арк. 164) [102, с. 101].

Макроструктуру пам'ятки становить апелювативна лексика та оніми. У словнику представлено 88 онімів. Найбільше з-поміж них антропонімів (65 назв), які автор подає в нормативному та розмовно-побутовому варіантах: *Алексѣѣ¹, т. Aleksy (Олѣкса)* (1, арк. 4), *Анна, (Ганна), f. Anna* (1, арк. 5 зв.), *Ганна, Ганѣнька, Ганѣся, Ганѣська і т. п. sq rozmaite odmiany imienia: Анна*

¹ В українській частині тексту кириличну літеру **ѣ** передано латинською **j**.

(1, арк. 121 зв.), *Андрѣх*, т. *ob[acz] Andrej* (1, арк. 5 зв.), *Илько* (2, арк. 128), *Назар* (2, арк. 93), *Остан* (4, арк. 174 зв.); у т. ч. андроніми (4 назви): *Ильчиха* (2, арк. 128), *Марчиха* (3, 65 зв.), *Стасиха* (5, арк. 79), *Федиха* (5, арк. 139 зв.); гідроніми (2 назви): *Днѣстер* (2, арк. 12), *Стріна* (5, арк.); хороніми (8 назв) – *Азія* (1, арк. 3 зв.), *Америка* (1, арк. 5), *Африка* (1, арк. 7 зв.), *Галиція* (1, арк. 120 зв.), *Франція* (5, арк. 142), *Угерщина* (5, арк. 115 зв.), полісоніми (2 назви): *Галич* (1, арк. 121), *Тернопіль* (5, арк. 100); геортоніми (7 назв): *Йорданськії свята* (2, арк. 137 зв.), *Квѣтна недѣля* (3, арк. 19 зв.), *Усѣкновение чесниїа Глави крестителя Іоана* (5, арк. 130), *Успение* (5, арк. 131); хрематоніми (4 назви): *Акафист* (1, арк. 3 зв.), *Апостол* (1, арк. 6), *Молебен* (3, арк. 75), *Парастас* (4, арк. 5).

У мікроструктурі «Матеріалів ...» Й. Скоморовський поєднує різні способи характеристики й перекладу заголовних слів. У словнику на дво- й більшескладових заголовних словах позначено наголос. Заголовні слова відділені від перекладної частини комою, на літери А–Й підкреслені. Після заголовного слова подано граматичну характеристику латинською мовою: в іменників рід – *apétum*, т. *apetyt* (1, арк. 6), *акáція*, ф. *акасуа* (1, арк. 3 зв.), *ягня*, п. *jagnię* (2, арк. 131), спорадично – форму Р. в. одн.: *бој*, т. (*gen. бојѣ*) *boj*, *bitwa* (1, арк. 26 зв.), *вдова*, (г. *вдовој*) ф. *wdowa* (1, арк. 40); число іменників – *áстру*, пл. ‘*astry (kwiaty) gwiazdosz*’ (1, арк. 7). *брáтчики*, пл. ‘*dzień i noc, (ziele)*’ (1, арк. 30); у прикметників, займенників, прислівників, сполучників, прийменників – частиномовну приналежність: *аксамитóвиј*, *adj. aksamitowy* (1, арк. 3 зв.), *атласóвиј*, *adj. ‘atłasowy*’ (1, арк. 7), *арáбскиј*, *adj. arabski, по арáбски*, *adv. по arabsku* (1, арк. 6), *ти*, *pron. ty* (5, арк. 101), *а*, *conj. a, i* (1, арк. 1), *во*, (*także Bi*) *przepos. we*, *во всѣ* дзвони задзвонили (1, арк. 104). У макроструктурі словника дієслова з часткою *ся* не вводяться окремими заголовними словами, а пов’язуються з відповідниками без частки *ся*: *абиштовáти*, *abszytować, кого -ся* (1, арк. 1), *виплакати*, *wypłakać ся* – *собѣ óчи* (1, арк. 67), *виколисати*, *wykołysać ся* (2, арк. 58 зв.), спорадично в

макроструктурі словника зафіксовано прикметники й прислівники вищого ступеня порівняння: *крашииїj adj. сопrar. од. красниїj* (2, арк. 32), *крашише adv. сопrar. од. красно* (2, арк. 32); дієслова з тотожним значенням обох граматичних категорій виду: *вибілити, wybielić* (1, арк. 46), *вибілювати, wybielać* (1, арк. 46).

Переклад заголовних слів здійснено кількома способами – однослівними відповідниками: *арендовати* ‘arendować’ (1, арк. 6), *арештовати* ‘aresztować’ (1, арк. 6 зв.), *бóронити* ‘bronić’ (1, арк. 28), *відлѣтати* ‘odlatywać’ (1, арк. 89), *аллилѣа* ‘alleluja’ (1, арк. 4), *ах* ‘ach’ (1, арк. 7 зв.);

синонімними еквівалентами: *зодѣ*, *adv.* ‘dosyć, koniec, po wszystkim, daremnie, na próżno’ (1, арк. 129 зв), *казати* ‘mówić, kazać’ (3, арк. 2 зв.), *казка*, *f.* ‘powieść, bajka’ (3, 2 зв.), *красно*, *adv.* ‘ładnie, pięknie’ (3, арк. 31 зв.), *лагодити* ‘sporządkać, łagodzić, przysposabiać’ (3, арк. 45), *хата*, *f.* ‘chata, chałupa, izba, dóm’ (5, арк. 145);

описовими конструкціями українською або польською мовами здебільшого передано безеквівалентну лексику – церковно-обрядові та етнографічні назви: *Акаѣист*, *m.* ‘akafist, rodzaj nabożeństwa cerkiewnego, na cześć Pana Jezusa, Najśw. Bogarodzicy, jako też innych Świętych, ułożonego’ (1, арк. 3 зв.), *Апóстол*, ‘apostoł, księga zawierająca dzieje i listy apostołskie, лексуа, która sie pod czas mszy czyta z teїże księgi’ (1, арк. 6), *аркан*, *m.* ‘arkan: sidło do łapania koni, jest także taniec u ludu naszego pod tem nazwiskiem’ (1, арк. 6 зв.), *гаївка*, *f. гаїлка f.* ‘zabawa, którą lud wyprawia we Święta wielkonocne (zwykle ко́ло Сerkwі)’ (1, арк. 120), *вечерницѣ*, *pl.* ‘także вечѣрки, pl. wieczornice, wieczórki (schatzki młodzieży wiejskiej pod czas długich zimowych wieczorów) ходити на вечерницѣ’ (1, арк. 43), *дѣдѣ* ‘солома, котрѣ въ святыї вечерѣ перед рождествомъ Христовымъ стелятъ в хатѣ а дрѣгого дня по рождествѣ выносятъ рано и палятъ’ (2, арк. 10), *Святодѣлина субота* ‘перед Сошествямъ Святаго Духа’ (5, арк. 41 зв.), *Спасівка*, *f.* ‘постъ до Успенія

Пресв. Богородици’ (5, арк. 69); *сирѹѹ* ‘syrowy (nie suchy, nie wysechły)’ (5, арк. 49), *стѹѹжити* ‘w stożek składać’ (5, арк. 82);

пояснення значень вигуків і часток: *авѹн*, *авѹнде*, *авѹндејка*, *авѹндечка* ‘oto tam (pokazując na przedmiot odleglejszy)’ (1, арк. 1–1 зв.), *авѹсь*, *авѹсьде*, *авѹсьдејка*, *авѹсьдечка* ‘oto tutaj (wskazując na przedmiot w bliskości będący)’ (1, арк. 1 зв.), *ади-но* ‘skrócone zamiast: а дивѹ-но, а patrzaj no’ (1, арк. 3), *аѹ* ‘wykrzyknik, wyrażający podziwienie’ (I, арк. 7зв.), *аја* ‘skrócone zamiast: а јакже, так jest, nie inaczej’ (1, арк. 3 зв.), *гин*, *он гин*, *tam daleko*, *он гин*, *гин*, ‘tam bardzo daleko’ (1, арк. 124 зв.) та ін.

У перекладній частині словника переважно заголовні слова, що означають побутові назви, медичні назви, ботанічні назви та зоологічні назви мають еквіваленти німецькою мовою: *варѹльник*, м. ‘garnek do gotowania, (der Kochtopf)’ (1, арк. 38), *кладка*, f. ‘kladka, (die Fussbrücke) f.’ (3, арк. 14), *висипка*, f. ‘wysypka, (der Ausschlag)’ (1, арк. 72), *книги*, pl. ‘żołądek u bydła rogatego odzuwającego, (der Psalter)’ (3, арк. 17), *боз*, м. ‘bez, (der Hollunder)’ (1, арк. 26 зв.), *клен*, кльон, klon (der Ahorn) (3, арк. 15), *жук*, м. ‘żak, (der Mistkafer)’ (2, арк. 46 зв.), *кльѹц* ‘kleszcz (die ein Insekt)’ (3, арк. 16).

У мікроструктурі пам’ятки українські фраземи та їхні польські еквіваленти подано як одне із значень заголовних слів, на базі яких вони утворені. Виявлено 54 фразеологізми: *баки забити комѹ* ‘bakę zabić komu, zabałamusić kogo’ (1, арк. 10 зв.), *вѹбити собѹ що з голови* ‘wybić sobie coś z głowy’ (1, арк. 46), *земля на него ѹнала* ‘poczerniał jak ziemia’ (2, арк. 108) або тлумаченням польською мовою: *ходѹти хѹдором за ким* ‘chodźć za kim nieustannie krok w krok’ (5, арк. 150).

Представлено одиниці фразеотематичної групи «Людина» з фразеосемантичними полями «Стосунки між людьми» (14 фразем): *зизом дѹвитися* (2, арк. 110), *знестися на єдно* (2, арк. 120 зв.), *на зѹби кого вѹзѹти* (2, арк. 126), *з малю кого збити* (3, арк. 63), *памороки комѹ забити* (5, арк. 3); «Поведінка особи» (19 фразем): *дати драпака* (2, 35 зв.), *анѹ оком не змигне*

(2, 116 зв.), *комѣть головою* (3, арк. 23), *на стрѣмголов* (3, арк. 22 зв.); «Характеристика особи»: *маје сѣм рѣзѣмів, а ѡсьмий викрѣтас* (Т. 1, арк. 59 зв.) *жядній грошя* (Т. 2, арк. 41); «Психічний стан особи»: *дѣр голові бере ся* (Т. 2, арк. 39), *пѣшов ми свѣт омороком* (Т. 4, арк. 164), *мајачит ми ся в головѣ* (Т. 2, арк. 62); «Фізичний стан особи» (4 фраземи): *з день дѣха* (2, арк. 103 зв.), *зложенъ рѣк* (2, арк. 113 зв.), *пѣшов ми свѣт омороком* (4, арк. 164); фразеотематичної групи «Сприйняття навколишнього світу», що включає фразеосемантичне поле «Абстрактні відношення і поняття» (5 фразем): *вийти на јав* (2, арк. 130 зв.), *з добра дива* (2, 104 зв.), *до ноги н.п. вимерли* (3, 131 зв.), *як не цюр, то кап* (5, арк. 160 зв.) [214, с. 52–56]; [див. Додаток Б].

У мікроструктурі словника автор користується відсильними ремарками українською й польською мовами до заголовних слів-запозичень, що мають українські відповідники: *амбáрас, т.* об. клóпiт, *т.* (1, арк. 4) – фр. *ambaras* (254, т. 1, с. 30); *амбóна, ф.* об. казáльниця, *ф.* (1, арк. 4 зв.) – гр. *ἀμβων* [88, т. 1, с. 67]; *когда, (сerk)* об. коли (3, арк. 18) – *когда* [195, т. 1, ч. 2, с. 1388]; до фонетичних варіантів слів: *вóко, п.* об. око (1, арк. 106), *ворѣх, об.* орѣх (1, арк. 108), *дзбан, об.* збан (2, арк. 6); до абсолютних синонімів: *дахівка, ф.* *dachowka, об.* черепиця, *ф.* (2, арк. 3), *завитка, ф.* об. покритка (2, арк. 54), *мокрѣха, ф.* об. горѣлка (3, арк. 75); до слів з демінутивними суфіксами – відсильні й стилістичні ремарки: *голóвонька, дiт.[оче]* од *головá* (I, арк. 130 зв.), *голѣбонько, т.* дiт.[оче] од *голѣб* (1, арк. 132), *гѣсонька, гѣсочка, ф.* дiт. [оче] од *гѣсь* і *гѣска* (1, арк. 141 зв.), *јаснѣнькиј, adj.* *јасне'нько, adv.* дiт.[оче] од *јасниј* (2, арк. 133 зв.), *святонько, дiт.[оче]* од *свято* (5, арк. 42), *сѣстронька, дiт.[оче]* од *сестра* (5, арк. 47), *лáвиско, п.* *zgr.[ubnienie]* од *лáва* (3, арк. 45 зв.).

Указано на ареали функціювання слів: *гачи, pl.* (w Przemyskim) (1, 123 зв.), *кавѣн, т.* ‘*arbuz* (w Tarnopolskim)’ (3, арк. 2), *mej* (w Czortkowskim) (3, арк. 68), *јарець, т.* ‘*jęczmień* (w Samborskim)’ (2, 132 зв.) та ін.

До заголовних слів лексикограф подає ілюстрації:

з українського фольклору: *вдати*, ‘właściwie ʒдати, potrafić, заспѣвав бим спѣваночку, та не вмѣжʒ вдати, а тʒ чʒзя сторононька, бʒдʒт ся смѣжати (спѣванка)’ (1, арк. 40), *вѣрбниця*, f, ‘pora, o której wierzba pęka – jest przypowieść: jak przyjdzie wѣrбниця, вся бѣда вѣрнет ся (завирʒха, смѣжиниця)’ (1, арк. 41), *дánка*, f. ‘jest przysłowie: обѣцянка не дánка, а дʒрно'му рáдість: obiecać nie znaczy jeszcze dać, a głupi zadowolony jest już samą obietnicą’ (2, арк. 2);

з живого народного мовлення: *гаразд*, m. ‘dobro, dobre powodzenie, не зазна'в він гараздʒ; гаразд Пан Біг дав, значит обдарив дитям; так ся звикл виражати оте'ц, коли приходит до сво'го дʒшпастиря просити, аби мʒ окрестити дитя’ (1, арк. 122) [див. Додаток В].

Спорадично до заголовних слів у «Матеріялах ...» іншим почерком (на нашу думку, Я. Головацького) наведено джерела, у яких зафіксовано відповідне слово: *ковтки* (gór) ‘kolczyki, kolstki’ patrz [Polsko-niemiecki] słownik [J. K.] Trojańskiego; *кʒдерниј*, adj. – Wacław z Oleśka, Pieni... [polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Lwów, 1833] str. 26 (3, арк. 39), *мрѣти* – Pauli Ignacij Żegota T. 1, pag.[e] 162. (3, арк.78) та ін.

У «Матеріялах...» «Й. Скоморовський представив понад 50 заголовних слів із ремаркою польською мовою: ‘gór.[ali] – гірські жителі. За даними лексикографічних джерел, більшість цих слів поширена в бойківських, гуцульських, закарпатських та буковинських говірках. Це переважно номінативна лексика:

назви осіб: *дʒѣдьо* ‘ojciec’ (2, арк. 4 зв.) [67, с. 57–58; 192, с. 91], *дѣтвак* ‘wyrostek’ (2, арк. 11 зв.) [157, т.1, с. 221; 171, с. 49; 184, с. 66], *ледѣнь* ‘parobok, młodzian’ (3, арк. 50), *спузянник* ‘dziecię, bawiące się w popile’ (5, арк. 176) [148, с. 162];

назви їжі: *киселиця* [рідка страва з кукурудзяної муки і буряка або фруктів; кисіль] (3, арк. 51 зв.) [59, с. 103; 192, с. 200; 184, с. 141; 67, с. 93,

157, т. 1, с. 349–350; 169, с. 159], *корж* ‘placek, podłomyk’ (3, арк. 25) [115, арк. 25; 226, с. 287; 241, с. 103];

назви одягу та прикрас: *кпелюх* ‘kapelusz’ (3, 11 зв.) [59, с. 107], *кшма* ‘шапка’ (3, арк. 44 зв.) [59, с. 107; 192, с. 245; 115, арк. 25; 67, с. 108; 157, т. 1, с. 400; 222, с. 157], *нетак* ‘sierak’ (4, арк. 33) [67, с. 147, 157, т. 1, с. 58], *ковтки* ‘kolczyki’ (3, арк. 18 зв.) [192, с. 215; 115, арк. 26; 67, с. 98; 262, с. 22; 226, с. 286], *лелѣтка* ‘kulczyk’ (3, арк. 50 зв.) [67, с. 110–111];

назви предметів побутового вжитку: *ватра* ‘ogień’ (1, 38 зв.) [59, с. 106; 67, с. 34; 157, т. 1, с. 86], *гобза* ‘muzyka karczemna’ (1, арк. 129), *кошѣль* ‘kosz’ (3, арк. 29 зв.) [67, с. 103; 157, т. 1, с. 383], *лшниця* ‘skibka’ (3, арк. 60 зв.) [67, с. 116], *міст* ‘podłoga’ (3, арк. 73) *мішна* ‘moszna, sakiewka’ (3, арк. 73 зв.), [59, с. 108; 192, с. 299; 67, с. 126; 157, т. 1, с. 446], *ошкалок* ‘polano’ (3, арк. 179 зв.) [67, с. 142], *липина* ‘polana, z jakiego kolwiek drzew do palenia’ (3, арк. 52) [59, с. 104; 67, с. 112, 171, с. 9], *снасть* ‘oś u wozu’ (5, арк. 64) [148, с. 213; 262, с. 24, 241, с. 160], *шимбалок* ‘listwa’ (5, 174 зв.) [59, с. 106; 157, т. 1, с. 382];

лексика пастухування: *джир* ‘zentyca’ (2, арк. 6), *дзерь* ‘serwatka owcza’ (1, арк. 6) [67, с. 58; 171, с. 47; 157, т. 1, с. 222; 228, с. 160], *сколотини* ‘maślanka’ (5, арк. 55) [67, с. 172; 157, т. 2, с. 234; 226, с. 292; 262, с. 27], *струнка* ‘groźne miejsce’ (5, арк. 86 зв.) [59, с. 124, 67, с. 178; 228, с. 127–128];

ботанічні та зоологічні назви: *гризѣлка* ‘rzera’ (1, арк. 137 зв.), *команка* ‘koniczyna’ (3, арк. 22) [59, с. 122; 183, к. 84], *скрѣж* ‘jarzab’ (5, арк. 57 зв.) [67, с. 172; 157, т. 1, с. 383; 192, с. 497]; *тrepета* ‘osika’ (5, арк. 108) [183, к. 84; 157, с. 370; 67, с. 141; 109, с. 241; 157, т. 2, с. 300], *кpшлѣж* ‘niedzwiadek’ (3, 42 зв.), *jарич* ‘jeź’ (2, арк. 132 зв.) [59, с. 124; 157, т. 1, с. 403, 184, с. 429; 222, с. 287; 241, с. 86].

Серед інших частин мови переважають:

дієслова: *вѣкати* ‘krzyczeć, hałasować (w lesie)’ (1, арк. 82) [59, с. 109; 184, с. 38; 157, т. 1, с. 115], *говѣти* ‘pościć’ (1, арк. 129) [109, с. 241],

домарити ‘gospodarować’ (2, арк. 23) [59, с. 121; 67, с. 61, 157, т. 1, с. 227], *ладкати* ‘na weselu śpiewać’ (3, арк. 46) [59, с. 107; 67, с. 109; 157, т. 1, с. 402; 184, с. 158], *ливкати* ‘розливати’ (3, арк. 51 зв.) [148, с. 105], *самарати* [бути схожим] (5, арк. 39) [59, с. 137; 67, с. 167; 157, т. 1, с. 201; 184, с. 326], *сербати* (5, арк. 46) [їсти рідку страву, сьорбати, пити малими ковтками] [67, с. 169; 157, т. 1, с. 210; 184, с. 328];

прислівники: *генто* ‘dawno’ (1, арк. 124) *горѣ* ‘do góry’ (1, арк. 133 зв.) [67, с. 47; 157, т. 1, с. 166, 184, с. 46], *сночи* ‘wieczorem’ (5, 64 зв.) [171, с. 179; 59, с. 108; 157, т. 1, с. 234; 163, с. 118; 184, с. 336; 192, с. 504–505].

Зразки української народнорозмовної мови в словнику відображають особливості, властиві більшості говорів південно-західного наріччя й окремим говорам північного та південно-східного наріч.

На фонетичному рівні виявлено:

перехід [и] в [е] у ненаголошених складах: *дозберáти* (1, арк. 19), *затерáти* (2, арк. 87 зв.), *оберáти* (3, арк. 137 зв.), *переберáти* (4, арк. 11 зв.), *седѣти* (5, арк. 45), *ѣберати* (5, арк. 113) – характерний для більшості говорів пд.-зх., пд.-сх. наріч, зх.поліс. говірок пн. наріччя [7, с. 49; 77, с. 34; 187, с. 120];

явище гіперизму: звук [о] замість ненаголошеного [у]: *борáк*, *борачіньє* (1, арк. 27 зв.), *óконь*, *оконець* (3, арк. 161), *ос’мѣхáти ся* (3, арк. 173), *пáробок* (5, арк. 5 зв.) – властиве пд.поділ. говіркам пд.-зх. наріччя, слобож. говіркам пд.-сх. наріччя [7, с. 59; 77, с. 121];

звук [и] на початку слова: *ива*, *ивѣр*, *Илькó*, *инáкше*, *індик*, *искра* (2, арк. 128 зв.) – поширений у сх.бойк., буков., гуцул. закарпат. говірках пд.-зх. наріччя; у пд.-сх. частині поліс. говірок пн. наріччя [67, с. 85–86; 78, с. 33; 94, с. 84; 159, т. 1, с. 325–326; 192, с. 176];

збереження давнього [е] після шиплячих: *вечерніцѣ* (1, арк. 43), *вчэра*, *вчэрака* (1, арк. 117 зв.), *чєтури* (5, арк. 166) – зафіксоване в говорах пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 227; 23, с. 41; 78, с. 27–28];

відсутність подовжених м'яких приголосних в іменниках с. р. на *-ьје: *баді́лье* (1, арк. 9 зв.), *да́ваньє* (2, арк. 1), *жит'ьє* (2, арк. 45), *жиченьє* (2, арк. 45) – властиве говорам пд.-зх. наріччя [77, с. 82];

звук [о] перед наголошеним [а]: *бога́то*, *бога́чь*, *бога́цтво*, *бога́цкиј* (1, арк. 25 зв.), *кола́чь* (3, арк. 20) – фіксуємо в говорах гал.-буков., карпат. груп; зх.поділ. говірках [4, т. 2, к. 59; 77, с. 22];

фіксація [л] замість [љ] після голосного та в кінці слова: *вів* (1, арк. 82), *довг* (2, арк. 14 зв.), *ків* (3, арк. 12 зв.), *орев* (3, арк. 169), *сонѣвка* (5, арк. 67), *стів* (5, арк. 81 зв.), *стрѣвка* (5, арк. 85) – відоме говорам гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2, к. 127; 23, с. 21; 62, с. 106; 108, с. 38–39; 139, с. 55; 223, с. 72–73; 230, т. 7, к. 511];

наявність протетичного: [в] перед [о]: *во́вечка* (1, арк. 104), *вогі́да* (1, арк. 104 зв.), *во́ко* (1, арк. 106), *вотець* (1, арк. 109 зв.), *звора́ти* (2, арк. 100), *завострити* (2, арк. 55), *переворати* (4, арк. 14) – властиве зх.бойк., наддністр., надсян., зх.поділ. говіркам [4, т. 2, к. 253; 23, с. 12; 30, с. 19–20; 139, с. 57; 223, с. 61–62];

наявність протетичного [й] у словах: *јего́лка* (2, арк. 134 зв.), *јенодѣ* (2, арк. 136), *јена́кше* (2, арк. 135 зв.), *јє́нишј* (2, арк. 136), *јєскра* (2, арк. 136) – характерне для бойк., гуцул., наддністр. говірок [7, с. 80; 78, с. 94; 109, с. 45];

відсутність протетичного [в] перед [о] та [у]: *ого́нь*, *о́гник* (1, арк. 104 зв.), *окно́* (3, арк. 160 зв.), *они* (1, арк. 5), *о́с'меро*, *о́с'миј* (3, арк. 173), *в ђліјѣ* (1, 101 зв.), *Ѣжиско* (1, арк. 116 зв.), *Ѣжъ* (5, арк. 117 зв.), *Ѣлиця*, *Ѣличка* (5, арк. 122 зв.) – засвідчена в карпат. групі говорів, наддністр., буков., покут., гуцул. говірках пд.-зх. наріччя; у говорах пд.-сх. наріччя [78, с. 94–95; 223, с. 147];

збереження давньої м'якості [р'] у кінці слова та складу: *викрѣ́та'рь* (1, арк. 59 зв.), *вівчя́рь* (1, арк. 82), *звѣ́рь* (2, арк. 99), *коса́рь* (3, арк. 27 зв.), *палама́рь* (4, арк. 2), *ца́рь* (5, арк. 156) – фіксується в бойк., гуцул., закарпат., буков., покут., пд.надсян. говірках пд.-зх. наріччя; в ср.наддніпр. говірках

пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 17; 7, с. 235; 67, с. 102; 77, с. 63; 108, с. 37; 215, с. 17];

збереження давньої м'якості шиплячих: *держя́ти* (2, арк. 5 зв.), *деркачь* (2, арк. 5 зв.), *жя́воронок* (2, арк. 41), *жяр* (2, арк. 42), *крашя́нка* (3, арк. 32), *ощади́ти* (3, арк. 180), *чя́жа* (5, арк. 162), *шя́пка* (5, арк. 171 зв.) – поширене в бойк., гуцул., закарпат., пд.наддністр, надпрут. говірках [77, с. 69; 107, с. 29; 108, с. 42–43; 215, с. 17];

сполучення **-ир-, -ил-** у коренях слів на місці давніх сполук *рь, ль*: *кирва́виј* (3, арк. 11 зв.), *кирти́чина* (3, арк. 12) – поширене в карпат. групі говорів, гуцул., покут., зх.поділ., наддністр. говірках [4, т. 2, к. 71; 29, с. 48; 77, с. 43; 108, с. 257; 157, т. 1, с. 169, с. 346; 215, с. 58–59; 230, т. 7, к. 504; 256, с. 50–52];

звук [ф] замість [х] та звукосполучення [хв] як гіперистичне явище: *фали́ти* (5, арк. 138 зв.), *фата́ти* (5, арк. 139 зв.), *фіст* (5, арк. 141), *фóстик* (5, арк. 142), *фѣ́тор* (5, арк. 143 зв.) – зафіксовано в бойк., гуцул., покут., поділ., наддністр., надсян., волин. говірках пд-зх. наріччя; у зх. частині говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 86; 30, с. 47; 77, с. 49; 108, с. 259; 223, с. 61];

корінь *глуб-* (на відміну від *глиб-*): *гльб́ина́*, *гльб́окий* (1, 127) *гльб́окість*, *гльб́око*, *гльб́ше*, *гльб́шиј* (1, 127 зв.) – властивий бойк., гуцул., закарпат., пн.лемк., волин. говіркам [4, т. 2, к. 61; 29, с. 42, 137, с. 81; 78, с. 38];

явище метатези у слові: *вогори́ти* (1, арк. 104 зв.) – властиве бойк., гуцул., наддністр. говіркам [23, с. 256; 8, с. 149; 77, с. 118; 108, с. 46; 223, с. 78; 230, т. 6, к. 344].

На морфологічному рівні:

закінчення **-ов** у формі О. в. одн. іменників 1 відм. та особових займенників: *једнов кінков* (3, арк. 13), *својов дорогов* (3, арк. 28 зв.), *здовж дорогов* (2, арк. 104 зв.) – поширене в говорах гал.-буков., карпат. груп пд.-зх.

наріччя; зх.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 170; 30, с. 66, с. 71; 108, с. 49; 230, т. 7, к. 408; 255, з. 8, к. 355–356];

континуанти форм давньої відміни на *-й: *мóрков* (3, арк. 76 зв., арк. 153 зв.), *рédьков* (5, арк. 5 зв.), *цéрков* (5, арк. 157 зв.) – властиве закарпат., бойк., лемк. говіркам [157, т. 1, с. 452; 215, с. 192; 230, т. 7, к. 404–405; 256, с. 43];

закінчення **-ий** у Р. в. мн. в іменниках ч. р колишніх -і- основ: *людий* (1, арк. 138 зв.) – поширене в говорах пд.-зх. наріччя [5, с. 83];

архаїчні форми особових займенників *я, ти, себе* в Д. в. одн. – **ми, ти, си**: *да́ј же ми* (2, арк. 41), *не веде ми ся* (1, арк. 42 зв.), *втя́мило ми ся* (1, арк. 114 зв.), *дородило ми ся збіжсье* (2, арк. 28 зв.), *безголове́ би ти ся стало* (1, арк. 45), *си* (5, арк. 47) – зафіксовано в гал.-буков., карпат. групах говорів [4, т. 2, к. 207; 23, с. 49; 29, с. 126; 30, с. 71; 67, с. 9; 90, с. 57; 103, с. 140; 157, т. 1, с. 439, т. 2, с. 212, с. 286; 177, с. 142; 223, с. 136; 230, т. 7, к. 74];

давня форма особового займенника *я* у Р. в. та З. в. одн. **мя**: *до́јмили мя* (2, арк. 20) – поширена в карпат. групі говорів [29, с. 126; 185, с. 89];

усічення форми особового займенника *він* у Д. в. одн. – **му**: *не бѣде́ мѣ́ вѣходѣ́* (2, арк. 78 зв.), *аби мѣ́ окресѣ́ти дитя́* (2, арк. 122), *злекшило мѣ́* (2, арк. 113 зв.), *зѣ́би мѣ́ вѣпадали* (1, арк. 65 зв.) – зафіксоване в гал.-буков. та карпат. групах говорів [7, с. 211];

усічення форми особового займенника *він* у Р. та Д. в. одн. **го**: *не любит го* (2, арк. 123 зв.), *же го́ јакесь нещя́стьје чека́је* (2, арк. 16), *колачѣ́м го не вѣва́биши* (1, арк. 47 зв.), *гьедз го́ напада́је* (1, арк. 144 зв.) – зафіксовано в гал.-буков., карпат. групах говорів [7, с. 121; 29, с. 127; 30, с. 72; 157, т. 1, с. 126; 223, с. 137];

вказівні займенники *сей, ся, се́је, се* (5, арк. 45 зв.), *сесь, сесьи́ј, сеся, сесе, сесье* (5, арк. 46 зв.), *се́го ро́кѣ́* (1, арк. 129 зв.; 2, арк. 28 зв.) – поширені в сх.бойк., пд.наддністр, поділ. говірках пд.-зх. наріччя; поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 210; 157, т. 2, с. 209; 192, с. 141–142];

редупліковані форми вказівних займенників *те, ті* – **тото, тоті**: *тотó ся нас не вивóдит* (1, арк. 49), *тото само що* (1, арк. 119 зв.), *чяс на тотó* (1, 90 зв.), *тоті слова́* (2, арк. 20) – засвідчено в карпат. групі говорів, наддністр., надсян. говірках [23, с. 49; 29, с. 127; 30, с. 72; 157, т. 2, с. 297; 215, с. 42, с. 217; 223, с. 142];

заперечні займенники: **нич, нищо** (3, арк. 12 зв.) – властиві бойк., лемк., закарпат. говіркам [29, с. 439; 62, с. 108; 157, т. 1, с. 491; 215, с. 141, с. 156];

давня форма збірного числівника обидва – **оба** (5, арк. 7) – поширена в говорах пд.-зх. наріччя [5, с. 246–247];

інфінітиви на **-чи**, що відбивають історичну зміну *gt, *kt > *č: *вспомогчі́* (1, арк. 113 зв.), *отечі́* (3, арк. 176 зв.), *розволочі́* (5, арк. 13), *розпрягчі́* (5, арк. 24 зв.), *стерегчі́* (5, арк. 80 зв.) – характерні для говорів пд.-зх. наріччя, окрім сх.волин., сх.поділ. говірок [4, т. 2, к. 234; 23, с. 55; 29, с. 132; 30, с. 76; 177, с. 146; 223, с. 149];

фонетично змінені (скорочені) форми допоміжного дієслова *бути* у дієсловах мин. ч., що виступають у пре- і постпозиції або приєднуються до інших слів: у словнику зафіксовано форми I ос. одн. з **-ем**: *мѣсѣвѣм* (1, арк. 11 зв.); 2 ос. одн. з **-есь**: *тись ся вілѣтив* (1, арк. 61), *хотьбись ся і кілко жѣрів* (1, арк. 55 зв.); 1 ос. мн. з **-смо**: *дочекалисмо ся* (2, арк. 27), *щесьмо ... не зібра'ли* (3, арк. 112) – характерні для говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 245; 23, с. 71; 29, с. 140; 30, с. 83–84; 108, с. 61–63; 223, с. 162; 230, т. 7, к. 444, к. 538];

частка **бим** в умовному способі дієслів: *да́вбим* (3, арк. 75), *заспѣва́вбим* (1, арк. 40), *не ваговáвбим* (1, арк. 36) – властиве говорам пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 247; 7, с. 211–212; 23, с. 66; 29, с. 139; 30, с. 82; 90, с. 60; 177, с. 244; 223, с. 165];

прислівники *где, где'би, гдеб'дь, гдеколи, гдек'да, здесь* (1, 123 зв.), що походять від староукраїнського *къде*, який після занепаду редукованих голосних асимілювався до *це* [5, с. 374].

На словотвірному рівні зафіксовано:

префікс *ві-* (відповідник сучасного літературного *ви-*): *вібрати* (1, арк. 81 зв.) – характерний для сх.бойк., буков., покут., гуцул., сх.закарпат., пд.наддністр. говірок [4, т. 2, к. 18; 139, с. 57; 171, с. 23–28; 236, с. 19–20];

творення дієслів доконаного виду за допомогою префікса *у-*: *уб'язати* (5, арк. 113 зв.), *уближати* (5, арк. 113 зв.), *убояти* (5, арк. 113 зв.), *ув'язати* (5, арк. 113 зв.), *ув'язати* (5, арк. 113 зв.) – властиве закарпат. говіркам [151, с. 91];

дієслівний суфікс *-ова-*: *наковати* (5, арк. 2), *пантровати* (4, арк. 4 зв.), *перемарновати* (4, арк. 20), *розв'язовати* (5, арк. 12), *скасовати* (5, арк. 52) – поширений в закарпат. говірках; говорах пн. наріччя [77, с. 21–22].

На синтаксичному рівні:

сполучення прийменників *д, к, ко* з іменниками у Д. в., яким у літературній мові відповідають конструкції Р. в. з прийменником *до*: *д нам, д' мін'ѣ, д' неј* (2, арк. 1), *к' Б'оги* (3, арк. 1), *к' в'ечерю* (1, арк. 43), *к' мін'ѣ, к' н'еми* (3, арк. 1) – властиве буков., покут., бойк., гуцул., лемк. говіркам пд.-зх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 159; 51, с. 21; 192, с. 89; 230, т. 7, к. 447];

підрядні сполучники *же, жебы*: *жебу' ти говорів* (3, арк. 88), *д'ѣкајѣт, же не б'ѣде п'аницини* (2, арк. 10 зв.), *жеби ја м'ав гр'ош'ѣ* (1, арк. 7 зв.) – поширені в говорах пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 255–256; 23, с. 85; 29, с. 162; 30, с. 89; 91, с. 128; 230, т. 6, к. 326]; *коб', коби* – *кобу' знат'є* (2, арк. 119 зв.) – засвідчено в говорах пд.-зх. наріччя [7, с. 174–175; 23, с. 85; 29, с. 162; 30, с. 89; 157, т. 1, с. 361–362]; *би* соп'ї. 'бу, абу, жебу' (1, арк. 19) – відзначено в буков., бойк., закарпат., надсян., наддністр. говірках [4, т. 2, к. 255; 94, с. 128; 192, с. 30]; сполучник *сли* у функції умови (5, арк. 59 зв.) –

поширений у бойк., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говірках пн. наріччя [3, т. 2, с. 154; 23, с. 85; 157, т. 2, с. 229];

прийменник *о* вжито в значенні ‘про’: *мовит о дитинѣ* (1, арк. 139) – фіксуємо в бойк., наддністр., закарпат. надсян., лемк. говірках [4, т. 2, к. 264; 28, с. 121–122; 30, с. 88; 29, с. 158; 23, с. 82; 90, с. 137; 157, т. 2, с. 3].

В українській лексиці «Матеріялів ...» ознаки польськомовного впливу відзначено спорадично:

рефлекс *tret, trot* на місці псл. **tert,*tort*: *вресень* ‘wrzesień’ (1, арк. 112), *смрід* (öð) ‘smród’ (5, арк. 63 зв.), *сромити ся* ‘sromać się’ (5, арк. 63 зв.), *страж* ‘straż’, *стражник* ‘strażnik’ (5, арк. 83 зв.) [74, с. 23; 170, с. 144];

рефлекс *tart* на місці псл. **tnt*: *барз, барзо* ‘bardzo’ (1, арк. 13), *взгáрда, взгáрдити* (1, арк. 43 зв.) [171, с. 233–234, 83, с. 17–18 170, с. 144];

короткий складотворчий [р] між приголосними в результаті занепаду редукованого в колишній групі **trbt*: *трвати* (5, 107 зв.) [129, с.17; 227, с. 76];

звук [ц] відповідно до українського [ч]: *овоць* ‘owoc’ (4, арк. 155), *ци ‘су’* (5, арк. 157 зв.) [170, с. 144];

закінчення *-а* іменників з суфіксом *-іст-* на позначення назв осіб чоловічої статі за родом занять: *басѣста* ‘basista’ (1, арк. 131), *цимбалѣста* ‘cymbalista’ (V, арк. 158) [156, с. 234; 170, с. 146];

суфікс *-е* в прислівників, утворених від 3. в. одн. нечленних якісних прикметників с.р. на -о: *спритне* ‘sprytnie’ (5, арк. 75), *статечне* ‘statecznie’ (5, арк. 79), *уважне* ‘uważnie’ (5, арк. 114) [100, с. 375; 171, с. 234].

2.2.4. «Прирѣчний словáрь Пóл’ско-словенській і Нарóдно-Рѣській, содержащъ в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская» (1849) Т. Витвицького. Лексикографічна пам’ятка «Прирѣчний Словáрь Пóл’ско-Словенській і Нарóдно-Рѣській, содержащъ въ себѣ вся реченія польская, словенская и народно-рѣская, издáнь Ѧеодѡромъ Вѣтвѣцкимъ,

Парохѡмъ Далешеви къ общемѸ оупотребленію [1849] Года Ѡ воплощенія Хр^стова» [266] – книга в картонній оправі розміром 20 × 12, 6 см, 667 сторінок, містить 19 558 заголовних слів [76, с. 222].

Для аналізу лексикографічних параметрів словника, мовних особливостей української лексики використовуємо з опублікованої пам'ятки «Словник польсько-церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини ХІХ сторіччя» (Варшава, 1997) та «Індекс засвідчених українських та церковнослов'янських слів, їх фонетичних, акцентних і графічних варіантів та словоформ» [267]. Для уточнення фіксації лексики в друкованій пам'ятці використовуємо рукописний «ПрирѸчний Словáрь Пóл'ско-Словéньській і Нарóдно-РѸській ...» (ВитР) [266].

Макроструктуру «ПрирѸчного Словаря ...» становлять апелятиви й оніми, розміщені за алфавітом. Мікроструктуру словника формує заголовне слово польською мовою, його церковнослов'янський та український відповідники: *dom* ‘дом, храмина, хижа, хата’ (ВитД, 45), *rozpowiadać* ‘возвѣщати, розповѣдати, оповѣдати’ (ВитД, 257).

Заголовні слова лексикограф пояснює українською мовою переважно синонімними відповідниками: *kazać* ‘мовити, повѣдати, казати’ (ВитД, 103), *pios[e]nka* ‘пѣсенька, співанка’ (ВитД, 203), *skłamać* ‘неправду повѣсти, збрехати’ (ВитД, 268), *skory* ‘швидкій, прудкій, быстрый, скорый’ (ВитД, 268), *uciszyć* ‘умирити, заспокоити, укротити, утихомирити, утишити’ (ВитД, 305), *fórta* ‘ворота, фѣрта’ (ВитД, 89); спорадично – однослівними еквівалентами: *dola* ‘доля, жре'бий’ (ВитД, 61), *nie wzgardź* ‘не презри, не погарди’ (ВитД, 167) та описовими конструкціями: *architekton* ‘архітектóнь, майстерь будовли’ (ВитД, 8), *bandura* ‘бандура, человѣкъ до нѣчого нездалій’ (ВитД, 13), *winiarz* ‘той, що вино продає’ (ВитД, 327), *żarnowiec* ‘веретéно в жóрнахъ’ (ВитД, 392), *lice* ‘правая сторона будь яковой вещи’ (ВитД, 122), *odmęt* ‘мутность, вирь, мѣсто, де ся вода крутить’ (ВитД, 180).

У «Прирѣчному Словарі ...» зафіксовано 275 онімів. У передмові до видання словника Й. Дзендзелівський зазначив, що принцип добору власних назв установити важко, тому що ономастика, пов'язана з історією християнства та Німеччиною, представлена докладніше, ніж ономастика з інших галузей. Дослідник зауважив, що не зафіксовано низки назв, які стосуються суміжних із Покуттям земель, маловіддалених від цього регіону об'єктів, зокрема Перемишль, Ковель, Луцьк, Чернівці, Сян, Вісла, Вільно, Бойківщина, Гуцульщина, Лемківщина, Чорне море. У пам'ятці не засвідчені оніми Наддніпрянщини, зокрема Дніпро, Київ, Полтава, Харків, Чернігів [80, с. 21–22].

Найбільше в «Прирѣчному Словарі ...» виявлено антропонімів (115 назв): *Августинъ* (ВитД 31; ПДз 396), *Агафія* (ВитД 28; ПДз 396), *Болеславъ* (ВитД 40; ПДз 404), *Дарія* (ВитД 63; ПДз, с. 431), *Мартынъ* (ВитД, 129; ПДз 480), *Наталѣя* (ВитД 150; ПДз 491), серед яких і їхні розмовно-побутові варіанти: *Гануся* (ВитД, 29; ПДз 425), *Катря* (ВитД, 102; ПДз 46), *Стэхій* (ВитД, 280; ПДз 579), *Якѣвціо* (ВитД, 94; ПДз 610), *Яцко* (ВитД, 94; ПДз 611); античні імена: *Аристотел(ь)есъ* (ВитД, 31; ПДз 397), *Изонъ* (ВитД, 89; ПДз 459); імена історичних осіб: *Лютерь* (ВитД, 124; ПДз 478), *Магомедъ* (ВитД, 128; ПДз 478); біблієоніми: *Авраамъ* (ВитД, 102; ПДз 396), *Варавва* (ВитД, 71; ПДз 407), *Кайнъ* (ВитД, 27; ПДз 463), *Набуходонозоръ* (ВитД, 102; ПДз 486);

християнські теоніми (4 назви): *Авва* (ВитД, 27; ПДз 396), *Богородица* (ВитД, 40; ПДз 403), *Господъ* (ВитД, 197; ПДз 428), *Христосъ* (ВитД, 48; ПДз 602);

міфоніми, (3 назви): *Венера богіня* (ВитД, 322; ПДз 408), *Слисейскес поле* (ВитД, 70; ПДз 440), *Орфеушь* (ВитД, 190; ПДз 514);

хороніми (64 назви): *Баварія* (ВитД, 34; ПДз 398) *Богемія* (ВитД, 54; ПДз 403), *Буковина* (ВитД, 43; ПДз 406), *Данія* (ВитД, 56; ПДз 431), *Италія* (ВитД, 388; ПДз 462), *Камчадка* (ВитД, 99; ПДз 464), *Македонія* (ВитД, 127;

ПДз 479), *Пол(ь)ска* (ВитД, 215; ПДз 532), *Чехи* (ВитД, 54; ПДз 505); серед яких назви регіонів європейських країн: *Арагонія* (ВитД, 30; ПДз 397), *Баварія* (ВитД, 34; ПДз 398), *Бургундія* (ВитД, 43; ПДз 406), *Кастілія* (ВитД, 102; ПДз 465), *Коринфія* (ВитД, 102; ПДз 470), *Ломбардія* (ВитД, 123; ПДз 477), *Саксонія* (ВитД, 263; ПДз 563) та ін.;

полісоніми (37 назв): *Вѣдень* (ВитД, 324; ПДз 415), *Лондынъ* (ВитД, 123; ПДз, 477), *Львѣвъ* (ВитД, 124; ПДз, 478), *Неаполь* (ВитД, 152; ПДз, 492), *Парижъ* (ВитД, 198; ПДз, 520), *Фл(ь)оренція* (ВитД, 102; ПДз, 600), *Ченстохѣвъ* (ВитД, 54; ПДз, 604);

гідроніми (10 назв), зокрема пелагоніми: *Адріатическое море* (ВитД, 27; ПДз, 396), *Алпійское море* (ВитД, 29; ПДз, 396), *Бал(ь)тійское море* (ВитД, 33; ПДз, 398), *Ледове море* (ВитД, 123; ПДз, 475), *Средоземное море* (ВитД, 333; ПДз, 578); потамоніми: *Волга* (ВитД, 187; ПДз, 420), *Дзвина* (ВитД, 70; ПДз, 432), *Днѣстръ рѣка* (ВитД, 59; ПДз 434), *Дунай* (ВитД, 67; ПДз 438);

геортоніми (9 назв): *Богоявленіє* (ВитД, 41, 172, 381; ПДз, 403), *Рождество Христово* (ВитД, 41, 149; ПДз, 559), *Стрѣтєніє Господне* (ВитД, 84; ПДз, 581), *Успєніє П[ресвятої] Богородицы* (ВитД, 329; ПДз 596), *Філіппѣвка* (ВитД, 27; ПДз, 599);

ороніми (4 назви): *Ал(ь)пы*, *Ал(ь)пійскіи горы* (ВитД, 29; ПДз 396), *Етна гора* (ВитД, 71; ПДЗ, 439), *Карпати* (ВитД, 102, 266; ПДз, 464), *Токай* (ВитД, 298; ПДЗ 587);

інсулоніми (4 назви): *Корсика* (ВитД, 112; ПДз 470), *Мал(ь)та* (ВитД, 102; ПДз, 479), *Сардинія* (ВитД, 263; ПДз, 564), *Сицилѣа* (ВитД, 288; ПДз, 567);

хремотоніми (2 назви): *писмо Святе* (ВитД, 37), *Отченашъ* (ВитД, 196; ПДз, 518);

космонім (1 назва): *Юнѣтеръ* (ВитД, 98; ПДз, 610).

У «Прирґчному Словарі ...» подано 25 фразеологізмів. Їхні значення лексикограф передає кількома способами. Значення польських фразеологізмів пояснено українською мовою: *wyzić kogo z majątku* ‘оголотити, все имѣніе забрати, нагимь, бѣднимь зробити’ (ВитД, 352), *wyprowadzić kogo na dobre* ‘наставити, навести’ (ВитД, 344), *w wodzach trzymać kogo* ‘не дати воли, втримати кого’ (ВитД, 329), *wniwecz obrócić się* ‘пропасти, погібнути, скапатися’ (ВитД, 329), *suszyć sobie głowę* ‘клопотатися’ (ВитД, 286), *zlewać na kogo coś* ‘предати, зливати’ (ВитД, 382), *uzaszargać się w długach* ‘задовжитися’ (ВитД, 370).

Здебільшого до польських фразем лексикограф добирає українські фразеологічні відповідники. Найбільше зафіксовано одиниць із компонентами (*голова, око, розум*) фразеотематичної групи «Людина» з фразеосемантичними полями:

«Поведінка особи»: *wzięти собі в голову* ‘uroić sobie coś’ (ВитД, 313), *włpić oczy w coś* ‘włpić ‘oczy w coś’ (ВитД, 328), *włożyć sobie в голову* ‘roić sobie coś w głowie’ (ВитД, 251), *маю свій розум* ‘jestem przy sobie’ (ВитД, 97), *неспівна розуму* ‘niezupelnie rozumny’ (ВитД, 169), *св ума зйти* ‘oszalać’ (ВитД, 193), *ставити предь очи* ‘werzusać coś komu’ (ВитД, 346);

«Стосунки між людьми»: *вливати кому що в голову* ‘wrajać komu coś’ (ВитД, 331), *дурнимь когó робити* ‘zakrić s kogo’ (ВитД, 360), *заскочити дорогу* ‘zaskoczyć komu drogę’ (ВитД, 368), *заслпнити очи кому* ‘zamydlić oczy komu’ (ВитД, 363), *навести на праву доргу* ‘zbudować kogo’ (ВитД, 375), *надежду в ким покладати* ‘zmierzyć się komu’ (ВитД, 389), *онъ естъ нань борзо заваснѣнный* ‘on ma chrap na niego’ (ВитД, 47), *передь тан(ь)цовати* ‘rej prowadzić’ (ВитД, 249), *порохъ в очи метати* ‘tumanić kogo’ (ВитД, 302), *просто в очи говорити* ‘w brew mówić’ (ВитД, 41).

За спостереженнями Й. Дзендзелівського, у перекладній частині словника представлено народнорозмовну мову, передану з домінантою принципів історико-етимологічного правопису, хоч інколи трапляються

характерні сліди зближення з фонетичним правописом. Дослідник подав кілька ознак фонетичного правопису: літеру **Ѡ** на місці давнього [o] в новозакритих складах, спорадично літеру **ä** – на позначення переходу [a > e] після м'яких приголосних [76, с. 223]; зауважив, що в словнику немає чіткої системи письма для передачі української лексики [80, с. 15]. У пам'ятці виявлено ознаку фонетичного правопису, запроваджену О. Павловським: використання літер **дж**, **дз** для передачі дзвінких африкат [ʒ], [ʒ]: *дзвоночокъ* (ВитД, 70; ПДз 432), *дзвѣнныця* (ВитД, 70; ПДз 432) [102, с. 40].

У «Прирѣчному словарі ...» зафіксовано лексику української народнорозмовної мови. У дослідженнях Й. Дзендзелівського проаналізовані особливості буковинських та покутських говірок [72, с. 73–78]. Крім них, виявляємо ще такі діалектні ознаки української лексики – фонетичні:

[и] у словах *лижка* (ВитД, 127; ПДз, 475), *лижочка* (ВитД, 127; ПДз, 475), що перейшло з **ъ** у сильній позиції – поширене в наддністр., зх.поділ., покут., закарпат. говірках [139, с. 52; 221, с. 587];

[’а] замість [e] та [i]: *лядащо* (с. 163), *яденіє* (ВитД, 94, 97; ПДз, 610), *ядять* (ВитД, 103, 188; ПДз, 610), *ясти* (ВитД, 97; ПДз, 611) – властиве поділ., покут. говіркам [141, с. 73];

звуковий склад особових форм дієслова *пѣти*: *пойдем* (ВитД, 55; ПДз, 530), *пойдешъ* (ВитД, 59; ПДз, 530), *пойди* (ВитД, 260; ПДз, 530), *пойду* (ВитД, 78, 354; ПДз, 530) – властивий закарпат. говіркам [4, т. 2, к. 100; 142, с. 99];

гіперичні зміни голосних: *паробокъ* (ВитД, 198, 272; ПДз, 520), *ястробець*, *ястробрь* (ВитД, 95; ПДз, 611) – характерні для гал.-буков. та волин.-поділ. груп говорів [4, т. 2, к. 57; 7, с. 55];

числівник *одень* (ВитД, 97; ПДз, 509) - континуант праслов'янського **jedьнь* (> єдьнь, звідки укр. *єден*) – властивий карпат. групі говорів, гуцул., наддністр. говіркам [4, т. 2, к. 225; 82, с. 8];

нелабіалізований [є] після шиплячих: *жена* (ВитД, 393; ПДз, 441), *женатій* (ВитД, 393; ПДз, 441) *человѣкъ* (ВитД, 51; ПДз, 606) – поширений у бойк., закарпат., надсян. говірках [77, с. 27–28]; в інших випадках зафіксовано [о]: *жовтій* (ВитД, 393; ПДз, 441), *жовчъ* (ВитД 393; ПДз 441), *жолудь* (ВитД, 393; ПДз, 441), *чоло* (ВитД, 54, 149, 267, 269, 302, 314, 339; у ПДз, 606 – помилково: *чело*), *чоколяда* (ВитД 55; ПДз, 606), *чоловѣкъ* (ВитД, 393; ПДз, 606), *чому* (ВитД, 54; ПДз, 606), *чорный* (ВитД, 53; ПДз, 606);

звукосполуки губних із м'яким [л']: *здоровля* (ВитД, 376; ПДз, 453), *склеплѣнье* (ВитД, 268; ПДз, 453), *склеплѣня* (ВитД, 31, 209; ПДз, 568) – властиве карпат. групі говорів, наддністр., поділ., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. та ср.поліс. говіркам пн. наріччя [4, т. 2, к: 75–76; 7, с. 65; 223, с. 60–61];

звукосполучення [цв] замість [кв]: *цвѣтень* (ВитД, 120; ПДз, 602), *цвѣтна* (ВитД, 155; ПДз, 602), *цвѣтов* (ВитД, 43; ПДз, 602), *цвѣтокъ* (ВитД, 120; ПДз, 602), *цвѣточокъ* (ВитД, 120; ПДз, 602) – властиве бойк., гуцул., пн.лемк., наддністр., надсян. говіркам пд.-зх. наріччя [221, с. 78];

відсутність протетичного [в] перед [о] та [у]: *овсянка* (ВитД, 195; ПДз, 508), *овчярка* (ВитД, 199; ПДз, 508), *огонь* (ВитД, 72, 153, 184, 204, 364, 392; ПДз, 509), *окно* (ВитД, 185; ПДз, 511), *остра* (ВитД, 262; ПДз, 515), *отчизна* (ВитД 195; ПДз 518), *угликъ* (ВитД 322; ПДз 590), *угля* (ВитД 322; 591), *угорь* (ВитД, 322; 591), *узкій* (ВитД, 320, ПДз, 592), *улиця* (ВитД, 308; ПДз, 593), *ухо* (ВитД, 211; ПДз, 598); в одній статті даються дві форми кореня – з протетичним [в] і без нього: *owczarz* ‘пастирь овецъ, вѣвчирь, овчарь’ (ВитД, 195), *węgelny* ‘угляный, з вугля’ (ВитД 322), *owsianu* ‘овсяній, вѣвсяній’ (ВитД, 195), *owsianka* ‘вѣвсяна солома, овсянка’ (ВитД, 195), *wązki* ‘тѣсний, узкій, вузкій’ (ВитД, 320), *ucho* ‘слухъ, ухо, вухо’ (ВитД, 304) – риса відома в карпат. групі говорів, буков., покут., гуцул., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя; у говірках пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 122, 125, 147; 7, с. 80; 77, с. 94–95; 223, с. 147];

протетичний [й] *індиксь* (ВитД 319; ПДз 463), *індустрія* (ВитД, 235; ПДз, 463) – поширений в більшості говорів пд.-зх. наріччя [7, с. 80];

одзвінчення кінцевого приголосного виявлено в лексемі *жовтогъ* (ВитД, 393; ПДз, 442) – відоме в поділ., буков. говірках; також зафіксовано дзвінкість в абсолютному кінці слова в сх.закарпат., гуцул., покут. говірках [22, с. 50];

корінь *глуб-* (на відміну від *глиб-*) у словах: *глубина* (ВитД 79, 298; ПДз 426), *глубину* (ВитД 379; ПДз 426), *глубока* (ВитД 47; ПДз 426), *глубокій* (ВитД 79, 80; ПДз 426), *глубоко* (ВитД 328; ПДз 426), *глубокость* (ВитД 298; ПДз 426), *глубше* (ВитД 79; ПДз 426), *глубший* (ВитД 79, 80; ПДз 426) – властивий бойк., гуцул., закарпат., пн.лемк., волин. говіркам [4, т. 2, к. 61; 29, с. 42, 137, с. 81; 77, с. 38];

утрата звука [й] у позиції після кінцевого голосного префікса: *вѣшовъ* (ВитД, 334; ПДз, 416) – відома в гуцул., закарпат., наддністр., надсян., лемк. говірках [77, с. 97, 91, с. 155; 26, с. 25; 30, с. 12; 29, с. 51; 23, с. 10; 177, с. 119];

заміна африкати [дж] фрикативним [ж]: *бжола* (ВитД, 246; ПДз, 400), *жерело* (ВитД, 376, 387; ПДз, 441), *сажявка* ‘кўпель, бāня’; ‘*sadzawka*’ (ВитД, 262; ПДз, 563), *сижу* ‘*siedze*’ (ВитД, 266; ПДз, 563) – властива буков., поділ. говіркам пд.-зх. наріччя, ср.наддніпр., слобож. говіркам пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 110; 77, с. 76];

короткий складотворчий [р] між приголосними в результаті занепаду редукованого в колишній групі **trьt*: *крвавницѣ* ‘расіогкі’ (ВитД, 196; ПДз, 472), *травати* (ВитД, 300; ПДз, 588), *трвалость* (ВитД, 300; ПДз, 588), *трвалій* (ВитД, 300; ПДз 588) властивий перехідній смузї бойк.-закарпат., лемк. говірок; зафіксовано також *кѣрвавій* (ВитД 116; ПДз, 466) – зберігся в покут., гуцул., наддністр., пд.лемк. говірках [227, с. 76];

континуант праслов’янського варіанта кореня **čьtur-* у числівниках *чтьри*, *чтирнадцят(ь)* (ВитД, 55; ПДз, 606) та похідних від числівників:

чтыриквартѣвка (ВитД, 78; ПДз, 606), *чтырилѣтній* (ВитД, 55; ПДз, 606), *чтыриуголній* (ВитД, 119; ПДз, 606) поширений у говорах пд.-зх. наріччя, функціювання якого, можливо, підтримане західнослов'янськими мовами [221, с. 341];

асиміляція з остаточним стягненням у групі [д'с'] – [д'ц'] > [ц']: *двацять* (ВитД, 67; ПДз 431), *двацятка* (ВитД, 67; ПДз 431), *дванацять* (ВитР 76; ВитД, 67; у ПДз 431 – помилково *дванадцять*) – властиве гуцул., поділ., покут., буков. говіркам [4, т. 2, к. 229; 77, с. 54];

кількісний числівник *тринадсѣть* (ВитД 301; ПДз 588), що відображає давнє сполучення [д'с'] на відміну від *дванацять* (див. вище);

наявність звукосполучень *гі, кі, хі*: *вѣкѣти* (ВитД 351; ПДз 412), *кавалкѣ* (ВитД 133; ПДз 463), *кѣва'ти* (ВитД 105; ПДз 466), *кѣсѣль* (ВитД, 105; ПДз, 466), *кѣтайка* (ВитД, 105; ПДз, 466), *кѣшеня* (ВитД, 104; ПДз, 466), *трохѣ* (ВитД, 128, 143, 147, 289, 393; ПДз, 588), *хѣмеровати* (ВитД, 336; ПДз, 601) – властиві волин., наддністр., надсян. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [91, 171; 30, 12–14; 130, 269; 177, с. 109; 223, с. 171];

метатезовані форми: *колоннѣ, колоннице* (ВитД, 110; ПДз, 468) від слів *коноплі, коноплице* – поширене в карпат., гал.-буков. групах говорів [7, с. 84; 77, с. 117–118];

морфологічні ознаки:

континуанти форм давньої відміни на *-ї: *мѣркѣвь, цѣркѣвь*: *мѣрковѣ* (ВитД, 129; ПДз, 484), *цѣрковѣ* (ВитД, 45; ПДз, 603) – властиве бойк., гуцул., закарпат., лемк. говіркам [157, т. 1, с. 452; 215, с. 192; 230, т. 7, к. 404–405; 256, с. 43];

зафіксовано переважно нестягнені форми прикметників та займенників с. р. в Н. в. одн. із закінченням -оє: *бѣдноє* (ВитД, 153, 332; ПДз, 401), *довгоє* (ВитД, 125; ПДз, 434), *мáлоє* (ВитД, 133, 290; ПДз, 479), *пúстоє* (ВитД, 82, 247, 287; ПДз 553), *прікроє* (ВитД 240; ПДз 545), *скрýтоє* (ВитД 43, 295;

ПДз, 569), *тоє самое* (ВитД 299), *широкоє* (ВитД 125 255; ПДз 608) – поширене в пд.-зх. частині бойк., наддністр., закарпат., надсян. говірках [4, т. 2, к. 217; 7, с. 225; 27, с. 73; 30, с. 73–74; 23, 53; 90, с. 206; 152, т. 3, к. 27–28; 230, т. 7, к. 420]; щоправда, зафіксовано також і деякі стягнені форми: *квасне* (ВитД, 327, 360, 388; ПДз, 465), *кісле* (ВитД, 360, 388; ПДз, 466), *татарске* (ВитД, 99, 296; ПДз, 584), *ясенове* (ВитД, 95; ПДз, 611);

форма Р. в. предметно-особового займенника *він*: *нань* (ВитД, 47, 146; ПДз, 489), *он єсть нань заваснєный* ‘on ma chrар na niego’ (ВитД, 47); *нань, на нєго* ‘na niego’, *нань уповáюще* ‘na niego ufajac’ (ВитД 146) – функціонує в лемк. говірках [145, с. 62]. М. Лесів вважає займенник *нань* полонізмом [132, s. 324];

залишки допоміжного дієслова *бути* у формах мин. ч. (колишніх форм перфекта), що виступають у пре- й постпозиції щодо дієслова: у формі 1 ос. мн. -смо: *бу́лисмо* (ВитД, 44; ПДз, 406); зауважмо, що континуантом форми перфекта *бу́ли єсмо* – Т. Витвицький вважає церковнослов’янську форму аориста *бѣхомъ*, що вживалася у значенні імперфекта; у формі 2 ос. -сте: *бу́листе* ‘bylišce’, ‘бѣсте’ (ВитД, 44; ПДз, 406) де *бѣсте* – форма первісного аориста, що не вживався у значенні імперфекта, це засвідчує, що Т. Витвицький не мав системних знань з церковнослов’янської мови. Ці форми широко відомі в говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 245; 7, с. 211; 27, с. 86; 30, с. 83–84, 29, с. 140; 23, с. 71; 90, с. 59–60; 108, с. 61–63; 177, с. 146; 223, с. 162; 230, т. 7, кк. 444, 538].

Серед словотвірних ознак виявляємо дієслівний суфікс **-ова-**: *бороновати* (ВитД, 83; ПДз, 404), *жартовати* (ВитД 91; ПДз 441), *недугувати* (ВитД, 47; ПДз, 494), *покутовати* (ВитД 222; ПДз 531), *поміловати* (ВитД 59; ПДз, 533), *радоватися* (ВитД 105; ПДз 554) [103, с. 242] – відомий у закарпат., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя; у говорах пн. наріччя [5, с. 362; 77, с. 21–22];

Польськомовний вплив на українську лексику в «Прир⁸чному Словарі» репрезентують такі елементи:

а) фонетичні:

вияви носових голосних [а], [є], що передаються звукосполуками відповідно [он] та [ен]: *бленкітний* ‘błękitny’ (ВитД, 24; ПДз, 402), *нендза* ‘nędza’ (ВитД, 226; ПДз, 496), *отенжалость* ‘otężalność’ (ВитД, 194; ПДз, 516), *ощендность* ‘oszczędność’ (ВитД, 194; ПДз, 516) [156, с. 231–232; 170, с. 143];

рефлекс польського [ó] в закритому складі: *лужко* ‘łóżko’ (ВитД, 176; ПДз, 477) [156, с. 231–232];

рефлекс *tart* на місці псл. **trt*: *повтаряти* ‘powtarzać’ (ВитД, 226, 250; ПДз, 527), *погарда* ‘wzgarda’ (ВитД, 212; ПДз 527), *пóкармь* ‘pokarm’ (ВитД, 214, 337; ПДз, 531) [170, с. 143];

рефлекси *tret*, *trot* на місці псл. **tert*, **tort*: *брегь* (ВитД, 42, 206, 218; ПДз, 405), *кролѣвство* ‘krolewstwo’ (ВитД, 115; ПДз 473), *острожне* ‘ostrożnie’ (ВитД 193, 239; ПДз 515), *предмóва* ‘przedmowa’ (ВитД 233; ПДз 542), *предугода* ‘przeugoda’ (ВитД 233; ПДз 542) [156, с. 233–234; 179, с. 143];

рефлекс *tlot* на місці псл. **tlt*: *слóн(ь)це* ‘słońce’ (ВитД 271; ПДз 571) [29, с. 251; 177, с. 204; 239, s. 118];

звукосполука *-dl-*: *вензѣдло* (ВитД, с. 534; ПДЗ 406), *звивадло* ‘wjadło’ (ВитД 326; ПДз 452), *мал(ь)іовідло* ‘malowidło’ (ВитД 129; ПДз 479), *мамыдло* ‘mamidło’ (ВитД 129; ПДз 479), *пудло* ‘pułło’ (ВитД 246; ПДз 552), *смаровідло* ‘smarowidło’ (ВитД 272; ПДз 571) [170, с. 143];

польське *ш* (з **-x-*) відповідно до українського *с*: *вшакь* (ВитД, 334; ПДз, 423), *овшемь* (ВитД, 195; ПДз, 508) [156, с. 241; 170, с. 143];

субституція африкат [д] – [дз]: *осолодзенній* ‘osłodzony’ (ВитД, 192; ПДз, 515) *остудзеній* ‘ostudzony’ (ВитД, 193; ПДз, 515), *перешкадзати* ‘przeszkadzać’ (ВитД, 238; ПДз, 522), *сплодзеній* ‘spłodzony’ (ВитД, 387; ПДз, 577) [66, с. 59];

[дз] з псл. **dj* відповідно до українського [ж]: *уродзайній* (ВитД, 394; ПДз, 595), *уродзайный* (ВитД, 313; ПДз, 595), *уродзай* (ВитД 313, 318, 394; ПДз 595), *родзайный* (ВитД, 251), *посадзка* (ВитД, 221; ПДз, 535) [131, с. 83];

[ц] з псл. **tj* відповідно до українського [ч]: *овоцовос* (ВитД, 195; ПДз, 508), *хоць* ‘choć’ (ВитД, 37; ПДз, 601); *штифцікь* (ВитД, 294; ПДз, 609) [131, с. 83; 170, с. 143];

б) морфологічні:

закінчення *-a* іменників на позначення осіб чоловічої статі: *деспота* ‘despota’ (ВитД, с. 59; ПДз, 432), *катехита* (ВитД, с. 134; ПДз, 465), *патріота* (ВитД, 199; ПДз, 520) [170, с. 146];

закінчення *-a* в іншомовних іменниках ж. р.: *гардероба* (Вит Д 78; ПДз 425), *метода* (ВитД, 131; ПДз, 481), *періода* (ВитД, 200; ПДз, 523), *рецепта* (ВитД, 249; ПДз, 557), *орхестра* (ВитД, 190; ПДз, 514) [170, с. 146];

закінчення *-a* іменників з суфіксом *-ист-* / *-іст-* на позначення осіб чоловічої статі за професіями та родом занять: *канцелѣста* (ВитД, 100; ПДз, 464), *капѣталѣста* (ВитД, 101; ПДз, 464), *компанѣста* (ВитД, 66, 100, 299; ПДз 469), *окулѣста* (ВитД, 187; ПДз 504), *органіста* (ВитД, 190; ПДз, 514), *професіонѣста* (ВитД, 229; ПДз, 551) [170, с. 146];

в) словотвірні:

префікс *за-* зі значенням доконаної результативної дії, коли доконаність пов’язується з досягненням результату: *загрозити* ‘zagrozić’ (ВитД, 358; ПДз, 444), *задивоватися* ‘zadziwić się’ (ВитД, 444; ПДз, 444), *зознаіомитися* ‘zaznajomić się’ (ВитД, 374; ПДз 445), *запомагати* ‘zapomagać’ (ВитД, 365; ПДз, 448), *запродати* ‘zaprzędać’ (ВитД, 366; ПДз, 448) [170, с. 146];

іменниковий суфікс *-уш*: *нотаріушъ* ‘notariusz’ (ВитД, 257; ПДз, 503), *нунцѣушъ* ‘nunciusz’ (ВитД, 171; ПДз, 504) *сумарѣушъ* ‘sumariusz’ (ВитД, 467; ПДз, 582) [156, с. 234; 170, с. 146];

суфікс *-и* (*a*) на позначення особи переважно чоловічої статі: *давца* ‘dawca’ (ВитД, 57; ПДз, 430), *мовца* ‘towca’ (ВитД, 77, 138; ПДз, 589),

обжирца ‘obżyrca’ (ВитД, 177, 198, 392; ПДз, 505), *злочинця* ‘złoczyńca’ (ВитД, 327, 348, 382; ПДз, 455), *ласкавця* ‘łaskawca’ (ВитД, с. 126; ПДз, 475), *марнотравця* ‘marnotrawca’ (ВитД, 141, 170, 247, 258; ПДз, 489) [170, с. 146];

суфікс *-e* в прислівників, утворених від 3. в. одн. нечленних якісних прикметників с. р. на *-o*: *доскона́ле* ‘doskonale’ (ВитД, 69; ПДз, 436), *незмѣрне* ‘niezmiernie’ (ВитД, 255; ПДз, 495), *ревне* ‘rzewnie’ (ВитД, 262; ПДз 557), *спѳльне* ‘spólnie’ (ВитД, 333; ПДз, 578), *тягле* ‘ciągle’ (ВитД, 321; ПДз, 589) [100, с. 375; 156, с. 234].

Висновки до розділу 2

Встановлено, що джерелами української частини пам’яток слугували словники: «Słownik języka polskiego» Б.-С. Лінде – для «Матеріалів до словаря русскаго» І. Лаврівського; церковнослов’янсько-польські словники (Супрасль, 1722), (Почаїв, 1751, 1756, 1804 pp.) – для «Прирѳчного словаря славено-пѳльскаго...» Й. Левицького; живе народне мовлення з різних ареалів південно-західного наріччя – для «Словаря языка южно-рускаго» І. Вагилевича, «Матеріалів до словаря рускаго» Й. Скоморовського, «Прирѳчного словаря Полско-словенскаго і Народно-Рѳскаго ...» Т. Витвицького.

У макроструктурі усіх пам’яток використано алфавітний принцип побудови реєстру, збережено внутрішній алфавіт заголовних слів. Макроструктура словників охоплює апелятиви та оніми – антропоніми, гідроніми, полісоніми, хороніми, геортоніми, міфоніми. Найбільше онімів містить польсько-церковнослов’янсько-український «Прирѳчний словарь ...» Т. Витвицького.

Для фіксації української лексики в аналізованих пам’ятках застосовано історико-етимологічний правопис – у «Прирѳчному словарі ...» Й. Левицького, у «Матеріалах ...» І. Лаврівського, у «Прирѳчному словарі ...» Т. Витвицького; «Словарі...» І. Вагилевича – фонетичний правопис із

використанням літер сербського правопису В. Караджича љ, џ, ћ; у «Матеріялах ...» Й. Скоморовського – фонетичний правопис та історико-етимологічний в опрацюванні М. Максимовича.

У словниках виявлено різні мікроструктурні параметри заголовних слів. Найповніше представлено характеристику заголовних слів у «Прирґчному словарі ...» Й. Левицького, «Матеріялах ...» І. Лаврівського – граматичну, етимологічну; у «Матеріялах ...» Й. Скоморовського – граматичну, ареальну, стилістичну. Виявлено фразеологізми, які переважно передано аналогійними польськими фразеологічними відповідниками. Відсильні ремарки, ілюстрації до заголовних слів, часто з паспортизацією з фольклору та живого народного мовлення виявлені в джерелах І. Лаврівського та Й. Скоморовського. Паспортизацію в «Матеріялах ...» І. Лаврівського взято зі словника Б.-С. Лінде, спорадично з живого народного мовлення.

У словниках представлено лексику церковнослов'янської мови української редакції – у «Прирґчному словарі ...» Й. Левицького та народнорозмовної мови в пам'ятках І. Лаврівського, І. Вагилевича, Й. Скоморовського, Т. Витвицького.

Лексика української народнорозмовної мови у пам'ятках репрезентує різні ареали говорів південно-західного наріччя, що пов'язуються з місцевостями, з яких походили лексикографи. Зокрема у «Матеріялах до словаря руссаго» зафіксовано лексику з особливостями лемківсько-бойківського-надсянського суміжжя, у «Прирґчному словарі ...» Т. Витвицького з діалектними ознаками буковинсько-покутсько-подільського суміжжя.

У словниках, укладених діячами «Руської трійці» І. Вагилевича та Й. Скоморовського, представлена лексика з ареалів наддністрянського, бойківського, гуцульського, буковинсько-покутського, закарпатського говорів, де лексикографи здійснювали етнографічні експедиції.

У пам'ятках виявлено явища польської інтерференції, найбільше їх зафіксовано в «Матеріалах до словаря руского» І. Лаврівського та в «Прирґчному словарі» Т. Витвицького. В обох словниках переважають польськомовні фонетичні впливи. Результати досліджень представлено в статтях [200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 259].

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СЛОВНИКИ ХІХ СТ. ЯК ПАМ'ЯТКИ ПРИТЕКСТОВОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ТА ЯК МАТЕРІАЛИ В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

У кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. були створені короткі словнички, обсяг яких становив від кількох десятків до тисячі (і більше) слів. Їхнє призначення – пояснити малозрозумілу лексику художніх творів, наукових праць та ін., додатками до яких слугували ці лексикографічні пам'ятки. На позначення назв таких словничків використовуємо термін *притекстова лексикографія*. Терміном *притекстова лексикографія* послуговується О. Задорожна на позначення назв словникових додатків до окремих російських текстових видань ХVІІІ ст. [93, с. 13–14].

3.1. Українсько-польські словнички в наукових працях І. Вагилевича

3.1.1. «Idyotyzmu» в рукописній монографії» Rozprawy o języku południowo-ruskim». Макроструктура фразеологічного словника «Idyotyzmu» охоплює укладених за алфавітом 240 одиниць української народнорозмовної мови [264, с. 466–471]. Мікроструктуру пам'ятки складає заголовне слово – фразеологічна одиниця, взята з живого народного мовлення, та польський відповідник-фразеологізм: *ни с'бло, ни пало* ‘ni stąd, ni z owąd’ (с. 468), *и гадки не маеть* ‘ani mu do głowy nie przyjdzie’ (с. 468) або пояснення польською мовою: *не для его лица* ‘niestosownie’ (с. 468), *выкинуло го зь памяти* ‘zaromniął o tem’ (с. 467), *тягу даль* ‘uciekł’ (с. 470).

І. Вагилевич для фіксації української частини словника застосував історико-етимологічний правопис, зокрема звук [i] та йотований [i] переданий літерою **ѣ**: *смѣхъ* (с. 466), *годѣ* (с. 467), *зѣвль* (с. 469); звук [и] – літерами **и, ы**: *босый* (с. 466), *дыхати* (с. 468); твердість приголосних у кінці

слів позначено **ъ**: *розумъ* (с. 469), *часъ* (с. 467); звук [в], що походить з давнього [л], передано через л: *сплыль* (с. 470) [6, с. 30].

За ідеографічною класифікацією в пам'ятці представлено одиниці фразеотематичних груп «Людина» з фразеосемантичними полями «Фізичний стан особи»: *мене мдлость обнимаеть* 'mdłości na mnie biją' (с. 468), *онъ такъ попоснѣль* 'on tak zbladł' (с. 469); «Психічний стан особи»: *душа въ мене вступила* 'uspokoiłem się' (с. 467), *сплыль зъ розума* 'zgłupiał' (с. 470); «Поведінка особи»: *дивится зъ подлобья* 'patrzy się ponuro' (с. 467), *не загрѣль мѣстца* 'nie utrzymał się' (с. 468); «Стосунки між людьми»: *въ козлой рогъ загнати* 'przycisnąć' (с. 467), *онъ кипить на него* 'on odraża się na niego' (с. 469) та фразеотематичної групи «Сприйняття навколишнього світу», що включає фразеосемантичні поля: «Абстрактні відношення і поняття»: *дуже ся ладить* 'bardzo odpowiednio' (с. 467), *то не до притоки (цету)* 'to się nie łączy' (с. 470); «Явища природи»: *вода ся гонить* 'woda się tęci' (с. 466), *дурна погода* 'nierogoda' (с. 467); «Час»: *вчера воточи (в тьи чинь)* 'wczora pod ten czas' (с. 466), *за деле годъ* 'w sam dobry czas' (с. 467) [214, с. 52–56]. У пам'ятці переважають фраземи з компонентами *голова, око, світ*.

Зіставивши фразеологізми з такими компонентами, зафіксовані в УПФС «I-zmy», з матеріалом у «Словнику фразеологізмів української мови» (Київ, 2003) [193], з'ясуємо, що частина фразем з компонентами *голова, око, світ* збігаються (щодо образності й компонентного складу) з наявними в сучасній українській літературній мові: *не суши ми голови* 'nie kłórosz mi głowy' (УПФС «I-zmy», с. 468) – сушити голову 'турбувати, шукаючи розв'язання якихось проблем' [СФУМ, с. 701], *въ голову захожу* 'nie umiem sobie poradzić' (УПФС «I-zmy», с. 467) – заходити в голову 'напружено думати над чим-небудь, шукаючи виходу' [СФУМ, с. 254], *ко мѣть головою* 'na głowę' (УПФС «I-zmy», с. 468) – коміть головою 'падати, летіти сторч' [СФУМ, с. 306], *свѣть собѣ зав'язала* 'ma złego męża' (УПФС «I-zmy»,

с. 470) – зав’язати світ ‘стати нещасною у зв’язку з невдалим заміжжям’ [СФУМ, с. 240], *свѣтомъ нудить* ‘cierpi przykrość’ (УПФС «I-zmu», с. 470) – нудити світом ‘перебувати в стані апатії, нудьгує’ [СФУМ, с. 442]; *оком кинути (повести)* ‘spojrzeć’ (УПФС «I-zmu», с. 469) – кинути оком ‘поглянути на кого-небудь, щось’ [ФСУМ, с. 689], *про людське око* ‘aby się zbyć’ (УПФС «I-zmu», с. 470) – про людське око ‘відповідно до норм поведінки, моралі; удавано, напоказ’ [СФУМ, с. 465], *не лѣзь му въ очи* ‘nie dokuczaj mi’ (УПФС «I-zmu», с. 468) – лізти в очі ‘набридати комусь чим-небудь’ [СФУМ, с. 344].

Частина зафіксованих у словнику І. Вагилевича фразеологізмів у сучасній літературній мові функціонує з відмінними граматичними та лексичними (хоча й образно близькими) компонентами: *нема рознутье в головѣ* ‘niema rozsądku’ (УПФС «I-zmu», с. 468) – без клепки в голові ‘хто-небудь розумово-обмежений, недоумкуватий’ [СФУМ, с. 301], *провернуло му ся в головѣ* ‘stracił zmysły’ (УПФС «I-zmu», с. 470) – у голові перекинулось ‘хто-небудь став розумово обмеженим, недоумкуватим’ [СФУМ, с. 494], *не тямится о свѣтѣ* ‘niema przytomności’ (УПФС «I-zmu», с. 468) – сам себе не тямить ‘перебуває в стані сильного збудження, хвилювання’ [СФУМ, с. 730], *пойти в свѣтъ за очима* ‘puścić się na włóczęgę’ (УПФС «I-zmu», с. 469) – піти світ за очі ‘не вибираючи шляху, напямку, без певної мети’ [СФУМ, с. 634], *пойшоль куда го очи понесли* ‘poszedł w świat’ (УПФС «I-zmu», с. 469) – піти, куди ноги понесли ‘піти в будь-якому напрямку’ [СФУМ, с. 438], *очи би ти висѣли* ‘oczy by ci wylazły’ (УПФС «I-zmu», с. 469) – нехай повилазять очі ‘висловлення недоброго побажання комусь’ [СФУМ, с. 475].

Частина розглянутих фразеологізмів в УПФС «I-zmu» відрізняється від фразеологізмів сучасної літературної мови компонентним складом, проте виражає те саме значення, що і їхні відповідники в літературній мові: *ему безголовье* ‘zgubił go’ (УПФС «I-zmu», с. 468) – погубити душу ‘призвести до смерті кого-небудь’ [СФУМ, с. 528], *онъ до свѣта всталь* ‘on

wstał przed światem' (УПФС «I-zmy», с. 469) – ні світ ні зоря ‘дуже рано’ [СФУМ, с. 633], *очи свои забиль* ‘zglupiał’ (УПФС «I-zmy», с. 469) – втратити глузд ‘стати божевільним’ [СФУМ, с.138], *свѣтъ имити* ‘wszystkiego się zrzec’ (УПФС «I-zmy», с. 470) – вхопити Бога за бороду ‘досягти чогось незвичайного, особливого, вимріяного’ [СФУМ, с.138], *съ свѣтною бѣдою* ‘z wielką trudnością’ (УПФС «I-zmy», с. 470) – з горем пополам ‘з великими труднощами’ [СФУМ, с. 543–544].

Компоненти фразеологічних одиниць в «Idyotyzm»-ах виявляють особливості говорів південно-західного наріччя:

а) фонетичні ознаки:

фіксація нелабіалізованого [e] після шиплячих перед історично твердим приголосним: *вчера* (с. 466) – поширене в говорах пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 38];

уподібнення звука [i] до наголошеного голосного наступного складу в займеннику *мені*: *мѣнѣ запари зайшли* (с. 468), *мѣнѣ ни отки дихати* (с. 468) – засвідчено в надсян., закарпат., поділ., пн.волин. говірках пд.-зх. наріччя; поліс. говірках пн. наріччя [158, с. 159];

збереження давньої м’якості шиплячих: *одежью* (с. 469), *пречь* (с. 469) – характерне для закарпат., надпрут., гуцул., бойк., пд.наддністр. говірок [77, с. 69];

звук [ц] відповідно до українського [ч] – *ци: цы чуешь, цы ни* (с. 470) – поширений в гал.-буков., карпат. групах говорів пд.-зх. наріччя; холм. говірках пн. наріччя [23, с. 23; 30, с. 41; 130, с. 139, с. 301; 157, т. 2, с. 351, 199, с. 407];

відсутність асиміляції подовжених м’яких приголосних в іменниках с. р. на *-їє: *волосье* (с. 466) – властива говорам пд.-зх. наріччя [77, с. 82];

звуковий склад особових форм дієслова *іти*: *пойшли* (с. 469) *пойшоль* (с. 469) – поширений в закарпат. говірках [4, т. 2, к. 100; 142, с. 99];

відсутність протетичного [в] перед [у]: *ушь* (с. 467) – властива карпат. групі говорів, буков., покут., гуцул., наддністр. говіркам пд.-зх. наріччя; говорам пд.-сх. наріччя [77, с. 94–95];

б) морфологічні ознаки:

закінчення *-е* у формі Н. в. мн. іменників *люде* (с. 468) – характерне для карпат. групи говорів пд.-зх. наріччя; ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 190; 7, с. 103, 236];

закінчення *-ій* у формі Р. в. одн. іменників: *править грошій* (с. 469), *дѣти до людій прійшли* (с. 467) – властиве бойк., наддністр., надсян. говіркам [63, с. 212];

коротка форма якісних прикметників: *за малъ* (с. 467) – засвідчена в наддністр., бойк., закарпат., лемк. говірках пд.-зх. наріччя; у поліс. говірках пн. наріччя; у слобожан. говірках пд.-сх. наріччя [174, с. 47];

нестягнені членні форми прикметників ж. та с. р. Н. в. одн.: *божая* (с. 466), *людское* (с. 470) – поширені в закарпат., бойк., наддністр., надсян. говірках [4, т. 2, к. 217; 7, с. 225];

особовий займенник *він* у формі Н. в. одн. ч. р. – *онъ*: *онъ ся вадить* (с. 469), *онъ ся затяль* (с. 469) – властивий бойк. говіркам [157, т. 2, с. 20];

давня форма особового займенника *ти* у Р. та З. в. одн. *тя*: *Бог бы тя побиль* (с. 466), *дурна робота тя ся взяла* (с. 467) – характерна для наддністр., закарпат., лемк. говірок пд.-зх. наріччя; холм., зх.поліс. говірок пн. наріччя [185, с. 97];

проклітичні форми особових займенників *ми*, *ти* в Д. в. одн.: *Богъ ми не судиль* (с. 466), *я ти не скажу* (с. 471) – відомі в гал.-буков., карпат. групах говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 207; 90, с. 57];

в особово-вказівних займенниках *він*, *вона* в Р. та Д. в. одн. немає переходу [е] в [о] або [і] після [j]: *не для его лица* (с. 468), *ему з буйвѣчь пройшло* (с. 467), *зробиль ему безголовье* (с. 468), *звель си зь ума* (с. 467) –

характерне для карпат. групи говорів, наддністр. говірок пд.-зх. наріччя [7, с. 121–122];

усічення форм особового займенника *він* у Р. в. та в Д. в. одн., внаслідок чого виникли проклітики відповідно *го* і *му*: *взяль го на смѣхъ* (с. 466), *выкинуло го зъ памяти*, (с. 467), *як му ся в томъ яло* (с. 471) – зафіксовано в гал.-буков. та карпат. групах говорів пд.-зх. наріччя [7, с. 211];

вказівний займенник *сей* – *сей свѣтъ пожитечный* (с. 470) – поширений у сх.бойк., пд.наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс., ср.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 210];

редуплікована форма вказівного займенника *то* – *тото*: *ему тото зъ добра дива* (с. 467) – уживана в карпат. групі говорів, наддністр., надсян. говірках [4, т. 2, к. 210];

інфінітиви на *-чи*, що відбивають історичну зміну *gt, *kt > *č: *не маю де заверечи* (с. 468) – характерні для більшості говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 234; 7, с. 211];

зворотні форми дієслів із часткою *ся*, що виступає в препозиції до дієслова: *де ся теперь обертаеть* (с. 467), *давно ся тото сповѣло* (с. 467) – властиві говорам пд.-зх. наріччя [7, с. 212];

фонетично змінені (скорочені) форми допоміжного дієслова *бути* у дієсловах мин. ч. (рудименти перфекта), що виступають у пре- й постпозиції до дієслова у формі I ос. одн.: *-йем*: *ажъ йемъ ся забыль* (с. 466); у формі 2 ос. одн. *-йес*: *зъ ѣль есь мене* (с. 468) – характерні для говорів пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 245; 7, с. 211];

континуант давнього аориста допоміжного дієслова *бути* в 1 ос. одн. умовного способу виступає як частка *бым*: *не дивно бымъ ся обѣль* (с. 468) – властивий говорам пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 247; 7, с. 211–212].

3.1.2. «Słowniczek» у розвідці «Huculowie. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat» (друкований та рукописний варіанти). Гуцульський словничок І. Вагилевича – додаток до етнографічної розвідки «Huculowie. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat» – відомий у двох варіантах – рукописному, що зберігається в Бібліотеці РАН у Санкт-Петербурзі, та надрукованому в польському часописі «Przegląd naukowy» (Warszawa, 1844) [283]. Копія петербурзького рукописного варіанта гуцульського словника зберігається в Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка [282].

Макроструктуру друкованої пам'ятки становлять 93 заголовних слова, рукописної – 196. Гуцульська лексика, зафіксована польською графікою, укладена за алфавітом польської мови, перекладена однослівними польськими відповідниками: *werż* 'przepaść' (HSPb, s. 23; HW, s. 25), *sawrasystyj* 'porywczy' (HSPb, s. 23; HW, s. 25), *sawaty* 'dokuczać' (HW, s. 25), *toronkij* 'szczodry' (HW, s. 25), *facarnyj* 'swawolny' (HSPb, c. 23; HW, s. 25), описовими поясненнями: *lelekczy* 'siać sitkiem' (HSPb, s. 25; HW, s. 24), *ludynie* 'odzież służebna' (HSPb, s. 23), *osanie* 'strona słońecz[na]' (HSPb, s. 23), *riń* 'drobny rzeczny piasek' (HSPb, s. 23; HW, s. 25), *sug* 'ziemny załom' (HSPb, s. 23; HW, s. 25), спорадично – синонімними еквівалентами: *blawiti* 'psuć, niszczyć' (HW, s. 24).

У друкованій та рукописній пам'ятках виокремлено такі тематичні групи лексики: «назви осіб», «назви одягу», «назви житла», «назви предметів хатнього вжитку», «назви предметів гірського пастухування», «ботанічні назви», «зоологічні назви», «назви орографічних об'єктів».

Найбільші тематичні групи лексики становлять:

«назви орографічних об'єктів»: *arszyca* 'polonina' ((HSPb, s. 22; ГСВ с. 24), *balka* 'garb' (HSPb, s. 22), *berdo* 'skalista góra' (HSPb, s. 22), *butyn* 'beskid' (HSPb, s. 22), *czapasz* 'ścieżka' (HSPb, s. 22), *grehit* 'żwir', *gruń* 'wzgórek leśny' (HSPb, c. 22; HW, s. 24), *haczuha* 'zarośl' (HSPb, c. 22), *huk* 'wodospad' (HSPb, c. 22), *kływa* 'pagórek' (HSPb, s. 22), *lywada* 'łąka' (HSPb,

s. 23; HW, s. 24), *łaz* ‘łąka’(HSPb, s. 23; HW, s. 24), *maidan* ‘przestrzeń z boku góry’ (HSPb, s. 23; HW, s. 24), *oblaz* ‘wierch góry, porosły trawą’ (HW, s. 25), *plaj* ‘lasowa ścieżka’ (HSPb, s. 23; HW, s. 25), *połonyna* ‘gora’ (HSPb, s. 23), *rapa* ‘skała’ (HSPb, s. 23; HW, s. 24), *sztola* ‘skała’ (HSPb, s. 24), *skłepitje* ‘skała’ (HW, s. 24), *wabsze* ‘moczar’(HSPb, s. 22);

«назви одягу»: *basmo* ‘hustka’ (HSPb, s. 22), *dżugla* ‘gatun płaszcza’ (HSPb, s. 22), *łudynie* ‘odzież służebna’ (HSPb, s. 22), *fanta* ‘suknia’(HSPb, s. 22), *fałat* ‘kabat’(HSPb, s. 22);

«назви предметів гірського пастухування»: *butej* ‘owczasz’ (SPb, s. 22; HW, s. 24), *haram* ‘bydło’ *dzer* ‘serwatka’ (HW, s. 24), *kulastra* ‘siara’ (HSPb, s. 22), *malig* ‘stado’(HSPb, s. 22; HW, s. 24), *turma* ‘trzoda’ (HSPb, s. 23), *czaban* ‘pasterz’ (HW, s. 24), *czwanka* ‘zsiadłe mleko’ (HSPb, s. 22);

«ботанічні назви» та «зоологічні назви»: *dżaura* ‘pies’ (HSPb, s. 22), *gogodzy* ‘kamionki jagody’ (HSPb, s. 22), *zier* ‘roża’, *kaban* ‘wieprz’ (HSPb, s. 23), *kacabirka* ‘wywiorka’ (HSPb, s. 22), *katrajil* ‘chmielina’ (HSPb, s. 22), *kendryc’a* ‘kokorudza’ (HSPb, s. 22), *melaj* ‘zboże’(HSPb, s. 23), *sobaka* ‘pies’ (HSPb, s. 23), *trojanda* ‘roża’.

В HSPb i HW ті самі заголовні слова мають: синонімні відповідники: *bajdak* – ‘czołso’ (HSPb, s. 22), ‘przewóz’ (HW, s. 24); *chamnyj* – ‘chędogi’ (HSPb, s. 22), ‘czystopłotny’ (HW, s. 24); *fryga* – ‘widmo’ (HSPb, s. 22), ‘pryzrak’ (HW, s. 24); *hłoskom* – ‘beżładem’ (HSPb, s. 22), ‘nieporządnie’ (HW, s. 24); *majdan* – ‘plac’ (HSPb, s. 23), ‘przestrzeń z boku góry’ (HW, s. 24), *młaka* – ‘bagno’ (HSPb, s. 22), ‘błoto’ (HW, s. 24); *mysad* – ‘krzesiwo’(HSPb, s. 22), ‘ognisko’ (HW, s. 24); *soup* – ‘ławina’ (HSPb, s. 22), ‘ława’ (HW, s. 25), *woroch* – ‘razem’ (HW, s. 25) ‘spółka’(HSPb, s. 22); омонімні відповідники: *arkan* – ‘taniec’ (HSPb, s. 22), ‘włosiennica’ (HW, s. 24); *choromy* – ‘sieni’ (HSPb, s. 22), ‘schody’ (HW, s. 24); *fajnyj* – ‘ładny’ (HSPb, s. 22), ‘czysty’ (HW, s. 24); *kulie* – ‘izba’ (HSPb, s. 22), ‘deszcz’ (HW, s. 24); *lelekczy* – ‘jęczyć’ (HSPb, s. 22), ‘siać sitkiem’ (HW, s. 24), *sułycz* – ‘ulica’ (HSPb, s. 23), ‘przesyp’ (HW, s. 25).

Зафіксовано атрибутивну лексику: *deszewyj* ‘tani’ (HSPb, s. 22), *dzyngalystyj* ‘leniwy’ (HSPb, s. 22), *hlytawyj* ‘szalony’ (HSPb, s. 22), *gongatły* ‘łagodny’ (HSPb, s. 22), *łaisyj* ‘czarny’ (HSPb, s. 22), *mizernyj* ‘biedny’ (HSPb, s. 22), *putemnuj* ‘okwity’ (HSPb, s. 22), *ukryj* ‘wysoki’ (HSPb, s. 22),

дієслівну лексику: *bałowaty* ‘próżnować’ (HSPb, s. 22), *banowaty* ‘tęsknić’ (HSPb, s. 22), *brusaty* ‘pakować’ (HSPb, s. 22), *guzdraty* ‘gmierać’ (HSPb, s. 22), *mandzaty* ‘ruszać’ (HSPb, s. 22), *marykowaty* ‘nażekać’ (HSPb, s. 22), *mulietyse* ‘należeć się’ (HSPb, s. 22), *murdzaty* ‘walać’ (HSPb, s. 22), *pantrowaty* ‘pilnować’ (HSPb, s. 22), *pażyty* ‘troszczyć się’ (HSPb, s. 22), *pekatyse* ‘zbyć się’ (HSPb, s. 22), *regonity* ‘łać’ (HSPb, s. 22), *rumegaty* ‘żuć’ (HSPb, s. 22), *trowaty* ‘pilnować’ (HSPb, s. 22), *feletyty* ‘ręczyć’ (HSPb, s. 22).

У кінці словничків І. Вагилевич наводить гуцульські оніми – антропоніми (усього 24 прізвища): *Gołat, Gogław, Magas, Gyrda, Droniuk* (с. 24); топоніми – (усього 18 назв): *Brustury, Dora, Fereskulie; Burkan, Gorgan, Pieczyga*; гідроніми – (усього 11 потамонімів і стагнонімів): *Pitrus, Czepturasz, Czerbut*.

3.1.3. «Słowniczek» у розвідці «Wojki, szczer rusko-słowiański w Galicyi» (два рукописні варіанти). Бойківський словничок з польськими відповідниками І. Вагилевича відомий у двох рукописних варіантах: один містить 146 заголовних слів, зберігається в Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаніка [280], а другий, на 172 заголовні слова – у Бібліотеці Російської академії наук Санкт-Петербурга. Копія петербурзького варіанта словничка зберігається в Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка [281].

Пам’ятки містять передмови, у яких І. Вагилевич зазначив, що «dla uzupełnienia uwag nad językiem Wojków dodaję mały słowniczek. Składa się ón prawie wyłącznie ze słowiańskich pierwiastków. Są poniekąd i cudze żywioły z właśnie jakim jest i sam lud. Może tu będzie nie bardzo potrzebnym, to choć by w

tym celu abym wskazał drogę do zbierania jędrnych, przytym już bardzo żatkich wyrazów» [280, s. 19].

Макроструктуру обох словничків становить апелятивна лексика, укладена за алфавітом польської мови. Заголовні слова пояснено польськими однослівними відповідниками: *bludo* ‘misa’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *ilczystyj* ‘cienki’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *stela* ‘warstwa’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21), *tokmo* ‘tylko’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21), *tunyj* ‘tani’ (BLw, s. 21); описовими конструкціями: *buturia* ‘sprzet domowy’ (BSPb, s. 18), *wajda* ‘piewca kolędy’ (BSPb, s. 19), *hrada* ‘nasep z grubego piasku’ (BLw, s. 20), *obitnie* ‘obiad zaduszny’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *rohatyna* ‘długi noż’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *rudka* ‘gniła woda’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20). Передано також омонімні значення кількох заголовних слів: *obłoha* ‘twardość, niebo’ (BS Pb, s. 18; BLw, s. 20), *woroh* ‘wrog, diabeł’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21), *wremia* ‘czas, pogoda’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21).

Виявлено такі тематичні групи лексики:

«абстрактні назви»: *habata* ‘bieda’ (BSPb, s. 18), *katorka* ‘kłotnia’ (BSPb, s. 18), *orudowania* ‘sprawunek’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *osud* ‘los’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *paj* ‘dział’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *part* ‘szczęście’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *poklin* ‘dar’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *udoba* ‘przyswoistość’ (BSPb, s. 19), *wel* ‘gatunek’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21), *wzdryhlinje* ‘czucie’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21);

«назви осіб за родом занять»: *butej* ‘owczarz’ (BSPb, s. 18), *jahn czar* ‘opilio inferior’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20) – ‘молодий пастух’ [228, с. 280], *kozar* ‘pastuch kóz’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *oral* ‘pastuch koni’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20);

«назви предметів побуту»: *bludo* ‘misa’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *brusak* ‘torba’ (BSPb, s. 19), *geleta* ‘beczka’ (BSPb, s. 18), *putra* ‘sąd’ (BSPb, s. 19), *rohatyna* ‘długi noż’ (BSPb, s. 19);

«назви реалій гірського пастухування»: *butej* ‘owczarz’ (BSPb, s. 18), *gleg* ‘zsiadłe mleko’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *howiado* ‘bydle’ (BLw, s. 20),

kołyba ‘szałas’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *kulastra* ‘siara’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20);

«назви орографічних об’єктів»: *bêrdo* ‘skalista gora’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *bêrce* ‘pagórek’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *beskid* ‘czarny las na górze’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *borola* ‘skała wysoka’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *cheb* ‘grzbiet góry’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 19), *dił* ‘mierne wzgórze’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 19), *hruń* ‘wzgórze lesiste’ (BLw, s. 20), *kiczera* ‘góra lesista’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *luka* ‘łaka’ (BSPb, s. 19), *muczunia* ‘łaka górська’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *tatra* ‘skała alpejska’ (BLw, s. 21), *ubocza* ‘niskie wzgórze zarosłe krzewiem’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21), *zamota* ‘debrz’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21);

«назви явищ природи»: *townia* ‘błyskawica’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *pluta* ‘słota’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *tucza* ‘grad’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 21).

Зафіксовано атрибутивну лексику: *dowidnyj* ‘dokładny’ (BSPb, s. 18), *kipryj* ‘pulehny’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *pakistnyj* ‘swawolny’ (BSPb, s. 19; BLw, s. 20), *fajnyj* ‘ładny’ (BSPb, s. 18);

дієслівну лексику: *hałyty* ‘nakrzyć’ (BLw, s. 20), *howity* ‘pościć’ (BLw, s. 20), *kanuty* ‘kropić’ (BSPb, s. 18; BLw, s. 20), *keltowaty* ‘expensować’ (BSPb, s. 18), *konytysia* ‘komunikować się’ (BSPb, s. 18), *obryty* ‘znaleść’ (BSPb, s. 19), *pijmyty* ‘obiecować’ (BSPb, s. 19), *porznytysia* ‘skromić się’ (BSPb, s. 19), *cwityty* ‘niszczyć’ (BSPb, s. 19).

I. Вагилевич у кінці обох пам’яток наводить оніми – антропоніми (64 прізвища): *Balo, Bandra, Begej, Beha, Boluk, Burycz, Busmycz, Butrej*; мікроороніми (22 назви): *Begindyny, Czereń, Dobriana, Kływa, Mencził, Oriawa*; рівулоніми (19 назв): *Briaka, Buszmowec, Chmelowec, Dżiża, Knik, Kaminka*.

3.1.4. «Narzecze» в розвідці «Łemki. Mieszkańcy zachodniego wzgorza Karpat» (рукописний варіант). Рукописний словничок лемківських говірок із польськими відповідниками «Narzecze» у складі етнографічної розвідки Łemki. Mieszkańcy zachodniego wzgorza Karpat

(Lwów, 1841) I. Вагилевича зберігається в Бібліотеці РАН у Санкт-Петербурзі, копія розвідки – у Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка [279].

Макроструктуру лемківського словничка з польськими еквівалентами становлять 48 заголовних слів, при їх укладанні не дотриманий алфавітний порядок.

Пояснення польською мовою подано переважно однослівними відповідниками: *at* ‘niech’, *kriak* ‘krzak’, *watra* ‘ognisko’, *jar* ‘wiosna’, *wecz* ‘rzecz’; рідше – кількома синонімічними еквівалентами: *draczyna* ‘zbior, wyraz’ та описовими конструкціями: *beszczid* ‘góra pod czarnym lasem’, *izwor* ‘jar głęboki z potokiem’, *w tond* ‘przeszłego roku’.

У словничку представлено різні лексико-граматичні розряди слів, найбільшу їх частину становлять номінативні назви таких тематичних груп лексики:

«назви орографічних об’єктів»: *beszczid* ‘góra pod czarnym lasem’, *berdia* ‘skała’, *wêrchowyna* ‘spadzistość’, *debria* ‘wysoka spadzistość lesista’, *dil* ‘mierna góra’, *gruń* ‘las na górze’, *izwor* ‘jar głęboki z potokiem’, *kyczera* ‘góra, obrośnięta krzewiem’, *laz* ‘górska łąka’, *magura* ‘wysoka góra’, *oblaz* ‘polana między skałami’;

«назви осіб»: *wytiaz* ‘bohater’, *gazda* ‘gospodarz’, *frair* ‘kochanek’, *juhas* ‘owczarz’;

«побутові назви»: *berczew* ‘kołyska’, *popłan* ‘kołdra’, *watra* ‘ognisko’, *wezhołowok* ‘poduszka’;

зафіксовано по одній ботанічній назві – *dracz* ‘ciernie’; зоологічній – *obezjana* ‘małpa’; назві явищ природи – *jar* ‘wiosna’;

прикметник *otnyj* ‘ojczysty’; прислівники: *wecy* ‘więcej’, *w tond* ‘przeszłego roku’; дієслова: *ciaraty* ‘tarzać’, *banowaty* ‘tęsknić’; частки: *at* ‘niech’, *lem* ‘li’.

У кінці словничка наведено оніми – антропоніми (40 прізвищ): *Buranycz*, *Dubycz*, *Dźioba*, *Czczela*; мікроороніми: (6 назв): *Olza*, *Homola*,

Remeszka; потамоніми (11 назв): *Kalnica z Oslawą w Sán, Walczacze, Jastrabyk* та ін.

3.2. Українсько-польські словнички в додатках до збірок

3.2.1. «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich» П. Жеготи. «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» (Львів, 1839–1840) є однією з перших спроб систематизованого видання української народної поезії, до якої ввійшли фольклорні записи П. Жеготи, а також українські думи, обрядові, історичні, ліричні, чумацькі пісні та коломийки. У кінці другого тому збірки вміщено українсько-польський «Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich», що містить близько 650 заголовних слів [56, с. 54; 284, s. 207–214].

На збірку пісень «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» і «Słowniczek ...» П. Жеготи є рецензія невідомого автора «Wzmianka o zbiorach pieśni ludu mianowicie o pieśniach «ludu ruskiego» w Galicyj, wydanych przez Żegotę Paulego (Lwów, 1839–40, tom 2)», у якій слушно зазначено, що П. Жегота в «Słowniczku mniej zrozumiałych słów ruskich» неточно зафіксував українську лексику. Зокрема в іменниках не передано м'якості приголосних: *batko*, *hospod*, *put*; слово *chorom* ужито у формі одн. замість *choromy*, іменник *plajoczka* – у ж. р. замість *plajoczok*, здрібніле від *plaj*, етнонім *wirmen* – без суфікса *-ин* у формі Н. в. одн., хоча має бути *wirmenун*, прикметник *kłenuj* – без суфікса *-ов-* замість *kłenowuj* та ін. [260, арк. 28–28 зв.].

Макроструктуру пам'ятки становить укладена за алфавітом польської мови й передана польськими літерами українська апелювативна лексика. Заголовними словами є всі лексико-граматичні розряди слів. Заголовні слова здебільшого подано в початковій формі: *selanyn* (s. 214), *sumnyj* (s. 214), *win* (s. 215), *sorok* (s. 214), *zustriczaty* (s. 192). Спорадично зафіксовано іменники у формі мн.: *wiwcy* (s. 215), *kryła* (s. 210); прикметник у формі ж. р.: *krugło-tycia* (s. 210); прислівники у формі вищого ступеня порівняння: *kraszczе* (s. 210), *luczsze* (s. 210); іменники та прислівники з демінутивними суфіксами: *kubeleczko* (s. 210), *medwedyszczе* (s. 210), *poradońka* (s. 212); *nyzeńko* (s. 211),

sylneńko (s. 214); обидві видові форми дієслів: *strityty*, *striczaty* (s. 214), *wernuty sią*, *wiertaty* (s. 215); особові форми дієслів: *bolity-mesz*, druga osoba liczby pojedynczej, czasu przyszłego krótkiego’ (s. 207), *briaszczate-me*, trzecia osoba liczby pojedynczej, czasu przyszłego krótkiego’ (s. 207), *chority-mesz* (s. 208); дієприслівник: *iduczy*, *idąc* (s. 209).

Заголовними словами є прийменники: *bila* (s. 207), *meże* (s. 211), *czeres* (s. 208); сполучники: *koby*, *kob* (s. 209), *mow* (s. 211); частки: *mabut’* (s. 210), *naj* (s. 211), *oś* (s. 211); вигуки: *Bóg praszczaj ukr.[ińskie]* ‘bądź zdrow’ (s. 207), *majbih* ‘pomagaj Bóg’ (s. 211), *pek* ‘zgiń’ (s. 212), *prosty ukr.[ińskie]* ‘przebacz’ (s. 213), *spasybu* ‘zbaw Boże, pomagaj’ (s. 214).

Значення заголовних слів передано польськими однослівними відповідниками: *barysz* ‘zysk’ (s. 207), *besida* ‘rozmowa’ (s. 207), *dumaty* ‘myśleć’ (s. 208); синонімними еквівалентами: *derewnia* ‘izba, dom, chata’ (s. 208), *neduha* ‘niemoc, choroba’ (s. 211); описовими конструкціями: *arszyn* ‘miara, mająca blisko 5 cwierci łokcia polskiego’ (s. 207), *bazar tur.[eckie]* ‘plac targowy’ (s. 214), *horboczok* ‘wierzch góry’ (s. 209), *oranycia* ‘pole porane’ (s. 211), *litnyk* (ukr.[ińskie]) ‘suknia letnia kobieca’ (s. 210), *sotnia* ‘kupa ludzi składająca się ze sta’ (s. 214). Розкрито багатозначність заголовних одиниць: *branka* ‘łapanie do służby wojskowej, niewolnica’ (s. 210), *kniahynia* ‘księżna, także panna młoda przy weselu’ (s. 209), *pochód* ‘marsz, branie do wojska’ (s. 212).

До близько 20 відсотків заголовних слів подано етимологічну характеристику: *bidniak serb.[skie]* ‘bednik’ (s. 207), *bila ukr.[ainskie]* ‘koło, blisko’ (s. 207), *goj żydowsk.[ie]* ‘newerny’ (s. 209), *woskres cerk.[iewne]* ‘z martwych wstał’ (s. 216), *fajnyj niemiec.[kie]* ‘tęgi’ (s. 208), *munycia* (włosk.[ie]) ‘zbroja’ (s. 211), *rewir* ‘zawoj, kaszkiet wojskowy’, rossyjsk.[ie] kiwer (s. 213), *swojasy cerk.[iewne]* ‘dom swój’ (s. 214), *tałan tatarsk.[ie]* ‘szczęście’ (s. 215), *trutynojka* ‘trucizna’, staroruskie *trut* (s. 215); указано на приналежність слів до гуцульських говірок: *cziczka huculsk.[ie]* ‘kwiatek’ (s. 208), *krysanyna huculsk.[ie]* ‘kapeluch’ (s. 210), *legin, legiń hucul.[ie]* chłopak, od staro-ruskiego *ład* ‘mężczyzna, mąż’ (s. 210).

З'ясовано, що П. Жегота ремаркою *ukr.[ińskie]* позначив лексику, не поширену в Галичині: *horewaty* (s. 209), *kołodiaz* (s. 210), *kudrawyj* (s. 210), *kurhan* (s. 210), *łyman* (s. 210), *łuczeb* (s. 210), *sotskij*, *topyty* (s. 215).

До ботанічних та зоологічних назв автор переважно подає латинські відповідники – *kaniuka* ‘*strix scops*’ (с. 209), *owsianka* ‘*emberina portulana*’ (s. 212), *ożyna* ‘*juncus palustris*’ (s. 212), *pak* ‘*pleonasm*’ (s. 212), *rymeż* ‘*parus pendulinus*’ (s. 213), *sporysz* ‘*sekale cornutum*’ (s. 214).

У пам'ятці виявлено такі найбільші тематичні групи лексики: «абстрактні назви»: *barysz* (s. 207), *hadka* (s. 208), *harazd* (s. 208), *homin* (s. 209), *nebyłycia* (s. 211), *rozhon* (s. 213), *ślawa* (s. 214), *toska* (s. 215), *żurba* (s. 216);

«назви на позначення родинних стосунків»: *batko* (s. 207), *batejko* (s. 207), *donia*, *dońka*, *doczka* (s. 208), *maty* (s. 210), *matier* (s. 210), *nenia* (s. 211), *neńka* (s. 211), *neneńka* (s. 211), *newistka* (s. 211), *onuka* (s. 211), *titka* (s. 215), *swacha* (s. 214), *swaneńka* (s. 214), *swist* (s. 214);

«назви одягу»: *kabat* (s. 209), *krysanyna* (s. 210), *rantuszok* *niemieck.[ie]* ‘*rańtuch, rodzaj chustki (szalu) kobiecej*’ (s. 213), *sirak*, *siraczyna* ‘*zwierchnia suknia męska suknia z grubego wiejskiego sukna*’ (s. 213), *soroczka* (s. 214), *syniatoczka* (s. 214), *swyta* (s. 214), *szyreńka* ‘*chustka*’ (s. 214), *czoboty* (s. 214);

«назви предметів побутового вжитку»: *derewnia* (с. 208), *liplanka* (s. 210), *palanycia* (с. 212), *rało* (s. 213), *stupa* (s. 214), *svitłońka* (s. 214), *switłycia* (s. 214), *chata* (с. 208), *chyża* (s. 208), *czepetyk* (s. 208);

«ботанічні назви»: *horich* (s. 209), *kiedryna* (s. 209), *ożyna* (s. 212), *oczeret* (s. 212), *sporysz* (s. 214), *tarnosliwa* (s. 215), *jałyna* (s. 209), *jaryczonka* ‘*żyto jare*’ (s. 209);

«зоологічні назви»: *bdziłoczka* (s. 207), *buśko* (s. 207), *husia* (s. 209), *zazula* (s. 216), *kaniuka* (s. 209), *owsianka* (s. 212), *piweń* (s. 212), *rymeż* (s. 213), *szczuka* (s. 214), *utka* (s. 215), *chruszcz* (s. 208), *żuk* (s. 216).

Українська лексика в словничку містить такі діалектні ознаки:

а) фонетичні:

гіперичне «окання» *swekrocha* (s. 214) – властиве пд.поділ. говіркам пд.-зх. наріччя; слобож., зх.степ., пд.бессар. говіркам пд.-сх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 59, 239];

пом'якшений звук [к] перед [е]: *kiedaty* (s. 209) – поширений у гуцул., надпрут., бойк., наддністр., поділ., волин. говірках [77, с. 87];

депалаталізація звука [р']: *zora* (s. 216) – відома наддністр., поділ., волин., говіркам пд.-зх. наріччя, зх.поліс. ср.поліс. говорам пн. наріччя; більшості говорів пд.-сх. наріччя [7, с. 231; 77, с. 61–62, 135, с. 13];

фіксація [ў] замість [л] після голосного: *perepiwka* (s. 212), *sopiwka* (s. 214) – властива говорам гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2, к. 127; 23, с. 21; 62, с. 106; 108, с. 38–39; 139, с. 55; 230, т. 7, к. 511];

опускання початкового приголосного у дво- й тричленних сполуках консонантів: *[ð]nistrowy* 'dniestrowy' (s. 211) – поширене в лемк., закарпат., наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя, ср.поліс. говірках пн. наріччя та ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя [77, с. 97];

[й] замість [н'] у звукосполученні [н'к] у демінутивних формах іменників та прикметників: *studenojki* (s. 214), *trutynojka* (s. 215) – характерний для лемк., бойк., наддністр. говірок пд.-зх. наріччя; волин.-поліс. говірок пн. наріччя [7, с. 79];

сполучення *-ур-, -ул-* у коренях слів на місці слабких редукованих перед сонантами [р], [л]: *kernycia* (s. 209) – поширене в карпат. групі говорів, гуцул., покут., наддністр., зх.-поділ. говірках [4, т. 2, к. 71; 7, с. 80, 29, с. 48; 78, с. 43; 108, с. 257; 157, т. 1, с. 169, с. 346; 215, с. 58–59; 230, т. 7, к. 504; 256, с. 50–52];

сполучення *-ри-, -ли-*: *blycha* (s. 207) – характерне для карпат. групи говорів, наддністр., надсян. говірок [7, с. 80; 67, с. 63; 177, с. 113; 184, с. 79; 222, с. 112];

звук [ф] замість [х] та звукосполуки [хв] як гіперистичне явище: *fatyту* (s. 208), *fylen'ka* (s. 208), *fost* (s. 208) – зафіксовано в гуцул., покут., бойк.,

поділ., наддністр., надсян., волин. говірках пд.-зх. наріччя; в зх. частині говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 86; 30, с. 47; 77, с. 49; 108, с. 259; 223, с. 61];

наявність звукосполюки *ki* на місці давнього *ky*: *piszki* (s. 212) – властива наддністр., надсян., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [91, с. 171; 30, с. 12–14; 130, с. 269; 177, с. 109; 223, с. 171];

протетичний [i]: *izrada* (s. 209) поширений у буков., гуцул., сх.бойк., закарпат. говірках пд.-зх. наріччя; пд.-сх. частині поліс. говору пн. наріччя [25, с. 23; 67, с. 84–86; 77, с. 33; 157, т. 1, с. 325–326; 184, с. 132];

відсутність протетичного [в] перед [о] та [у]: *oheń, okońce* (s. 211) – засвідчено в карпат. групі говорів, буков., гуцул., покут., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя; у говорах пд.-сх. наріччя [77, с. 94–95; 223, с. 147];

явище метатези у слові *namaster* (s. 211) – властиве наддністр. говіркам пд.-зх. наріччя [7, с. 85];

перехід [т] в [к]: *czobokita* (s. 208) – характерний для говорів гал.-буков., карпат. груп пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 88; 7, с. 218; 23, с. 24; 108, 40; 177, с. 175; 223, 64; 230, т. 7, к. 548; 256, s. 68];

звук [ц] під впливом польської мови відповідно до українського [ч]: *су-mało* (s. 208) п. су – характерний для лемк., надсян., бойк., закарпат., наддністр. говірок пд.-зх. наріччя; холм. говірок пн. наріччя [23, с. 23; 30, с. 41; 130, с. 139, с. 301; 157, т. 2, с. 346, 351; 184, с. 407; 249, s. 93];

б) морфологічні:

вказівний займенник *sej* (укр.) (s. 213) – поширений у сх.бойк., пд.наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс., ср.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 210; 157, т. 2, с. 209];

частка *naj* ‘niech’ (s. 212) властива говорам пд.-зх. наріччя [67, с. 129; 157, т. 1, с. 467].

3.2.2. «Словарь. Słownik» Д. Каменецького та О. Марковича.

Українсько-російсько-польський словник, уміщений в збірці «Повістки (Народні оповідання)» (Спб., 1861) Марка Вовчка, уклали Данило Каменецький та Опанас Маркович [269].

Макроструктуру пам'ятки становлять близько 1300 заголовних слів, укладених за алфавітом російської мови й пояснених російською та польською мовами. Джерелом словника є лексика «Народних оповідань» Марка Вовчка.

До макроструктури увійшли апелятиви та оніми. Зафіксовано 5 онімних назв – антропоніми: *Гриць*, *Грицько* (с. 5), *Івга* (с. 10); теонім *Божя Мати* (с. 2); потамонім *Дніпро* (с. 6); геортонім *Зелена неділя* (с. 10); та 5 фразеологічних одиниць, переважно пояснених польськими фразеологізмами-відповідниками: *гави ловить* ‘*bąki strzelać, gawronić*’ (с. 4), *до сонця* ‘*przedświtem*’ (с. 7), *на зору не займалося* ‘*na brzask nie zabierało się*’ (с. 12), *прикинути до місця* ‘*zostać wrytym, przykutym do miejsca*’ (с. 16), *(при собі) не при собі* ‘*zdetenowany*’ (с. 16).

Мікроструктура словника неоднорідна: заголовні слова пояснено однослівними відповідниками: *віра* ‘*вѣра, wiara*’ (с. 3), *дужий* ‘*сильный, silny*’ (с. 7), *радѣти* ‘*радоваться, cieszyć się*’ (с. 16), *звісно* ‘*известно, wiadomo*’ (с. 9), *нараяти* ‘*посоветовать, poradzić*’ (с. 12) або ж синонімічними: *добрити* ‘*хвалить, благословлять, chwalić, błogosławić*’ (с. 6), *завіть* ‘*завѣтъ, завѣщаніє, nakaz, testament*’ (с. 8), *каятись* ‘*kajać się, żałować, pokutować*’ (с. 10), *скриня* ‘*skrynia, kufer*’ (с. 17).

Передано багатозначність заголовних слів: *боліти* ‘*chorować, cierpieć*’ (с. 2), *виходитись* ‘*wyrosnąć, poprawić się*’ (с. 3), *звестися* ‘*wstać, zniszczyć*’ (с. 9), *подія* ‘*zgarzenie, wypadek, czyn (czarodz.)*’ (с. 14). До окремих заголовних слів автори додають семантичні коментарі: *буйний* ‘*bujny, rokoszny (o roślinie)*’ (с. 2), *доводитись* ‘*godzić się (pokrewień)*’ (с. 7), *попусть (божий)* ‘*dopuszczenie (boże)*’ (с. 15). Вузьколокальні заголовні

слова лексикографи пояснюють через відсилання до заголовних слів з тотожним значенням: *раяти* – *радити* (с. 16), *мабїть* – *мабуть* (с. 11), *отсе* – *оце* (с. 13). На дво- й більше складових заголовних словах позначено наголос: *абó* (с. 1), *гóстрий* (с. 5).

До більшості ботанічних назв лексикографи подають латинські відповідники: *барвінокъ* ‘*vinca pervinca*’ (с. 1), *берізка* ‘*cuskuta*’ (с. 1), *бузина* ‘*sambucus nigra*’ (2), *верболізъ* ‘*salix viminalis*’ (с. 2), *вовча ступа* ‘*lycorus exaltatus*’ (с. 4), *копитникъ* ‘*asarum europaeum*’ (с. 10).

Безеквівалентну лексику автори пояснюють описовими конструкціями: *валка* ‘*kompania wieśniaków, jadąca na wołach po sól lub po rybę do Krymu, a także wioząca pszenicę do kupieckich portów Czarnego morza*’ (с. 2), *вечорниці* ‘*zebranie młodzieży w zimowe wieczory, dla uprzyjemnienia pracy*’ (с. 3), *глуна нічь* ‘*гłęboka но́ć, рóлно́с*’ (с. 5), *плахта* ‘*jedwabna albo wełniana jasnokolorowa spódnica (narodowa świąteczna suknia)*’ (с. 14), *двадцятка* ‘*dwadzieścia groszy (na Podolu i Wołyniu), dwudziestówka*’ (с. 6), *намітка* ‘*szalik u kobiet na głowie z grubego muślinu*’ (с. 12), *скавиця* ‘*nazwanie cmentarza w Kijowie*’ (с. 17), *скарбець* ‘*naczynie z pieniędzami zakopane*’ (с. 17), *чумакъ* ‘*czumak, jeżdzący do Krymu i na Don po rybę i sól*’ (с. 20).

Відмінювані повнозначні частини мови здебільшого зафіксовані в початковій формі: *бірь* (с. 1), *верба* (с. 3), *гарний* (с. 4), *якийсь* (с. 21), *думати* (с. 7), *здужати* (с. 9), *дзвенячий* (с. 6), *люблячий* (с. 11); спорадично наведено лексику в Н. в. мн.: *зори* (с. 9), *потомлені* (15), у Р. в. одн.: *чого* (с. 20). Переважно до іменників, займенників у непрямих відмінках, особових форм дієслів наводяться їх початкові форми або граматична інформація російською й польською мовами: *сіль* – *село* (род.[ительный] п.[адеж], мн.[ожественное] ч.[исло]; 1.[iczba] m.[noga], prz.[uradek] 2), *слізь*, *слізьми* (род.[ительный] и тв.[орительный] п.[адежи], мн.[ожественное] ч.[исло]; 2 і 6 prz.[uradek] licz.[by] mn.[ogiej]), *її* – *вона* (с. 10), *бачу*, *бачити* (с. 1), *зійде* – *сходитьи* (*изіходитьи*) (с. 10), *їде* – *їхати* (с. 10); заголовними словами є видові

форми дієслів: *метати, метнутись* (с. 11), *оповістити, оповіщати* (с. 13), *підждати, підждати* (с. 14).

У пам'ятці зафіксовано фонетичні варіанти заголовних слів: *икъ – къ* (с. 10), *йде – иде* (с. 10), *неначе – наче* (с. 12) *одъ – відъ* (с. 13), *отсе – оце* (с. 13), *стота – истота* (с. 18), *хвиля – филя* (с. 19); лексику з демінутивними суфіксами: *бабуся* (с. 1), *веселий, веселенький* (с. 2), *вінок, віночок* (с. 3), *близенько* (с. 1), *синятко* (с. 17); спорадично подаються стилістичні ремарки: *стежечка – стежка* (ум.[еньшительное], zdrob.[nienie]) (с. 18).

До макроструктури словника введено всі лексико-граматичні розряди слів, у т. ч. службові частини мови: прийменники: *къ* (с. 11), *міжъ* (с. 13), *одъ. відъ* (с. 19); сполучники: *аби, або* (с. 1), *бо* (с. 2), *наче, неначе* (с. 12), *хочъ, хотъ* (с. 20); частки: *аже, аже – жъ* (с. 1), *бодай* (с. 2), *мабїть, мабутъ* (с. 11), *лишень* (с. 11); вигуки: *геть* (с. 5), *еге* (с. 21), *крий Боже* (с. 11).

Українську частину словника передано фонетичним правописом П. Куліша, застосованого в «Записках о Южной Руси» (1856), в «Граматці» (1857) та в журналі «Основа», який видавали у 1861–1862 рр. в Санкт-Петербурзі В. Білозерський, М. Костомаров і П. Куліш. Відзначаємо такі правописні особливості лексики в пам'ятці: літера **ѣ** виступає у ролі апострофа та в кінці слів після приголосних: *вѣянути* (с. 5), *сапѣянци* (с. 17), *гомїнь* (с. 5), *поглядѣ* (с. 14); на позначення звука [и] вжито літеру **и**: *бринїти* (с. 2), *уручїти* (с. 19); літеру **і** – на позначення звука [і] з давнього **ѣ**: *діти* (с. 6), *місто* (с. 11), на місці давніх **о, е** в новозакритих складах: *бірѣ* (с. 1), *дзвінь* (с. 6), на місці йотованого **і**: *заїжджїий* (с. 8), *скоїтїсь* (с. 17); літеру **є** вжито після м'яких приголосних в іменниках с. р. *жїтьє* (с. 8), *зїльє* (с. 10), літеру **е** для відзначення на письмі йотації при [е]: *двое* (с. 6), *єдинїй* (с. 7); літеру **ѣ** – для сполучень **йо, ъо**: *працѣвати* (с. 15), *слѣза* (с. 18); вибуховий [г] передано латинською літерою **g**: *дзїгарї* (с. 6); дієслівне сполучення **-ться** – через **-тьця і -тця**: *колосїтьця* (с. 10), *мечутця* (с. 11); перед глухими приголосними вжито префікс **рос-**: *росповідати роспитатїсь*

(17); префікс роз- – перед дзвінками, зокрема сонорними: *розживатись* (с. 16), *рознедужатись* (с. 17) [6, с. 33; 102, с. 75–81].

У словнику представлено такі тематичні групи лексики:

«абстрактні назви»: *гомінъ* (с. 5), *думка* (с. 7), *нудьга* (с. 13), *рухъ* (с. 17), *соромъ* (с. 18), *сувора* (с. 18), *увага* (с. 19), *таланъ* (с. 19), *туга* (с. 19), *чутка* (с. 20) та ін.;

«церковно-релігійні назви»: *владика* (с. 4), *Господь* (с. 5), *Зелена неділя* (с. 10), *одправа* (с. 13), *престоль*, *хрестъ* (с. 20), *янголь* (с. 21) та ін.;

«назви на позначення родинних стосунків»: *баба* (с. 1), *бабуся* (с. 1), *батенько* (с. 1), *братова* (с. 2), *дворка* (с. 6), *дочка* (с. 7), *небожата* (с. 12), *невістка* (с. 12), *ненька* (с. 12), *паніматка* (с. 14), *родичъ* (с. 16), *свекруха* (с. 17), *синъ* (с. 17), *тітка* (с. 19), *унука* (с. 19) та ін.;

«назви осіб вікових та соціальних груп»: *двораки* (с. 6), *дитина*, *дівчина* (с. 6), *дідъ* (с. 6), *жінка* (с. 8), *крепакъ* (с. 11), *наймичка* (с. 12), *паробокъ* (с. 13), *паничъ*, *барчукъ* (с. 13), *підданий* (с. 14), *попівна* (с. 15), *хлопець* (с. 20) та ін.;

«назви осіб за родом занять»: *дякъ* (с. 7), *коваль* (с. 10), *ключарь* (с. 10), *знахарь* (с. 9), *крамарь* (с. 10), *перекупка* (с. 14), *хліборобъ* (с. 20), *чумакъ* (с. 20) та ін.;

«назви одягу»: *кожухъ* (с. 10), *очіпокъ* (с. 13), *плаття*, *плахта* (с. 14), *свита* (с. 17), *сорочка* (с. 18), *штани* (с. 21), *юпка* (с. 21).

Українська лексика пам'ятки містить такі діалектні особливості:

фонетичні ознаки:

гіперичне «окання» *паробокъ* (с. 13) – властиве пд.поділ. говіркам пд.-зх. наріччя; слобож., зх.степ., пд.бессараб. говіркам пд.-сх. наріччя, поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 59, 239];

звук [и] на початку слова: *имла* (с. 10) *иржа* (с. 10) *иде* (с. 10), *инший* (с. 11) – поширений у пд.-сх. частині поліс. говірок пн. наріччя, ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; сх.бойк., буков., гуцул., закарпат. говірках пд.-зх.

наріччя [67, с. 85–86; 77, с. 33; 94, с. 84; 138, с. 25; 157, т. 1, с. 325–326; 192, с. 176];

звук [е] замість [і]: *крепакъ* (с. 11), *семьянинъ* (с. 17) – засвідчений у говорах пн., пд.-сх. наріч [77, с. 29];

явище афези: *'дперти* (с. 7) – властиве поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 201; 77, с. 89–90; 112, с. 110; 135, с. 120; 211, с. 117];

звук [у] замість [і]: *гурочок* (с. 6) – характерний для ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя [138, с. 58–60];

звук [і] замість [у]: *мабіть* (с. 11) – властивий поліс. говіркам пн. наріччя; гуцул. говіркам пд.-зх. наріччя [77, с. 38; 221, с. 777];

звук [і] замість [и] в позиції після губних, піднебінно-зубних: *братікъ* (с. 2), *вбіратись* (с. 2), *вмірати* (с. 4), *зрімати* (с. 5), *стрівати* (с. 18), *росхрістаний* (с. 17) – поширений у говорах пн. наріччя [7, с. 49; 138, с. 54];

варіант лексеми *огірок – гірочок* (с. 6) – характерний для ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя, волин. говірок пд.-зх. наріччя [138, с. 229–230];

депалаталізація звука [р']: *на зору* (с. 12) – властива наддністр., поділ., волин, говіркам пд.-зх. наріччя; фіксується також у зх.поліс. і ср.поліс. говірках пн. наріччя; у переважній більшості говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 115–116; 7, с. 231; 77, с. 61–62, 135, с. 13];

збереження давньої м'якості [р'] у кінці слова та складу: *музирь* (с. 12), *цвинтарь* (с. 20) – зафіксовано в ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; бойк., закарпат., гуцул., буков., покут., пд.надсян. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 17; 7, с. 235; 67, с. 102; 91, с. 252, 77, с. 63; 108, с. 37, 215, с. 17];

збереження давньої м'якості шиплячих: *лошя* (с. 11) – поширене в ср.наддніпр., слобож. говірках пд.-сх. наріччя; у гуцул., закарпат., надпрут., бойк., пд.наддністр. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 77, с. 69; 107, с. 29; 108, с. 42–43; 135, с. 233, 138 с. 231, 215, с. 17];

відсутність подовжених м'яких приголосних в іменниках с. р. на *їє: *житьє* (с. 8), *заміжья* (с. 9), *обличья* (с. 13) – властива поліс. говіркам пн. наріччя; говорам пд.-зх. наріччя [7, с. 98; 77, с. 82];

звук [ф] на місці [хв] як гіперистичне явище: *филя* (19) – характерний для західної частини ср.поліс. говірок пн. наріччя; пд.-сх. наріччя, гуцул., покут., бойк., наддністр., надсян., поділ., волин. говірок пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 86; 30, с. 47; 77, с. 49; 108, с. 259; 223, с. 61];

опускання початкового приголосного у дво- й тричленних сполуках консонантів: *[й]няти віри* (с. 13), *пере[й]няти* (с. 14) – властиве ср.наддніпр. говіркам пд.-сх. наріччя; ср.поліс. говіркам пн. наріччя; лемк., закарпат., наддністр., поділ. говіркам пд.-зх. наріччя [78, с. 97];

морфологічні ознаки:

в іменниках із суфіксом *-ин* у Н. в. одн. – закінчення *-е* у формі Н. в. мн. *прочане* (с. 16) – поширене в ср.поліс. говірках пн. наріччя; ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; лемк. говірках пд.-зх. наріччя [5, с. 79];

сполучник *да* (с. 6) – властивий ср.наддніпр. говіркам пд.-сх. наріччя [13, с. 112–115];

серед словотвірних ознак – дієслівний суфікс *-ова-*: *помандровати* (с. 15), *посумовати* (с. 15), *пошановати* (с. 15) – зберігся у говорах пн. наріччя, у закарпат., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя [5, с. 362; 77, с. 21–22].

3.2.3. «Słowniczek twardszych wyrazów ruskich, albo przez ruski lud przyjętych» П. Костецького. У кінці збірки «Роезуї» П. Костецький додав українсько-польський лексикон «dla wygody nierozumiejących dokładnie po rusku, dodaję słowniczek twardszych wyrazów ruskich, albo przez ruski lud przyjętych» [275, s. 119–120].

Пам'ятка містить 252 заголовні слова, її макроструктуру становить апелятивна лексика та один антропонім *Toma* 'Tomasz' (s. 127). Українська частина словничка передана польськими літерами й укладена за алфавітом польської мови. Заголовні слова подано в початковій формі й передано польськими однослівними відповідниками: *kłykaty* 'wołać' (s. 123), *mir* 'spokój' (s. 124), *put* 'droga' (s. 125); кількома синонімічними еквівалентами:

horb ‘garb, pagórek’ (s. 122), *pałata* ‘gmach, pałac’ (s. 125), *chutkij* ‘skory, prędki, szybki’ (s. 121); описовими конструкціями: *oszczypok* ‘placек owsiany’ (s. 125), *łuna* ‘odbicie głosu lub światła (echo, łuna) (s. 124), *prostowaty* ‘iść wprost, maszerować’ (s. 125), *ryzy* ‘szaty kapłańskie’ (s. 125). У перекладі багатозначних заголовних слів до кожної з семем подано польський еквівалент: *kosz* ‘kosz, siedziba kozaków’ (s. 123), *władyka* ‘biskup, panujący’ (s. 127). Зафіксовано варіанти кількох заголовних слів: *żajworon*, *żawrinok* (s. 128), *dalecz*, *daleczyna* (s. 122), а також прислівник у формі вищого ступеня порівняння: *bilsze* ‘wiecej’ (s. 121).

Виявлено такі тематичні групи лексики:

«абстрактні назви»: *borba* (s. 121), *hańba* (s. 122), *czutka* (s. 122), *czuwsw* (s. 122), *daleczyna* (s. 122), *dola* (s. 122), *dywo* (s. 122), *hadka* (s. 122), *hore* (s. 122), *echo* (s. 122), *istyna* (s. 123), *mir* (s. 124), *nemoha* (s. 124), *rozłuka* (s. 125), *rozpuka* (s. 125), *spasenie* (s. 126), *sprahota* (s. 126), *struja* (s. 126), *tiamka* (s. 126), *wyd* (s. 127), *wzér* (s. 127), *żhadka* (s. 128);

«церковно-релігійні назви»: *archistratych* (s. 121), *czernec* (s. 122), *inok* (s. 123), *koruhwa* (s. 123), *krest* (s. 123), *prestoł* (s. 125), *władyka* (s. 128), *ryzy* (s. 125);

«зоологічні назви»: *bus’ko* (s. 121), *pszczela* (s. 125), *solowij* (s. 126), *woron* (s. 127), *żajworon*, *żawrinok* (s. 128).

Зафіксовано й інші лексико-граматичні розряди слів: прикметники: *bezputnyj* (s. 121), *lacznyj* (s. 123), *motornyj* (s. 124), *rozpucznyj* (s. 125), *skudnyj* (s. 126), *soromnyj* (s. 126), *t’miawyj* (s. 126–127), *woistnyj* (s. 127);

дієслова: *banuwaty* (s. 122), *czudowaty sia* (s. 122), *czuwaty* (s. 122), *dywyty* (s. 122), *łszyty* (s. 124), *lubyty* (s. 124), *meczy* (s. 124), *smotrity* (s. 124), *płysty* (s. 125), *połszyty* (s. 125), *prekrestyty* (s. 125), *pryhadyty* (s. 125), *prynużyty* (s. 125), *sumowaty* (s. 126), *werhnuty* (s. 127), *watomyty* (s. 127), *zazwidaty sia* (s. 128); особові форми дієслів: *hajnuje* (s. 122), *lažu* (s. 123), *me* ‘skrócenie słowa: maje’ (s. 124), *pojut* (s. 125);

прислівники: *de* (s. 122), *dzwonko* (s. 122), *doli* (s. 122), *hen* (s. 122), *kuda* (s. 123), *luczsze* (s. 124), *nagle* (s. 124), *persze* (s. 125), *tut*, *tutki*, *tużno* (s. 127), *strómholow* (s. 126), *wódki* (s. 126), *wódnon* (s. 126), *wtondy* (s. 126).

Українська лексика в словничку репрезентує риси говорів південно-західного наріччя:

а) фонетичні ознаки:

реалізація фонему /и/ в наголошеній позиції у звуці [e]: *kedaty*, *kenuty* (s. 123) – властива наддністр., сх.карпат., пд.волин. говіркам пд.-зх. наріччя; волин.-поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 48–49];

зворотний пересув від [x] – до [к] у словах іншомовного походження: *koruhwa* (s. 123), *krest* (s. 123), *prekrestyty* (s. 125) [221, с. 944];

сполучення *-ur-*, *-ul-* на місці давніх сполук *-рѣ-*, *-ль-*: *kerwy* ‘krwi’ (s. 123) – поширене в карпат. групі говорів, наддністр., покут., зх.поділ. говірках [4, т. 2, к. 71; 29, с. 48; 157, т. 1, с. 169; 221, с. 592; 230, т. 7, к. 504; 255, з. 4, к. 167; з. 6, к. 292; 256, с. 50–52];

відсутність подовжених м’яких приголосних в іменниках с. р. на **-ьje*: *winczanie* (s. 127), *spasenie* (s. 126), *upowanie* (s. 127) – властиве говорам пд.-зх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 98; 77, с. 82];

звукосполучення [цв] замість [кв]: *swuty* (s. 122) – поширене в буков., гуцул., покут., бойк., наддністр., надсян., пн.лемк. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 120; 221, с. 78];

наявність звукосполучень *gi*, *ki*, *xi* на місці давніх *гы*, *кы*, *хы*: *doki* (s. 122), *krychkij* (s. 123), *chutkij* (s. 121) – властива наддністр., надсян., волин. говіркам пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говіркам пн. наріччя [91, с. 171; 30, с. 12–14; 130, с. 269; 177, с. 109; 223, с. 171];

б) морфологічні ознаки:

вказівні займенники *sej*, *siu* (s. 126) – поширені в сх.бойк., пд.наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс., ср.поліс. говірках пн. наріччя [4, т. 2, к. 210; 157, т. 2, 1984, с. 209; 192, с. 141–142];

інфінітиви на *-чи* що відбивають історичну зміну *gt, *kt > *č: *lahczy* (s. 123), *stowczy* (s. 126) – характерний для говорів пд.-зх. наріччя, окрім сх.волин., сх.поділ. говірок [4, т. 2, к. 234; 7, с. 211; 23, с. 55; 27, с. 77; 29, с. 132; 30, с. 76; 177, с. 146; 223, с. 149];

кінцевий [т] у формі дієслів III ос. мн. теп. ч.: *ženut* (s. 128) – поширений в більшості говорів пд.-зх. наріччя; у ср.наддніпр. говорі пд.-сх. наріччя [7, с. 135];

давня форма дієслова бути – *jeśto* (s. 123) – властива бойк., надсян., наддністр. говіркам пд.-зх. наріччя та волин.-поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 140; 157, т. 1, 247];

прийменник *d* (s. 122), *k* (s. 123) що поєднується з іменником у Д. в. одн. – засвідчений у бойк., буков., покут., гуцул., лемк. говірках пд.-зх. наріччя; у поліс. говірках пн. наріччя [7, с. 159; 51, с. 21; 148, с.16, 60; 157, т. 1, с. 202; 192, с. 89; 230, т. 7, к. 447];

підрядні сполучники: *hi 'jak'* (s. 122) – властивий карпат. та гал.-буков. групам говорів пд.-зх. наріччя [7, с. 175]; *koby* (s. 123) – характерний для наддністр., бойк, гуцул., буков., поділ. говірок пд.-зх. наріччя; *sły* (s. 126) – поширений у бойк., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя; зх.поліс. говірках пн. наріччя [3, т. 2, с. 154; 23, с. 85; 157, т. 2, с. 229].

3.3. Українсько-польські словнички в періодичних виданнях

3.3.1. «Słowniczek. Wytlumaczenie słów mniej zrozumiałych». У кінці кожного з чотирьох номерів польсько-українського альманаху «Siolo. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» (Львів, 1866–1867) уміщено «Słowniczek. Wytlumaczenie słów mniej zrozumiałych»: у № 1 – 204 слова, у № 2 – 133 слова, у № 3 – 133 слова, у № 4 – 234 слова [278].

Макроструктуру пам'ятки становить апелятивна лексика, оніми та фраземи. Зафіксовано 2 онімні назви: *Hala* (3, s. 189), *Katria* (2, s. 191); 2 фразеологічні одиниці: *weremija krutyty* (3, s. 192), *wyłupyty bańky* (3, s. 192).

Українська частина словничка передана польською графікою й укладена за алфавітом польської мови.

Мікроструктуру пам'ятки складає заголовне слово та польський відповідник, виявлено граматичну характеристику: *onuk*, -а (1, s. 190). Використано різні способи перекладу заголовних слів – однослівні еквіваленти: *buśko* 'bocian' (1, s. 187), *bublyk* 'obwarzanek' (1, s. 187), *zachid* 'zachód' (1, s. 192); синонімні відповідники: *bila* 'w pobliżu, tuż' (1, s. 187), *churtowyna* 'zamięć, śnieżycy' (2, s. 187), *czysno* 'korzyść, przybytek' (1, s. 187); описові конструкції: *berlin* 'powóz podróżny' (1, s. 187), *bożnyk* 'pulka, na której ustawione obrazy' (3, s. 189), *halawa* 'miejsce wolne wśród lasu' (2, s. 191), *szwendiaty* 'chodzić z kraju w kraj' (1, s. 191). Спорадично заголовними словами виступають синоніми: *zirka*, *zirnycia* (1, s. 192), *metel*, *metelyk* (3, s. 190); розкрито омонімне значення слова: *chwyla* 'fala na Ukrainie, minuta – w Galicji' (1, s. 187). До стилістично забарвленої лексики подано відповідні ремарки: *Hala zmniejszone* 'Anna' (3, s. 189), *kochanniaczko pieyszczotliwe* 'miłość' (3, s. 189).

Зафіксовано іменники у формі Кл. в.: *bateczku* (1, s. 187), у формі мн.: *czenci* (3, s. 190); прикметники с. р. *hirke*, *lute* (2, s. 183); особово-вказівний займенник у формі Р. в.: *joho* (2, s. 191); дієслова у формі 3-ої ос. одн. теп. ч.: *tnyaje* (2, s. 191), *pozichaje* (1, s. 190), дієслова у формі ж. р. мин. ч.: *zabriu* (2, s. 192), *wyczuniała* (1, s. 192); дієслова у формі наказового способу та безособовій формі: *schamenuś* (1, s. 191), *polehszało* (1, s. 190); дієприслівник *schamenuwszy* (4, s. 187).

Заголовними словами є початкові форми усіх змінних лексико-граматичних розрядів слів: *proszcza* (3, s. 191), *żalibnyj* (1, s. 192), *żoden* (4, s. 188), *utomytyś* (1, s. 191); числівник *obojko* pieyszczotliwe 'oboje' (3, s. 190); прислівники: *wkupi* (2, s. 192), *tohdi* (2, s. 192); прийменник *bila* (4, s. 181), сполучники: *adże* (2, s. 189), *iszcze* (3, s. 189); частки: *awżeż* (2, s. 189), *mabut*' (4, s. 184), *same* (3, s. 191); вигуки: *ady* (2, s. 189), *cur tobi* (1, s. 187), *dalebi* (2, s. 189).

Виявлено такі тематичні групи лексики:

«абстрактні назви»: *witann'a* (3, s. 192), *hordość* (4, s. 182), *diaka* (1, s. 188), *dokaz* (1, s. 188), *zazor* (4, s. 184), *zaczipka* (3, s. 192), *zbih* (3, s. 192), *myr* (4, s. 183), *moroka* (4, s. 183), *naruha* (4, s. 184), *omana* (3, s. 189), *peczal* (1, s. 190), *sowit* (4, s. 187), *sorom* (1, s. 191), *uhoda* (3, s. 192), *ukor* (1, s. 191);

«назви осіб за родом занять»: *bodnar* (2, s. 189), *wiszczun* (1, s. 192), *gazda* (2, s. 189), *żowniar* (3, s. 192), *powodyr* (4, s. 186), *orendar* (2, s. 189), *rajca* (3, s. 191), *recznyk* (3, s. 191), *rybalka* (1, s. 191), *stratylat* 'het'man' (4, s. 186), *tytar* (1, s. 191), *czerneć* (4, s. 182);

«назви тварин»: *lastiwka* (1, s. 189), *łysenia* (4, s. 183), *piwnyk* (2, s. 189), *sołowejko* (1, s. 191);

«побутові назви»: *bożnyk* (III, s. 189), *dranka* 'szmata, łachman' (4, s. 182), *hłeczyk* (2, s. 191), *kużil* (1, s. 183), *kuriń* (1, s. 188), *łenta* (4, s. 183), *perelih* (3, s. 191), *plaszka* (4, s. 185), *skatert'* (4, s. 186), *wuleń* (4, s. 188).

Українська лексика в словнику містить особливості говірок різних наріч:

фонетичні ознаки:

реалізація фонему /и/ в наголошеній позиції в звуці [e]: *trewaty* (4, s. 187) – властива наддністр., гуцул., пд.волин. говіркам пд.-зх. наріччя; волин.-поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 48–49];

звук [o] перед наголошеним [a]: *choziajin* (2, s. 189) – зафіксовано в говорах гал.-буков. і карпат. груп, у зх.поділ. говірках пд.-зх. наріччя [4, т. 2, к. 59; 77, с. 22];

протетичний [i] *izdrihnutyś* (4, s. 182), *izzywaty* (3, s. 189) [221, с. 348] – поширене в закарп. говірках пд.-зх. наріччя;

звук [e] замість [i]: *semja* (4, s. 186) – властивий говорам пн., пд.-сх. наріччя [77, с. 29];

звук [i] замість [и] в позиції після губних, піднебінно-зубних: *postriwaty* (4, s. 185), *rozbiszaka* (4, s. 186) – поширений у говорах пн. наріччя [7, с. 49; 138, с. 54];

депалаталізація звука [p']: *hrukaty* (4, s. 182), *nezraczyj* (4, s. 184) – відома наддністр., поділ., волин., говіркам пд.-зх. наріччя, зх.поліс. ср.поліс. говорам пн. наріччя; більшості говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 115–116; 7, с. 231; 77, с. 61–62, 135, с. 13];

опускання початкового приголосного у дво- й тричленних сполуках консонантів: *[б]łyskawka* (4, s. 183) – поширене в лемк., закарпат., наддністр., поділ. говірках пд.-зх. наріччя; ср.поліс. говірках пн. наріччя; ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя [77, с. 97];

відсутність протетичного [в] перед [о] та [у]: *uzkie* (s. 192) – засвідчено в карпат. групі говорів, наддністр., буков., покут., гуцул. говірках пд.-зх. наріччя; говірках пд.-сх. наріччя [78, с. 94–95; 223, с. 147];

звук [ф] замість [х] та звукосполучення [хв] як гіперистичне явище: *fila* (2, s.189) – характерне для бойк., гуцул., волин., наддністр., надсян., поділ., покут. говірок пд.-зх. наріччя; зх. частини говорів пд.-сх. наріччя [4, т. 2, к. 86; 30, с. 47; 78, с. 49; 108, с. 259; 223, с. 61];

перехід [л] в [ў] в позиції після голосного: *towkowaty* (4, s. 187) – зафіксовано в усіх говорах гал.-буков., карпат. груп [4, т. 2, к. 127; 7, с. 226; 108, с. 38; 223, с. 72; 230, т. 7, к. 511];

зворотний пересув від [х] – до [к] у словах іншомовного походження: *korohwa* (4, s. 183) [221, с. 944];

Виявлено морфологічну ознаку – форми інфінітива з суфіксом **-ть**: *widmowat'* (3, s. 192), *rydat'* (4, s. 186) – властиву поліс. говіркам пн. наріччя [7, с. 126].

3.3.2. «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» А. Кремера. «Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863» Александра Кремера репрезентує українізми у мовленні польської шляхти на Поділлі в середині ХІХ ст. У передмові до словничка автор зауважив, що польська мова, якою послуговувалися польська шляхта на Поділлі, засвоювала українську

лексику, зокрема на позначення назв сільськогосподарських знарядь та їх частин, житла, ділянок поля, лісу, степу та ін. Лексикограф указує на фіксацію заголовних слів з «Słowniczka prowincjonalizmów ...» у «Słowniku języka polskiego» С.- Б. Лінде: *dzierżak* (r.) *trzonek motyki, kilofa* itp. L.[inde] (s. 274); на фіксацію в словнику С.Б. Лінде слів, тотожних за звучанням, але з іншим значенням: *lom* ‘*drączek żelazny do wyważania kamienia lub rozbierania muru* L.[inde] n.[ie]m.[a] t.[ego] z.[naczenia]’ (s. 294); на відсутність слів у «Słowniku języka polskiego» С.-Б. Лінде: *dorobadło* ‘z obyczajka L.[inde] 0.’ (s. 273) [276, s. 259–262].

Макроструктуру пам’ятки становлять 952 заголовні слова [56, с. 127]. Мікроструктуру складає заголовне слово та його пояснення польською мовою. Значення заголовних слів передано переважно описовими конструкціями: *harasówka* ‘*wełniana, wązka czerwona tasiemka*’ (s. 280), *kopanica* ‘*drzewo, najczęściej grabowe, wykopane z jednym korzeniem, mającym odpowiednie potrzebie wygięcie, służące za części dólne sani, na których się suną*’ (s. 290); значно рідше – однослівними відповідниками: *polonica* (r.) ‘*truskawka*’ (s. 307), *puzo* (r.) ‘*brzuch*’ (s. 311). Для тлумачення слів з тотожними значеннями автор використав відсильні ремарки: *duszko* z[obacz] *serce* (s. 274), *dwa złote* z[obacz] *cebule* (s. 274), *zanadzić się* z[obacz] *wnadzić się* (s. 331).

Запозичена лексика у словничку має етимологічну характеристику: *abucht* (orm.[iańskie]) (s. 263), *arkan* (z t.[atarskiego]) (s. 264) *balan* (mołd.[awskie]) (s. 265), *cedula* (łac.[ińskie]) (s. 268), *czaban* (tur.[eckie]) (s.), *furman* (niem.[ieckie]) (s. 276), *trierować* (greckie) (s. 323); до ботанічних назв подано латинські відповідники: *kopak* ‘*grzyb, merulius cantarellus*’ (s. 289), *dywderewo* ‘*dzieńdzierzawa, datura stramonium*’ (s. 274); *ordowina* ‘*viburnum lantana* (L.[inde] *hordowina*)’ (s. 301).

До заголовних слів у пам’ятці спорадично наведено синонімні назви, що функціують у мовленні поляків м. Кракова та його околицях: *dynia* (*Cucurbita pepo*) ‘*koło Krakowa zwana także banią jest podobna do arbuza tylko*

większa i bardziej kulistego kształtu (z L.)' (s. 274), *czerkusze* 'gatunek śliwek zwanych w Krakowie damąszkami' (s. 271). Понад 200 заголовних слів лексикограф визначив як українські за походженням і позначив ремаркою (r.[uskie]).

У пам'ятці вирізняємо такі групи заголовних слів-українізмів:

а) українська лексика з фонетичними ознаками польської мови:

палаталізація приголосних у польській мові на противагу депалаталізації приголосних через злиття *i* в *u* в українській: *domowina* (s. 273), *mogilki* (s. 296), *pisanka* (s. 305), *popowicz* (s. 307) [194, с. 229, с. 111];

твердість *u* в польській мові на противагу м'якості внаслідок другої й третьої палаталізацій в українській: *durnica* (s. 274), *zahalnica* (s. 331), *polonica* (s. 307), *potylica* (s. 309) [237, s. 86];

м'якість приголосних перед [e]: *niebylica* (s. 298), *niesamowity* (s. 298–299) [262, s. 13];

субституція українського *p* польським диграфом *rz*: *burzan* (s. 268), *grzywna* (s. 278), *kurzeń* (s. 292); зафіксовано також *kureń* (s. 292), *przynuka*, *zpolzczone r. prynuka* (s. 310) [194, с. 8];

закінчення *-u* в Н. в. одн. прикметників: *gelewaty* (s. 277), *lukawy* (s. 295), *peristy* (s. 304), *pohany* (s. 306), *cikawy* (s. 269) [114, с. 235; 194, с. 9];

суфікс *-c* у формі інфінітива: *pantrować* (s. 303), *pałamarować* (s. 302), *podużać* (s. 306), *sapać* (s. 314), *szelepować* (s. 320), *szkandybać* (s. 320) [194, с. 9];

суфікс *-ек*, що відповідає українському *-ок*: *zaportek* (с. 332), *kruczek* (s. 291), *nakorenek* (s. 297), *opesek* (s. 301), *połudenek* (s. 307), *snidanek* (s. 316) [194, с. 8; 237, s. 87];

б) українська безеквівалентна лексика, зокрема: *wieczornica* 'młodziey obojej płci w długie zimowe wieczory do jednej chaty, gdzie się przedzie, śpiewa i kazki rozpowiada; dziewczyna chodząca na te wieczornice, równie nazywa się wieczornicą, co niezbyt ją dobrze zaleca' (s. 325), *iwaniec* 'jarmark doroczny w Kamieńcu Podolskim na św. Jana, a także to, co się na tym jarmarku kupuje zwykle na podarunek dla dzieci lub służby domowej, i tak np. kupiłem ci iwancia' (s. 284),

piotrówka ‘post u Rusi pszed św. Piotrem, piotrowczany dzień, najdłuższy w roku’ (s. 305), *czumak* ‘furman dostawiający wołami pszenicę z Podola i Ukrainy do Odessy, sól z Krymu, rybę z Donu, gips z nad Zbrucza itd. o człowieku, który się zupełnie wyzwolił ze wszelkich form towarzyskich i zdziczał mówią: zczumaczył się’ (s. 271), *jurek* ‘narzędzie drewniane, z kijka krótkiego, mierniej grubości, zakarbowanego na obu końcach, do zwijania przędzy na kłębki używany’ (s. 284) та ін.;

в) українська діалектна лексика з фонетичними ознаками говірок південно-західного наріччя: ненаголошений [e] на місці [a] після й на початку слова: *jewir*, *jerlik* (s. 284) [77, с. 36]; [ф] на місці [x]: *fatka* (s. 276), *futor* (s. 276) [77, с. 49]; депалаталізація приголосного [p']: *bajstruk* (s. 264) [77, с. 61–62], депалаталізація *ц* у суфіксі *-ець* (< ьць): *hostec* (s. 281) [77, с. 77]; лексичні діалектизми, що функціують в говорах південно-західного наріччя: *barabola* ‘ziemniak’ (s. 265) [222, с. 47–48], *barda* (s. 265) [67, с. 21; 222, с. 49], *huby* (r.) ‘grzyby w ogule’ (s. 282) [67, с. 49–50].

г) зафіксована в пам’ятці лексика українського походження безпосередньо запозичена з української мови: *balabuch* (r.) (s. 264) [88, т. 1, с. 122], *jewir* ‘traszka oddzielająca się od pnia między dwoma zacieciami przy zrąbaniu drzewa’ (s. 284) – укр. *jewir* [254, т. 2, с. 173], *kowbica* ‘podbory stałe w ziemi wkopane, na których się osadza ławki w chacie, nazywają kowbicami’ (s. 290) [88, т. 2, с. 481] – укр. *koŭbicia* [254, т. 2, с. 508]; *kotygi* ‘wóz mocny a nizki, do przewożenia wielkich ciężarów, np. kamienia młyńskiego, wału do koła młyńskiego’ (s. 290) – укр. *kotyha* [254, т. 2, с. 507], *łom* ‘drażek żelazny’ (s. 294), *kulbaba* (r.) (s. 291) [88, т. 3, с. 136], *łukawy* (s. 295) – укр. *łukawuj* [254, т. 3, с. 824], *nałyhacz* (r.) (s. 298) [88, т. 3, с. 229–230] – укр. *nałyhacz* [254, т. 3, с. 97], *oczeret* (r.) (s. 300) [88, т. 1, с. 183] – укр. *oczeret* [254, т. 4, с. 559], *chmyz* ‘chrust drobny podlejszego gatunku; koniaka drobna, niepoczesna, kuc’ (s. 269) [88, т. 6, с. 188], *czemery* (r.) ‘krzyże, grzbiet, np. Połamać wilkowi czemery. (L. 0)’ (Kr. s. 270) – укр. ‘czemery’ [254, т. 1, с. 382];

запозичена з інших мов за посередництвом української: з тюркських мов, зокрема турецької: *kaban* (r.) (s. 285) тат., чаг., алт., каз. та ін. *kaban*; етимологи припускають запозичення лексеми за посередництвом української або білоруської мов [88, т. 2, с. 330], *kazan* (r.) ‘kocieł duży’ (s. 287) – тур. *kazan* [88, т. 2, с. 340], *czerha* (s. 270) [88, т. 6, с. 299–300; 254, т. 1, с. 384], *czahar* (s. 270) [88, т. 6, с. 274–275; 254, т. 1, с. 368]; турецької або кримськотатарської мови: *sagan* (r.) ‘kocieł’ [88, т. 5, с. 161], *chebeta* (r.) ‘szególna zdolność do czegoś’ (s. 269) [88, т. 6, с. 419; 254, т. 1, с. 274], *burzan* (r.) (s. 268) [88, т. 1, с. 306; 254, т. 1, с. 239];

з романських мов: *tamałyga* (mold.) (s. 296) [88, т. 3, с. 376; 254, т. 2, с. 868], *sapa* (r.) ‘nadzdzie ogrodnicze, do okopywania roślin...’ (s. 314) [88, т. 5, с. 178–179], *wurda* (r.) ‘po roztarciu nasion olejnych, konopi, maku itp. w makutrze, masa rozpuszcza się wodą ciepłą skąd powstaje mleczanek (emulsion), która prefermentowawszy, daje osad gęsty, nazywający się wurdą, używaną w poscie do nadziewania pierogów’ (s. 329) [88, т. 1, с. 440]; *berbenica* (r.) [88, т. 1, с. 168] – укр. *berbenycia* [254, т. 1, с. 115], *hajdaj* ‘pastuch wolów’ (s. 279) [88, т. 1, с. 452] – укр. *hajdaj* [254, т. 2, с. 4], *czeczuhu* ‘świnie, także ryby, szterlety’ (s. 270) [88, т. 6, с. 316] – укр. *czeczuhu* [254, т. 1, с. 380];

арабської: *mohorycz* (r.) (s. 296) – укр. *mohorycz* [254, т. 2, с. 1030];

угорської: *lohaza* (r.) (s. 294) – уг. *lóhoz* [88, т. 3, с. 278–279]; церковнослов'янської: *na prach* (r.) ‘do szczętu’ (s. 298) – цел. прахъ [88, т. 5, с. 557].

3.3.3. «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim» П. Париляка. «Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek» П. Париляка надрукований у часописі «Zbior wiadomości do Antropologii Krajowej» (Kraków, 1877), який видавала Komisja Antropologicznej Akademii Umijętności w Krakowie.

Пам'ятка містить передмову «Słowo wstępne», у якій лексикограф наводить ознаки впливу української мови на мову поляків у Дрогобичі та його околицях, а саме: фонетичні, представлені наявністю протетичного *v* перед *o*, *ó*, *u* у словах *wosiém*, *wón*, *wucho*; вимовою *é* як *i* у слові *ié* у слові *ji* (*jéj*), як *a* в дієслові *miéc* – *tać*; носового *ę* як *e* в закінченнях дієслів 1 ос. одн. теп. ч.: *widze*, *słysze*, в закінченні 3. в. одн. ж. р.: *matke*, *ręke*, *trzecie*, *klase*; *sz* замість *cz* у слові *sztéry*; *z* замість *dz* у словах *barzo*, *barz* та ін.; граматичні ознаки репрезентують закінчення *-u* в іменниках Н. в. мн., замість польського закінчення на *-i*, *-owie*: *dwa studenty*, *nasze starosty*; енклітична форма Д. в. займенника себе – *sy*, замість *sobie*: *daj sy spokój*; прийменник *za* у значенні польського *o*: *mówić za kogoś lub za coś mówić o kimś lub o czymś* та ін. [277, s. 341–347].

Макроструктура пам'ятки становить 681 слово. Зафіксовано загальноновживану апеллятивну лексику, онім *Piotryk* 'Pietrzyk, Pietruś' (s. 357), фразеологізми *ani słychu ni dychu (o nim)* 'jeżeli kto bez wieści przepadł' (s. 347), *bobu komu dać* 'dać się komu we znaki, dosadzić komu' (s. 438), *muchy w nosie* 'w Drohobyczu tylko znaczy mieć kapryzy' (s. 355), *nie mieć z czego hosna* 'pożytku' z ruska (s. 356), *trafia mu si fuzyja* 'przydarzyło mu się co niespodziewanego' (s. 361), *zachodzi kogo na staro* 'pielgnowa', *zachodzi w głowe* 'troska się', *zaj sobie świata hantamer* niem. Handhammer 'młot kowalski' (s. 351).

Заголовні слова передано переважно описовими конструкціями: *baj duże* 'małej wagi (niedbam o to), mniejsza o to' (s. 347), які спорадично супроводяться ілюстраціями: *aż lubo* 'chwałąc np. tak dobrze czyta aż lubo' (s. 347), *babrać się w czym* 'przebierać, gmérać w czymś, np. dziecko babrze si w ciescie' (s. 347), *bidkać się* 'uskarzać się na biędę, nieszczęcie; np. nic nie robi, tylko chodzi taj bitka' (s. 348), *cieple twoje słowo* 'jeżeli kto co obiecuje, o kim wątpią, żeby dotrzymał (pochodzi ten zwrot od przysłowia: obiciał Pan kozuch tepłe Pańske słowo. R.)' (s. 349).

П. Париляк указує на фіксацію заголовних у лексикографічних джерелах, зокрема в «Słowniku języka polskiego» (Варшава, 1807–1814, 1854–1860) Б.-С. Лінде, «Słowniku języka polskiego» (Вільно, 1861) А. Здановича, «Słowniczku prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863.» А. Кремера: *miękuszką* u Linde i Zdan[owicza] *miękus* (s. 355), *kiczka* zob.[acz] Linde i Zdan[owicz] (s. 353); ‘jak Kr.[emer]’: *arbuz* (harbuz), як Kr.[emer] (s. 347), *bajura*, як Kr.[emer] (s. 347) та ін.; у літературних творах: *iskać* ‘szukać sobie sławy: w wyprawie Igora na Połowców (s. 353), *czeń* ‘czeń to Bóg da (W.[acław z Oleska)’ (s. 349) та ін. Лексикограф подає ареали функціонування слів: *abo zam. albo podobnie jak w Kaszubskiem* (s. 347), *kociorubka* ‘u Kr.[akowie] owoc potwornej formy. Na Bukowinie nazywają tak: smarże’ (s. 353) та ін.

Виявлено 43 заголовні слова з ремаркою r.[uskie]. У пам’ятці вирізняємо українізми, що містять ознаки польської мови, зокрема фонетичні:

а) палаталізація приголосних в польській мові на противагу депалаталізації приголосних через злиття *i* та *u* в українській: *durniczka* (s. 350), *zahalnica* (s. 362), *pisanka* (s. 357), *potylicą* (s. 358) [229, с. 111];

субституція українського *p* через польський диграф *-rz*: *dzwierze* (r. dweri) (s. 350), *przychadać sobie* ‘przypomnieć sobie. r.’ (s. 358), *przynuka* (*prynuka*) (s. 358) [194, с. 8; 237, с. 86];

морфологічні ознаки:

закінчення *-u* в прикметників у Н. в. одн.: *hykawy* (s. 352), *lukawy* (s. 355), *rohany* (s. 357), *krasny* (s. 354), *kurażny* (s. 354) [101, ч. 2, с. 75; 114, с. 235; 194, с. 9];

суфікс *-c* у формі інфінітива: *hawkać* (s. 351), *zabaczyć* ‘zapomnieć, z r. ‘zabaczyty’ (s. 362), *zerkać* (s. 363), *znać* ‘zam[iast] wiedzieć’ z rusk.[iego] (s. 363), *drulić* ‘tracić’ (r. drułyty) *ogarnąć się* np. w kozuch (r. ochornuty sia) ‘wziąć na siebie’ (s. 357), *podużac* ‘wyzdrowieć’ (s. 357), *toropić kogo i się* (s. 361) [194, с. 9];

словотвірну ознаку – суфікс *-ek*, що відповідає українському *-ок*: *zahalem* ‘(r. *zahałom*)’ (s. 362), *połudenek* (s. 358) [194, с. 9; 237, с. 87].

б) лексичні запозичення з української мови: *welet* ‘olbrzym’, z ruską (s. 361), *wołotiuha* (s. 361), *hy, hyby* ‘jak’ (s. 352) – укр. *hej(by)* [254, т. 2, с. 68], *hodi* ‘trudno’ (s. 352) – укр. *hodi* [254, т. 2, с. 46], *koromysło* (s. 355) [88, т. 2, с. 40] – укр. *koromysło* [254, т. 2, с. 478], *kulbaba* ob.[acz] Kr.[emer] (s. 353) [88, т. 2, с. 136], *łohaza* [88, т. 2, с. 278–279; 254, т. 2, с. 810], *muraszka* r. ‘mrówka’ (s. 355) – укр. *muraszka* [254, т. 2, с. 1070], *projdyświt* ob.[acz] Kr.[emer] (s. 358) – укр. *projdyświt* [254, т. 4, с. 1011], *strimhołow* r. ‘głowa naprzód’ (s. 360) – укр. *strimhołow* [254, т. 4, с. 454], *sum* z ruska ‘smętne dumanie’ (s. 360) [88, т. 5, с. 473; 254, т. 6, с. 510], *zamoroka* ob.[acz] Kr.[emer] (s. 362), *perewerty* ob.[acz] Kr.[emer] (s. 357) – укр. *pereverty* [254, т. 4, с. 114], *śloza* (s. 359) [88, т. 5, с. 311], *storożka* (s. 360) – укр. *storożka* [254, т. 6, с. 436], *czerez* (s. 349) – укр. *czerez* [254, т. 1, с. 384] та ін.;

запозичення за посередництвом української мови – з арабської: *mohorycz* ‘t.s. co litkup’ ob.[acz] Kr.[emer] (s. 355) [88, т. 2, с. 464] – укр. *mohorycz* [254, т. 2, с. 1030];

спорадично зафіксовано семантичні кальки з української мови: *czuć* ‘w znaczeniu słyszeć (z ruska i po kaszubsku) (s. 349), *człowiek* ‘maż, z r.’ (s. 349).

3.4. «Słowniczek huculski» в «Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego» (Краків, 1880) та «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» у «Przewodniku dla zwiedzających Czarnogore położona w powiecie Kossowskim» (Львів, 1881) Я. Грегоровича

Пам’ятки опубліковані в науково-популярному щорічнику «Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego» (Kraków, 1880) під назвою «Słowniczek huculski» [274, s. 26–35] та як додаток до книги «Przewodnik dla zwiedzających Czarnogore położona w powiecie Kossowskim» (Lwów, 1881) під назвою «Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem» [273, s. 16–32]. У кінці львівського видання словничка Я. Грегорович зазначив, що лексичні

матеріали здебільшого взяті з мовлення мешканців села Жаб'я й навколишніх сіл – Криворівні, Ясенова, Гриняви, Космача [273, s. 31].

Макроструктура краківського видання пам'ятки становить 486 слів, львівського видання – 521 слово. В обох пам'ятках зафіксовано апелятивну лексику. У мікроструктурі джерел заголовні слова перекладені польськими однослівними відповідниками: *ber* 'kładka' (GrPTT, s. 26; GrP, s.17), *dawi* 'rano' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *hałajkaty* 'śpiewać' (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), синонімними еквівалентами: *abomownia* 'echo, głos' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *bulkoty*, *bulkotity* 'belkotać, mówić niewyraźnie' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17); передано багатозначність слів: *biziwny* 'pewny, dotrzymujący słowa' (GrP, s. 17), *panczowaty* 'brakować, przebierać' (GrP, s. 24), *worośkij* 'zbyteczliwy, dokuczliwy' (GrP, s. 29). Здебільшого безеквівалентна лексика перекладена описовими конструкціями: *besahy* 'worek zawieszony przez konia, do noszenia zboża' (z wołoskiego *bessacos*) (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *berfela*, 'kij, na którym wieszka się kocioł nad ogniem do gotowania mleka na sery' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *braj* 'kij u spodu gruby, do nabijania, czyli natłaczania bryndzy w berbenicy' (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *borduch*, 'skóra z kozy, w miejsce worka na mąkę' (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17).

До ботанічних назв здебільшого подано латинські еквіваленти: *dzwonok* 'campanela' (GrP, s. 19), *matrygan* 'arropa belladona' (GrP, s. 23), *omega* 'rhododendron' (GrP, s. 24); до зоологічної назви: *hołowacz* 'lachsforele' (GrP, s. 20). Спорадично зафіксовано фразеологізми – як заголовне слово *tekło mene* 'tknięło mnie' (s. 28) та як ілюстрацію: *brynyt* 'bręczy' *dusza leż brynyt w tili* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 17). До макроструктури словничка не введено займенників та числівників.

Заголовні слова, що є змінними частинами мови, зафіксовані в початковій формі: *baryty sia* (GrPTT, s. 27; GrP, s.16), *berweno* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *marżyna* (GrP, s. 23), *pomiast* (GrP, s. 25); трапляються також іменники у формі мн.: *bdżoły* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *kulbaki* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22); дієслова мин. ч. у формі ч. р. одн.: *werhła sie* (GrPTT, s. 34), *werh*

sie (GrP, s. 29); теп. ч. в 1 та 3 ос. одн.: *felejuju* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *boit* (GrP, s. 17). Зафіксовано прислівники: *znapara* (GrP, s. 31), *telma* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28); вигуки: *haukie* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *heu* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20).

У пам'ятках головно представлені такі тематичні групи лексики:

«абстрактні назви»: *zaloga* (GrP, s. 30), *w worosi* (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *onum* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *oruda* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *potana* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *rejwach* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 26), *smaha* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *sopuch* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *tokma* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *tusok* (GrPTT, s. 34; GrP, s. 28);

«назви звичаїв та обрядів»: *bozka* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *hlembiza* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *obid* (GrP, s. 24), *oharczyk* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *proszcza* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *sosokalo* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27);

«назви на позначення родинних стосунків»: *diedia* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *lela* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *fijnka* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *fijnok* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *szurenec* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28);

«назви кухонних предметів»: *galawan* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *puhar* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *putyna* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *rakwa* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26), *ryndza* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *czahun* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18);

«назви їжі та страв»: *banosz* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *skorom* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *juszka* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21);

«назви осіб за видом діяльності»: *adunkat* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *bouhar* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *mucholap* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *sadzer* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *sekmanycz* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *szczipar* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *znachor* (GrPTT, s. 35; GrP, s. 30);

«назви будівель та їх частин»: *bucznia* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *kolesznia* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *kołyba* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *okil* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *pid* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *szalasz* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *zymarka* (GrP, s. 30);

«назви одягу»: *gudla* (GrP, s. 20), *kieptar* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *portki* (GrP, s. 25), *suknia* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27), *szłyk* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *ubranie* (GrPTT, s. 34; GrP, s. 28);

«медичні назви»: *bubka* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 17), *guszkier* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *godza* (GrP, s. 19), *dymało* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *durnieczka* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *hostec* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20);

«ботанічні назви»: *afyny* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 16), *borta* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *czebryk* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *drapakie* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *hłembica* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *kossyci* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 22), *kremenycia* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 22), *krywe zile* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *kulbaki* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *matrygan* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *osypnyk* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *rast* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26);

«зоологічні назви»: *biłycia* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *hołowacz* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *dziworon* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 19), *drobieta* (GrPTT, s. 27; GrP, s. 18), *zwirak* (GrPTT, s. 35; GrP, s. 28), *żandaryk* (GrP, s. 30), *oribok* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *poharec* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *połowyk* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *sołukwa* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 27);

«назви орографічних об'єктів»: *grehit* (GrPTT, s. 28) – *gregit* (GrP, s. 19), *gróń* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19), *kiczera* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *oblaz* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *ripa* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 26).

«назви реалій гірського пастухування»: *berfela* (GrPTT, s. 26; GrP, s. 17), *watah* (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *hrudka* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 20), *zastajka* (GrP, s. 30), *kolesznia* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *kołokił* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 21), *litowyszczce* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 22), *mirtuk* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 21), *natynyna* (GrPTT, s. 30; GrP, s. 23), *oberka* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 23), *okił* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 24), *połonnyk* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *porniała* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *skolotynty* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27), *szperla* (GrPTT, s. 33; GrP, s. 28), *urda* (GrPTT, s. 34; GrP, s. 29), *furasz* (GrPTT, s. 28; GrP, s. 19); лісосплаву: *koroda* (GrPTT, s. 29; GrP, s. 22), *pilcha* (GrPTT, s. 31; GrP, s. 25), *ryza* (GrPTT, s. 32; GrP, s. 27).

Виявлено відмінності в макро- й мікроструктурі обох пам'яток. Зокрема, в макроструктурі «Памієтника...» на 35 заголовних слів менше. Натомість кількох заголовних слів з «Памієтника...» немає в «Przewodniku...»: *czilce* 'ubranie na czoło u niewiast' (GrPTT, s. 27), *flek* 'czapka z czerwonego sukna okrągła, barankiem czarnym obszyta' (GrPTT, s. 28), *szczepiar* 'doktor' (GrPTT, s. 33). Зафіксовано також різні способи пояснення тих самих заголовних слів: у «Памієтнику...» – однослівними відповідниками *hotłowa* 'łańcuch' (GrPTT, s. 28), *kalman* 'posługacz' (GrPTT, s. 29), а в «Przewodniku...» – описовими конструкціями: *hotłowa* 'łańcuch do ciągnięcia drzewa' (GrP, s. 20), *kalman* 'posługacz w zrębach dla utrzymywania ognia w kołybach i gotowania' (GrP, s. 21). Крім того, у «Памієтнику...» та «Przewodniku...» виявлено більш або менш поширені пояснення тих самих заголовних слів: *trembita* 'trąba z drzewa brzożowego, długa na dwa metry wewnątrz smolą wylana, grają na niej w połoninach przy owcach, przy pogrzebach, przy kolędach' (GrPTT, s. 33) – *trembita* 'trąba z drzewa brzożowego, długa na dwa metry wewnątrz smolą wylana' (GrP, s. 28), *zwid* 'łapka na zwierza z drzewa, zastawiona w lesie na przesmykach' (GrPTT, s. 35) – *zwid* 'łapka na zwierza' (GrP, s. 30), *plesaty* 'zbierać pieniądze na cerkiew' (GrPTT, s. 31) – *plesaty* 'zbierać pieniądze podczas kolędy na cerkiew (chodzą dzwónkiem kręcąc się w koło)' (GrP, s. 25), *porosznycia* 'rózek na proch' (GrPTT, s. 31) – *porosznycia* 'rózek na proch, na pasie zawieszony' (GrP, s. 25).

3.5. Українсько-польські паралелі в словниках української мови XIX ст.

В історії української лексикографії XIX ст. є пам'ятки, у яких лексикографи вибірково подають українсько-польські лексичні паралелі. Словники з такими українсько-польськими зіставленнями розглядаємо в контексті джерел українсько-польської лексикографії.

3.5.1. «Словарь» у збірці «Малоросійскія пѣсни» (Москва, 1827) М. Максимовича. До збірки українських народних пісень «Малоросійскія

пѣсни» (Москва, 1827) М. Максимович додав українсько-російський «Словарь» [271].

Українську лексику в пам'ятці передано правописом М. Максимовича: звук [i] з давнього ѣ передано літерою ѣ: *вѣко* (с. 227), з етимологічних [o], [e] – літерами ê, ô: *вôнъ* (с. 226); звук [и] – літерами и та ы: *губѣти* (с. 190), *абы* (с. 224); йотований [e] та м'якість приголосного перед ним – літерою е: *есть* (с. 231), для передачі м'якості приголосного перед [o] – літерою ё: *обзѣбати* (с. 243) [102, с. 24].

У передмові до пам'ятки автор зазначив, що «въ прилагаемомъ «Словарѣ» объяснено значеніе встрѣчающихся въ сей книгѣ словъ, кои отличны отъ Рускихъ. Сколько могъ, при помощи другихъ, я старался показать сродство оныхъ съ словами Польскаго и другихъ Славянскихъ нарѣчій ...» [271, с. 222]. Зокрема указано на спорідненість з такими мовами: *ажъ* (богем.[ске]) ‘даже’ (с. 224), *весѣлье* (польск.[e], серб.[ске]) ‘свадьба’ (с. 226), *едвабный* (польск.[e]) ‘шелковый’ (с. 232), *замыкати* (польск.[e]) ‘запирать замкомъ’ (с. 233), *мова* (польск.[e]) ‘рѣчь’ (с. 240), *спись* (польск.[e], нѣмец.[ке]) ‘копье’ (с. 247).

Виявлено 145 заголовних слів, до яких подано ремарки, що вказують на їхню спорідненість з польськими. До 34 заголовних слів подано польські еквіваленти. Це переважно успадкована зі спільнослов'янського фонду українська лексика: *ворушити* ‘wrzuszać’ (с. 227) псл. *vorxъ [88, т. 1, с. 429], *вчинки* ‘uczynki’ (с. 227) [88, т. 6, с. 322–323], *гребля* ‘grobła’ (с. 229) псл. *greti [88, т. 1, с. 589–590], *замыкати* (польск.[e]) (с. 232) псл. *zamykati [88, т. 2, с. 231], *звичайный* ‘zwyczajny’ (с. 233) псл. *vyknoti [88, т. 2, с. 249–250], *кохати* (с. 237) псл. *кохати [88, т. 3, с. 67], *лѣние* (с. 238) псл. *lěrnъ [88, т. 3, с. 265–265], *пахта* (с. 243) псл. *plaxъta [88, т. 4, с. 433], *снѣдати* (с. 247) псл. *snědati [88, т. 5, с. 335], *снѣвати* (с. 247) псл. *vъzprěvati [88, т. 4, с. 373], *сукня* (с. 248) псл. *sъkati [88, т. 5, с. 470]; *чепурный* ‘czupurny’ (с. 250) псл. *čeruriti [88, т. 6, с. 297].

З'ясовано, що українська лексика зі спільнослов'янського фонду містить такі фонетичні відмінності від польської, зокрема рефлексі *torot, tolot* на місці псл. **trot, *tlot*: *ворогъ* 'wróg' (с. 226), *вороженька, ворожка* 'wróżka' (с. 227), *колотити* 'kłócić' (с. 236), перехід праслов'янського дифтонга [ie] в [i], що позначався літерою **Ѣ**: *квѣтка* 'kwiatek' (с. 235); деназалізація голосних [ɔ], [ɛ] і перетворення їх в [y] та [a]: *волоцюга* 'włosęga' (с. 226), *голька, голюка* 'gałaz' (с. 229), *дякую, дяковати* 'dziękować' (с. 231) та ін.

Польські зіставлення подані до української лексики, запозиченої з польської мови: *грасовати, грасую* 'grasować' (с. 229) – пол. grasować [88, т. 1, с. 225], *єдвабный* (польск.[e]) (с. 232) – пол. jedwab [88, т. 2, с. 179] та за її посередництвом, зокрема з італійської мови: *гармата* 'armata' (с. 228) – іт. armata; з латинської мови: *єдамашка* 'adamaszek' (с. 231) – пол. adamaszek, с.лат. adamascus [88, т. 1, с. 48]; з німецької: *жарты* (польск.[e]) (с. 232) – пол. żart, чес. žert, свнім. sërten [88, т. 2, с. 225], *шанувати* (с. 251) – пол. szanować, свнім. schönep [88, т. 6, с. 375], *хвортка* 'fórtka' (с. 234) етимологи припускають польське посередництво з нім. Pforte [88, т. 6, с. 167];

Серед українсько-польських паралелей виявлено запозичення з німецької мови: *мандровати, мандрую* 'wędrować' (с. 239) нім. wander [88, т. 3, с. 380], *шляхъ* (с. 252) пол. szlak, нім. Schlag [88, т. 6, с. 442].

3.5.2. «Idyotykon» у монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» І. Вагилевича. «Idyotykon» – частина рукописної монографії «Rozprawy o języku południowo-ruskim» І. Вагилевича відомий у двох варіантах, які тепер зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника та в Бібліотеці РАН у Санкт-Петербурзі [47, с. 53].

Українсько-польські зіставлення аналізуємо у львівській пам'ятці [263]. Макроструктура львівського варіанта українсько-німецько-латинського словника «Idyotykon» становить близько 4400 слів [47, с. 53]. Пам'ятка

містить передмову «Uwagi», у якій І. Вагилевич виокремлює групи лексикографічного матеріалу. Зокрема заголовні слова, що належать до наріч, в «Idyotykon»-і позначаються (*): *брящити «brzęczyć» (с. 5), *верховина (с. 7), *говѣти (с. 11), *пантелькѣ «mozg» (с. 45), *чвѣнитися ‘cheŃric sie’ (с. 70); «podnarzechowy wyrazu» – лексика, що належить до говірок: *boj.* спрятокъ ‘sprzet’ (59), *huc.* хорóмы ‘sieni’ (с. 68), *let.* русаля (с. 54), *rod.* савина (с. 55), *siew.* сутяга ‘zbir’ (с. 61), *węg.* наремный ‘naramny’ (с. 38), *wol.* пролѣсокъ (с. 50). Слова із невідомою для автора словника етимологією позначено (+): +брѣмя (с. 5), +внегда (7), +иній (с. 24), +капище (с. 25); архаїзми у словнику мають при собі помітки (**): **аршица (с. 1), **бурлакъ (с. 5), **саврасистий ‘śrogi’ (с. 55), **шахъ (с. 72).

До заголовних слів «nadto podobnych lub nadto neredobnych» лексикограф добирає польські відповідники: *boj.* ажонже ‘dopiero’ (с. 1), *зелѣзо ‘zielazo’ (с. 22), колокольчики ‘dzwónki’ (с. 27), копитникъ ‘koputnik’ (с. 28), кошара ‘basówka’ (с. 29), назва ‘nazwa’ (с. 37). Українсько-польський фрагмент словника становить близько 1200 слів.

Макроструктуру словника становлять апелювати, у т. ч. безеквівалентна лексика, пояснена переважно німецькою й латинською мовами: *вечерница* ‘nächtliche Versammlung der Jugend’, ‘nocturna congregatio juventutis ad laborem’ (7), *коровáй* ‘Festbrot bei der Hochzeit’ (с. 28), *кутя* ‘mit Mohn und Honig Zubereiten Weizen’, ‘cum mele et papavere preparatum triticum’ (с. 30), *перѣнѣчка* ‘Brot, welches bei Einsegnung der Osterbäckerei dem Prister gegeben wird’, ‘pānis’ (с. 46), *покутье* ‘Winkel in der Hütte der Tür gegenüber’, ‘angulus in casa oppositus ianuis’ (с. 48). У макроструктурі дотримано алфавіту.

Заголовні слова перекладено однослівними відповідниками. В українській лексиці наголос відзначено непослідовно. Для фіксації української частини словника лексикограф застосував історико-етимологічний правопис. Заголовні слова не завжди супроводяться перекладом: автор за допомогою відсильних ремарок українською або

польською мовою спрямовує читача до іншого тотожного за значенням слова: *hus. бирюкъ patrz волкъ* (с. 3), **дурмань patrz дивдерéво* (с. 16), **кукáвка patrz зозуля* (с. 30), *hus. крисáня patrz брыль* (с. 29), *огортка смот[ри] одежа* (с. 41).

Українсько-польські паралелі становить лексика здебільшого спільнослов'янського фонду, що на україномовному ґрунті виявляє такі фонетичні ознаки: рефлексии *teret, torot, tolot* на місці псл. **tret, *trot, *tlot*: *жолобъ 'żłób'* (с. 18), *полóшити 'płoszyć'* (с. 48), *сóромъ 'srom'* (с. 58), *стокоротень 'stokroć'* (с. 59), *стóрожжа 'stórzza'* (с. 59), *сторона 'strona'* (с. 59), *толокá 'tłoka'* (с. 63), *чередá 'trzoda'* (с. 70), *череслó 'trzosło'* (с. 70); деназалізація голосних [Q], [ɛ] й перетворення їх в [y] та [a]: *невдяка 'wdzięcznost'* (с. 38), *рóзсудъ 'rozsądek'* (с. 53), *обрядъ 'obrzęd'*; перехід дифтонга [ie] в [i], що позначався літерою Ѣ: *дѣдько 'dziadek'* (с. 16); *терпеливость 'cierpliwość'* (с. 63), *тесникъ 'ciesla'* (с. 63), *тéма 'ciotka'* (с. 63), *учитель 'nauczyciel'* (с. 67), та ін.

Заголовні слова в «Idyotykon»-і, що мають польські відповідники, представлені всіма лексико-граматичними розрядами, переважають такі тематичні групи лексики:

«назви абстрактних понять»: *бувáлиця 'doswiedzenie'* (с. 5), *выгадъ 'wymysł'* (с. 9), *дóгадъ 'domysł'* (с. 15), *зáпретъ 'zakaz'* (с. 20), *моготá 'mohutność'* (с. 35), *подозрѣнiе 'podejrzenie'* (с. 47), *понятiе 'pojęcie'* (с. 49), *сумлѣньє, сумнѣньє 'sumnienie'* (с. 61), *рóзсудъ 'rozsądek'* (с. 53), *установъ 'ustaw'* (с. 66), *урядъ 'wrząd'* (с. 66); у т. ч. назви зі значенням збірності: *дорожня, дороговизна 'drożyzna'* (с. 15), *збѣгóвище 'zbiegowisko'* (с. 21), *вєг. малжєньство 'małżeństwo'* (с. 33), *множество 'mnóstwo'* (с. 34), *сѣвба 'siejba'* (с. 61), *тухлостъ 'stechłość'* (с. 65), *убожество 'ubóstwo'* (с. 65), *шитво 'szycie'* (с. 73);

«назви понять духовної культури»: *былина* ‘bylina’ (с. 5), *лет. гусли* ‘gęśle’ (с. 13), *звычай* ‘zwyczaj’ (с. 22), **прытча* ‘przysłowie’ (с. 51) *сон вѣлка* ‘piszczałka’ (с. 58), *спѣванка* ‘spiewka’ (с. 59);

«демонологічні назви»: *бѣсь* ‘bies’ (с. 6), *дѣдько* ‘dziadek, dunda’ (с. 16), *призракъ* ‘widmo’ (с. 50);

«назви почуттів людини та її психічного стану»: *вдяка* ‘wdzięczność’ (с. 6), *натха* ‘natchnienie’ (с. 38), +*мечта* ‘marzenie’ (35), *невдяка* ‘wdzięcznost’ (с. 38), *послухѣньство* ‘posłuszenstwo’ (с. 49), *самота* ‘samotność’ (с. 55), *тревога* ‘trwoga’ (с. 64), *терпеливость* ‘cierpliwość’ (с. 63), *щедрота* ‘szczedroblivość’ (с. 74);

«назви осіб за їх спорідненістю та свояцтвом»: *вуйко* ‘wuj’ (с. 9), *дядя* ‘stryj’ (с. 17), *кумъ* ‘kmoť’ (с. 30), *стрый, бой. стрыгъ* ‘stryj’ (с. 60), *предокъ* ‘przodok’ (с. 50), *родитель* ‘rodzic’ (с. 53), *сестрѣнычъ* ‘siostrzeniec’ (с. 56), *сыновичъ* ‘synowiec’ (с. 61), *те’та* ‘ciotka’ (с. 63);

«назви осіб за родом занять»: *мельникъ* ‘młynarz’ (с. 34), *мисливецъ* ‘mysliwiec’ (с. 36), *наймитъ* ‘najemnik’ (с. 37), *пчѣльникъ* ‘pszczelnik’ (с. 51), *тесникъ* ‘ciesla’ (с. 63), *товмáчъ* ‘tłumacz’ (с. 63), *служница* ‘służebnica’ (с. 57), *судья* ‘sądzia’ (с. 60), *учитель* ‘nauczyciel’ (с. 67), *узникъ* ‘więzien’ (с. 66), *швецъ* ‘szewc’ (с. 72);

«ботанічні назви»: *бой. бавóлна* ‘zielenica’ (с. 2), *базникъ* ‘chebd’ (с. 2), *бобовникъ* ‘bobownik’ (с. 4), *бождеревце, божје дрѣвце* ‘boże drzewko’ (с. 4), *вѣресъ* ‘wrzos’ (с. 6), *горицвѣтъ* ‘gorzykwiat’ (с. 12), *дивдеревцо* ‘dziędzierzawa’ (с. 14), *крушина* ‘kruszyna’ (с. 29), *кульба’ба* ‘kulczyba’ (с. 30), *лопухъ* ‘łopian’ (с. 32), *ожина* ‘jeżyna’ (с. 42), *омелá* ‘jemioła’ (с. 42), *очерѣтъ* ‘czerot’ (с. 44), *печерица* ‘pieczarka’ (с. 46), *пóлынъ, пельнъ* ‘piołun’ (с. 48), *хис. свѣкла* ‘cwikła’ (с. 55), *сонъ трава’* ‘zawilec’ (с. 58), *суниця* ‘poziomka’ (с. 61), *бой. яворникъ* ‘porzeczki’ (с. 74);

«зоологічні назви»: *бóберъ* ‘bobr’ (с. 4), *бук. вѣверица* ‘wywiorka’ (с. 6), *горностаѣ* ‘gronostaj’ (с. 12), *дятель* ‘dzięcioł’ (с. 17), *зубрѣ, зѣбрѣ* ‘zubr’

(с. 23), *олень* ‘jelen’ (с. 42), *оселедецъ* (с. 43), *селѣдецъ* ‘sledz’ (с. 56), *навукъ* ‘rajak’ (с. 44), *синица* ‘sikora’ (с. 56), *щука* ‘szczupak’ (с. 74);

«назви ознак людини за рисами її характеру та поведінки»: *вѣг. долый* ‘skromny’ (с. 15), *искренный* ‘szczery’ (с. 33), *запопадливый* ‘przedsiębiorczy’ (с. 20), *зүфáлый* ‘zuchwały’ (с. 23), *+свирѣпый* ‘swierzopy’ (с. 55), *смѣливый* ‘smiały’ (с. 57), *buk. суровый* ‘surowy’ (с. 61), *buk. упрямый* ‘uparty’ (с. 66), *хорóбрый, храбрый* ‘chrobry’ (с. 69), *честный* ‘cny’ (с. 71), *щѣдрый* ‘szczodry’ (с. 74).

Представлені дієслова обох граматичних категорій виду – недок. виду: *верушити* ‘wichrzyć’ (с. 7), *гаймóвати* ‘rozkoszować’ (с. 10), *гудѣти* ‘huchyc’ (с. 13), *жвати* ‘żuc’ (с. 17), *моргати* ‘mrugać’ (с. 35), *тямити* ‘pamiętać’ (с. 65); док. виду: *заголомишити* ‘zagłuszyć’ (с. 19), *buk. захлынути* ‘zachlisnąć’ (с. 21), *обѣмити* ‘objąć’ (с. 41), *обсудити* ‘obmówić’ (с. 41); *обути* ‘wzuć’ (с. 41), *одягнути* ‘wdziać’ (с. 42), *оквилити* ‘skrzywdzić’ (с. 42), *создáти* ‘zbudować’ (с. 58);

числівник *сóрокъ* ‘czterdzieście’ (с. 58);

займенники: *декотрый* ‘niekótry’ (с. 14), *иный* ‘inny’ (с. 24), *кóждый, кійждо* ‘každy’ (с. 27), *котрый, который* ‘który, który’ (с. 29);

прислівники: *загодѣ* ‘zawczasnie’ (с. 19), *знечѣвьѧ* ‘niespodzianie’ (с. 21), *зáвтра, зайѣтриє* ‘jutro’ (с. 19), *знóвы* ‘znów’ (с. 22), *кедъ* ‘gdy’ (с. 25), *когда* ‘gdy’ (с. 27), *кóнше* ‘koniecznie’ (с. 28), *никуда* ‘nikędy’ (с. 39), *сколько* ‘ile’ (с. 56), *усѣ* ‘wszystko’ (с. 66); *+одва́, едва* ‘ledwie’ (с. 41), **майже* ‘prawie’ (с. 33), *теперь* ‘teraz’ (с. 63);

прийменники: *мѣжи, между* ‘między’ (с. 34), **пóузь* ‘mimo’ (с. 49), сполучники: *зато* ‘przeto’ (с. 21), **буцимъ* (с. 5), **начѣ* ‘niby’ (с. 38), *кобы* ‘gdyby’ (с. 27), *исли* ‘jesli’ (с. 24), *ищѣ* ‘jeszcze’ (с. 24), *но, нь* ‘jeno’ (с. 40), *однак* ‘jednak’ (с. 41), *тóжъ* ‘też’ (с. 63);

частки: *най* ‘niech’, ‘da’ (с. 37), *отже, вотъ* ‘otoż’ (с. 43), *очевидно* ‘oczywiscie’ (с. 45), **хай* ‘niechaj’ (с. 67);

вигуки: *геть* ‘przecz’ (с. 11), *ой* ‘o’ (с. 42).

Висновки до розділу 3

Пам’ятки українсько-польської притекстової лексикографії надруковані в наукових та етнографічних розвідках, збірках літературних творів, періодичному виданні. Словнички Я. Грегоровича, А. Кремера, П. Париляка опубліковані як матеріали в періодичних виданнях. Джерелами для пам’яток Ж.-І. Паулі, Д. Каменецького та О. Марковича, П. Костецького, словничка в журналі «Sioło» слугувала лексика видань, додатками до яких є ці пам’ятки; живе мовлення однієї етнічної групи (бойків, гуцулів, лемків) – для словничків І. Вагилевича та Я. Грегоровича.

Для фіксації української лексики в «Idyotyzm»-ах І. Вагилевича вжито історично-етимологічний правопис, у «Словарі» Д. Каменецького та О. Марковича – фонетичний правопис П. Куліша. В інших пам’ятках українська лексика передана польськими літерами й укладена за алфавітом польської мови. У макроструктурі всіх джерел, крім лемківської І. Вагилевича, використано алфавітний принцип укладання заголовних слів.

У мікроструктурі пам’яток непослідовно подано граматичну, етимологічну, стилістичну, ареальну характеристику заголовних слів. Значення заголовних слів передано однослівними або кількома синонімічними відповідниками, описові конструкції використано здебільшого для пояснення безеквівалентної лексики. Ботанічна лексика зафіксована з латинськими еквівалентами.

У джерелах переважно представлено лексику української мови південно-західного наріччя з ознаками більшості його говорів. Словник Д. Каменецького та О. Марковича репрезентує південно-східну частину

поліських говірок північного наріччя й середньонаддніпрянські говірки південно-східного наріччя. Лексику окремих говірок – бойківських, гуцульських, лемківських зафіксовано в пам'ятках І. Вагилевича, гуцульських говірок – у словничках Я. Грегоровича.

У фразеологічній пам'ятці «*Idyotyzy*» І. Вагилевича представлені одиниці фразеотематичної групи «Людина» з фразеосемантичними полями «Фізичний стан особи», «Психічний стан особи», «Поведінка особи», «Стосунки між людьми» та фразеотематичної групи «Сприйняття навколишнього світу», що включає фразеосемантичні поля «Абстрактні відношення й поняття», «Явища природи», «Час». Найбільше зафіксовано одиниць фразеотематичної групи «Людина» з компонентами *голова*, *око*, *світ*.

Лексику пам'яток притекстової лексикографії становлять переважно такі тематичні групи лексики: «абстрактні назви», «церковно-релігійні назви», «назви на позначення родинних стосунків», «назви осіб за родом занять», «назви предметів побутового вжитку», «ботанічні назви», «зоологічні назви». У бойківському та гуцульському словничках І. Вагилевича, гуцульській пам'ятці Я. Грегоровича ще представлено «назви орографічних об'єктів», «назви реалій пастухування», «назви реалій лісосплаву».

В окремих словниках української мови ХІХ ст. подано польські відповідники. Як засвідчує аналіз українсько-польських паралелей в «Словарі» М. Максимовича та «*Idyotykon*»-і І. Вагилевича, польські еквіваленти наведено здебільшого до української лексики, успадкованої з праслов'янської мови й фонетично відмінної від польської.

Пам'ятки «*Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ...*» А. Кремера та в «*Prowincjonalizmu mowy polskiej w Drohobyczu ...*» П. Париляка зафіксували українізми в мовленні польської шляхти на Поділлі та поляків на Дрогобиччині. Виявлено українську лексику з фонетичними,

морфологічними, словотвірними ознаками польської мови, українську безеквівалентну лексику, запозичення з української мови та за її посередництвом.

ВИСНОВКИ

В основі комплексного дослідження українсько-польської й польсько-української лексикографії XIX ст. є досвід вивчення історії українського словникарства XIX ст., окремих українсько-польських та польсько-української пам'яток XIX ст., теоретичні узагальнення з української перекладної лексикографії.

На підставі аналізу джерел українсько-польської й польсько-української лексикографії XIX ст. виокремлено групи пам'яток за способом представлення матеріалу: словники як самостійні праці, пам'ятки українсько-польської притекстової лексикографії, словнички в періодичних виданнях, словники української мови XIX ст., у яких вибірково подано польські відповідники. За способом збереження матеріалу виявлено друковані й рукописні лексикографічні джерела. З'ясовано, що надруковані здебільшого невеликі пам'ятки як частини наукових праць, періодичних видань та додатки до літературних збірок. Словники великого обсягу залишалися в рукописному варіанті, зокрема їх у 20–40-х роках на Наддністрянській Україні уклали діячі національного відродження (греко-католицькі священники), щоб стверджувати рівність нової української мови з європейськими мовами та придатність до лексикографічного опрацювання.

Досліджені джерела становлять пам'ятки перекладного та перекладно-тлумачного типу, серед них – одна перекладно-тлумачна фразеографічна пам'ятка. За аналізом макроструктури словників з'ясовано, що їх джерельною базою слугували лексикографічні праці, літературні збірки – для доданих до них словничків; живе народне мовлення.

Проаналізовані словники засвідчують формування української лексикографічної традиції XIX ст., що виявляється в специфіці їхньої макроструктури. У надрукованому «Прирѣчному словарі славно-польському...» Й. Левицького та більшості джерел притекстової

лексикографії подано передмови, у яких автори визначають призначення словників та принципи формування їхньої макроструктури. У всіх обстежених словниках, окрім словничка лемківського говору І. Вагилевича, використано алфавітний принцип побудови.

На підставі аналізу макроструктури пам'яток виокремлено апелятиви, оніми, спорадично – фраземи. З'ясовано, що оніми передані польськими еквівалентами або описовими поясненнями. Їх зафіксовано в усіх самостійних рукописних лексикографічних працях. У пам'ятках онімний масив репрезентують такі класи: антропоніми (також андроніми, біблісоніми, теоніми, міфоантропоніми), хороніми, гідроніми, інсулоніми, полісоніми, геортоніми, хрематоніми, космоніми та ін. У «Словарі...» І. Вагилевича переважають хороніми й міфоніми, у всіх інших джерелах – антропоніми. У пам'ятках притекстової лексикографії оніми зафіксовані спорадично.

У словниках виявлено мікроструктуру різного складу: за характеристикою заголовних слів – фонетичну, граматичну, етимологічну, ареальну інформацію; за способом їхнього перекладу – польськими однослівними, кількома синонімними еквівалентами, описовими конструкціями; за виявом значення слова в контексті – ілюстративний матеріал, за цитованістю матеріалу – паспортизацію. У «Матеріялах ...» І. Лаврівського ілюстративний матеріал подано з українською або польською мовами зі «Słownika języka polskiego» С.-Б. Лінде та спорадично – з живого народного мовлення, в інших пам'ятках – з фольклору й живого народного мовлення. У мікроструктурі усіх пам'яток подано фразеологізми як ілюстративний матеріал після перекладу значень слів, на базі яких вони утворені. У всіх лексикографічних джерелах фраземи перекладені переважно польськими або українськими відповідниками. Вузьколокальні мовні ознаки фразем виявляють діалектні ареали їхнього функціонування.

Найповнішу мікроструктурну характеристику заголовних слів містять самостійні лексикографічні праці, зокрема словники І. Лаврівського та Й. Скоморовського. Розширення мікроструктури цих пам'яток семантичними

коментарями, описовими конструкціями, ілюстративний матеріал українською народнорозмовною мовою демонструє її лексичне багатство.

Проаналізовані пам'ятки засвідчують історію формування правописної системи української мови ХІХ ст. На підставі характеристики правописних особливостей українських відповідників у пам'ятках визначено, що історико-етимологічний правопис з елементами правопису М. Смотрицького застосовано в церковнослов'янсько-польському «Прирѣчному словарі ...» Й. Левицького та «Матеріялах до словаря русскаго» І. Лаврівського, історико-етимологічний – в «Idyotykon»-і та «Idyotyzm»-ах І. Вагилевича, у «Прирѣчному словарі Полско-словенському і Народно-Рѣському ...» Т. Витвицького; фонетичний правопис із використанням графем сербського алфавіту В. Караджича ѣ, џ, ѣ – у «Словарі ...» І. Вагилевича; фонетичний та історико-етимологічний правопис в опрацюванні М. Максимовича – у «Матеріялах до руского словаря» Й. Скоморовського; фонетичний правопис П. Куліша – у «Словарі» Д. Каменецького та О. Марковича.

У словничках, що є частинами польськомовних праць І. Вагилевича, видання П. Жеготи, П. Костецького, Я. Грегоровича, часопису «Sioю», українська лексика передана польськими літерами й укладена за алфавітом польської мови.

У пам'ятках вирізняємо лексику двох варіантів української мови на підставі аналізу фонетичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних ознак української лексики. У «Прирѣчному словарі славено-польському ...» Й. Левицького лексика церковнослов'янської мови містить фонетичні та морфологічні ознаки української мови (вокалізація редукованих голосних, звук [у] замість носової фонемі, що позначається в церковнослов'янській мові літерою *ѣ*, депалаталізація шиплячих, звук [ж] замість звукосполюки [жд], звукосполюка [шч] замість [шт], закінчення м'якої групи в О. в. одн. -*ею* іменників з колишньою основою на -*ја*, прислівники на -*ѣ*, що походили від форм М. в. одн. прикметників та ін).

Усі лексикографічні праці зафіксували українську народнорозмовну лексику з ознаками різних діалектних ареалів. Українська діалектна лексика в словниках як самостійних працях репрезентує ті ареали південно-західного наріччя, звідки походили лексикографи чи де проводили свої лінгвістичні експедиції. У пам'ятках зафіксовано вузьколокальні діалектні ознаки, зокрема надсянсько-лемківсько-бойківського суміжжя (перехід [e] в [a] після [p], префікс *про-* у формі *при-*, депалаталізація кінцевих приголосних, зміна [ш] на [ч], парокситонний наголос, перехід голосного [i] в [e] після [й]; збереження епентетичного [л], африката [дж] замість давнього **dj*, редукція особового закінчення *-и* в дієсловах наказового способу; протиставний сполучник *а* у функції єднального; збірні числівники, що узгоджуються з іменниками в Р. в. одн.) та ін., риси говірок буковинсько-покутсько-подільського суміжжя, наддністрянських, бойківських, гуцульських, закарпатських говірок південно-західного наріччя (протетичний [и], збереження давньої м'якості шиплячих, [p'] у кінці слова та складу, наявність протетичного [й], сполучення прийменників *д, к, ко* з іменниками в Д. в. одн., яким в літературній мові відповідають конструкції Р. в. з прийменником *до*). У пам'ятках описові конструкції та ілюстративний матеріал містять матеріал для дослідження діалектних ознак на морфологічному й синтаксичному рівнях.

Пам'ятки притекстової лексикографії ілюструють лексику з ознаками говорів усіх наріч, а найбільше – південно-західного. Словник Д. Каменецького та О. Марковича репрезентує локальні ознаки південно-східної частини поліських говірок північного наріччя й середньонаддніпрянські говірки південно-східного наріччя.

Пам'ятки притекстової лексикографії переважно пояснюють малозрозумілу, на думку їхніх укладачів, українську лексику. З'ясовано, що в цих джерелах тематичні групи лексики становлять назви на позначення предметів і процесів життєдіяльності людини. У бойківському та гуцульському словничках І. Вагилевича, у двох гуцульських пам'ятках

Я. Грегоровича виокремлено «назви орографічних об'єктів», «назви реалій гірського пастухування» та «назви реалій лісосплаву».

В окремих пам'ятках української перекладної лексикографії XIX ст. вибірково подано польські відповідники. Аналіз українсько-польських паралелей в українсько-російському «Словарі» М. Максимовича та українсько-німецько-латинському словнику «*Idyotykon*» І. Вагилевича свідчить про те, що польські відповідники наведено головню до української лексики, успадкованої з праслов'янської мови й фонетично відмінної від польської.

Українська лексика проаналізованих джерел виявляє явища українсько-польської інтерференції. Виокремлено фонетичні, морфологічні, словотвірні, ознаки українсько-польських взаємовпливів, серед яких переважають польські. Найбільше ознак впливу польської мови на українську фіксують «Матеріялы до словаря ...» І. Лаврівського, у яких подано лексику українських латеральних говорів, що межують із польською мовою, та «Прирѣчный словарь ...» Т. Витвицького, що репрезентує лексику першої половині XIX ст. на Покутті.

У цих пам'ятках інтерферентні ознаки польської мови ілюструють вияви носових голосних, рефлексии *tart* на місці псл. **tft*, *tret*, *trot* на місці псл. **tert*, **tort*, звук [ц] відповідно до українського [ч], закінчення *-a* іменників ч. р. із суфіксом *-ист-* / *-іст-* та ін. Явища впливу української мови на польську демонструють словнички, які уклали в 60–70-х роках XIX ст. А. Кремер й П. Париляк. У пам'ятках зафіксовано українізми, що вживалися в мовленні польської шляхти на Поділлі та поляків Дрогобиччини (вияви носових голосних, палаталізація приголосних у польській мові на протигагу депалаталізації приголосних через злиття [і] в [и] в українській, м'якість приголосних перед [е], субституція українського [р] польським диграфом *rz*, закінчення *-у* в Н. в. одн. прикметників, суфікс *-ć* у формі інфінітива, суфікс *-ек*, що відповідає українському *-ок*).

Результати дослідження, подані в дисертації, розширюють емпіричну базу української історичної лексикології, ономастики, фразеології, діалектології, українсько-польських мовних контактів. Пам'ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії ХІХ ст. містять матеріал для подальших лінгвістичних студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. [Автор невстановлений] *Słownik. Wzmianka o zbiorach pieśni ludu mianowicie o pieśniach «ludu ruskiego» w Galicyj, wydanych przez Żegotę Paulego (Lwów, 1839–40, tom 2). Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника.* Ф. 118. Спр. 671. Арк. 10–11.
2. Андрохович А. Іван Лаврівський. Один з піонірів українського відродження в Галичині (1773–1820). *Записки Наукового товариства ім. Шевченка.* Львів, 1919. Т. 128. С. 51–120.
3. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1. XXIV, 353 с.; Т. 2. 456 с.
4. Атлас української мови: у 3 т. / уклад.: Д. Бандрівський, Л. Григорчук, Ф. Жилко та ін. Київ: Наук. думка, 1988. Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. 520 с.
5. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: (нариси із словозміни та словотвору). Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. 415 с.
6. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1991. 231 с.
7. Бевзенко С. Українська діалектологія: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1980. 246 с.
8. Бичко З. Іншомовна лексика в наддністрянському говорі української мови *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Берегово, 18–19 жовт. 2012 р.). Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2014. С. 89–92.
9. Бичко З. Статус діалекту в діахронії. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр.* / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Наукова конференція, присвячена 100-річчю Л. Гумецької; ред.: Г. В. Войтів, О. В. Кровицька. Львів: [б. в.], 2003. Вип. 4. 423 с.

10. Білих О. П. Особовий та зворотний займенники в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 1. С. 48–55.
11. Білодід І. О. Вук Караджич в історії українсько-сербських наукових зв'язків: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1965. 48 с.
12. Бондар О. І. Українське діалектне словникарство початку XXI століття. *Вісник Одеського національного університету ім. І. Мечнікова*. Одеса, 2012. Т.17. Вип.4. С. 5–26.
13. Брахов В. М. Сурядні сполучники в говірках Переяслав-Хмельницького району на Київщині. *Середньонадніпрянські говори: зб. ст. / ред. кол.: В. М. Брахов, Ф. Т. Жилко (відп. ред.) та ін.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. С. 108–121.
14. Брус М. П. Історія голосних редукованих звуків *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. Вип. 57. С. 80–84
15. Будзьяк А. Апелятивні назви тварин у рукописних словниках Івана Вагилевича. *Beiträge der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav) 18.* / herausgegeben von E. Guttiérrez Rubbio, M. Falkowska, E. Kislova, M. Stępień. München; Berlin; Leipzig; Washington, 2015. S. 51–60.
16. Будзьяк А. Апелятивні назви тварин у рукописних словниках Івана Вагилевича (назви птахів). *Studia Methodologica*. Тернопіль, 2014. № 39. С. 26–33.
17. Будзьяк А. Волинська лексика в рукописній словникарській спадщині Івана Вагилевича. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя проф. Ф. Т. Жилка: тези доп. до Міжнар. наук. конфер. (м. Київ, 5–7 берез. 2008 р.)*. Київ, 2008. С. 44–46.
18. Будзьяк А. Західноукраїнські фразеологічні одиниці в лексикографічних працях XIX ст. *Ukrainistika: minulost, přítomnost, budoucnost. III. Jazyk: kolektivní monografie věnovaná 20 výročí zahájení výuky*

ukrainštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno, 2015. S. 69–76.

19. Будзяк А. Карпатські топографічні назви в лексикографічних роботах Івана Вагилевича. *W świecie Słowian. Szkice z dziejów leksykologii i leksykografii*. Księga dedykowana Profesorowi Wiesławowi Witkowskiemu w osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin / pod red. H. Chodurskiej, A. Mażulis-Frydel, A. Radzik. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2013. S. 33–45.

20. Будзяк А. Словник Івана Вагилевича як джерело діалектологічних студій. *Діалектологічні студії*: [зб. ст.]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. [Вип.] 4: Школи, постаті, проблеми. С. 205–219.

21. Вагилевич І. М. Лемки – мешканці Західного Прикарпаття / пер. з пол., підгот. до друку та вступна замітка І. Д. Красовського. *Народна творчість та етнографія*. Львів, 1965. № 4. С. 76–80.

22. Вербич Н. С. Сандгі в українських діалектах (експериментально-фонетичний аналіз). *Лінгвістика*: зб. наук. пр. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2011. № 3 (24), Ч. 1. С. 47–51.

23. Верхратський І. Говір Батюків. *Збірник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1912. Т. 15. 308 с.

24. Верхратський І. Говор замішанців. *Збірник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1894. Т. 3. С. 153–210.

25. Верхратській І. Знадоби до словаря южно-руського. Львів: Печатня Т-ва ім. Шевченка, 1877. 88 с.

26. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько–руських говорів. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1899. Т. 27. С. 1–68.

27. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько–руських говорів. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1899. Т. 28. С. 69–94.

28. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько–руських говорів. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1899 Т. 29. С. 95–200.

29. Верхратський І. Про говор галицьких лемків. *Збірник фільольотичної секції Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1902. Т. 5. 489 с.
30. Верхратський І. Про говір долівський. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1900. Т. 35. С. 1–128.
31. Винницький В. Про українську дієслівну парокситонезу. *Мовознавство*. 2008. № 4–5. С. 40–54.
32. Вінценз А. До проблеми українсько-польських мовних контактів. *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 37–41.
33. Возняк М. С. Розвідки І. Вагилевича про українську мову. У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича (1834-1934): нові розшуки про діяльність його гуртка. Львів: Накладом Богословського наук. т-ва, 1936. Ч. II. С. 258–324. (Праці Богословського наук. т-ва у Львові; т. 10).
34. Галас Б. Друковані згадки про українські рукописні словники в ХІХ – на початку ХХ ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2005. Вип. 8: зб. пам'яті проф. Василя Добоша*. С. 35–47.
35. Галас Б. З історії морфологічних явищ української мови (на матеріалі рукописних словників ХІХ – початку ХХ ст.). *Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя, 2006. №. 2: зб. пам'яті проф. С. П. Самійленка*. С. 48–58.
36. Галас Б. К. Карпатоукраїнські регіоналізми у фіксації Я. Головацького та Й. Скоморовського. *Культура Українських Карпат: Традиції і сучасність: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Ужгород, 1–4 верес. 1993 р.)*. Ужгород: Гражда, 1994. С. 591–602.
37. Галас Б. К. Лексика гуцульських і буковинських говірок у записах І. Вагилевича та Я. Головацького. *Слов'янська філологія: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2000. Вип. 93. С. 87–97*.
38. Галас Б. К. Лексика південнокарпатських українських говорів і деякі проблеми загальнонаціонального словника української мови. *Українські Карпати: матеріали міжнар. наук. конфер. «Українські Карпати: етнос,*

історія, культура» (м. Ужгород, 26 серп. – 1 верес. 1991 р.). Ужгород: Карпати, 1993. С. 128–137.

39. Галас Б. Лексиконологія і рукописна лексикографія: з актуальних питань теорії. *Studia Slavistica*: зб. наук. пр. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2008. Вип. 8: Ювілей. С. 113–124.

40. Галас Б. К. Лексико-семантична система українського мовознавства першої половини XIX століття (на матеріалі рукописних словників): дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 1978. 233 + 301 с.

41. Галас Б. К. Неординарне надбання слов'янського мовознавства [Рец.: Словник польсько-церковнослов'янсько-український Теодора Витвицького з половини XIX століття / Опрац/ і підгот. до друку Й. Дзензелівський; наук. ред. Я. Рігер. Варшава: Семпер, 1997. 611 с.]. *Проблеми славістики*: науковий часопис. Луцьк, 2000. № 3–4. С. 67–70.

42. Галас Б. К. Нові пріоритети у вивченні історії української лексикографії кінця XVIII – початку XX ст. *Гуманітарна освіта: досвід і проблеми*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Трансформація гуманітарної освіти» (м. Ужгород, 25–27 трав. 1998 р.). Ужгород, 1999. С. 518–525.

43. Галас Б. К. Рукописний словник Йосипа Скоморовського. *Тези доп. 47-ї підсумкової наук. конф. професорсько-викладацького складу Ужгородського держ. ун-ту. Секція філол. наук*. Ужгород, 1993. С. 20.

44. Галас Б. К. Рукописні словники XIX – початку XX ст. і тенденції розвитку української літературної мови в Західній Україні. *Матеріали Міжнародної асоціації українців* (м. Чернівці, 25–29 серп. 2002 р.). Чернівці: Рута, 2003. С. 185–191.

45. Галас Б. К. Українська народна географічна термінологія в рукописних словниках I половини XIX ст. *Науково-технічний прогрес і проблеми термінології*: тези доп. республ. конф. (м. Львів, травень 1980 р.). Київ: Наук. думка, 1980. С. 57–59.

46. Галас Б. К. Українсько-польські мовні паралелі в рукописній лексикографії XIX – початку XX ст. *Науковий вісник Волинського держ.ун-ту ім. Лесі Українки: Філологічні науки*. Луцьк: Вид-во ВНУ «Вежа», 2000. Вип. 6. С. 41–47.

47. Галас Б. К. Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.). Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1995. 300 с.

48. Гербільський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині в I половині XIX ст. (до 1848 р.): [монографія]. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. 252 с.

49. Герман К. Теоретичні й методологічні засади діахронного опису діалектів *Діалектологічні студії*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. [Вип.] 4.: Школи, постаті, проблеми. С. 243–251.

50. Гнатюк Г.М. Граматичний аспект в лексикографії. *Мовознавство*. 1967. № 3. С. 30–38.

51. Говірки південно-західного наріччя української мови: зб. текстів / упоряд. Н. Глібчук. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 155 с.

52. Головацький І. Поділ часу у русинів. *Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст.* / упоряд.: І. І. Пільгук, М. Г. Чернописський. Київ: Дніпро, 1965. С. 222–225.

53. Головащук С.І. Перекладні словники та принципи їх укладання: На лексичному матеріалі російської та української мов. / АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наук. думка, 1976. 247 с.

54. Голянич М.І., Стефурак Р. І., Бабій І.С. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ: видавець Голіней О. М., 2011. 268 с.

55. Гордієнко Н. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова*. 2011. №. 3. С. 67–73.

56. Горещький П. Й. Історія української лексикографії: [монографія]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 244 с.
57. Горещький П. Методологічні принципи складання загальних двомовних перекладних словників. *Лексикографічний бюлетень*. 1951. Вип. 1. С. 5–21.
58. Гороф'янюк І. «Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich» Олександра Кремера як перша лексикографічна праця про подільський говір. *Діалектологічні студії*: [зб. ст.]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. [Вип.] 11: Слово – словник – корпус. Світлій пам'яті Наталі Хобзей. С. 25–31.
59. Гоцкій І. А. Бойковскій словарець, собранный в селѣ Ясенѣ коло Перегинска, Калушского повита. *Временникъ Ставропигійского института съ мѣсяцесловомъ*. Львовъ: Ставропигійскій институтъ, 1900. С. 121–124.
60. Грещук В. Гуцульська діалектна лексика і фразеологія в українській художній мові: лексикографічне опрацювання. *Acta Unaversitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*. 164. Wrocław, 2017. No. 3773. С. 91–101.
61. Грицай М. С. Марко Вовчок: творчий шлях: [монографія]. Київ: Вища шк., 1983. 200 с.
62. Грицак Є. Словничок говірки Сушиці Рикової. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1938. Ч. 10. С. 99–112.
63. Григорчук Л. М. Закінчення -ий родового відмінка множини іменників чоловічого та жіночого родів. *Праці XII республіканської діалектологічної наради / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол.: Ф. Т. Жилко (відп. ред.) та ін.* Київ: Наук. думка, 1971. С. 205–214.
64. Грінченко Б. Огляд українського язикознавства. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1905. Т. 66: С. 4–30.
65. Гулик О. Полонізми в мікротопонімії півночі Львівщини. *Діалектологічні студії*: [зб. ст.]. Львів: Ін-т українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. [Вип.] 9: Запозичення та інтерференція. С. 328–334.

66. Гумецька Л. Л. Фонетичні субституції в староукраїнських запозиченнях з польської мови. *Дослідження і матеріали з української мови*: [зб. наук. пр.] Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. Т. 5. С. 53–61.

67. Гуцульські говірки: короткий словник / уклад.: Г. Гузар, Я. Закревська (відп. ред.), У. Єдлінська, В. Зеленчук та ін. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.

68. Гуць М. В. Сербо-хорватська народна пісня на Україні: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1966. 208 с.

69. Демська О. Вступ до лексикографії: навч. посіб. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.

70. Демська О. М. Два аспекти лексикографії: місце у системі мовознавчих дисциплін і структура. *Магістеріум* / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; ред.: Лучик В. В., Житник В. К. та ін. Київ: Аграр медіа груп, 2009. Вип. 37: Мовознавчі студії. С. 18–23.

71. Джержавін К. Fonetyka mieszkańców Przemyśla na tle polsko-ukraińskich kontaktów językowych. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. Зб. наук. пр. Київ [б. в.], 2010. С. 21–32.

72. Дзендзелівський Й. Буковинські говори у словнику Т. Витвицького 1849 р. *Збірник праць і матеріалів на пошану професора Івана Ковалика* / відп. ред. З. Терлак. Львів, 2003. С. 72–78.

73. Дзендзелівський Й. О. І. Вагилевич – перший дослідник іншомовних запозичень в українській мові. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. Warszawa [s. n.], 2000. N. 36. С. 157–177.

74. Дзендзелівський Й. Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі: доп. на VII Міжнар. з'їзді славістів (м. Варшава, серпень 1973 р.). Київ, 1973. 31 с.

75. Дзендзелівський Й. Дослідження лексики українських говорів (стан і перспективи). *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1990. Т. 221: Праці філологічної секції. С. 249–261.

76. Дзендзелівський Й. З історії української лексикографії I пол. XIX ст. *Другий міжнародний конгрес україністів: доп. і повідомл. Мовознавство*. (м. Львів, 22–28 серп. 1993 р.). Львів, 1993. С. 222–227.

77. Дзендзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології: у 2 ч. Ужгород: [б. в.], 1965. Ч. I.: Фонетика. 126 с.

78. Дзендзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). Ужгород: [б. в.], 1966. 100 с.

79. Дзендзелівський Й. Матеріали з історії українського мовознавства в українських і зарубіжних архівах. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1997. Т. 234: Праці філологічної секції. С. 242–251.

80. Дзендзелівський Й. Польсько-церковнослов'янсько-український словник Т. Витвицького 1849 р. *Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku / oprac. i przygotował do druku J. Dzendzeliwski*. Warszawa: Semper, 1997. S. 10–25. = *Словник польсько-церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини XIX сторіччя / опрац. і подав до друку Й. Дзендзелівський*. Варшава: Семпер, 1997. С. 10–25.

81. Дзендзелівський Й. О. Роль міжмовної інтерференції в генезі південно-західного українського наріччя та окремих його діалектів. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Республіканська діалектологічна нарада: тези доп. і повідомл. до IX Міжнар. з'їзду славістів*. Житомир: [б. в.], 1983. С. 4–6.

82. Дзендзелівський Й. О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області. *Наукові записки Ужгородського державного університету*. Львів, 1955. Т. 16: Діалектологічний збірник. С. 7–80.

83. Дзендзелівський Й. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1969. 212 с.

84. Дзендзелівський Й. О. Українсько-польський фразеологічний словник І. Вагилевича. *Його ж. Українське і слов'янське мовознавство*: зб. пр. Львів: Атлас, 1996. С. 467–471. (Українознавча бібліотека НТШ. Ч. 6).

85. Димкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у ХІХ сторіччі: [монографія]. Мюнхен: Укр. Вільний Ун-т, 1969. 120 с. (Серія: Монографії. Ч. 13).

86. Дубичинский В. В. Основные функции словарей. *Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium*: сб. научных трудов по лексикографии / отв. ред.: Л. В. Рычкова, И. А. Усаченко. Гродно, 2009. С. 3–6.

87. Дубичинский В. В. Теоретическая и практическая лексикография. *Wiener Slawischer Almanach. Sonderband 45*. Wien; Харьков, 1998. 156 с.

88. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 1: А – Г / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1982. 632 с. Т. 2: Д – Копці / уклад.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. 572 с. Т. 3: Кора – М / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1989. 552 с. Т. 4: Н – П / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2003. 656 с. Т. 5: Р – Т / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2006. 704 с. Т. 6: У – Я / уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. 568 с.

89. Євтушенко Н.І. Контрастивний та зіставний аспекти досліджень у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221, Вип. 209. С. 24–28.

90. Жилко Ф. Говори української мови: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1958. 172 с.

91. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови: посіб. для ф-тів мови й літ. пед. ін-тів. Київ: Радянська шк., 1955. 315 с.

92. Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови: [монографія] / вид. 2-е, переробл. Київ: Радянська шк., 1966. 307 с.

93. Задорожна О. І. Російська притекстова лексикографія (несловникова практика і лексикографія «малих» жанрів): дис. ... канд. філол. наук. 10.02.02. Дніпропетровський держ. ун-т. Дніпропетровськ, 1998. 17 с.

94. Зайцева О. Ремарка як лексикографічна категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен.* Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2014. Вип. 9. С. 167–172.

95. Збир І. Український фольклор у розвідках польських дослідників на матеріалі «Покуття» Оскара Кольберга. *Проблеми слов'янознавства: наук. зб.* Львів, 2005. Вип. 55. С. 254–262.

96. Зелінська М. З. Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови Західних областей України: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.03 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2018. 268 с.

97. Зілинський Б. Взаємовідносини між українською та польською мовою. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка.* Львів, 1937. Т. 155: Праці філологічної секції. С. 203–216.

98. Зілинський І. Карта українських говорів з поясненнями. *Праці Українського Наукового Інституту.* Варшава, 1933. Т. 14: Серія Філологічна книга 3. 20 с.

99. Исторический очеркъ основанія Галицко-Руской матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія / сост. Я. Головацкимъ. Львовъ: Институтъ Ставропігіянскій, 1850. Ч. 5. СХХ, 111, ХХІ с.

100. Історична грамати́ка української мови: підручник для студ. мовно-літературних фак. пед. ін-тів УРСР / О. П. Безпалько ... та ін. Київ: Радянська шк., 1962. 509 с.

101. Історична типологія слов'янських мов: у 2 ч. / за ред. О. Б. Ткаченка. Київ: Довіра, 2008. Ч. 2. 264 с.

102. Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія / упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ: Наук. думка, 2004. 584 с.

103. Історія української мови: морфологія / С.П. Бевзенко ... [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1978. 539 с.

104. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці»: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1990. 344 с.
105. Кирчів Р. Костецький Платон Іванович. *Українська літературна енциклопедія: у 5 т. / Редкол.: І.О. Дзеверін (відп. ред.) та ін.* Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. Т. 3: К–Н. 496 с.
106. Кирчів Р. Піонер українського карпатознавства про розвідку І. Вагилевича «Бойки, люд руськослов'янський в Галичині»: зб. наук. пр: (до 200-ліття Маркіяна Шашкевича) / за заг. ред. П. І. Сікорського, Ф. І. Стебля.; Львівське крайове т-во «Рідна школа», Львівська орг. Нац. спілки письменників України. Львів: Б. І. Корпан, 2011. С. 245–252.
107. Княжинський А. Межі Бойківщини. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1931. Ч. 1. С. 24–37.
108. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття. *Український діалектологічний збірник: зб. Історично-філологічного відділу Української акад. наук; № 64, [1]–2.* Київ, 1928. Кн. 1. С. 1–92. (Праці діалектологічної комісії).
109. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови): [монографія]. Київ: Радянська шк., 1960. 276 с.
110. Кобирилка Г. Прийоми й методи аналізу парокситонези на тлі вільного, рухомого наголосу в українських говірках. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 14–23.
111. Коваленко Н. Д. Зіставно-типологічний метод у дослідженні фраземіки. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 1. Кн. 1. С. 177–184.
112. Коваленко Н. Д. Лексика подільських говірок у «Словарі української мови» Б. Грінченка. С. 325–329. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16117/1/Kovalenko.pdf> (дата звернення: 21.08.2019).

113. Ковальов В. П. Обсяг реєстру загальномовного перекладного словника. *Дослідження з лексикології та лексикографії*: міжвідом. зб. / редкол.: С. І. Головащук та ін. Київ: Наук. думка, 1962. С. 41–51.
114. Кононенко В. І., Кононенко І. В. Контрастивна граматики української та польської мов: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2006. 391 с.
115. Коржинський В. Малый словарець уживанихъ слѣвъ гуцульскихъ зѣбранихъ в Жабю Слупійцѣ 1894–1896. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 1. оп. 1. Спр. 530. 55 арк.
116. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 368 с.
117. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. Київ: ВЦ «Академія». 2003. 464 с.
118. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2005. 175 с.
119. Кузеля З. Історичний розвиток і сучасний стан українського словництва. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* / за ред. В. Янева. Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. Т. 169: Праці філологічної та історико-філософської секцій: зб. на пошану Зенона Кузеля. С. 217–235.
120. Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII–XX ст.: бібліографічний покажчик / наук. ред. Д. Г. Гринчишин. Львів: [б. в.], 1999. 360 с.
121. Лаврівський І. Заповіт. 1846 р. Перемишль. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 206. Спр. 909. 12 арк.
122. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини / наук. і картограф. доопрац. та упоряд. З. Ганудель, І. Ріпка, М. Сополига. Братислава: Словац. пед. вид-во, 1991. 553 с.

123. Лев В. Нарис граматики староцерковнослов'янської мови в порівнянні з українською церковнослов'янською мовою. Стемфорд; Конн: Каледж ім. Св. Василя в Стемфорді, 1956. 109 с.

124. Лєзїконъ сирѣчь словѣсникъ славѣнскїй иѣмиющї в себѣ слова первѣе славенскаа азбѣчнаа, посемъ же Пѡлскаа Блгопотребный къ виразѣмѣнїю словесъ славѣнскихъ обрѣтающихься в Книгахъ Церковныхъ. Почаїв, 1804. 8° [89] арк. Сигн. А–І⁸.

125. Левицький І. Витвицький Теодорь. *Біографічний словник. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаніка*. Ф. 167. Оп. II. Спр. 525. 5 арк.

126. Левицький І. Лаврівський Іван. *Біографічний словник. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаніка*. Ф. 167. Оп. 2. Спр. 1778. 16 арк.

127. Лесів Відміна прикметників у західноукраїнських драмах XVII – поч. XVIII ст. *Українська літературна мова XVII–XVIII століть*: збір. пр. / збір. і підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль: Вид-во «Український народний дім», 2016. С. 120–144.

128. Лесів М. Надсянські говірки в дослідженнях у ХХ ст. *Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння*. / вступ та ред. М. Лесева; збір. і підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль [б. в.], 2007. С. 15–79. («Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі).

129. Лесів М. Основні характерні особливості системи лемківських говірок. *Лемківський діалект у загальнослов'янському контексті. Studia metodologica*. Тернопіль, 2009. Вип. 27. С. 15–29.

130. Лесів М. Українські говірки у Польщі: [монографія] Варшава: Вид-во «Український архів», 1997. 496 с.

131. Лесів Фонетичні особливості віршів та пердмов Памви Беринди. *Українська літературна мова XVII–XVIII століть*: збір. пр. / збір. і підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль: Вид-во «Український народний дім», 2016. С. 71–97.

132. Лесів М. Rola cerkiewizmów i polonizmów w ukraińskim języku pisanym XVII w. *Українська літературна мова XVII–XVIII століть*: збір. пр. / збір. і підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль: Вид-во «Український народний дім», 2016. С. 315–327.
133. Лесюк М. Основні риси покутського говору. *Етнос і культура. Часопис Прикарпатського університету імені В. Стефаника*: зб. наук.-теорет. ст. Гуманітарні науки. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» ЦІТ ПНУ ім. В. Стефаника, 2003. №1. С. 71–78.
134. Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 729 с.
135. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наук. думка, 1974. 260 с.
136. Лірвак з-над Сяну. Перемиські друки середини ХІХ століття / упорядкув. та передм. В. Пилиповича. Перемишль, 2001. 451 с.
137. Макович Х. Діалектні фонетичні риси в мові рукописних учительних Євангелій ХVІ–ХVІІ ст. *Мовознавство*. 2013. С. 74–82.
138. Мартинова Г. Середньонадніпряньський діалект. Фонетика і фонологія: [монографія]. Черкаси: Тясмин, 2003. 368 с.
139. Матвіяс І. Групування говорів української мови. *Структура українських говорів*: [зб.] / відп. ред. І. Г. Матвіяс. Київ: Наук. думка, 1982. С. 3–68.
140. Матвіяс І. Діалектна основа мови в творах Степана Руданського. *Культура мови* [зб.] / Ін-т укр. мови НАН України. URL: <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine68-69-6.pdf> (дата звернення: 15.06.2019).
141. Матвіяс І. Роль покутського говору в мові творів Василя Стефаника. *Культура слова*. Київ, 2010. № 72. С. 71–80.
142. Матвіяс І. Г. Українська мова та її говори: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1990. 168 с.

143. Меморія перемишлян: Єпископ Іван Снігурський в літературі Перемиського бідермаєру / вступ та упорядкув. В. Пилиповича. Перемишль: [Перемиський відділ ОУП], 2009. 134 с. («Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі; т. 15.).

144. Мойсеєнко Л. А. Теоретико-методологічні засади досліджень фразеологічних одиниць. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 34. С. 159–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_34_48. (дата звернення: 15.06.2019).

145. Мозер М. Причинки до історії української мови: монографія / за заг. ред. С. Вакуленка. 3-є вид., перегл. і поправл. Вінниця: Нова книга, 2011. 848 с.

146. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії: [монографія]. Київ: Радянська шк., 1961. 164 с.

147. Нахлік Є. Двомовний український і польський письменник Плятон Костецький в оцінці Івана Франка. *Київські полоністичні студії*: зб. наук. пр. Київ, 2016. Т. 27. С. 73–90.

148. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови': [словник]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

149. Нечитайло О. І. Синоніми у перекладному словнику. *Синоніми у лексикографії*: [монографія]. Київ: Наук. думка, 1987. Розд. 3. 132 с.

150. Німчук В. В. Лексикографія. *Енциклопедія: українська мова* / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні та ін.; редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін.; вид. 3-тє, зі змінами і доп. Київ: Вид-во Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2007. С. 309–310.

151. Німчук В. Префіксальний словотвір у закарпатських говірках. *Структура українських говорів*: [зб. ст.] / відп. ред. І. Г. Матвіяс. Київ: Наук. думка, 1982. С. 85–112.

152. Общекарпатский диалектологический атлас: у 7 т. Warszawa, 1991. Т. 3. / red. B. Oczkova, J. Rieger (red. odp.), J. Siatkowski, A. Zaręba, E. Rudolf-Ziółkowska, Warszawa 1991, 184 s.
153. Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови / упоряд., автор іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Київ: Либідь, 296 с.
154. Огієнко І. Українська мова: бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови: poradnik studentom, uczyтелям і всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови. Київ: Вид-во Книгарні Є. Череповського, 1918. 88 с.
155. Огієнко І. Українська літературна мова XV ст. і Крехівський апостол: у 2 т. Варшава: Друкарня Синодальна Зигмунтовська, 13, 1930. Т. 1. 520 с. (Студії до української граматики / вид.: І. Огієнко та Р. Смаль-Стоцький; кн. 7).
156. Онышкевич М. Польские элементы в диалекте бойков. *Исследования по польскому языку*: сб. ст. / отв. ред. Н. Стрекалова. Москва: Наука, 1969. С. 229–253.
157. Онышкевич М. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наук. думка, 1984. Ч. 1. 495 с.; Ч. 2. 515 с.
158. Онышкевич М. М. Форми давально-місцевому відмінків однини особових та зворотного займенників в південно-західних говорах. *Українська діалектна морфологія* / ред. Ф. Т. Жилко. Київ: Наук. думка, 1969. С. 159–168.
159. Осінчук Ю. Апостол апракос повний (Бибельський апостол) *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*: зб. наук. пр. / відп. ред. О. М. Титова. Київ, 2018. Вип. 27. С. 379–383.
160. Осінчук Ю. Живомовні риси в Добриловому Євангелії 1164 року. *Добрилове Євангеліє 1164 року* / відп. ред. В. В. Німчук; упор. Ю. В. Осінчук; Нац. акад. наук України, Ін-т української мови, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. С. 11–34.

161. Осінчук Ю. Особові та зворотний займенники у давніх перекладних канонічних текстах: морфологічний аспект. *Писемні пам'ятки: текст і контекст* / відп. ред. Г. Дидик-Меуш. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015 (Серія «Історія мови»). С. 146–165.
162. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Звучня і морфологія. Прага: Обріс, 1938. Ч. I. 546 с. + 5 карт.
163. Парипа М. З географії бойківських слів. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1938. Ч. 10. С. 177–123.
164. Переписка Івана Вагилевича. *Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині XIX ст.* / видав І. Брик. Львів: Накладом НТШ, 1921. Розд. 1. С 1–32. (Українсько-руський архів; т. 15).
165. Петров А. Л. Рукописные материалы о. А. Петрушевича (Представлено в заседании общего собрания 6 февраля 1910 г. *Известия императорской Академии наук*. 6 серия. 1910. № 7. С. 493–510).
166. Пилинський М. М. Маловідомий українсько-польський словник другої половини XIX ст. *Славістичний збірник: [зб. пр.]* / відп. ред. І. К. Білодід. Київ, Вид-во АН УРСР, 1963. С. 134–141.
167. Пилинський М. М. Українські рукописні словникові матеріали в бібліотеках і архівах Ленінграда (повідомлення). *Лексикографічний бюлетень: зб. наук. пр.* Київ, 1963. Вип. 9. С. 74–89.
168. Пилинський М. М. Ще одна знахідка. *Літературна Україна*. 1964. 12 трав. С. 2.
169. Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
170. Піддубна В. Критерії визначення полонізмів в українській лексикографії 20-40-х рр. XX ст. С. 142–151. URI: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4740> (дата звернення 15.10 2018).
171. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок. (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород: УжНУ, 2005. 266 с.

172. Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель (1835–1861) / съ предисловіемъ и примечаніями д. ч. Н. Попова. Москва: [б. в.], 1880. Вып. 3. 744 + I–II, + I–IV с.

173. Подільський говір: бібліографічний покажчик / уклад.: І. В. Гороф'янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. 141 с.

174. Прилипко Н. П. Нечленні (якісні) прикметники в діалектах української мови. *Територіальні діалекти і власні назви*: зб. ст. / відп. ред. К. Цілуйко. Київ: Наук. думка, 1965. С. 44–51.

175. Прокопчук В. С. Павло Троїцький – священнослужитель, педагог, краєзнавець і громадський діяч. *Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка*. Серія: Історичні науки. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2014. Вип. 7: Зб. на пошану акад. П. Т. Тронька (100-річчя від дня народження). С. 454–474.

176. Пшепюрська М. На пограниччях надсянського говору. *Збірник пам'яті Івана Зілинського (1879–1952): Спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника з 1939 р.* / ред.: Ю. Шевельов (голов. ред.), О. Горбач, М. Мушинка. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто Львів: [б. в.], 1994. С. 363–381.

177. Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / вступ та ред. М. Лесева; збір. і до друку підгот. В. Пилипович. Перемишль: [б. в.], 2007. («Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі).

178. Рабій-Карпинська С. Бойківські говірки: зб. ст. / упоряд. В. Пилипович. Перемишль [б. в.], 2011. 188 с. («Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі).

179. Романова Н. П. Вивчення українсько-польських мовних контактів у слов'янській філологічній науці. *Мовознавство*. 1972. № 4. С. 41–50.

180. Рудика Н. С. Метод компонентного аналізу в зіставних дослідженнях. *Магістеріум: Мовознавчі студії*: зб. наук. пр. / Національний

університет «Києво-Могилянська академія». Київ: «Києво-Могилянська академія», 2016. Вип. 16. № 62. С. 74–76.

181. «Русалка Дністровая»: документи і матеріали / АН УРСР, Ін-т сусп. наук, Центр. держ. іст. архів УРСР у Львові. Київ: Наук. думка, 1989. 542 с.

182. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник для студ. гуманітарних спец. вищ. навч. закл. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.

183. Сабадош І. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1999. 104 с.

184. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.

185. Самійленко С. Нариси з історичної морфології української мови: у 2 ч. Київ: Радянська шк., 1964. Ч. 1. 224 с.

186. Самойлова І. Інформаційна структура українських еквівалентів у перекладному словнику. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 24–43.

187. Свенціцький І. Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1913. Т. 114. С. 117–153.

188. Свенціцький І. Описаніє иноязычныхъ и новѣйшихъ карпаторусскихъ рукописей бібліотеки «Народного Дома» во Львовѣ. Львовъ: Ставропигійская типографія, 1905. 66 с. (Оттискъ изъ Литерат.-наук. Сборника Гал.-русской Матицы 1904–1905 г.).

189. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень: навч. посіб. Львів: Видавництво: Львівської політехніки, 2011. 151 с.

190. Скоморовський Й. Листи до Головацького Я. Ф. *Львівська науц. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 36. Спр. 333. 13 арк.

191. Словарь української мови: у 4 т. / зібрала Ред. журн. «Кієвская старина», упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Грінченко. Київ: Друкарня

Акційного товариства Н. Т. Корчак-Новицького у Києві, 1907–1909. Т. 1: 494 с.; Т. 2: 573 с.; Т. 3: 506 с.; Т. 4: 563 с.

192. Словник буковинських говірок / наук. ред.: Н. Гуйванюк, К. Лук'янюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

193. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 2003. 1104 с.

194. Совтис Н. Українські запозичення в польській літературній мові: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.03. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ, 2005. 20 с.

195. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка: у 4 т. Москва: Книга, 1989. Т.1, Ч. 1: А–Д. 10, IX, 806 с.; Т. 1, Ч. 2: Е–К. 807 с.; Т. 2, Ч. 1: Л–О. 851, [6] с. Т. 2, Ч. 2: П. 1802 стб.; Т. 3, Ч. 1: Р–С. 910 стб., [6] с.; Т. 3, Ч. 2: Т–Я. 1684 стб., 272 стб., 13 с.

196. Старко В. Ф. Проблема авторитетності двомовних словників. *Українська лексикографія в загальномовному контексті: теорія, практика, типологія*. Ларисі Григорівні Скрипник. (м. Київ, Ін-т української мови, 12–13 травня 2011 р.). / відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 315–322.

197. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.

198. Струганець Л. В. Рукописний словник Я. Головацького як джерело дослідження діалектної лексики. *Культура слова*. зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. Київ: [б. в.], 1992. Вип. 42. С. 14–18.

199. Ступінська Г., Битківська Я. Фразеологічний словник лемківських говірок / за ред. В. Ступінського, Г. Ступінської. Тернопіль: Навч. книга «Богдан», 2012. 472 с.

200. Сус І. Р. До характеристики рукописного українсько-польського словника Й. Скоморовського. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2003. Вип. 30. С. 72–77.

201. Сус І. Р., Галас Б. З історії українсько-польської лексикографії. *Україна-Польща: історія, сучасність, перспективи: матеріали наук.-практ. конф.* (Ужгород, 24–25 черв. 2004 р.). Ужгород: Ліра, 2004. С. 117–133.
202. Сус І. Р. «Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського – важлива пам’ятка української, польської і німецької лексикографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. на честь 80-річчя з дня народження К. Галаса*. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2002. С. 207–214.
203. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського як джерело до вивчення українських говорів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип. 25. С. 81–84.
204. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Idyotyzyму» І. Вагилевича як пам’ятка української діалектної фразеографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 21: Аралогія й ономастика. С. 141–145.
205. Сус І. Р. Рукописні пам’ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 18. С. 380–393.
206. Сус І. Р. Українська лексика у чотиримовному «Словарі языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 18. С. 72–77.
207. Сус І. Р. Українська народнорозмовна мова в українсько-польсько-німецькому словнику «Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського. *Українська мова в Галичині: історичний вимір*. Серія «Історія мови» / відп. ред.: Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей. Львів: Ін-т українознавства ім. І Крип’якевича НАН України, 2011. С. 124–136.
208. Сус І. Р. «Idyotykon» І. Вагилевича як джерело до вивчення історії українсько-польської лексикографії. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 4. С. 48–53. Сус І. Р.

209. «Сьоло». *Енциклопедія українознавства: словникова частина: в 11 т. / гол. ред. В. Кубійович; НТШ у Львові, Фонд духовного відродження ім. митрополита Андрея Шептицького. Львів: НТШ, 1993–003. Т. 8. С. 3119. (Репринтне відтворення видання 1955–1984 рр.).*
210. Тершаковець М. Галицько-руське літературне відродженє. Львів: З друкарні НТШ, 1908. 166 с.
211. Тимошенко П. Д. Афереза в українській мові. *Праці XI республіканської діалектологічної наради / відп. ред. Ф.Т. Жилко; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1965. С. 106–124.*
212. Ткач Л. Народнорозмовне джерело фразеологізмів спільного фонду української та польської мов. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. Вип. 4. С. 277–292.*
213. Ткач Л. Перспективи дослідження українсько-польських взаємин у соціолінгвістичному аспекті. *Варшавські українознавчі записки. Studia Ucrainica / за ред. С. Козака. Варшава, 1994. Т. 2: Польсько-українські зустрічі. С. 95–103.*
214. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
215. Українські закарпатські говірки: тексти / упоряд. та передм.: О. Миголинець, О. Пискач. Ужгород: Ліра, 2004. 398 с.
216. Хомчак Л. До функціонування надсянських говірок в умовах білінгвізму. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. Вип. 12: Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії (до 100-річчя Миколи Андрійовича Грицака). С. 206–210.*
217. Хомчак Л. Полонізми в лексиці родинної обрядовості надсянських говірок. *Діалектологічні студії: [зб. ст.]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. [Вип.] 9: Запозичення та інтерференція. С. 159–176.*

218. Черняхівська Л. Ф., Дикий А. Т. Показчик з української мови: матеріали по 1929 р. Харків, 1929–1930. 289 с.
219. Чубинский П. П. Особенности литературы и языка. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования*: [в 7 т.] / собрал П. П. Чубинский. Санкт-Петербург: [б. и.], 1872–1878. Т. 7. Ч. 2: Поляки Юго-Западного края. Санкт-Петербург, 1872. С. 251–270.
220. Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький: твори / упоряд., всуп. ст. та прим. М. Й. Шалати. Київ: Дніпро, 1982. 368 с.
221. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови: [монографія]. Харків: АКТА, 2002. 1054 с.
222. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).
223. Шило Г. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра: [монографія]. Львів: Львів. держ. пед. ін-т, 1957. 250 с.
224. Широков В. Елементи лексикографії: монографія. Київ: Довіра, 2005. 304 с.
225. Широков В. Феноменологія лексикографічних систем: монографія. Київ: Наук. думка, 2004. 328 с.
226. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. Львів: Загальна друкарня, 1908. Ч. 5. 300 с.
227. Ястремська Т. Рефлексація сполук на зразок *trьt у говірках південно-західного наріччя: крив. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2011. Вип. 12–13. С. 72–84.
228. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування: [монографія]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 424 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

229. Abuzarova M. Східнослов'янські фонетичні впливи і запозичення в системі польського антропонімікону мешканців польсько-українського прикордоння кінця XVIII – поч. XIX ст. *Zeszyty Cyryło-Methodiańskie*. 2015. № 4. S. 106–114.
230. Atlas gwar bojkowskich / oprac. przez zespół Inst. Słowianoznawstwa PAN pod kier. J. Riegera. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wyd. PAN, 1981–1986. T. 1–7.
231. Bańko M. Czym jest leksykografia? *Bańko M. Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*. Warszawa, 2001. S. 11–24.
232. Blazejowskyj D. Historical Šematizm of the Archeparchy of L'viv (1834–1944). Kyiv: Publishing house «KM Akademia», 2004. Vol. 2.: Clergy and Religious Congregation. 570 s.
233. Budziak A. Rękopiśmienna spuścizna słownikarska Iwana Wahylewycza. *Studia Ruthenica Cracoviensia*. Kraków: Wyd-wo «scriptum» 2014. № 8. 411 s.
234. Budziak A. Zapożyczenia polskie w materiale ukraińskim XIX-wiecznego ukraińsko-polskiego słownika frazeologicznego Iwana Wahylewycza. *Linguistica Copernicana*. Toruń: Wyd-wo Nauk. Uniw. Mikołaja Kopernika, 2010. № 2 (4). S. 273–285.
235. Dejna K. Elementy polskie w gwarach zachodnio-małopolskich. *Język polski*. Kraków, 1948. R. 28, N. 3. S. 72–78.
236. Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny. Wrocław: Ossolineum, Wyd-wo PAN, 1957. 164 s.
237. Fedoruk A, Kojder M. Interferencje polsko-ukraiskie w gwarach okolic Tarnopola. *Українські і польські говірки пограниччя / ред. Ф. Чижевський, Г. Аркушин. Люблін; Луцьк: [б. в.], 2001. С. 83–89.*
238. Horbasch O. Do ukraińsko-polskiej interferencji językowej: ukrainizmy w słowniczku prowincjonalizmów Podolskich A. A. Kremera z 1870 r. Wrocław: Ossolineum, 1993. S. 145–150. Odbitka: *Minera Linguistyka*.

239. Horodyska H. Dzieje Konkursu leksykograficznego im. Samuela Bogumiła Lindego 1876–1922. Wrocław; Warszawa; Gdańsk; Łódź, 1989. 304 s.
240. Hucal W. Czy wydanie Leksykonu słowiańsko-polskiego z roku 1722 (Suprasl) było podstawą tegoż Leksykonu w roku 1751 i 1756 (Poczajów)? *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 9. Спр. 403. 423 арк.
241. Janów J. Słownik huculski / oprac. i przyg. do druku J. Rieger. Kraków: Wyd-wo Naukowe DWN, 2001. 292 s.
242. Janów J. Słowniczek huculski sprzed stulecia. Lwów, 1937. Odbitka ze Sprawozdań Towarzystwa Naukowego we Lwowie. R.16. Z. 3. S. 1–12.
243. Lehr-Spławiński T. Wzajemne wpływy polsko-ruskie w dziedzinie językowej. Kraków: [s. n.], 1928. 20 s.
244. Łesiów M. Historia wzajemnych kontaktów i wpływów języka polskiego i ukraińskiego. *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi*. Lublin: Wyd-wo KUL, 2003. S. 11–23.
245. Linde S. B. Słownik języka polskiego: t. 1–6. Warszawa: Drukarnia XX. Pijarów, 1807–1814. / Internetowy przewodnik edukacyjny, red. Mirosław Bańko, Magdalena Majdak, Maciej Czeszewski. URL: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/37/slownik-jezyka-polskiego-warszawa-1807-1814> (дата звернення 07.12.2017).
246. Partyckij E. Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Lemberg: Verlag des M. Dymet und Verfassers, 1867. Bd. 1. XVI, 432 s. = Партицький О. Словарь немецко-русский: у 2 т. Львов, 1867. Т. 1. XVI, 432 с.
247. Rieger J. O polskich wpływach leksykalnych na gwary ukraińskie (na przykładzie gwar bojkowskich). *Studia z Filologii polskiej i Słowiańskiej*. Warszawa, 1996. N. 33. S. 181–192.
248. Rieger J. Przedmowa. *Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku* / oprac. i przygotował do druku J. Dziedzeliwski. Warszawa: Semper, 1997. S. 6–7. = *Словник польсько-*

церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини XIX сторіччя / опрац. і подав до друку Й. Дзендзелівський. Варшава: Семпер, 1997. С. 6–7.

249. Rieger J. Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie. Warszawa: Semper, 1995. 256 s.

250. Rieger J. Wyrazy «łemkowskie i ich zasięgi». *Studia z filologii Polskiej i Słowiańskiej*. Warszawa, 1981. N. 20. S. 217–230.

251. Skowrońska J. Alersandriusz Kremer. *Polski słownik biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1970. T. 66. S. 265–267.

252. Skręt P. Piotr Parylak. *Internetowy polski słownik biograficzny*. URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/piotr-parylak> (дата звернення 3.04. 2019).

253. Skurżewska A. [Recenzja]: *Slavia Orientalis*. R. 48, Nr. 1. Kraków, 1999. S. 142–143. Rec. na kś.: Słownik polsko-cerkiwnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku / oprac. J. Dzendzeliwski; red. J. Rieger. Warszawa: Semper, 1997. 611 s.

254. Słownik języka polskiego / red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki: t. 1–8. Warszawa: Drukarnia E. Lubowskiego i S-ki, 1900–1927. T. 1: A–G. 957 s.; T. 2: N–M. 1090 s.; T. 3: N–Ó. 935 s.; T. 4: P. 1036 s.; T. 5: P–R. 827 s.; T. 6: S–Ś. 794 s.; T. 7: T–Y. 1161 s.; T. 8: Z–Ż. 744 s.

255. Stieber Z. Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny: z. 1–8. Łódź, 1956–1964. Z. 1. 1956. 14 s., [50 s. map]; Z. 2. 1957. 7 s., [50 s. map]; Z. 3. 1959. 6 s., [50 s. map]; Z. 4. 1960. 6 s., [50 s. map]; Z. 5. 1961. 6 s., [50 s. map]; Z. 6. 1962. 6 s., [50 s. map]; Z. 7. 1963. 6 s., [26 s. map]; Z. 8. 1964. 6 s., [33 s. map].

256. Stieber Z. Dialekt Łemków. Fonetyka i fonologia. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1982. 112 s.

257. Stieber Z. Gwary ruskie na zachod od Oporu. Warszawa: [s. n.], 1938. 10 s.

258. Stieber Z. Wpływ polski i słowacki na gwary łemków. *Świat językowy Słowian*. Warszawa: Państwowe Wyd-wo Naukowe, 1974. Rozd. 4. S. 474–479.

259. Sus I. R. Західнослов'янські діалектні лексици рукописного українсько-польсько-німецького словника «Матеріялы до словаря русскаго (1822–1826)» Івана Лаврівського. *Slavia Orientalis*. Warszawa, 2015. Т. 64. Nr. 1. S. 117–123.

260. [Wagilewicz J.] Przegląd słownika. *Wzmianka o zbiorach pieśni ludu mianowicie o pieśniach «ludu ruskiego» w Galicyj, wydanych przez Żegotę Paulego (Lwów, 1839–40, tom 2)*. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Ф. 118. Спр. 671. Арк. 28–28 зв.

261. Wojan K. Leksykografia polska z językiem ukraińskim w opisie statystycznym z bibliografią za lata 1794–2016. *Slavia Orientalis*. Т. LXVI. № 1. 2017. S. 171–194.

262. Zaręba A. Wpływy polszczyzny na słownictwo innych języków słowiańskich. *Język Polski*. Kraków, 1961. N. 1. S. 1–19.

II. Джерела фактичного матеріалу

263. Вагилевич І. Ідуотукоп – українсько-німецько-латинський словник. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Ф. 19. Спр. 55. 75 с.

264. Вагилевич І. [Ідуотузму]. Дзендзелівський Й. О. Українсько-польський фразеологічний словник І. Вагилевича. Його ж. Українське і слов'янське мовознавство: зб. пр. Львів: Атлас, 1996. С. 467–471. (Українознавча бібліотека НТШ. Ч. 6).

265. Вагилевич І. Словарь языка южно-русского 1834–1844. *Російська нац. б-ка, Санкт-Петербург*. Ф. 16. Спр. 23. 218 арк.

266. Витвицькій Т. Приручний словарь Полско-словенській і Народно-Рускій, содержашць в себѣ вся реченія польская, словенская и народно-руская. Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 276. 667 с.

267. Витвицькій Т. Приручний словарь полско-словенський і народно-руський. *Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z*

połowy XIX wieku / oprac. i przygotował do druku J. Dzendzeliwski. Warszawa: Semper, 1997. S. 27–394. = *Словник польсько-церковнослов'янсько-український Т. Витвицького з половини XIX сторіччя* / опрац. і подав до друку Й. Дзєндзелівський. Варшава: Семпер, 1997. С. 27–394.

268. [Каменецький Д., Маркович О.] Словарь. *Słownik. Марко Вовчок Збірка «Повістки» («Народні оповідання»)*. Санкт-Петербург: Типографія Николая Тиблена и комп., 1861. С. 1–21.

269. Лаврівський І. Матеріяли до словаря русскаго (1822–1826 pp.): у 6 т. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 331. Т. 1: Б–В. 698 с.; Т. 2: Д, Є, Ж. 520 с.; Т. 3: З. 520 с.; Т. 4: Л–М. 196 с.; Т. 5: С. 480 с.; Т. 6: Ф, Ч. 400 с.

270. Левицький Й. Прирѣчный словарѣ славено-польскій, или собраніе Реченій славенскіхъ нещдѣбъ разѣмѣтелныхъ вбрѣтающихся въ книгахъ церковныхъ, на языкъ польскій толкованыхъ Лвигородѣ, 1830. 148 с.

271. Максимович М. О. Словарь. *Українські пісні, видані М. Максимовичем* / підгот. вид. і розвідка П. М. Попова. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. С. 221–252. (фотокопія вид. з 1827 р.)

272. Скоморовський Й. Матеріялы до словаря русскаго: у 5 т. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 305. Т. 1: А–Г. 146 арк.; Т. 2: Д–Й. 137 арк.; Т. 3: К–О. 181 арк.; Т. 4: П. 220 арк.; Т. 5: Р–Щ. 184 арк.

273. Gregorowicz J. *Słowniczek huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem. Gregorowicz J. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogorę położoną w powiecie Kossowskim*. Lwów: Drukarnia narodowa W. Manieckiego, 1881. S. 16–30.

274. Gregorowicz J. *Słownik wyrazów huculskich. Pamiętnik Towarzystwa Tatrzńskiego*. Kraków, 1880. Т. 5. S. 26–35.

275. Kostecki P. [Słowniczek twardszych wyrazów ruskich, albo przez ruski lud przyjętych]. *Poezyi*. Lwów: Nakładom Karola Wilda, 1862. S. 121–128.

276. Kremer A. Słowniczek prowincjonalizmów Podolskich. *Język polski dawnych kresów wschodnich* / pod. red. J. Riegera. Warszawa: Semper, 1999. T. 2: *Studia i materiały*. S. 259–340.

277. Parylak P. Prowincjonalizmy mowy polskiej w Drohobyczu i jego okolicach zestawione i porówniane z językiem ruskim, staropolskim i narzeczem kaszubskim. Słowniczek. *Język polski dawnych kresów wschodnich* / pod. red. J. Riegera. Warszawa: Semper, 1999. T. 2: *Studia i materiały*. S. 345–363.

278. Słowniczek. Wytłumaczenie słów mniej zrozumiałych. *Sioło. Pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim*. Lwów, 1866. Z.1: S. 187–192; Z. 2: S. 189–192; Z. 3: S. 189–192. Lwów, 1867. Z. 4: S. 181–188.

279. Wagilewicz J. Narzecze. *Łemki. Mieszkańcy zachodniego wzgorza Karpat*. Lwów, 1841. *Наукова б-ка Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка*. М–1173. Копія. Rozd. 5.

280. Wagilewicz J. [Słowniczek]. *Bojki. Szczep rusko-słowiański w Galicyi*. *Львівська нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника*. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 4342. S. 19–21.

281. Wagilewicz J. [Słowniczek]. *Bojki, szczep rusko-słowiański w Galicyi*. Lwów, 1839. *Наукова б-ка Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка*. М–1173. Копія. S. 18–19.

282. Wagilewicz J. [Słowniczek]. *Hucułowie. Mieszkańcy wschodniego wzgorza Karpat*. Lwów, 1837. *Наукова б-ка Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка*. М–1173. Копія. S. 22–23.

283. Wagilewicz J. [Słowniczek]. *O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich (dalszy ciąg)*. *Przegląd naukowy*. Warszawa, 1844. N. 28. S. 24–25.

284. Żegota P. Słowniczek mniej zrozumiałych słów ruskich. *Pieśni ludu ruskiego w Galicji*: [w 2 t.] Lwów, 1840. T. 2. S. [207–214].

ДОДАТКИ

Додаток А

**Ілюстративний матеріал в мікроструктурі
«Матеріялів до словаря русскаго» І. Лаврівського**

сапель – на каркъ хлѡпцевѣ, котрой ишовъ пѡдъ росистымъ дахомъ, сапель з ледѸ оубѸтый з великимъ впаль замахомъ (5, с. 101);

саповіска – на саповинахъ и на ѳловатыхъ полахъ не сѳють, бо естъ земля кѳжкѧ (5, арк. 17);

свѳришчѣти – ластѣвка свѳргоче, коли голоднѧ, воробель свѳрче (5, арк. 223 зв.);

снѳдо – не дивѳтсе на то, жемъ снѳда, бомъ на сонце огорила (5, арк. 94 зв.);

снѳти – всѣо так се снуе, пакъ з клубка; снѳе ми се перед очѣма (5, арк. 94 зв.);

сойка – сойка гнѳздитсе на дѸбахъ, мѡже наслѳдовѧти людзкѸ мѡвѸ (5, арк. 102 зв.);

солити – абы месо довго тримати, треба го солѣти ал'бо вѸдити (5, арк. 98);

сонѳ – що кто милѳе, то и в снѳ тое чѳе; кто спати в ночи не мѡже, той нехъ си кѳ пить довжника лѡже (5, арк. 103);

сочѣти – челѡвѳка бѸдѸтъ злѣ Ѹчинкѳ сами сочѣти и сѸдѣти (5, арк. 100);

спалѣти – пѳстолеть на пановцѳ спалывѳ – и южъ не вистрилило (5, арк. 104 зв.);

спара – не приѧтѳль на спѧри ѳмъ сѳдитъ зѧвше (5, арк. 195);

спасти – кто падать зъ висока, натрче бока; **пабка** дойзрѣлии сами падають (5, арк. 106);

спикъ – стережи, Боже, жебысмо въ тимъ смертельнымъ спѣкѣ не померли (5, арк. 111);

спѣвакъ – з почеткѣ люде всѣ в церкви спѣвали. Але же нескладаныѣ голоса вдечность спѣванѣ видиймовала; спѣваки по церквахъ постановили канторовъ (5, арк. 110);

спѣжа – забрали ѣмъ всю спѣжѣ, спакованиѣ рѣчи до спѣжарнѣ (5, арк. 114);

спѣшити – кто сѣ на збыть спѣшить, пѣзнѣй дойде тамъ, де мѣ треба (5, арк. 110);

сплатити – чесь дорогой, злотомъ не сплаченый (5, арк. 114 зв.);

сплести – сплести байки **пакиѣ** (5, арк. 116);

спѣдити – свою молодость на читаню зпѣдивъ (5, арк. 107);

старость – ѣ рокѣ пѣдесѣтого зходить человѣкъ на старость. Лѣнива молодость чинить на старость жебракомъ' (5, арк. 158–158 зв.);

статѣчнѣ, моцно, сталѣ – нема дѣбра на свѣтѣ, котре бы сталѣ человѣка до себе прывѣзало (5, арк. 150 зв.);

стодѣла – стодѣла вилика нѣцъ неварть коли пѣста ѣсть (5, арк. 169);

стрѣта – згѣба страты жѣлѣе по шкѣдѣ (5, арк. 179 зв.);

сѣдѣтель – шо тамъ за гѣкъ, шо за галѣсь страсный, **пакъ** южъ сѣдѣ остатный (5, арк. 2 зв.);

чайка – здибавъ го, **пакъ** чайкѣ на гнѣздѣ (6, арк. 79 зв.);

чаплѣ – поглядать милосерднымъ окомъ, **пакъ** злапана чаплѣ (6, арк. 55);

чаровницѣ, чарѣвницѣ, чиривницѣ – коли доцѣ падать въ маю, то чаровницѣ причиновъ; ты маѣшь очи чаровнычыѣ (6, арк. 58 зв.);

чародѣйскѣй – чародѣйска то работа, чародѣйска штука, чародѣйска бѣде и заплата (6, арк. 59 зв.);

чары – людъ простый, впавши в ташкѸ хоробѸ, а не знаючи Ѹй причины, заразы сѸдитъ, же то сѸтъ чары (6, арк. 60);

часъ – зъ часомъ острожнѸ, часъ плинє, такъ вода; часъ много може; часъ всю одбиратъ; де розѸмъ нѸтъ, тамъ часъ поможе; часъ – докторъ найпевнѸйший; не маіѸ часѸ зъ тобовъ бавытисѸ, розмавати; бѸдѸ писати, покѸ ми часѸ стане (6, арк. 61 зв.–62); мѸсѸло сѸ то борзо (прѸтко) збыти (продати), бо бывъ часъ барзы тѸсный (6, арк. 62 зв.); часъ бивъ пѸнкный, погодный, дорога добра. Добрый и покѸрный слѸха не опѸцатъ пана своего въ часѸ цєсьтѸ и нецєсьтѸ (6, арк. 64–64 зв.); цю въ часъ то добрѸ, а цю не въ часъ то злє (6, арк. 67 зв.);

частовати – ти менє днесъ, а га тебе завтра бѸдѸ частовати (6, арк. 77);

чаши – шалвѸ має стрѸчки албо чашовѸчки, котрыхъ сѸ тримать насѸнє; немовлатко лазило рачки, и на слабихъ чашочкахъ двыгалосѸ до гори, и важило сѸ стогати (6, арк. 73 зв.);

чекати – чикай при дверехъ (6, арк. 81);

чело – коли сѸ вѸк збоже, перше ѿ вѸтрѸ, такъ тѸшше, називать сѸ чело, а середне – посполите (6, арк. 89 зв.);

человѸкъ – человѸкъ, коли мѸ рани церѸликъ порошкомъ засипле, сычить, такъ гѸсь (6, арк. 234 зв.);

чепецъ – корнетъ оу Пань кєсть тото, цю оу мѸцокъ каптѸрокъ альбо шапка, а оу сѸльскихъ кобѸтъ чепецъ (6, арк. 93 зв.);

червенець – такъ назбирамъ много червенцѸвъ, то ми сѸ не кденъ кланѸти бѸде; цю моментъ, то ѸншыѸ кредиторове атакѸють, а в кѸшени и кдного червеньчика нема; оу нїого тисѸча червоньчиковъ, такъ ничъ пѸститъ Ѹхъ на кденъ день (6, арк. 111);

червывый, червлиый, червыстый – червивыѸ грѸшки з дерева литѸть; тєслѸ подтєсь перевертатъ, цы не черыва (6, арк. 111 зв.);

чередѸ – провадитъ за собовъ слѸгъ цѸлѸ чередѸ; идѸть на сторожѸ за чередїовъ (6, арк. 96);

чєрєпаха – южъ застѣла на кстинахъ стара черепаха (6, арк. 96 зв.);

чєркаскій, чєрккскій – не сподѣваємъ сѧ прийти до васъ по черккскѣ, але дѣбельскій мавѣмъ въ дорозѣ припадокъ, окрали (обєкрали) мѧ з кратешо (зо встѣмъ) (6, арк. 98);

чєрнь – добрѣ би било, жебы тота чєрнь, жлобна масть, знакъ плачѣ згинѣла; облѣкаю небеса в чєрнь, и тако мѣхъ (воръ) кладѣ на нѣ прикритѣ чѣхъ (6, арк. 98 зв.);

чинити – не подобна, жебы хто добрѣ хотѣвъ чинити, ничъ не чиначи (6, арк. 186 зв.);

чипчикъ – окцєнной дѣтинѣ (дитинѣ) звыкли вкладати на головѣ бѣлый чипчикъ (6, арк. 93);

чистецъ – бавилисьмо в тымъ домѣ, ѡкъ в чисци (6, арк. 196); хто сѧ въ чисци сѣмѣк, нехай сѧ боѣтъ пєкла (6, арк. 195 зв.);

чисто – змокъ до чиста, до нитки; выпывали за здоровѣ ажъ до дна самого и выпорожняли кїєлѣхи ажъ до чиста (6, арк. 197);

чистость – не машъ мѣ подобного въ правой простотѣ, въ стражи вѣтъ злого и въ сердца чистотѣ; оѣчинки тѣлесныѣ сѣтъ: чѣджолоство, порѣпство, нечистота (6, арк. 197 зв.);

ччый, чцый – лѣпша розмова, коли не чша голова (6, арк. 157).

Фразеологізми в мікроструктурі
«Матеріалів до руского словаря» Й. Скоморовського

Фразеотематична група «Людина»,

фразеосемантичне поле «Характеристика особи»:

маје сѣм рѡзѣмів, а ѡсьмий викрѣтѡс (1, арк. 59 зв.) *жядній грошя* (2, арк. 41), *зѣби зїсти* (2, арк. 126);

фразеосемантичне поле «Психічний стан особи»:

не вдавай ся в тѣѣѣ (1, арк. 30 зв.), *не мѡже ми зѣйти з дїва* (2, арк. 7 зв.), *дає ми на дѡвѣцки* (2, арк. 15 зв.), *дојмили мя до живѡго* (2, арк. 20), *дѣр головї бере ся* (2, арк. 39), *зашибло мѣ головѣ* (2, арк. 93), *ляк мя зїбрав* (3, арк. 46 зв.), *пѣшов ми свѣт омороком* (4, арк. 164), *мајачит ми ся в головѣ* (3, арк. 62);

фразеосемантичне поле «Фізичний стан особи»:

вздихати ся дѡбре (1, арк. 43 зв.), *відлѣгло ми* (1, арк. 88 зв.), *з день дѣха* (2, арк. 104 зв.), *зложенье рѣк* (2, арк. 113 зв.);

фразеосемантичне поле «Поведінка особи»:

не раз чоловѣк не хотячі вбридѣ в бѣдѣ (1, арк. 38 зв.), *вїбити собѣ що з головї* (1, арк. 46), *и колачѣм го не вївабиши* (1, арк. 47 зв.), *кричїт вїводом* (1, арк. 49), *вїгѣлькнѣти з водї* (1, арк. 52), *бѣжїт до вїскокѣ* (1, арк. 73), *бајки гнѣти* (1, арк. 129), *гонїти за пѣстїм вѣтром* (1, арк. 132 зв.), *дївним дївом дивовѣтися* (2, арк. 7 зв.), *дѣйти правди* (2, арк. 10 зв.), *дѣти драпакѣ* (2, арк. 35 зв.), *ся години не засїдит* (2, арк. 82 зв.), *зизом дивити ся* (2, арк. 109), *ѡнѣ ѡком з мѣне не змїгне* (2, 116 зв.), *на стрѣмголов* (3, арк. 22 зв.), *комѣть головою* (3, арк. 23), *ламати собѣ головѣ* (3, арк. 57), *ламати собѣ рѣки* (3, арк. 57);

фразеосемантичне поле «Стосунки між людьми»:

вгнати когo в грoшѣ (1, арк. 39 зв.) *вiбѣхати когo в плѣчѣ* (1, арк. 47 зв.), *взяти когo на язики* (2, арк. 131 зв.), *зизом дивитися* (2, арк. 110), *знестися на єдно* (2, арк. 120 зв.), *на зѣби когo взяти* (2, арк. 126), *з малю когo збити* (3, арк. 63), *памороки комѣ забити* (4, арк. 3), *ходити хoдором за ким* (5, арк. 150), *дати кому щястя* (2, арк. 181 зв.), *на зѣба когo взяти* (2, арк. 126), *лoточити комѣ гoловѣ* (3, арк. 57 зв.), *знести ся на єдно* (2, арк. 121 зв.), *менѣ з того нѣщо ся не завяже* (2, арк. 51 зв.);

Фразеотематична група «Сприйняття навколишнього світу»,
фразеосемантичне поле «Кількісна характеристика (міри)
предметів, пов'язаних з особою»:

не мајѣ від когo відойти (1, арк. 82), *ѣ нас не жядно хлѣба* (2, арк. 41 зв.);А

фразеосемантичне поле «Абстрактні відношення і поняття»:

анѣ сліху анѣ зазорѣ (2, арк. 62 зв.), *вишло на јав* (2, арк. 130 зв.), *не ведє ми ся* (1, арк. 42 зв.), *тото мене зо свѣта женє* (1, арк. 128), *що чля, то і подоба* (5, арк. 166 зв.).

**Ілюстративний матеріал в мікроструктурі
«Матеріялів до руского словаря» Й. Скоморовського**

аби – аби хлѣб, зѣби бѣдѣт (1, арк. 1);

анѣж – анѣж је́го не застанемо до́ма, що тогди зроби́мо? (1, арк. 5);

амвро́сити – бѣло не варва́рити, не са́вити, не амвро́сити, але бѣло кѣжель кѣндосити, то́бись бѣла́ ма́ла бі́льше сорочо́к. Вѣ́стно же бо люди на селѣ́ обхо́дят ба́гато свят таких, котрі́ не сѣ́т ѣ́рочистими. В такі́ то свята звикли́ они ко́ждѣ́ робо́тѣ́ робити, іно́ не прѣ́сти кѣ́желя, не пра́ти і не зо́лити хѣ́ст, і.т. п. Оже́ж-то до таких свят нале́жат ѣ́ них: свято́ї Варва́ри, святого Са́ви, і свято́го Амвро́сія. Тоті́ всѣ́ свята припада́јѣ́т раз-по́-раз дня 16-го 17-го і 19-го Просимця́ (Стѣ́дня), а ме́же ними стоі́т іще ѣ́рочисте свято: С. Никола́ја, дня 18-го... Я́кже, ја́ка бѣ́цѣ́м богомі́льна дѣ́вчина через всѣ́ тоті́ дни і довгі́ ве́черѣ́ не возме́, верете́на до рѣ́к, то запевне́, же бѣ́де ма́ла менше́ сорочо́к, нѣ́ж тотá, що тих свят не свѣ́ткѣ́је; бо до́бра прѣ́дка за три дни на́прѣде́ на до́вгѣ́ сорочкѣ́. Для то́го, ја́к така́ богомі́льниця чѣ́сом жѣ́лѣ́е ся перед посѣ́страми, же́ через зимѣ́ ма́ло на́прѣла, то они́ ц'вѣ́ркајѣ́т же́ї до очі́ј то́јѣ́ приповѣ́дкојѣ́: Бѣ́ло, небо́гонько, не варва́рити і. т. д. (*тоѣ́ чуль є́мь будучи́ ду́шпасти́ремь въ́ Богатковцѣ́хъ отъ́ старо́и пова́жно́и ко́бѣ́ты*) (1, арк. 4 зв.–5);

ба́вити ко́го – не ба́вте мене́, бо а не ма́јѣ́ чѣ́сѣ́ (1, арк. 8 зв. – 9);

ба́јбарз, ба́јба́рзо – уме́рл ба́тько – ба́јба́рзо, вме́рла ма́ти – ба́јба́же, вме́рла мо́ја миле́нька́ја – то́ж то менѣ́́ жѣ́ль дѣ́же (*спѣ́ванка*) (1, арк. 10);

бо́ле – дочекали́смо ся, бо́ле, лѣ́пших чѣ́сів (1, арк. 27);

бува́личѣ́ – ві́н ѣ́же бѣ́ва́в в бѣ́ва́личо́х (1, арк. 32);

вагова́ти – не вагова́в бим і́ до́ро́жше запла́тити, аби́ іно́ за що́ до́брого (1, арк. 36);

вижурити – нїчого не вижґриш, хотьбись ся і кїлко жґрив (1, арк. 55 зв.);

ви'літити – нїні зима, а тись ся вїлґтив (1, арк. 61);

вистава'ти – давний ксьондз вистає, а новий настає (1, арк. 74);

виходити – даси руками (пожичиш комґ гроший), не виходиш ногами (1, арк. 78 зв.);

виходно – у мене дуже виходно на хлїб, на гроші (1, арк. 79);

відкропитися – свяченою водою не відкρόпишся від неґо (1, арк. 88 зв.);

глід – коли цвите бґб, то великий глґд, а як цвите мак, то ґже не так (1, арк. 127);

годити – Бог годит здоровльом; сеґо рокґ годїт на ячменá, на садовїнґ (1, арк. 129 зв.);

гожий – на тобї небóже, що менї неґоже (1, арк. 129 зв.);

гоц – не кажї гоц, доки не перескóчиш (1, арк. 135 зв.);

вдати – заспґвав бим спґваночку, та не вмґјґ вдати, а тґ чґжя сторононька, бґдґт ся смґјати (*спґванка*) (1, арк. 40);

вєрбниця – як пријде вєрбниця, вся бґда вєрнет ся (1, арк. 41);

гадонька – только гадок, що ґ зајаця стежок (1, арк. 119);

гаразд – гаразд Пан Бїг дав, значит обдарив дитям; так ся звикл виражати отєц, коли приходит до свóґо дґш пастиря просити, аби мґ окрестити дитя (1, арк. 122);

глід – коли цвите бїб, то великий глід – а як цвите мак, то ґже не так (1, арк. 127);

гóжиј – на тобґ небóже, що менґ не гóже (1, арк. 129 зв.);

данка – обґцянка не данка, а дґрнóму радїсть (2, арк. 2);

даром – як бґдеш пáном, бґдеш мав всьо дáром (2, арк. 3);

дїти – дóбрґ дґти вґнець, а лихґјї конєць (2, арк. 11 зв.);

дновáти – через цґле лґто днґјґ і ночґјґ в пóлю (2, арк. 12);

дóв'їщки – чясом чоловікови сон дасть на дóв'їщки, же го якесь нещястя чекає (2, арк. 15 зв–16);

дородіти ся – сего року дородило ми ся збіжъє (2, арк. 28 зв.);

дуга – старець зігнувся, як д'ґа (2, арк. 38);

зост'р'їт – не любить го нав'їть на зост'р'їт (2, 123 зв.);

з'їйти – уже лед на став'ї такий гр'їбиј, же можна по н'їм з'їйти (2, арк. 110 зв.);

знайда – чија зг'їба, моя знайда (2, арк. 119);

клепало – піп в дзв'їн, а д'їдько в клепало (3, арк. 13 зв.);

коло – станьмо, братя, в ко́ло, в тім кол'ї весо́ло (3, арк. 20 зв.);

ладити ся – господарство не ладит ми ся так, як треба (3, арк. 46);

л'їк – ком'ї на в'їк, тому знайдеться ся л'їк (3, арк. 54);

л'їнок – не про л'їнок, а про сла́бість не б'ївај'ї ц'їркв'ї (3, арк. 54 зв.);

нав'їдзяти – кого Бог любить, того нав'їдзяє (3, арк. 84);

надговорити – жебі ти говорив, а надговорив, то все д'їрмо (3, арк. 88);

небој – і небоја вовки јідят (3, арк. 118);

рідня – добра родня, але не щодня (5, арк. 8);

собкати – нім он засобкає, то јест нім он зајіде (5, арк. 65);

фай, фай – ой летіт вóрон та з ч'їжих сторóн та крїлоньками фай, фай, ой јак я вїйд'ї із то́го селá, то ком'їсь б'їде жяль, жяль (5, арк. 138);

цабиніти – зацабанів, јак циган за ма́м'ї (5, арк. 156).

**Фраземи в мікроструктурі «Прирґчного словаря
Полско-словенського і Народно-Рґського ...» Т. Витвицького**

Фразеотематична група «Людина»,

фразеосемантичне поле «Психічний стан особи»:

*несповна рóзуму (ВитД, 169), маю свѣй рóзумь (ВитД, 97), съ ума
зѣйти (ВитД, 193);*

фразеосемантичне поле «Поведінка особи»:

*в пень вирубати (ВитД, 201), маю свѣй рóзумь (ВитД, 97), передь
тан(ь)цовати (ВитД, 249), вложіти себѣ в гóлову (ВитД, 251), пúстое
молоти (ВитД, 287), порох в очи метати (ВитД, 302), взяти собѣ в гóлову
(ВитД, 313), влѣпíти óчи въ що (ВитД, 328), стáвити передь очи (ВитД, 346);*

фразеосемантичне поле «Стосунки між людьми»:

*ón естѣ нáнь борзо заваснѣнный (ВитД, 38), просто в очи говорити
(ВитД, 215), зробити кому смѣх, фѣгля (ВитД, 276), спотыти добре кого
(ВитД, 319), вливáти кому́ що в гóлову (ВитД, 331), поставити кого на ноги
(ВитД, 353), дурнѣмь когó робíти (ВитД, 360), заслѣпíти очи кому́ (ВитД
363), заскочити дорогу (ВитД, 368), навѣсти на прáву дорóгу (ВитД, 375),
завзятися на кого (ВитД, 373), надежду в ким покладати (ВитД, 389), хлѣбъ
за хлѣбъ, ветъ за ветъ ѿдати (ВитД, 535).*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Сус І. Р. «Матеріялы до словаря русскаго» І. Лаврівського – важлива пам'ятка української, польської і німецької лексикографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. на честь 80-річчя з дня народження К. Галаса*. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2002. С. 207–214.

2. Сус І. Р. До характеристики рукописного українсько-польського словника Й. Скоморовського. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2003. Вип. 30. С. 72–77.

3. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Матеріялы до руского словаря» Й. Скоморовського як джерело до вивчення українських говорів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип. 25. С. 81–84.

4. Сус І. Р. Українська лексика у чотиримовному «Словарі языка южно-русского 1834–1844» І. Вагилевича. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 18. С. 72–77.

5. Сус І. Р. Рукописний українсько-польський словник «Idyotyzy» І. Вагилевича як пам'ятка української діалектної фразеографії. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 21: Ареалогія й ономастика. С. 141–145.

6. Sus I. Західнослов'янські в українській діалектній лексиці рукописного українсько-польсько-німецького словника «Матеріялы до словаря русскаго (1822–1826)» Івана Лаврівського. *Slavia Orientalis*. Warszawa, 2015. T. 64. Nr. 1. S. 117–123.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Сус І. Р., Галас Б. З історії українсько-польської лексикографії. *Україна-Польща: історія, сучасність, перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (Ужгород, 24–25 черв. 2004 р.)*. Ужгород: Ліра, 2004. С. 117–133. (0,8 д.а.; особистий внесок здобувача: опрацьовано архівні джерела та літературу до біографії І. Лаврівського; схарактеризовано його лексикографічну пам'ятку «Матеріяли до словаря русскаго» (1822–1826). (0,3 д.а.)).

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Сус І. Р. «Idyotykon» І. Вагилевича як джерело до вивчення історії українсько-польської лексикографії. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. пр. 2003. Вип. 4. С. 48–53.*

9. Сус І. Р. Українська народнорозмовна мова в українсько-польсько-німецькому словнику «Матеріяли до словаря русскаго» І. Лаврівського. *Українська мова в Галичині: історичний вимір*. Серія «Історія мови» / відп. ред.: Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. С. 124–136.

10. Сус І. Р. Рукописні пам'ятки українсько-польської та польсько-української лексикографії у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: зб. наук. пр. 2011. Вип. 18. С. 380–393.*

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Всеукраїнська наукова конференція «Лукія Гумецька. Незабутні імена української науки» (Львів, 8–9 лютого 2001р., очна форма участі).

2. Міжнародна школа гуманітарних наук Центральної та Східної Європи (Варшава, 22 листопада – 21 грудня 2005р., 15 січня – 29 січня, 3

жовтня – 23 грудня 2006 р., 1–30 грудня 2011 р.; наукове стажування, очна форма участі).

3. Міжнародна школа гуманітарних наук Центральної та Східної Європи, сесія «Українсько-польські мовні контакти» (Варшава, 27 березня – 7 квітня 2006 р., очна форма участі).

4. Міжнародна наукова конференція «Галичина: простір, люди, мови» (Львів, 28–29 березня 2008 р., очна форма участі).

5. Тимченківські наукові читання (Засідання 1): «Пам'ятка як джерело вивчення історії мови» (Львів, 7–8 жовтня 2010 р., очна форма участі).

6. Всеукраїнська наукова конференція «Гуцульська діалектна лексика та лексикографія» (Івано-Франківськ – Коломия, 26–27 квітня 2012 р., очна форма участі).

7. Тимченківські наукові читання (Засідання 4): «Пам'ятки української мови: стилі та жанри» (Львів, 1–2 жовтня 2015 р., очна форма участі).

8. Міжнародна наукова конференція «Ареалогія і ономастика» (Ужгород, 13–14 жовтня 2016 р., очна форма участі).